

URBAN FORM, PUBLIC LIFE AND URBANITY:
A STUDY ON SAKARYA PEDESTRIAN AREA IN ANKARA

A THESIS SUBMITTED TO
THE GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES
OF
MIDDLE EAST TECHNICAL UNIVERSITY

BY
UTKU COŞKUNER

IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR
THE DEGREE OF MASTER OF ARCHITECTURE
IN
ARCHITECTURE

SEPTEMBER 2021

Approval of the thesis:

**URBAN FORM, PUBLIC LIFE AND URBANITY:
A STUDY ON SAKARYA PEDESTRIAN AREA IN ANKARA**

submitted by **UTKU COŞKUNER** in partial fulfillment of the requirements for the degree of **Master of Science in Architecture, Middle East Technical University** by,

Prof. Dr. Halil Kalıpçılar
Dean, Graduate School of **Natural and Applied Sciences**

Prof. Dr. F. Cânâ Bilsel
Head of the Department, **Architecture**

Prof. Dr. F. Cânâ Bilsel
Supervisor, **Architecture, METU**

Examining Committee Members:

Assoc. Prof. Dr. Hacer Ela Aral
Architecture, METU

Prof. Dr. F. Cânâ Bilsel
Architecture, METU

Assist. Prof. Dr. Zeki Kamil Ülkenli
City and Regional Planning, TEDU

Date: 09.09.2021

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

Name, Last name: Utku Coşkuner

Signature:

ABSTRACT

URBAN FORM, PUBLIC LIFE AND URBANITY: A STUDY ON SAKARYA PEDESTRIAN AREA IN ANKARA

Coşkuner, Utku
Master of Architecture, Architecture
Supervisor: Prof. Dr. F. Candaş Bilsel

September 2021, 297 pages

Decision-making processes related with the physical arrangements and the urban form affect the city's social structure at a certain extent. In return, social transformations most obviously take the stage on the public spaces of cities that are open-to-all spaces of urban culture and are the main reason why cities define spaces of freedom. Besides the direct relationship it establishes with the public spaces of the city, the public realm is an intangible concept shaped by how the urbanites develop their communication and sharing. The public realm and urbanity take shape with the vitality and diversity of everyday activities.

Sakarya Pedestrian Area, located in the very center of Ankara, has been subject to apparent shifts of the central city. Yet, this area has been defining publicness since its formation with the semi-private and semi-public recreational, cultural, and entertainment activities that it incorporates. At the same time, it is a space of political actions, in which individuals collectively manifest their opinions and make their voices heard. This thesis aims to investigate the development of this area from a

residential neighborhood to a vibrant node of activity, that has a particular place for the city's urban culture, that is to say, urbanity.

Keywords: Open Public Space, Urban Form, Urbanity, Everyday Life, Land Uses

ÖZ

KENT FORMU, KAMUSAL HAYAT VE KENTSELLİK: ANKARA’DA SAKARYA YAYA ALANI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Coşkuner, Utku
Yüksek Lisans, Mimarlık
Tez Yöneticisi: Prof. Dr. F. Cânâ Bilsel

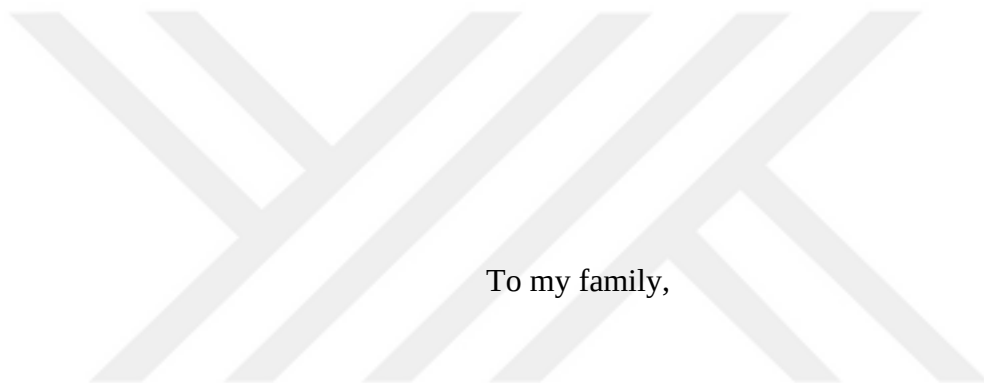
Eylül 2021, 297 sayfa

Kentsel formun fiziksel yapısına ilişkin karar verme süreçleri ve fiziksel düzenlemeler kentin sosyal yapısını etkilemekte ve dönüştürmektedir. Buna karşılık, toplumsal dönüşümler en belirgin biçimde kentin ve kent kültürünün herkese açık olan kamusal mekanlarında sahne alır ve bu mekanlar kentlerin birer özgürlük mekanı tanımlamasının temel nedenleridirler. Kamusal alan, kentin açık kamusal mekanlarıyla kurduğu doğrudan ilişkinin yanı sıra, kentlilerin iletişim ve paylaşımlarını nasıl geliştirdikleri ile şekillenen soyut bir kavramdır. Kamusal alan ve kentsellik, gündelik aktivitelerin canlılığı ve çeşitliliği ile şekillenir.

Ankara'nın tam merkezinde yer alan Sakarya Yaya Bölgesi, kent merkezinin belirgin kaymalarına maruz kalmıştır. Ancak bu alan, içerdiği yarı özel ve yarı kamusal rekreasyonel, kültürel ve eğlence etkinlikleriyle oluşumundan bu yana kamusalılığı tanımlamaktadır. Aynı zamanda bireylerin toplu olarak fikirlerini ortaya koydukları ve seslerini duyurdukları bir siyasi eylem alanıdır. Bu tez, kent merkezindeki kentsel çevre ve kamusal alanların bütünü olarak Sakarya Yaya Alanı'nın nasıl kent ve kentli kültürün, yani kentliliğin, hayati bir oluşum alanı ve bir kentsel aktivite merkezi haline geldiğini araştırmayı amaçlar.

Anahtar Kelimeler: Açık Kamusal Mekanlar, Kent Formu, Kentsellik, Gündelik Hayat, Arazi Kullanımı

To my family,

ACKNOWLEDGMENTS

The author wishes to express his deepest gratitude to his supervisor Prof. Dr. F. Cânâ Bilsel, for her guidance, advice, criticism, encouragement, and insight throughout the research.

The author would also like to thank his best friend Sonat   zcivano  lu for her motivational suggestions, comments, and sentimental support, without whom this dissertation would not have been completed.

The motivational assistance of Serhan Bezci and G  ls  m Katmer Ko  kar and their supportive help and informative updates are gratefully acknowledged.

The author would like to express his gratitude to Tolga Arvas for sharing his knowledge and feelings about the study area with remarkable openness, and to O  ulcan A  kın and Erdem Balcı for their friendly network, admirable neighborliness, and guiding assistance.

Last but not least, the author would like to express his gratitude to his family for their unlimited support and encouragement.

TABLE OF CONTENTS

ABSTRACT.....	v
ÖZ	vii
ACKNOWLEDGMENTS	x
TABLE OF CONTENTS.....	xi
LIST OF TABLES	xiii
LIST OF FIGURES	xiv
CHAPTERS	
1 INTRODUCTION	1
1.2 Problematique, Aim and Scope.....	1
1.2 Method	7
1.3 Structure	11
2 THE PUBLIC REALM.....	13
2.1 Dimensions of the Public Realm.....	20
2.1.1 Public Realm of Political Actions	21
2.1.2 Public Realm of Everyday Activities	24
2.2 Urbanity and Urban Form	30
2.3 Open Public Spaces as Nodes of Urban Activity.....	43
2.3.1 Streets	54
2.3.2 Public Squares	63
2.3.3 Pedestrian Areas	67
3 THE CASE OF SAKARYA PEDESTRIAN AREA.....	73
3.1 A Brief Historial Reading of the Context: <i>Yenişehir</i>	75

3.2	The Formation of the Cumhuriyet Neighborhood.....	78
3.2.1	Lörcher Plan: 1924-1928	78
3.2.2	Jansen Plan: 1928-1937	97
3.2.2.1	Architectural Formations in the Cumhuriyet Neighborhood.....	103
3.2.2.2	The Character Change of Sakarya Street: Jansen’s Pedestrian Streets	113
3.2.3	Yücel-Uybadin Plan: 1957.....	129
3.2.3.1	Architectural Transformations on Sakarya Street	131
3.2.3.2	The Formation of Sakarya Street as a Node of Activity	140
3.2.4	The Transformation of Sakarya Street Through Pedestrianization: 1978	148
3.3	The Evolution of the Sakarya Pedestrian Area as a Node of Urban Activity	182
4	CONCLUSION	219
	REFERENCES	229
	APPENDICES	
A	Permission Letter from Human Subjects Ethics Committee	243
B	Interviewee Profiles.....	244
C	Questionnaire Forms (Turkish and English)	245
D	Interviews	249
E	Poems About Sakarya Street	295

LIST OF TABLES

TABLES

Table 1.1 The Profile of Interviewees.....	10

LIST OF FIGURES

FIGURES

Figure 3.1 Sakarya Street and the pedestrian area.....	75
Figure 3.2 1925 <i>Yenişehir</i> Plan, Lörcher.....	81
Figure 3.3 1925 <i>Yenişehir</i> Plan (Government City: Design and Execution Plan) ..	83
Figure 3.4 Axes and squares in Lörcher's 1925 <i>Yenişehir</i> Plan.....	85
Figure 3.5 Millet Square.....	87
Figure 3.6 Lozan Square in 1925 Lörcher <i>Yenişehir</i> Plans.....	89
Figure 3.7 Incesu Creek in Lörcher's 1925 <i>Yenişehir</i> Plan	91
Figure 3.8 Sakarya Street in 1925 Lörcher <i>Yenişehir</i> Plan	94
Figure 3.9 Map of Ankara including <i>Yenişehir</i> , 1928	98
Figure 3.10 Ankara Development Plan, Jansen.....	99
Figure 3.11 Ankara Land-use Plan, Jansen	100
Figure 3.12 <i>Yenişehir</i> and Sakarya Street in 1928 map and 1928 Jansen Plan	101
Figure 3.13 Existing Settlements and Sakarya Street in <i>Yenişehir</i> in 1928 Jansen's Land-use Plan	102
Figure 3.14 Sait Bektimur House as Mustafa Necati Cultural Center	105
Figure 3.15 Sait Bektimur House	105
Figure 3.16 Sait Bektimur House in Jansen's <i>Yenişehir</i> Plan.....	106
Figure 3.17 Ünyazıcı Apartment Building in Ankara City Plan	107
Figure 3.18 Ünyazıcı Apartment Building	108
Figure 3.19 Front view of the Eşref Özand House	109
Figure 3.20 Celal B. House	110
Figure 3.21 İsmail Hakkı B. House	111
Figure 3.22 Paşakay Apartment Building	112
Figure 3.23 Government District Plan, Jansen	116
Figure 3.24 Sakarya Street in Jansen's Government District Plan	117
Figure 3.25 Development Plan of Ankara, Jansen	118
Figure 3.26 Sakarya Street in Jansen's Development Plan	119

Figure 3.27 Sakarya Street in 1928 and 1930	120
Figure 3.28 Infrastructure works at Sakarya Street.....	121
Figure 3.29 Lozan Square in 1930	122
Figure 3.30 <i>Yenişehir</i> and Government District Plan, Jansen.....	123
Figure 3.31 Sakarya Street in <i>Yenişehir</i> and Government District Plan.....	124
Figure 3.32 Atatürk Boulevard in 1940s.....	126
Figure 3.33 Aerial photograph of Sakarya Street and its surroundings, 1942	127
Figure 3.34 Aerial photograph of Sakarya Street and its surroundings, 1952	128
Figure 3.35 Yücel-Uybadin Plan	130
Figure 3.36 Building setback distances of Yücel-Uybadin Plan Report.....	132
Figure 3.37 Zoning of Floor Order Plan	133
Figure 3.38 Aerial photograph of Sakarya Street and its surroundings, 1963	135
Figure 3.39 Atatürk Boulevard, 1974	136
Figure 3.40 Sakarya Street and its surroundings in Yücel-Uybadin Plan.....	138
Figure 3.41 Aerial photograph of Sakarya Street and its surroundings, 1978	139
Figure 3.42 Piknik from Atatürk Boulevard	143
Figure 3.43 The demolition process of the Kızılay Building.....	150
Figure 3.44 Sakarya Street, 1970	153
Figure 3.45 Kızılay City Center Pedestrian Area and Circulation Systems	155
Figure 3.46 Sakarya Beer Park	156
Figure 3.47 <i>Barış</i> and <i>Atılım</i> Statues, Burhan Alkar	159
Figure 3.48 Alkar's <i>Barış</i> statue in Ateş's Sakarya Pedestrian Area project	160
Figure 3.49 Sakarya Pedestrian Area, 1980	161
Figure 3.50 Kızılay Pedestrian Areas Plan, Yalçın-Beate Oğuz	163
Figure 3.51 Sakarya, Selanik, Tuna, Bayındır, İnkılap Streets Pedestrian Area Plan, Turgay Ateş.....	165
Figure 3.52 A sketch of the Sakarya Pedestrian Area, Turgay Ateş.....	167
Figure 3.53 Detail drawings, Turgay Ateş	169
Figure 3.54 Plan of Sakarya Pedestrian Area, Turgay Ateş	170

Figure 3.55 Sakarya Pedestrian Area Function and Aesthetic Integrity Plan, Turgay Ateş.....	171
Figure 3.56 Arcades in Sakarya Street	172
Figure 3.57 Sakarya Street Music, Street Theatre, Water and Light Show Viewing Amphitheater, Turgay Ateş	173
Figure 3.58 Kızılay Square during the metro construction	176
Figure 3.59 Metro construction in Kızılay	177
Figure 3.60 One of the pedestrian overpasses on Meşrutiyet Avenue	179
Figure 3.61 Sakarya Pedestrian Area, 2011	181
Figure 3.62 Axonometric views of Sakarya Pedestrian Area.....	184
Figure 3.63 Axonometric view of Sakarya Pedestrian Area, 1930	186
Figure 3.64 Axonometric view of Sakarya Pedestrian Area, 1970	187
Figure 3.65 Axonometric view of Sakarya Pedestrian Area, 2021	188
Figure 3.66 Sakarya Pedestrian Area, 2006	189
Figure 3.67 SSK Office Building	191
Figure 3.68 Indoor courtyard of SSK Office Building, the early 2000s	193
Figure 3.69 İnkılap Apartment Building	196
Figure 3.70 Apartment buildings in the Sakarya Pedestrian Area	198
Figure 3.71 The Legend of Sakarya, Moni Salim Özgilik, 1988	201
Figure 3.72 Sculptors in Sakarya Pedestrian Area	202
Figure 3.73 Wooden sculptures in Sakarya Pedestrian Area	203
Figure 3.74 TaşAnkara statue by Jørgen Haugen Sørensen is being placed at the intersection of Sakarya and Selanik Streets, 1992.....	204
Figure 3.75 TaşAnkara	204
Figure 3.76 Solidarity with TEKEL workers	207
Figure 3.77 Tents set up by TEKEL workers.....	208
Figure 3.78 Gezi Park protests in Kızılay Square	210
Figure 3.79 İstanbul Convention protests in Sakarya Street	211
Figure 3.80 Lozan Square, 2021.....	213
Figure 3.81 Meşrutiyet Avenue vehicle overpass	214

Figure 3.82 Sakarya Street, 2021	215
Figure 3.83 A coffee house in Sakarya Street.....	216
Figure 3.84 Sakarya Street, 2021	217
Figure 3.85 Sakarya Street, 2021	218

CHAPTER 1

INTRODUCTION

1.1 Problematique, Aim, and Scope

What interests me is the whole mosaic in which man is set, the interplay of relationships, the design that emerges from the squiggles on the carpet. Anyway, I know that there is no way that I can escape from what is human, even if I do not strain myself to sweat humanity from every pore. [...] human presences defined only by a system of relationships, by a function, are the very ones that populate the world around us in our everyday lives, good or bad as this situation might appear to us.¹

This thesis aims to examine the relationship between open public spaces of the city and everyday life through the notion of publicness. Public life in the open public spaces of the city and public spaces in the context of everyday life forms the basis of the study for further examination of the relationship of spatial formations and transformations in everyday life and their interaction with each other.

The everyday life, the urban setting providing spatiality, and social and economic processes contribute to the formation and transformation of urbanity. In this respect, how transformations of the urban setting can affect the social structure in socio-spatial relations constitutes the topic of discussion.

¹ Italo Calvino, "Two Interviews on Science and Literature," in *The Literature Machine: Essays*, trans. Patrick Creagh (London: Vintage Books, 1997), 34.

According to philosopher Henri Lefebvre, space is a social product and cannot be separated from these social processes.² Lefebvre investigates the relationship between mental, physical, and social space and makes three inferences: Natural space is disappearing, every society produces its own space, and if space is a product, then our knowledge must reproduce, explain, and extend these production processes. As geographer M. P. Conzen argues, each society produces its own urban landscape, working into the detailed configuration of almost every assumption, objective, skill, and preference of the society at large.³

Space is in constant change and is not a fixed concept—the space changes according to society and period. Space and place are historical phenomena that are constantly changing. Space and its social and physical aspects in the process should be explored at the scale of the individual's use of space and within a broader social fabric. Even if the buildings are destroyed, even if the writings on the walls are erased, their evidence remains. Even this evidence provides another opportunity for the city to show the human condition. Nothing that happens in the city is completely lost.

Decisions made and implemented regarding the urban setting resonate socially. As philosopher Michel Foucault states, “space itself has a history in Western experience, and it is not possible to disregard the fatal intersection of time with space.”⁴ Moreover, the age of the city has a direct impact on the diversity of life.

Throughout history, intellectual and social developments have taken place in the open public space of the city, where different cultures and ideas come together. Open public spaces, which are areas of communication and sharing that can be accessed

² Henri Lefebvre, *The Production of Space*, trans. Donald Nicholson-Smith (Cambridge: Blackwell, 1991), 26.

³ Michael P. Conzen, “Analytical approaches to the urban landscape,” in *Dimensions of Human Geography: Essays on Some Familiar and Neglected Themes*, ed. by K. W. Butzer (Chicago: University of Chicago, 1978): 142.

⁴ Michel Foucault, “Of Other Spaces” trans. Jay Miskowiec, *Diacritics* 16, no 1 (1986): 22.

by diverse perspectives, provide anonymity with their openness to everyone.⁵ The public realm, as an abstract concept, has a direct relationship with open public spaces. However, questions such as "Are urban spaces that are left over from buildings always open public spaces?" and "Do the urban spaces that the buildings demarcate always define publicness?" constitute one of the research areas of the thesis regarding the history, evolution, and texture of urban areas and physical and social contact with the inhabitants.

In this respect, the fact that Sakarya Pedestrian Area has a vital intensity of diverse uses and users in Ankara city center plays an essential role in choosing this area as the case study. The area is an active node of activity in Ankara's public and everyday life. Thus, the area is selected to study the everyday life patterns and the diversity of everyday life in open public spaces, that is, the everyday face of public life. Furthermore, Sakarya Pedestrian Area consists of the open public spaces of Ankara where everyday activities can be observed exuberantly in its most diverse state, especially after it has been pedestrianized. Today, this area still produces a context where urbanites meet and spend their time as a part of everyday life, although it has been losing these attributes for a while now due to the shift of the city center.

The existing literature on Sakarya Street and its surroundings can be dated back to the late 1990s. Early examples of research into the area are as follows: Erkan Polat, in his thesis titled "Accessible and Livable Pedestrian Spaces in Design for the Disabled: The Case of Sakarya Street Pedestrian Space in Ankara-Kızılay Central Pedestrian Zone," which he carried out in 1997 around accessibility and universal design, concludes that Sakarya Pedestrian Area is a "disabled" urban space for

⁵ F. C  n   Bilsel, "Ankara'nın Parçalanan Kamusal Alanını Yeniden Onarmak Olası Mı?" *Bülten* 25 (2004): 40.

people with disabilities.⁶ The study aims at developing design suggestions in accordance with universal design criteria in the Sakarya Pedestrian Area. In her thesis titled “Urban Culture and Space Relations: Sakarya Caddesi as an Entertainment Space in Ankara” in 2004, Sultan Yetkin investigates the relationship between spatial structures and social relations, including cultural space, through Sakarya Street as an example of society and space interaction.⁷ Written by Güray Bayraktar in 2007, the thesis titled "The Examination of Socio-cultural and Economical Characteristics of Street Children: Ankara Sakarya Street Sample" addresses the socio-cultural and economic characteristics of the homeless youth living in the city center and makes suggestions at macro and micro scales.⁸ In her research titled “Convivial Urban Spaces: The Case of Sakarya Street, Ankara” in 2015, Zeynep Murat Çolpa argues that the socio-spatial experiences of people in festive and convivial public spaces should be the subject of urban design approaches, based on the characteristics underlying the intense use of Sakarya Street.⁹

Thanks to its messy vitality, Sakarya Pedestrian Area is chosen as the case study, as it is a space where urbanity discussions can be deliberated comprehensively. This thesis analyzes the area in terms of spatial organization, going back to the years when Sakarya Street and its surroundings (Cumhuriyet Neighborhood) began to form. It traces how urban space has undergone a differentiation over time through socio-spatial processes. The research focuses on how this urban space has been shaped,

⁶ Erkan Polat, “Accessible and Livable Pedestrian Spaces in Design for the Disabled: The Case of Sakarya Street Pedestrian Space in Ankara-Kızılay Central Pedestrian Zone” (Master’s thesis, Gazi University, 1998).

⁷ Sultan Yetkin, “Urban Culture and Space Relations: Sakarya Caddesi as an Entertainment Space in Ankara” (Master’s thesis, Middle East Technical University, 2004).

⁸ Güray Bayraktar, “The Examination of Socio-cultural and Economical Characteristics of Street Children: Ankara Sakarya Street Sample” (Master’s thesis, Pamukkale University, 2007).

⁹ Zeynep Murat Çolpa, “Convivial Urban Spaces: The Case of Sakarya Street, Ankara” (Master’s thesis, Middle East Technical University, 2015).

how it has evolved into a vibrant place, and in what context the inhabitants of the city have developed emotional ties with its particular district. As Tuğrul Akçura states, “the most important element in understanding a city is the center or centers. However, due to the complexity of the city, it is necessary to make detailed determinations and compile information by going down to the urban block and building scale when examining the center.”¹⁰ The history and character of the urban fabric and buildings that construct today's Sakarya Pedestrian Area's urban form and their own forms as urban symbols, their architects, construction, and demolition processes of the public spaces they create are under investigation.

The following questions form the motivation for the study: How has the urban life and urbanity been formed? Is the street still alive? Why is the city center valuable? What is there about the spatiality of publicness in the Sakarya Pedestrian Area? What are the effects of pedestrianization on the urbanization and revitalization of the area? How did this area as a whole become one of the meeting places and a special *locus* for the urban culture? To what extent is the experience and preference of the identified urban space at different periods and levels related to cultural preferences, and to what extent is this related to the place's internal structure? Can a query on this quality be made by looking at the physical space? How is it that there is so much activity in this particular urban space, and why not elsewhere? How has this area become an urban node? Is there a relationship between the physical and spatial formation in this place and the multiplicity of activities taking place here? While the city of Ankara is rapidly growing to the west and the citizens are meeting in shopping centers now, has the Sakarya Pedestrian Area lost its quality of bringing people together, or is it still an important node of activity?

¹⁰ Tuğrul Akçura, *Ankara: Türkiye Cumhuriyeti'nin Başkenti Hakkında Monografik Bir Araştırma* (Ankara: METU Faculty of Architecture, 1971), 111. Translated by the author.

In the light of these questions, the thesis explores the formation and transformation process of an important node of activity in the Kızılay city center from past to present. It aims to document the transformations that the city center of Ankara had undergone in the scope of the reproduction of public space and the spatial construction of publicness. It is necessary to remark that what the city actually is, how public spaces emerge and what actually occurs within are the underlying questions of this investigation of the production and reproduction of public space. Also, it is indispensable to discuss how public spaces react to urban development to correlate the process with the outcome, in which we all dwell.

In her article that problematizes the fragmentation of the urban public realm, Candaş Bilşel points up the unavoidable situation of city planners and architects; either they can serve this relentless development and fuel it, or they can adopt the rehabilitation of the public realm of the city.¹¹ The inescapable consequences of loss of quality and condition of urban spaces are the disintegration of individuals within their private realms and the fragmentation of the society into private communities.

In today's society, where “society is being stratified by status,” Lefebvre argues that “the right to the city” shall be entitled to each and every person in the city center.¹² According to him, a public space, not only a built environment but also intertwined with social dynamics and our personal or mass perceptions, must be in a condition to fulfill its assignment to serve everyone. This study will thoroughly examine the approaches, in which this task is defined by whom and how.

While the thesis examines the historical process since the formation of Sakarya Street in terms of urban morphology, it also discusses the effects of this change on the present urban setting of the pedestrian area and the public and everyday life. The

¹¹ Bilşel, *Parçalanan Kamusal*, 43.

¹² Henri Lefebvre, *Writings on Cities*, trans. Eleonore Kofman and Elizabeth Lebas (Oxford: Blackwell, 1996), 168.

research aims to reveal the relationship between public life, everyday activities, and the urban form of the Sakarya Pedestrian Area, to reveal the relations of the changing urban form including public, semi-public, semi-private, and private spaces with the everyday life of urbanites.

1.2 Method

We might imagine a sort of systematic description – I do not say science because the term is too galvanized now – that would, in a given society, take as its object the study, analysis, description, and ‘reading’ of these different spaces, of these places.¹³

In the light of Foucault's definition of the power of place as a tool of analysis, this study takes Sakarya Pedestrian Area as an object of research and analyzes, describes, and “reads” it over different periods. In this respect, the thesis aims to reveal the interrelationship between urban morphology, land use, and everyday activities through the socio-spatial evolution of the Sakarya Pedestrian Area.

According to P. J. Larkham and Andrew Jones, urban morphology is a field of study that examines the processes and actors that shape the physical fabric of the city.¹⁴ As stated by Yener Baş, "socio-political conditioning," which geographer M. R. G. Conzen defines as the general principle of his approach, states that the changing relations between the individual and society and social organization structures are the fundamental and universal factor that determines the urban form.¹⁵ As Bilsel

¹³ Foucault, *Of Other Spaces*, 24.

¹⁴ P.J. Larkham and Andrew Jones, *Glossary of Urban Form* (Institute of British Geographers: Historical Geography Research Group, 1991), 55.

¹⁵ Yener Baş, “Ankara-Yenişehir’de Kentsel Biçimin Değişimi ve Mülkiyet İlişkilerinin Rolü,” “DeğişKent” Değişen Kent, Mekân ve Biçim, Türkiye Kentsel Morfoloji Ağı II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu (İstanbul, Turkey, 2018): 811; M. R. G. Conzen, *Thinking About Urban Form: Papers on Urban Morphology, 1932-1998*, trans. Michael P. Conzen (Bern: Peter Lang, 2004), 64.

argues, the urban morphological analysis considers the spatial configuration of cities and of the urban fabric.¹⁶

In this respect, Ankara's new city center, which started with the establishment of the Republic, is shaped as an urban setting where the reflections of urban activities and everyday life can be directly observed. Examining the relationships between the streets, squares, and buildings in Sakarya Pedestrian Area, both with each other and their immediate surroundings, gives clues about the urban formation and its evolution in time. Historical three-dimensional morphological analysis is carried out based on the plan drawings and maps of the different periods of the Sakarya Pedestrian Area.

As architect Jan Gehl argues, urban planning and evolution from many different periods -which the thesis examines in detail- can be observed since it is still in existence and operation.¹⁷ These periodic changes are identified as the character changes of the Sakarya Pedestrian Area.

The thesis uses old maps, plans, and aerial photographs to examine the interrelationships between streets, squares, buildings, regions, peripheries, and green and water systems, and produces axonometric views of the area at different periods, in order to grasp the third-dimensional changes of urban form.¹⁸

¹⁶ F. C  n   Bil  el, "Kent Mek  nlerinin Yeniden   retiminde Kentsel Morfoloji ve Kent Mimarlı  ı Yakla  ımı: Paris   rne  i," "De  i  Kent" De  i  en Kent, Mek  n ve Bi  im, Türkiye Kentsel Morfoloji A  ı II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu (  stanbul, Turkey, 2018): 54.

¹⁷ Jan Gehl, *Life Between Buildings: Using Public Space*, trans. Jo Koch (Washington, DC: Island Press, 2011), 39.

¹⁸ Roger Trancik, *Finding Lost Space: Theories of Urban Design* (New York: Van Nostrand Reinhold, 1986), 288.

As Filiz Yenişehirlioğlu states, written and visual documents show a city's past and present condition and provide important data about the experience.¹⁹ On the other hand, maps are visual resources that go beyond the focus of human scale, observe urban spaces from above, and show the city not only from the inside but also in its surrounding structure.

Accordingly, maps and plans related to different periods of the study area are examined, in order to understand the inferences made on the form and density of the built-environment. In addition, various old and current photographs are used in parallel with the other researches in this study to follow the change of Sakarya Pedestrian Area at human scale, from the human eye and experience, and to observe the social impact of the changes in the physical environment on public use and activities.

Moreover, “identity is objective,” argues John Montgomery and continues: “Image and meaning derive from the activity one finds there, and the built form.”²⁰ How an urban space is perceived by individuals is a feeling that comes from a set of filtering information received and collected about that place in a specific amount of time.

In order to understand how Ankara's city center lives, observations are made on the reflections of everyday life on socio-spatial practices and urban and spatial relations. However, the evolution of everyday life is a relatively complex concept to follow and observe. In order to understand the changes in the everyday life of the area, in-depth semi-structured interviews are conducted with the “regulars” of the Sakarya Pedestrian Area, in line with the urban morphological analysis. Semi-structured interviews are conducted with people from different age groups, genders, and

¹⁹ Filiz Yenişehirlioğlu, “Looking at Maps,” in *Ankara on the maps, Ankara Maps and Plans: A Selection from Collections* (Ankara: Koç University VEKAM, 2017), 3.

²⁰ John Montgomery, “Making a City: Urbanity, Vitality and Urban Design,” *Journal of Urban Design* 3, no. 1 (1998): 100.

professions who have used the Sakarya Pedestrian Area intensively at one point in their lives, to learn what this area means to them in their everyday lives (Table 1.1).

Table 1.1 The profile of interviewees

<i>Gender</i>	<i>Year of Birth</i>	<i>Place of Birth</i>	<i>Education Level</i>	<i>Profession</i>	<i>Year of settlement in Ankara</i>	<i>Range of years in SPZ</i>
F	1956	Amasya	University	Retired Bank Employee	1989	1985-1989
M	1951	Erzincan	University	Retired Inspector	1969	1969-
M	1992	Ankara	University	Bar Owner	-	2005-2013
M	1967	Ankara	University	Bar Owner	-	1998-2005
M	1993	Ankara	University	Electrical Engineer	2007	2007-2012
F	1990	Ankara	University	Call Center Customer Representative	-	2006-2008 2015-
F	1992	Ankara	University	Financial Assurance Advisor	-	2011-2021
M	1966	Munich	University	Academician	1970	1988-1994
M	1969	Ankara	High School	Editorial Consultant	-	1975-2005

Interviews are conducted with open-ended questions, accompanied by follow-up *why* or *how* questions.²¹ As William C. Adams states, conducting semi-structured

²¹ Çılga Resuloğlu's and Melis Acar's theses, which use the oral history method to understand the socio-spatial formation of Ankara Tunalı Hilmi Street and the relation between TED Ankara College and Kolej district respectively, were taken as sample studies. See: Çılga Resuloğlu, "The

interviews is a useful method if there is a “need to ask probing, open-ended questions” and “to know the independent thoughts of each individual in a group.”²²

1.3 Structure

Aiming to understand the relationship between the public realm and open public spaces of cities, chapter 2 conceptualizes the notion of publicness. Considering different but interrelated dimensions of the public realm as an abstract concept, it dives into both the public realm of political actions and everyday life activities in order to correlate the two.

Additionally, the thesis searches for the connection between urbanity and urban form. Therefore, the notion of urbanity, which recalls an active street life and urban culture, constitutes one of the fundamental subjects of the study. After drawing the framework between urbanity and urban form, chapter 2 proceeds with streets, public squares, and pedestrian areas, which are the indispensable open public spaces as nodes of urban activities.

After making a brief historical reading of the selected case study area in the context of Ankara, chapter 3 progresses with the formation of Sakarya Street and its surroundings (Cumhuriyet Neighborhood). The chapter examines the planning and urban design decisions behind the formation and transformation of this urban space under different periods. The thesis makes a descriptive analysis of the past and structural evolution of the space. It divides the study into periods with a

Tunalı Hilmi Avenue, 1950s-1980s: The Formation of a Public Place in Ankara” (Master’s thesis, Middle East Technical University, 2011). Also see: Melis Acar, “TED Ankara College: An Educational Institution and Its Places of Urban Life in Kolej District” (Master’s thesis, Middle East Technical University, 2019).

²² Williams C. Adams, “Conducting Semi-Structured Interviews,” in *Handbook of Practical Program Evaluation*, ed. K.E. Newcomer, H.P. Hatry, and J.S. Wholey (New Jersey: Jossey-Bass, 2015), 494.

chronological classification, taking into account the decisions specific to this area at the lower scale and the decisions affecting the urban form, physical appearance, social condition, and use of public space of this area at the upper scale. The effects of planning studies, competitions, and specific formation and transformation periods of the study area as milestones are investigated. Comparing the urban form of the area in different periods illuminates the reasons and results of the area's evolution into a node of urban activity.

CHAPTER 2

THE PUBLIC REALM

In pursuance of establishing a ground for the discussion, the dissertation puts publicness and the public realm under the scope. This chapter tries to reveal and reconstruct the tie between the public realm and open public spaces of the city by tracing the notions of public and publicness through socio-spatial discussions. In order to reveal this connection, the conceptualization of publicness is constructed around everyday activities and places, that is to say, public life.

First of all, language has numerous references to the terms waiting for an explanation. The term "public" embodies a multitude of concepts such as being overt, open, common, and shared by and belonging to everyone. As in "common," it lexically implies to be general and familiar. The word "common" is derived from Latin *communis*, which connotes "commonplace" as in *topos* and *locus communis*²³, hence literally means "shared by all."²⁴ However, a space that belongs only to a certain group can also qualify as a commonplace; "common" might mean more private, more exclusionary. One feature that distinguishes the "public" from "common" is that individuals protect their own political positions and opinions in society as individual freedom. Just as no individual can fully coincide with another in society, everyone has a different position in the public realm. The other feature is the concept of openness, which allows for anonymity and protects the individual's

²³ <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/communis>, accessed July 9, 2021.

²⁴ <https://www.etymonline.com/search?q=common>, accessed July 9, 2021.

freedom. Therefore, the concept of openness must be included in the discussion to qualify the space as anonymous participatory and open to everyone.

"Overt," in this respect, etymologically derived from Latin *aperio*, means to uncover and open.²⁵ As in "open," it implies being open to outside influences and interactions. Richard Sennett states that to be open to contradictions and ambiguities is the characteristic of complexity, which enriches the experience.²⁶ On the other hand, the word "public" is derived from Old Latin *poplicus*, meaning "pertaining to the people," from *populus*, meaning "people."²⁷ Therefore, the concept of public represents an all-inclusive and open-to-all idea that covers the entire society and can take everyone into its sphere of influence.

Hannah Arendt argues that the term public has a double meaning. The first is about presence and appearance, as the term constructs itself around perception and presentation. The public in the communal sense is to see, seen by, heard, and heard by each other. It is about bodily publicity. Through these seeing and hearings, individuals actively communicate and act.²⁸

The other is about the human-made world as an in-between space and the relationships of the people living in this world with each other. Furthermore, Arendt draws the analogy between the concepts of public and table. The case of the public is to share the same artifactitious environment with others – as sharing the same table.²⁹ Here, the table is the one that gathers those around itself in a common framework with its central positioning (place) and also distinguishes them with its

²⁵ <https://www.wordsense.eu/aperio/#Latin>, accessed July 9, 2021.

²⁶ Richard Sennett, *Building and Dwelling: Ethics for the City* (London: Penguin Books, 2019), 6.

²⁷ <https://www.etymonline.com/search?q=poplicus>, accessed July 9, 2021.

²⁸ Hannah Arendt, *The Human Condition* (Chicago: The University of Chicago Press, 1998), 50.

²⁹ Arendt, 52.

differentiated *placing* (diversity). As Christian Norberg-Schulz argues, "'to gather' means that the everyday life-world has become 'habitual.'"³⁰

Arendt illustrates the concept of the public realm as a world made up of human-made objects and shared by people.³¹ This world is the common ground for all individuals. In line with this illustration, the city truly represents the public realm. The continuity of this shared world can be ensured not by the similarity or homogeneity of the people sharing it but by the fact that they are shared as a “common interest” within the diversity of their positions and the diversity of viewpoints arising from it.³²

Diversity, which is reinforced by the encounter, conflict, and co-existence of differences through everyday life in the public realm as a commonplace, and the fact that these encounters and conflicts find a place for themselves in an urban setting, is what lays the foundation of public life and enables it to revitalize itself. Arendt defines public life under the concept of *vita activa* with three interconnected human activities for the human condition: Labor, work, and action. Labor is life in its literal notion, biological and bodily activities. Work is the artificial world consisting of unnatural activities against human nature. On the other hand, action is “the only activity that goes on directly between men without the intermediary of things or matter,” as “the human condition of plurality.”³³ In its simplest form, individuals' existence is active participation, and this participation is a vital prerequisite for all political life, because individuals are cut off from their own private circumstances. Therefore, activity is the inseparable content of the public realm.

³⁰ Christian Norberg-Schulz, “The Phenomenon of Space,” in *Urban Design Reader*, ed. Michael Larice and Elizabeth Macdonald (London: Routledge, 2013), 135.

³¹ Arendt, *The Human Condition*, 57-8.

³² F. Cânâ Bilsel, “Ankara’da Kentsel Başkalaşım Karşısında Kentsel Kimlik Sorunu: Kent Merkezleri ve Kamusal Mekânlar,” *Bülten* 67 (2009): 41; Bilsel, *Parçalanın Kamusal*, 42; Arendt, *The Human Condition*, 57-8.

³³ Arendt, 7.

In this respect, Roy Oldenburg identifies public places as the third place. Apart from the first two –home being the first place with domestic characteristics and the work setting is the second place with productive or gainful features-; third places are where urbanites enjoy being part of a larger spatial community, with their accessibility and inclusiveness.³⁴

In his work “Public and Private Spaces of the City,” Ali Madanipour examines the relations between the two realms in detail, with a scaling between private and public. Starting from the private space of the inner self, he associates all forms of private and public distinction with the distinction of the inner self and the outside world. Ultimately, this inner self is psychologically connected to consciousness and socially to society. As in Madanipour’s words, the human subject is “at interplay with the biological and social frameworks of which they are a part.”³⁵ Thus, the private realm is related to protection, while the public realm with communication.

As in the public and private example, *oikos* and *polis* are also two interrelated concepts. *Oikos* means house, family, and otherwise household in Ancient Greek. Hence, it is the basic social unit of the *polis*.³⁶ There can be no *polis* without *oikos*. Madanipour argues that by bringing together the public and private conflict, they constitute a whole, and intersubjective spaces arise in-between.³⁷ The term commonplace describes these intersubjective spaces. These are the public spaces where people can have similar perspectives with others, which otherwise could not be possible since one cannot simply infiltrate others' private space.

³⁴ Roy Oldenburg, “The Problem of Place in America,” in *Urban Design Reader*, ed. Michael Larice and Elizabeth Macdonald (London: Routledge, 2013), 138.

³⁵ Ali Madanipour, *Public and Private Spaces of the City* (London: Routledge, 2003), 32.

³⁶ J. Roy, “Polis and Oikos in Classical Athens,” *Greece & Rome*, 46 (1999): 2.
doi:10.1017/S0017383500026036.

³⁷ Madanipour, *Public and Private*, 145.

In the public realm, one has the chance to find oneself with others who share the same space and participate in or witness the same activities. Therefore, Madanipour describes the public realm as the interpersonal space of sociability; it is “the realm of the non-intimate others,” “what lies beyond the personal realm of individuals and their intimate circle of friends and family.”³⁸ The relationship between strangers, the control of that relationship as a performance, and the stage where this performance occurs are vital elements for the public realm. Therefore, it can be mentioned that a permeable boundary is necessary that is aware of and protects the distinction between public and private, which protects individual as well as collective rights.³⁹

Returning to the “openness” discussion, the term “open” is also related to transparency and permeability. However, being transparent is often not enough for spatial interaction. Just being able to see is unlikely to replace being able to smell, touch, be present, and participate. Thus, the keyword here is permeability, in other words, spatial porosity or a porous milieu.

From Sennett’s point of view, to be open is not just a matter of exposure and tolerance. To be able to relate to people with different social tastes, different cultural and religious preferences, and different ways of loving, “individuals have to become less self-involved and more socially engaged.”⁴⁰ Since it is the strangers that shape the public life and the experience it introduces.

In this respect, Sennett points to the border and boundary distinction. While boundaries limit and constrain, borders are areas where differences interact.⁴¹ What frames the border is the difference and the activities arising from its diversity. He

³⁸ Madanipour, 97.

³⁹ Madanipour, 211.

⁴⁰ Sendra and Sennett, 8.

⁴¹ Richard Sennett and Pablo Sendra, *Designing Disorder: Experiments and Disruptions in the City* (New York: Verso, 2020), 29.

even refers to the “threshold” when mentioning the “wall.” Therefore, a thresholded and permeable edge mediates between the public realm and private or common spaces by establishing an internal-external relationship. Dwelling on the permeable edge is one of the most vital stimulants for the accumulation of life.

As the concrete common world, public spaces are in-between spaces that provide common existence and regulate interpersonal relations. Even being in the same place with others is a shared experience in itself and creates opportunities for the future. This also happens intertemporally among people who have been there in the past or will be in the future. As Madanipour argues, “this connecting role that bridges time endows public space with permanence.”⁴² Especially the presence of people with the same rituals, activities, performances, or ideas in the space simultaneously significantly increases this shared experience.

In this respect, the public realm is a milieu of simultaneity. It is a place of experiences and interrelationships that make others aware of the differences brought about by being with others and are strengthened by consensus and tolerance.⁴³ The simultaneity arising from the presence of individuals with sociocultural differences in the same place is therefore associated with anonymity. The person who exists anonymously in the public space can reach the public agreement only by observing and hearing other anonymous.

However, there are some contradictory ambiguities of publicness, such as the disputable publicness of public buildings. It can be observed that in the discussions on the public and architecture relation, the term “public” is often used to evoke “state” in minds.⁴⁴ However, buildings with a state character cannot be a part of

⁴² Madanipour, *Public and Private*, 206.

⁴³ Madanipour, 206.

⁴⁴ Neşe Gürallar, “Kamu – Kamusal Alan – Kamu Yapıları – Kamusal Mekân: Modernite Öncesi ve Sonrası için Bir Terminoloji Çalışması,” *Mimarlık* 350 (2009): 52.

everyday life spatially most of the time; they establish a more distant and visual communication with it.⁴⁵

The state of belonging to the public may not always appear as publicness. As Güven Arif Sargın states, in the eighteenth century, the term public turns into a word which used in the sense of “state-related.”⁴⁶ With this usage, the word denotes an authority that controls the legitimacy of social relations and protects executive functions, not the individual representation in the public realm. Still, public spaces such as parks and squares, which are public property, are at the disposal of the municipalities for the sake of the public, that is, all citizens, on behalf of the “public interest.”⁴⁷

The concept of “public” has a societal meaning, but society comprises different private spheres and individuals. When it is associated with the state, it starts to mean that society and the state are a whole. Therefore, there is an ambiguity in the meaning of the term. While the co-existence, performance, and communication side is anthropological, sociological, and has a descriptive approach, the hegemony side of power relations and interrelations is related to politics and political theory, and it is normative.⁴⁸

If the opinions referenced in this chapter are summed up, the public realm is a realm of bodily and spatial publicity concerning presence and appearance; a realm of social and collective communication, sharing, and awareness, as it includes common areas of interest where public opinion can be formed; a realm of activities with its comprehensive inclusion, accessibility, and diversity; a realm of openness with its

⁴⁵ İnci Yalım, “Ulus Devletin Kamusal Alanda Meşruiyet Aracı: Toplumsal Belleğin Ulus Meydanı Üzerinden Kurgulanma Çabası,” in *Başkent Üzerine Mekân-Politik Tezler: Ankara’nın Kamusal Yüzleri*, ed. Güven Arif Sargın (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 183.

⁴⁶ Güven A. Sargın, “Kamu, Kent ve Polytika,” in *Başkent Üzerine Mekân-Politik Tezler: Ankara’nın Kamusal Yüzleri*, ed. Güven Arif Sargın (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 12.

⁴⁷ Bilsel, *Parçalanan Kamusal*, 43.

⁴⁸ Madanipour, *Public and Private*, 96.

permeability, allowing social engagement and open-mindedness. These features of the public realm form its two dimensions, everyday life activities and political actions, and interconnect these two dimensions by intertwining them.

2.1 Dimensions of the Public Realm

The public realm is not merely a geographical or corporeal phenomenon. It is a concept that has discursive and actional capacity. According to Güven Arif Sargin, the public realm is based politically and needs a socio-speculative context.⁴⁹ However, it is not entirely identical with the political environment; its emphasis is also on the sense of collectivism. Ruşen Keleş argues that the public realm is the process of determining the boundaries of living together, the moral rules on which it is based, and the orientation of the lifestyle.⁵⁰

Therefore, an attempt to define the public realm requires the identification of two key features. On the one hand, it points to the commonality and belonging to everyone in everyday life; on the other hand, it is a space for political participation and existence. It is necessary to define this socio-speculative context that Sargin refers to in terms of everyday life. The concept, in which this duality overlaps and intertwines, is the public life itself.

The public realm becomes publicness itself. Because –even if a clear line does not separate the private and public realms- it is the environment one enters when stepping out of the private realm. In addition, it is an essential representation of the planning and design processes. Beyond a mere spatial organization, it is consumed

⁴⁹ Sargin, *Kent ve Politika*, 36.

⁵⁰ Ruşen Keleş, “Kamusal Alan, Kentleşme ve Kentlilik Bilinci,” *Güney Mimarlık* 10 (2012): 10.

by different social actors and for variable reasons.⁵¹ The following sections discuss the public realm of political action and everyday life activities.

2.1.1 Public Realm of Political Actions

Jürgen Habermas describes the concept of “the public sphere”⁵² as “a realm of social life in which something approaching public opinion can be formed.”⁵³ In the context of publicness, he dwells on and points out the importance of an assemblage of a public body. According to him, the preconditions of this assemblage are free access to services, equal participation in decision-making processes, and social equality.⁵⁴ As Keleş states, the term public realm emerged in response to the low quality and managerial lack of public democracy.⁵⁵

Democracy is a political regime that supports the emergence of a public opinion with opposing debates and symbolizes the establishment of an intermediary space between the state and civil society. This realm, which does not exist in totalitarian regimes, is the public realm.⁵⁶ In an environment of suppressed public opinion, since

⁵¹ Sargın, *Kent ve Polytika*, 37.

⁵² Jürgen Habermas refers to publicness as *Öffentlichkeit* in the original German edition of *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. Although the concept was translated into English as “public sphere”, it was translated as *kamusalılık* (publicness) by Tanıl Bora and Mithat Sancar in the first edition of the Turkish version of the book. In this thesis, instead of public sphere, the phrase public realm is used since it is thought to shed better light on the spatial equivalent of the concept. See: Jürgen Habermas, *Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft* (Frankfurt: Suhrkamp, 2001). Also see: Jürgen Habermas, *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*, trans. Tanıl Bora and Mithat Sancar (İstanbul: İletişim Yayınları, 1997).

⁵³ Jürgen Habermas, “The Public Sphere: An Encyclopedia Article (1964),” trans. Sara Lennox and Frank Lennox, *New German Critique* 1, no. 3 (1974): 49.

⁵⁴ Habermas, 49.

⁵⁵ Keleş, *Kamusal Alan*, 10.

⁵⁶ Éric Dacheux, ed., *Kamusal Alan*, trans. Hüseyin Köse (İstanbul: Ayrıntı, 2012 [2008]), 14.

openness is not in question, it is not possible for everyone to express an opinion, learn from previously expressed opinions, or be a side of a public issue.

The common ground of the public realm mentioned here is thus political. It connotes the concepts of democracy, public opinion and embodies spaces for negotiation. In this respect, the public realm is the place of political actions and the state of political activism. However, it should be noted that Habermas does not refer to a physical place. As Madanipour states, the subject of discussion is the metaspatial public realm.⁵⁷

This is the public realm as an abstract communion space that people create together in communication, such as a forum for discussion. Various traditional and digital media organs such as newspapers, blogging, and social networking platforms have an essential role in the formation of this public opinion. This is a description of the public realm based entirely on communication and negotiation, and as a result of these negotiations, a consensus has arrived. Therefore, according to Habermas, decisions that will affect society in general are and should be made in this way.⁵⁸ Transparency is an essential requirement in these decision-making processes. As Sargin stated, according to Habermas, the public realm is also a political ground of the public, which is constantly active in our social life.⁵⁹

However, Habermas uses the concept of the public sphere to underline the bourgeois model, emphasizing that it is constituted by equal and exclusive individuals who negotiate general issues for the public good. In this respect, critical theorist Nancy Fraser criticizes this definition of the public sphere for its distance from actual

⁵⁷ Madanipour, *Public and Private*, 95.

⁵⁸ Jürgen Habermas, *The Structural Transformation of the Public Sphere*, trans. Thomas Burger (Cambridge: MIT Press, 1993): 89.

⁵⁹ Sargin, *Kent ve Polytika*, 13.

democracy.⁶⁰ Because in late capitalist societies, equal access to information and an egalitarian dialogue between people of different social statuses is only an illusion.

As for Madanipour in this respect, the public realm is the scene of controversy, constraining the state's power by enabling the development of a shared political attitude.⁶¹ Yet, he also criticizes Habermas for his failure to appreciate the transfer of the public realm from the monopoly of a chosen private group to the broader society.⁶² In other words, the public realm is vital to a pluralistic democracy. Therefore, it is necessary to identify the public realm with the pluralist democratic city and its urban and social history.

In this regard, open public spaces of the city are material representations of the public realm. As Lefebvre claims, ideologies aiming at permanence produce the space of the social order that they want the continuity of by determining the boundaries of the region they dominate.⁶³ On the occasion of this theme of permanence, the production of urban space becomes the essential practice of the production of social identity; since societies perceive the space they produce as their own images. Nevertheless, as Habermas argues, even if the implementer of the political public realm is the state authority, it is not a part of it.⁶⁴ However, the main difference that distinguishes Lefebvre's argument from Habermas's in this discussion is that he refers to social space as lived space and its production and reproduction instead of Habermas's abstract and political realm of public debate. The following section discusses the everyday face of the public realm in this respect.

⁶⁰ Nancy Fraser, "Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy," *Social Text*, no. 25/26 (1990): 63, <https://doi.org/10.2307/466240>.

⁶¹ Madanipour, *Public and Private*, 207.

⁶² Madanipour, 166.

⁶³ Lefebvre, *Production of Space*, 44.

⁶⁴ Habermas, *Public Sphere*, 49.

2.1.2 Public Realm of Everyday Life Activities

According to Lefebvre, social space is a social construct. Thus, every society, and therefore every mode of production, produces its own space.⁶⁵ This is because the social existence of the relations of production is dependent on their spatial existence, and these relations can only come into existence by reflecting on and reproducing the space.

Simple explanations disregard today's cities' highly complex structures. According to Lefebvre, the concept of urban space was much more than the physical. He developed a spatial triad of interconnected spatial concepts to characterize the role of space in society: Spatial practices, representations of space, and representational space – also referred to as perceived, conceived, and lived spaces.⁶⁶ Spatial practices refer to the physical form of the space, which is perceived via senses. It defines the strong link between the everyday routine and urban reality through the production of the characteristic spaces of each social formation. Representations of space refer to the theoretical or technical representations constructed by the government and institutions, city planners, and architects. It is the space of architects and urbanists who somehow determine the link between the lived and the designed. Representational space is interrelated with perceived and conceived spaces, but it depends more on symbolism, meaning, and lived experience. It is related to the symbolic use of objects that occupy the physical space, depending on the latent social situation. There is knowledge and ideology in conceived spaces, while social and historical inputs are in lived spaces. While the social or lived space is heavily connected to our condition and is more open-ended, perceived space and conceived space tend to act in accordance with the status quo. Hence, the production of space

⁶⁵ Lefebvre, *Production of Space*, 31.

⁶⁶ Lefebvre, 33.

is not a physical act alone; it is the exchange of perceived, conceived, and lived spaces produced and reproduced through social, economic, and political processes. Therefore, it is necessary to examine the representations of space in the historical process and their role in space production.

Lefebvre has a critical standpoint on modern urban planning. He criticizes the attempts of planners to map and deal with the urban problems having simplistic and divided solutions, therefore failing to understand the greater complex entirety. It is crucial for this thesis to comprehend his point of view on the failures of planners to create “an urban reality for ‘users’ and not for capitalist speculators, builders, and technicians,”⁶⁷ considering planning -being an instrument of the authority with the contribution of the capital- seems to become up against a brick wall ever since.

Space, in this respect, is both the environment and the product of social processes at the same time. The public realm's aforementioned publicness and commonality features enable it to have a wide area related to urban life and everyday life, as well as its relationship with democratic participation and political actions. Thus, when it is associated with space, which is the subject of architecture, architectural history, and architectural theories, the concept of the public realm is a realm that covers not only political actions but also the routines and activities of everyday life.

The public realm of political actions and the public realm of everyday activities are not two concepts that can be considered separately. In the case of space, both situations can overlap and merge into each other. The simultaneous continuity, which Madanipour states by not separating public and private realms, is also valid for political actions and everyday activities.⁶⁸ Urban space as the stage of political

⁶⁷ Lefebvre, *Writings on Cities*, 168.

⁶⁸ Madanipour, *Public and Private*, 154.

actions is also a space of publicness as an integral part of the routines of everyday urban life and belongs to all of us collectively.⁶⁹

Lefebvre does not mention the physical formation of the city in the "On Urban Form" chapter of *Writings on Cities*.⁷⁰ He also insists on not recognizing the concept of *l'espace* physically. Instead, he describes "space" as an urban lifestyle, an urban culture.⁷¹ According to him, cities are spaces of freedom. Cities are places of intellectual production and always have been. They are places that produce knowledge and ideas. This is a criticism against the city and the lifestyle brought by capitalism with the city. The everyday life of the city and urbanity constitutes urban culture and is a resistance to the lifestyle imposed by capitalism.

In order to see the concept of urban space within the concept of "space," we need to go down to the sources of everyday life. Therefore, examining intersections of social life and space helps to understand the everyday face of public life. A pedestrian area one passes through, a slope one climbs up and down, a tree one waits in the shade of at the edge of a square, a house where one sits on the wall of its garden and take a breather, all these places are part of one's everyday life. While our actions and how we use it shape space, space itself also shapes our actions and the way we use it.

Michel de Certeau, in this respect, explains that consumption as a way of using products is, in fact, production in itself.⁷² He draws attention to the differences or similarities between the first production of the image and the second production of this production, hidden behind the usage processes.⁷³ The practice of playing with

⁶⁹ Gürallar, *Kamu – Kamusal Alan*, 53.

⁷⁰ Lefebvre, *Writings on Cities*, 133-8.

⁷¹ Lefebvre, 134.

⁷² Michel de Certeau, *The Practice of Everyday Life*, trans. Steven Rendall (London: University of California Press, 2002), xii.

⁷³ de Certeau, xiii.

the discipline mechanism and trying to adapt this mechanism into individual use is the creativity brought by everyday life. This is the cunning of consumers.⁷⁴ Usage as a mode of production can only express itself through the art of using what is imposed on it.⁷⁵ Since this is an issue of using the imposed, the term consumption is replaced with utilization within this study. For instance, the fact that a person who goes to work every day on foot does not use a pedestrian overpass built by the municipality at a critical point is an attitude of that person towards the overpass; or that some young people spend time sitting on the steps of this overpass that is not used for the purpose for which it was built, and adopting and appropriating it in this way is also a matter of utilization, thus of everyday life.

De Certeau explains the phenomenon of utilization as everyday life with the distinction between strategies and tactics. Strategies that assume the existence of space with delineable boundaries as property shape the relations established by the power within these boundaries with the set of outsiders. Property is the triumph of place over time. In addition, the fact that this space can be shared at the urban scale provides a panoptic view that enables the power to observe and control.⁷⁶ Thus, strategy is the manipulation of power.

Tactics, on the other hand, are calculated actions characterized by the absence of property, and it uses the space of the others. Therefore, “it must play on and with a terrain imposed on it and organized by the law of a foreign power.”⁷⁷ The lack of a place provides mobility to the tactic. It is cunning, the art of the weak.⁷⁸ Therefore,

⁷⁴ de Certeau, xvi.

⁷⁵ de Certeau, 31.

⁷⁶ de Certeau, 35-6.

⁷⁷ de Certeau, 37.

⁷⁸ de Certeau, 38.

the tactic is a way of coping with the spatial structure that is dictated to them every day by the arbiters and decision-makers of the city in the urban context; it is resistance.

Space is a product of direction vectors, velocity quantities, and time variables. Therefore, space consists of the intersection of mobile components.⁷⁹ Space emerges through the orientation, positioning, and temporalization of the activities and actions contained in it and using it. “In short, space is practiced place. Thus, the street geometrically defined by urban planning is transformed into space by walkers.”⁸⁰

According to Sennett, when visiting an urban space for the first time, everything in this space seems untouched and pure, as in the labyrinth example. One constructs a familiarity as one experiences this space over and over again. Due to this familiarity, one realizes a “spatial narrative.” Over time, one constructs the subdivisions of this spatial narrative and how they are created by it, and one does this through landmarks.⁸¹ A landmark can be a sculpture, a paving stone in different colors and sizes, or an old building that continues its survival in an urban gentrification zone.

According to Jane Jacobs, landmarks are “prime orientation clues.”⁸² On the one hand, they define diversity by being different from those around them; On the other hand, they serve the eye by enabling functionally important urban parts to become eyecatchers. Landmarks can help express clearly that a functionally important urban space is also visually important.⁸³

⁷⁹ de Certeau, 117.

⁸⁰ de Certeau, 117.

⁸¹ Sennett, *Building and Dwelling*, 185.

⁸² Jane Jacobs, *The Death and Life of Great American Cities* (New York: Vintage Books, 1961), 344.

⁸³ Jacobs, 384.

Walter Benjamin tries to understand big cities' increasingly complex social and spatial structure through the *flâneur* figure he borrowed from French poet Charles Baudelaire.⁸⁴ Flâneur recognizes herself through others by walking in the city. At this point, Sennett underlines the distinction between wayfarer and wanderer. Rather than the wayfarer who is purposive and committed, the wanderer has unexpected adventures and experiences that may come her way.⁸⁵ She belongs to nowhere and tries to understand and fictionalize the urban setting by wandering around and adding it into her own life. Thus, the *flâneur* is profoundly implicit in everyday life.

Public spaces and places are public since everyone can freely exist physically in them. Although not always, people go to these places for the activities they host.⁸⁶ In the case of *flâneur*, everyday life becomes the activity itself. The spectators of a street art event, those who increase the number of curious crowds during a press release, street vendors fleeing from the police, those who use the vehicle road instead of the overpass to cross the street, that is, those who change the structure of the city instantly with the choices they make at various points of the urban setting with their ordinary activities, inevitably become a part of daily life.⁸⁷

The urbanite becomes aware of the tactics of everyday life in public space and uses them. Against the strategies organized on the urbanite in public space, everyday life itself gains importance.⁸⁸ In this regard, open public spaces of the city adorned with

⁸⁴ Nur Altinyıldız Artun and Roysi Ojalvo, *Arzu Mimarlığı: Mimarlığı Düşünmek ve Düşlemek* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2012), 270. See: Walter Benjamin, *Arcades Project* (Cambridge: Harvard University Press, 2002).

⁸⁵ Sennett, *Building and Dwelling*, 183; Rebecca Solnit, *Wanderlust: A History of Walking* (London: Granta, 2014), 173-80.

⁸⁶ Madanipour, *Public and Private*, 98.

⁸⁷ Tonguç Akış, "Gündelik Hayat ve Kentsel Mekân: Yüksel Yaya Bölgesi'nde Yürümek," in *Başkent Üzerine Mekân-Politik Tezler: Ankara'nın Kamusal Yüzleri*, ed. Güven Arif Sargın (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 88.

⁸⁸ Akış, *Gündelik Hayat*, 117.

various strategies shape and are shaped by the everyday tactics of the urbanites. A public space, not only a built environment but also intertwined with social dynamics and our personal or mass perceptions, must be in a condition to fulfill its assignment to serve everyone.

2.2 Urbanity and Urban Form

Does anyone suppose that, in real life, answers to any of the great questions that worry us today are going to come out of homogeneous settlements?⁸⁹

In this part of the discussion, the thesis explores socio-spatial ties broadly, and the next part examines its spatial counterparts through open public spaces. It is a heavy task to unearth the socio-spatial relationship between the urban setting and social structure. As Gönül Tankut states, “the urban environment is human-made; but that environment later recreates people, that is, reshapes them.”⁹⁰ Thus, there is an intimate interaction between humanity and the physical environment.

Sennett established a profound inquiry in his “Building and Dwelling: Ethics for the City” in 2019 by setting up two concepts: *ville* and *cité*. In his composition, *ville* refers to the physical environment built by humans for humans, hosting human activities, whereas *cite* refers to remaining in a place via claiming it. In this context, he defines *ville* as built space and *cité* as lived space.⁹¹ *Ville* is building, *cité* is dwelling.

⁸⁹ Jacobs, *Death and Life*, 448.

⁹⁰ G  n  l Tankut, “Ankara’nın Planlı İmarı ve Şehir Mimarisi.” *Mimarlık* 284 (1998): 20. Translated by the author.

⁹¹ Sennett, *Building and Dwelling*, 1-2.

Can *ville* change the *cité*? Can *ville* change the social attitude? Starting with these questions, Sennett examines the relationship between *ville* and *cité*, citing the open form discussion he credits to Jane Jacobs. In this framework, the urban setting is the social infrastructure. The urban form needs to be open to outside influences and interactions rather than self-contained. Urbanists and urbanites should be critical of the physical urban space created and how they live in it.⁹²

This is a critique of rigidity and precision in an urban design created with new technologies and government leadership, “the overdetermination of both the city’s visual forms and its social functions.”⁹³ In contrast to this rigidity and precision, Sennett advocates an informal, loosened open city.

Sennett explains the principles of the open system as the porosity of territory, incomplete form, and nonlinear development.⁹⁴ Since porosity is a peripheral matter, edges need to be porous to be permeable. At the same time, the difference between border and boundary becomes important for the edge.⁹⁵ A boundary is a zone or line that only delimits a privatized region, while a border is a space that provides the interaction between differentiated terrains. The border is essential for open systems in cities.

It is important for the utilizers in terms of user preferences that the architecture and urban design do not produce an end-product. To cite Lefebvre, incomplete form is representational space's triumph over representations of space.

Nonlinear development is proof of incomplete form. Jan Gehl argues that the physical environment, namely the open public space, influences the social situation

⁹² Sennett, 15.

⁹³ Sendra and Sennett, *Designing Disorder*, 23.

⁹⁴ Sendra and Sennett, 35.

⁹⁵ Sendra and Sennett, 31.

because it creates a physical framework for contact.⁹⁶ Architecture literally has a vital role in this regard; it makes or breaks. As physical structures, projects visually and functionally reflect the social structure, that is, the processes. The visual defines the spatial organization, and the function defines the whole and hierarchy of spatial relationships.⁹⁷ Nonlinear development shall perceive projects as processes and prioritize adaptiveness. Jacobs also criticizes the concept of the project for being top-down. She refers to “reweaving projects” to put the project in context after its completion.⁹⁸

In the framework of this discussion, time plays an essential role as well as space. Urban growth is not a phenomenon that can be expected to happen only by replacing the existing one. Sennet states that the lifespan of buildings is between thirty-five and forty years in Manhattan.⁹⁹

Destroying and rebuilding is not a sustainable form of renewal. It is against vitality and removes a potential temporospatial bond. Architecturally and socially, bonds of community are formed and settled over time, not with the line drawings of the planner. The social environment needs space to evolve and time to bond.¹⁰⁰ “Time breeds attachment to place.”¹⁰¹ A good city is designed and developed into a successful urban place over a long period of time.

⁹⁶ Gehl, *Life Between Buildings*, 53.

⁹⁷ Gehl, 57.

⁹⁸ Jacobs, *Death and Life*, 392.

⁹⁹ Sendra and Sennett, *Designing Disorder*, 24.

¹⁰⁰ Sendra and Sennett, 25.

¹⁰¹ Sendra and Sennett, 27.

Dwelling marks form, as in the imperfections of the surface of the used.¹⁰² Architecture demands the guarantee of permanentness. However, everyday life can be associated with the spatial via distortions; it is in the place's vitality, tangibility, unsettling, and uncanny.¹⁰³

John Montgomery explains urbanity as good city form, activity, street life, and urban culture. These are also characteristics of urban quality.¹⁰⁴ Successful urban spaces host an underlying dynamic of activity as well as the physical urban settings.¹⁰⁵ In this context, placemaking is not only the production of space but also the production of the space of activities and events.

Places are constructed and experienced as material environmental artifacts and interrelated systems of social relations. The dialectical interaction over these varieties of social processes is multifaceted and confounding. David Harvey argues that:

It is precisely the way in which all of these moments are caught up in the common flow of the social process that in the end determines the conflictual (and oftentimes internally contradictory) processes of place construction, sustenance, and deconstruction.¹⁰⁶

In her influential work “The Life and Death of Great American Cities,” Jacobs discusses how the disciplines involved in building and rebuilding our cities must perceive them. With their potential political powers and financial concerns, architecture and planning determine how cities materialize. Steps taken in urban

¹⁰² Sennett, *Building and Dwelling*, 72.

¹⁰³ Hasan Ü. Nalbantoğlu et al. “Gündelik Hayat II,” *Mimarlık* 273 (1996a): 21.

¹⁰⁴ Montgomery, *Making a City*, 93.

¹⁰⁵ Montgomery, 95.

¹⁰⁶ David Harvey, *Justice, Nature, and the Geography of Difference* (Cambridge, MA: Blackwell, 1997), 317.

planning without understanding how cities actually work lead to, in Jacob's words, "the sacking of cities."¹⁰⁷

Jacobs focuses specifically on the inner regions and urban centers of big cities, as she states these are the most avoided problem areas in planning theory.¹⁰⁸ In this respect, Jan Gehl argues that the possibility of seeing, hearing, and meeting other people may be one of the most important influences for urban centers and pedestrian streets to become actual centers of use, users, and activities.¹⁰⁹ Services, department stores, and bazaars can find a large number of customers only in the city center. Thus, they can only accommodate in the center. These institutions and services greatly influence the formation of urban centers by being concentrated in a limited area and having the highest accessibility.

It is urban, public, and everyday life at stake, presupposing a life in an environment necessitates vitality as a matter of course. Jacobs explains the relationship between urban form and activities through vitality, which is the primary condition for urbanity. According to Jacobs, "diversity is natural to big cities."¹¹⁰ To understand cities, one should focus not on separate uses' but mainly on combinations or mixtures of uses and activities. "Mixture of uses need enormous diversity of ingredients."¹¹¹ The facts that cities can provide commercial choices and cultural interest against monotony are diversity, convenience, interest, and vitality. In this respect, Roger

¹⁰⁷ Jacobs, *Death and Life*, 4.

¹⁰⁸ Jacobs, 16.

¹⁰⁹ Gehl, *Life Between Buildings*, 28-9.

¹¹⁰ Jacobs, *Death and Life*, 143.

¹¹¹ Jacobs, 145.

Trancik argues that the essence of urban space, which he defines as "messy vitality," is physically and socially diverse.¹¹²

Jacobs refers to four conditions to generate diversity.¹¹³ First of all, a large number of primary uses are required so that different people are on the street for various reasons at different times. Second, urban blocks need to be small enough to have many streets and corners to allow interaction and encounter. Third, buildings of different ages and conditions should be together so that economic diversity can find a place for itself. Last but not least diversity generator is human density.

In cities, mixed primary use redresses the time balance among users. It allows others, as well as working individuals, to use this place, especially outside of business hours and on weekends. Jacobs lists the primary uses, which she identifies as anchorages, offices, factories, dwellings, entertainment, education, recreation, museums, libraries, and galleries. These spaces, which establish strong relationships in the rhythm of everyday life, also contribute to the addition of secondary diversity to the urban space. Secondary diversity is the initiative that grows through primary use and serves the people there for primary uses. Mixed primary use is possible if secondary diversity works well enough.

The coexistence of many interlocking activities does not create an environment of chaos; on the contrary, it is a very complex and intricate order.¹¹⁴ However, this should not be mistaken with zoning as "islanding off." Integration is not a collection of different programs such as zoning on paper, but a small-scale integration of people and activities living in different places and working in different jobs, using the same

¹¹² Trancik, *Finding Lost Space*, 12.

¹¹³ Jacobs, 150-1.

¹¹⁴ Jacobs, 222.

public space, and interacting in everyday life.¹¹⁵ On the contrary, segregation is the isolation of a particular group of people, a particular social group or age group, from other areas for the sake of mono-functionality. Gehl describes segregation as a one-sided and overspecialized environment.¹¹⁶

Small urban blocks provide new and various alternative routes to choose from. Urban space would “literally have opened up to people” by small urban blocks.¹¹⁷ Urban spaces interact more with each other, and the urban network becomes stronger. Interruption of long streets and irregular articulation increases the intimacy.¹¹⁸ This interruption creates “friendly and comprehensible districts,” but of course, if there is no visual story of street intensity and detail, these interruptions on the street have no meaning.

Jacobs defines aged buildings as “plain, ordinary, low-value old buildings, including some rundown old buildings.”¹¹⁹ If an urban area consists of only new buildings, only enterprises that can afford the high costs of these new buildings can be accommodated there. In this context, the timescale is measured in decades and generations. The new buildings of today will be the old ones of the future. The skillful conversion of old units to a different use is a prime example. This transformation takes place only in lively urban spaces that can meet human demands. According to Candaş Bilşel, the subtle coexistence and dialogue of the old and the new enrich the identity of cities.¹²⁰

¹¹⁵ Gehl, *Life Between Buildings*, 101.

¹¹⁶ Gehl, 102-5.

¹¹⁷ Jacobs, *Death and Life*, 180.

¹¹⁸ Jacobs, 382.

¹¹⁹ Jacobs, 187.

¹²⁰ Bilşel, *Ankara’da Kentsel Başkalaşım*, 35.

Concentration or high density of people is the direct relationship between density and vitality. The increase in population and building density brings along the activity density. Dense and diverse concentration contributes to decent development and revitalization of city life.¹²¹ The intense coexistence of many people with different tastes and desires in cities and especially in city centers generates diversity.¹²² Within this framework, diversity is a self-reinforcing phenomenon. Gehl also refers to life between buildings as a self-reinforcing process. The stimulation of participation and monitoring enhances activity. “Something happens because something happens. nothing happens because nothing happens.”¹²³

Urban life and urbanity can only be mentioned if all four of these diversity generators can find a place in the city at the same time. Jacobs makes this reading specifically on city centers since city centers become centers in the first place because they fulfill all four requirements.¹²⁴ City diversity is possible through the combination of mixed primary uses, frequent streets, a mixture of building ages, and a dense concentration of users.¹²⁵

A thriving urban setting creates the transaction base for vitality and diversity, therefore activity. As Montgomery states, “without activity, there can be no urbanity.”¹²⁶ Small-scale business networks that can interact not only with customers but also with each other, produce and offer different consumer goods, and create and enrich a fine-grain city economy. These places of small-scale businesses complex in

¹²¹ Jacobs, *Death and Life*, 221.

¹²² Jacobs, 147.

¹²³ Gehl, *Life Between Buildings*, 73.

¹²⁴ Jacobs, *Death and Life*, 164.

¹²⁵ Jacobs, 223.

¹²⁶ Montgomery, *Making a City*, 97.

variety need a transaction base for social and cultural transition and economic activities. This base, which cities already offer, needs to be complex and multi-layered.¹²⁷

According to Montgomery, the public realm consists of streets, squares, urban spaces, and associated semi-public spaces. Besides the cafes, pubs, and restaurants that overflow into the street, promenading on the street strengthens the activity, enabling urban spaces to become insight transitional zones. “Successful urban places tend to have a more active (and certainly recognizable) public realm.”¹²⁸

Montgomery argues that urban quality goes beyond the physical.¹²⁹ The place has social, psychological, and cultural dimensions. Candaş Bilşel emphasizes the importance of the concept of “urban architecture,” which cares about the existing texture of the city and the everyday practices of the people living in the city.¹³⁰ “Urban architecture” is not the autonomous field of architecture. It is a research area that covers the formation of urban space as well as the relations between social practices.¹³¹

At this point, urban identity debates also gain importance; because urban identity is determined not only by the physical structure of the city but also by the social

¹²⁷ Montgomery, 99.

¹²⁸ Montgomery, 100.

¹²⁹ Montgomery, 95.

¹³⁰ Bilşel, *Kent Mekânları*, 36.

¹³¹ Bilşel, 35.

lifestyles in the city.¹³² Kevin Lynch explains the three dimensions that make up the environmental image and coexist as identity, structure, and meaning.¹³³

Identity, associated with uniqueness and singularity, is related to identification, separation from others, and acceptance as a being. The structure is the spatial or textural relationship that an object establishes with the observer and other objects. Lynch argues that the environmental image should allow the individual to question and organize reality with its open-endedness.¹³⁴ The image should leave gaps for the individual that one can fill. In other words, the incomplete metaspatial urban form is at the heart of the discussion.

Lynch encounters the normative theories of those who see the city as a model of the cosmos, as a machine, and as a living organism. He has found the lack of adequateness in these theories since they promote how the city is working, not how it should be. Then he executes his counterargument for a good city form concerning the psychology of place, including vitality, sense, fit, access, and control. “Vitality” in the sense of public health and balance of nature; “sense” in the sense of clarity and mental coherence; access in the sense of social, locational, informational, nutritional, sustainable, convenient, and equal accessibility; and control in the sense of the right to have a reasonable saying in public matters.¹³⁵ On the other hand, “fit” is the concept which Montgomery builds up his discussion about the successful urban place around.¹³⁶

¹³² Bilsel, 36.

¹³³ Kevin Lynch, *The Image of the City* (Cambridge: MIT Press, 1990), 8.

¹³⁴ Lynch, 10.

¹³⁵ Kevin Lynch, *A Theory of Good City Form* (Cambridge: MIT Press, 1981), 121-220.

¹³⁶ Montgomery, *Making a City*, 102.

Montgomery argues that the foundation of urban space that can stimulate activity should be laid over “fit.”¹³⁷ Edward Relph advocates “designs that fit local situations,” expressing that we cannot approach experience and meaning as design parameters.¹³⁸ With complexity, a sheer number of pedestrian movements, diversity of primary uses, a fine-grained economy, an active street life, variety in opening hours, presence of people attractors, legibility, imageability, and knowledgeability, the fit, thus successful urban space, is achieved.¹³⁹ However, overachieved fit can disrupt the everyday flow of life. Fit should allow the organic growth of the city and everyday life activities to take shape, and therefore shape the space.

Montgomery refers to the twelve physical conditions for making a city, in other words, twelve requirements for urbanity: Development of intensity, mixed-use, fine grain, adaptability, human scale, city blocks and permeability, streets for contact, visibility, and horizontal grain, public realm, movement, green space and water space, landmarks, and architectural style as image.¹⁴⁰

High-density plot coverage and buildings at different scales are required for development intensity. Mixed-use, as Jacobs advocates, provides public space utilization in different sizes and times, thanks to a large number of uses and secondary activities (secondary diversity) they attract. The occupancies of mixed-uses not only in a single urban block and horizontally but also in many urban blocks and vertically is a fundamental urbanity generator.

As stated earlier, small businesses of various numbers and proportions are essential for providing fine grain. The ratio of these small businesses should be higher than

¹³⁷ Montgomery, 102.

¹³⁸ Edward Relph, “Prospects for Places,” in *Urban Design Reader*, ed. Michael Larice and Elizabeth Macdonald (London: Routledge, 2013), 123.

¹³⁹ Montgomery, *Making a City*, 103.

¹⁴⁰ Montgomery, 104-13.

the large businesses that cause unfair competition. Montgomery argues that this ratio must be in balance for vitality.¹⁴¹ Regarding adaptability, he points to a simple but important fact, that is, “the life of streets and urban areas is longer than the life of individuals buildings, while the life of buildings is longer than the life of their original function.”¹⁴²

Less than ten minutes of walkable and abundant intersections are required for a successful urban place to operate at several scales. Gehl argues that for different activities to relate to each other on the same level, they must be at a distance of between twenty and one hundred meters, depending on what is to be seen and how much movement the urban space permits.¹⁴³ In this respect, as Jacobs stated, small urban blocks increase permeability and create street life by providing more streets and corners. Thus, a permeable grain is vital for urbanity.

Streets have a primary role in forming public social life and, therefore, urban culture by providing contact, visibility, and horizontal grain. Montgomery argues that streets, which Jacobs emphatically refers to as sidewalks, should not be confused with roads.¹⁴⁴ A strong network of streets provokes the zoning of active frontages. The public realm, which is contiguous to and interconnected to the streets, is a space system. As stated earlier, the public realm consists of squares, meeting places, and promenading routes.¹⁴⁵ On the other hand, the ideal urban movement is the whole of mobility. Different modes of transportation coexist by accepting each other and do not allow vehicle domination.

¹⁴¹ Montgomery, 105.

¹⁴² Montgomery, 106.

¹⁴³ Gehl, *Life Between Buildings*, 97.

¹⁴⁴ Montgomery, *Making a City*, 109.

¹⁴⁵ Montgomery, 110.

As a provider of views and landscape images, green and water spaces are recreational attractors. Individuals eat in these places, watch concerts or different performances, and participate in cultural events. But of course, these spaces should also be part of the public realm and interconnected with other public spaces. Landmarks, the spatial narrative of *flâneur*, are also meeting places and smaller-scale signatures for the citizens.

According to Montgomery, urban space and urban design are not in concern of architectural style. What is in question is designing urban form as a diversity, vitality, and activity generator. In this respect, the urban architecture and urban identity mentioned earlier should be perceived and realized by urbanists in accordance with the place. These twelve principles must reinforce each other. As Montgomery declares, “that is the way cities grow.”¹⁴⁶

In addition to the macroform, spatial structure, architectural elements, quality of construction, open public spaces, and vegetation of a city, the city's social structure, economy, management style, and cultural characteristics of the society shape the urban identity.¹⁴⁷ Therefore, urban identity contains tangible and intangible qualities together, and it is inevitable that this togetherness constantly affects and transforms each other. Buildings are not isolated units in the city. They continuously affect the urbanites and their users in terms of their forms and uses. That is why they are mentally, physically, and spatially connected to the other structures, buildings, and urban settings around them. They are in interaction with their environment. However, properly defined outdoor spaces are as necessary as fitting buildings. Urban design should appreciate the outdoor spaces as space sequences, not as isolated singular spaces. Individual buildings should be integrated and intertwined

¹⁴⁶ Montgomery, 113.

¹⁴⁷ Bilsel, *Ankara'da Kentsel Başkalaşım*, 34.

with the public space.¹⁴⁸ The relationship between urbanity and urban form is both the cause and the result of these interactions and transformations.

2.3 Open Public Spaces as Nodes of Urban Activity

Throughout history, intellectual and social developments have taken place in the open public space of the city, where different cultures and ideas come together. Open public spaces, which are areas of communication and sharing that can be accessed by diverse perspectives, provide anonymity with their openness to everyone.¹⁴⁹ The public realm, as an abstract concept, has a direct relationship with open public spaces.

Open public spaces cover and coincide with functional and symbolic purposes almost always and everywhere, beyond the control of an individual or a particular group. They are spaces for multi-purposefulness and accessibility. Madanipour defines open public spaces as places that can be used and shared by every segment of society, encompassing the entire community, and provided and managed by public authorities.¹⁵⁰ Therefore, the city is the stage for public life, where symbols are presented and exchanged.¹⁵¹

In addition to symbols, actions that have a longer life than spaces they take place are also phenomena that attribute symbolic meaning to spaces.¹⁵² The symbolic meaning of space develops through actions with repeated use. The symbolic value created by

¹⁴⁸ Trancik, *Finding Lost Space*, 18-9.

¹⁴⁹ Bilsel, *Parçalanın Kamusal*, 40.

¹⁵⁰ Madanipour, *Public and Private*, 204.

¹⁵¹ Madanipour, 205.

¹⁵² George Baird, *The Space of Appearance* (Cambridge: MIT Press, 2003), 22.

the urbanist or the architect is made meaningful by everyday life through the use of space.

Open public spaces of cities are places for practicing the city and participating in its life. They are spaces of actions and activities where individuals come together unimpededly. Candaş Bilşel argues that with the disappearance of public spaces, the basis for the existence of public life will disappear.¹⁵³

The urban space has been decapitalized and disjointed by means of technological advances throughout the last century. Large-scale developers and foreign investors are replacing the emotional connections to open public spaces with financial interests. Rather than a multidimensional and open-ended unit of social life, public space is instrumentally being utilized to accomplish a specific objective.¹⁵⁴ This crooked instrumentalization of the so-called public spaces by the agents of influence introduced us to the concepts such as “lost space.”¹⁵⁵ Related to this discussion, David Harvey puts forward the example of Times Square:

Its rise coincided with an extraordinary boom in real-estate speculation, the coming of mass-transit systems which changed the whole nature of space-relations between people within the city (subway came to Times Square in 1901), the maturing of new systems of international and national communication (the radio in particular), of information and money flow, of commercialism and the marketing of fashion and entertainment as mass consumption goods.¹⁵⁶

¹⁵³ Bilşel, *Parçalanın Kamusal*, 40.

¹⁵⁴ Madanipour, *Public and Private*, 208.

¹⁵⁵ Roger Trancik describes lost space as undefined and amorphous leftover areas between tall buildings. Highway sides or industrial and military areas relocated to the suburb are lost spaces as they are no man's land. See: Trancik, *Finding Lost Space*, 3.

¹⁵⁶ Harvey, *Justice, Nature*, 317.

Harvey agrees to refer to this process as “a phase of rapid time-space compression”; that this process caused New Yorkers to lose their sense of identity and kept them “on the run.” But just as in this case, the community is not shaped by personal interaction; on the contrary, it was tried to be established by “the community of money and the commodification of everything.”¹⁵⁷

In addition, Harvey argues that the representational and symbolic realms and the material activities give rise to political mobilization through processes of place production:

There is, then, a politics to place construction ranging dialectically across material, representational, and symbolic activities which find their hallmark in the way in which individuals invest in places and thereby empower themselves collectively by virtue of that investment.¹⁵⁸

In a world where the major aspects of the urban political economy have become consumerism and tourism, the status of urban life and the city itself becomes a commodity. The contemporary urban experience is surrounded by the postmodernist desire for empowering the development of market specialties (consumer habits and cultural forms) with a delusion of freedom that needs you to have money.¹⁵⁹ The fallacy is observable via the relentlessly ongoing construction of shopping malls or so-called mix-used building complex projects.

The patterns of human socialization are depressed by the neoliberal ethic of intense individualism and political retreat from collective action since the main objective of this neoliberal assault is to prevent the public share from expanding.¹⁶⁰ The outcomes

¹⁵⁷ Harvey, 317.

¹⁵⁸ Harvey, 323.

¹⁵⁹ Harvey, *The Right to The City*, 31.

¹⁶⁰ Harvey, *Justice, Nature*, 323.

are permanently carved on the spatiality of our urban setting, which progressively comprises fortified fragments, gated communities, and privatized public spaces kept under nonstop surveillance. Ideals of urban identity, threatened by the despair of neoliberal ethic long since, are becoming much more exhausting to maintain.¹⁶¹

The absence of everyday life, or in Oldenburg's words, "an informal public life," debars urbanites from those means of relieving stress. Oldenburg, in all reason, argues that "the means of relieving stress can just easily be built into an urban environment as those features which produce stress."¹⁶² In addition to this absence of informal public life, living becomes more expensive. Where the urban settings and services are not commonly distributed, they become the commodities of consumption and private ownership.

In fact, it is thanks to the public spaces as the spaces of urban culture that cities define an area of freedom. In this context, urbanity is urban culture and the social, cultural, economic, and political freedom provided by the city. The open spaces of the city are public and open everywhere.

As in the example of the Greek agora, the political, cultural, and economic activities of the city are deeply blended into the public spaces in the city centers. Be that as it may, these spaces have started to be proliferated and specialized as the cities keep developing and the practices turned out to be increasingly complex. The attitudes to the public space likewise changed.¹⁶³

Before the end of the eighteenth century, public space was constructed as an honorific place praising the ruler's power. Due to the political revolutions of the eighteenth and nineteenth centuries, this ritualistic assignment of city space has been

¹⁶¹ Harvey, *The Right to The City*, 32.

¹⁶² Oldenburg, *The Problem of Place*, 143.

¹⁶³ Madanipour, *Public and Private*, 207.

transformed into the just and open public realm. The content of the public space was stretched out to involve public discussions, and social occasions resulted in the connection between the public authority and norms and regulations. Public space turned into an ideal of the “rational bourgeois public sphere.”¹⁶⁴

As the working class upraised throughout the nineteenth century, the public realm was reanalyzed in terms of the rich and the poor. Boyer argues that; since the reasonable needs of the poor were now come across with the unreasonable suppressions, the reason could no longer validate the bourgeois public realm, and its meaning started to disappear.¹⁶⁵ Once more, meanings were reassigning to concepts. Public stand a negative meaning: It was associated with “unruly bureaucracies, corrupt officials, inefficient management, regulatory impositions, and burdensome taxations.”¹⁶⁶ In the meantime, the meaning of “private” has been restored: It recalled the freedom of the market and the opportunity for decision.

The importance given to public spaces by the state and the private sector increases as industrial cities mostly turn to the service sector. While the government makes tourism-oriented initiatives in the decayed city centers, the entrepreneurs who own a business there want to make their places and environments safe and attractive. However, large-scale interventions by the private sector in public spaces create imbalances in the development and management of these areas. This imbalance reveals itself as the privatization of public space.¹⁶⁷

As a result of hazardous privatization, the significance of private space averted that of public places. The publicness of the gentrified city has been divided into

¹⁶⁴ Christine M. Boyer, *The City of Collective Memory: Its Historical Imagery and Architectural Entertainments* (Cambridge: MIT Press, 1996), 7.

¹⁶⁵ Boyer, 8.

¹⁶⁶ Boyer, 9.

¹⁶⁷ Madanipour, *Public and Private*, 197.

marginalized groups, a significant number of whom have no voice or representation in the public spaces. According to Boyer in this respect:

The public realm of the City of Collective Memory should entail a continuous urban topography, a spatial structure that covers both rich and poor places, honorific and humble monuments, permanent and ephemeral forms, and should include places for public assemblage and public debate, as well as private memory walks and personal retreats.¹⁶⁸

In this respect, Madanipour argues that human subjectivity is situated at the crossing point of biological and social powers. It is constantly changing them and being molded by them instead of a separated and disjoined private realm.¹⁶⁹ Therefore, the body's internal private space and the world's public spaces are interpenetrating and interdependent.¹⁷⁰

Throughout history, public spaces have been at the center of the social life of cities. However, the despatialization of public spaces comes into question due to social segregation through privatization of public space, population growth, and technological developments. Still, the public space can again have an essential role in urban life.¹⁷¹ Even if this does not entirely reverse the despatialization process, it can orient it by considering urban and public values since it can create inclusive nodes and spaces for social cohesion.

The city as a public place has a vital aspect as a place of communication, act, and common interest of the members, to strengthen the publicness of space. The contrary is nothing but inaccessible, closed, and unjust so-called public spaces where the

¹⁶⁸ Boyer, *City of Collective Memory*, 9.

¹⁶⁹ Madanipour, *Public and Private*, 201.

¹⁷⁰ Madanipour, 204.

¹⁷¹ Madanipour, 200.

comfort and joy of living among a diverse range of public settings, activities, and people diminishes capitalistically.

It has been stated many times by those concerned that the modern movement literally emptied the streets and squares of the city. Jacobs, in this regard, criticizes architectural movements of Radiant City, Garden City, and City Beautiful, which have left their significant mark at the urban scale, for having principles and design decisions that move away from the street and urban vitality. She claims that the pioneers of the modern movement in architecture, which she describes as “Decentrists” and equates as the “Radiant Garden City Beautiful,” propose to alleviate the troubles of congested cities, attract residents to a new life in lower density edges, and suburbs, and thus thin the crowded urban core, by using regional planning as a tool. She highlights the anti-urban prejudices of the modern movement, particularly the common sense that communities should be independent units, that mixed land use creates a chaotic, unpredictable, and unfavorable environment, that the street is a poor place for human interaction, that houses should be turned into sheltered green areas away from the streets, that superblocks encouraged by main roads are superior to small intersecting blocks, that essential details should be dictated by a permanent plan rather than one shaped by an organic dynamism, and that this population density needs to be discouraged or at least disguised to create a sense of isolation.¹⁷² In fact, these discredited features constitute the essence of the city as a whole and its vitality.

As Bilsel states, Lefebvre expresses the concept of *urbanité* (urbanity) as the public space of the city, which is created and shared by the citizens with all its diversity.¹⁷³

¹⁷² Jacobs, *Death and Life*, 20-5.

¹⁷³ F. Candaş Bilsel, “Yeni Dünya Düzeninde Çözünen Kentler ve Kamusal Alan: İstanbul’da Merkezkaç Kentsel Dinamikler ve Kamusal Mekan Üzerine Gözlemler,” *Kendine Ait Bir Oda*, August 1, 2009, accessed June 12, 2021. <https://kendineaitbiroda.wordpress.com/2009/08/01/yeni-dunya-duzeninde-cozulen-kentler-ve-kamusal-alan-istanbulda-merkezkac-kentsel-dinamikler-ve-kamusal-mekan-uzerine-gozlemler-yazar-cana-bisel/>.

Lefebvre associates the concept of urbanity with the phenomenon of centrality and argues that the rationale of the existence of cities stems from their being the center.¹⁷⁴ As Madanipour points out, public spaces, which have been commercial, religious, social, and display spaces since ancient times, form the core of cities.¹⁷⁵

Urban centers have the power of attraction to hold the public spaces of the city together. The integrity of the city can be disintegrated by the separation of social groups in space.¹⁷⁶ In this respect, centers are urban spaces that have the potential to bring together fragmented cities and socio-spatially separated societies.

Open public spaces of urban centers are accessible and inclusive for people from all walks of life to meet and come together. Urban centers, where all main arteries and public transportation lines meet, maintain their central position within the entire city. Open public spaces such as city squares, boulevards, parks, cultural buildings, and other meeting places are also located within the urban texture of city centers.¹⁷⁷ They are gathering places. Individuals from different social groups and cultures come together and communicate in urban centers. With these advantages of being together, city centers are critical public spaces for the city and urban life.

Akçura argues that “the advantages of being together” establish centers in cities, just as they create cities as nodal points where activities are concentrated at the country or regional scale. Thus, the most crucial element in understanding a city is its center or centers.¹⁷⁸

¹⁷⁴ Lefebvre, *Writings on Cities*, 208.

¹⁷⁵ Madanipour, *Public and Private*, 207.

¹⁷⁶ Bilsel, *Ankara'da Kentsel Başkalaşım*, 41.

¹⁷⁷ Bilsel, 41.

¹⁷⁸ Akçura, *Ankara*, 111.

In this respect, Jan Gehl focuses on the concept of “life between buildings,” which gives its name to his book, as the relationship between the physical environment and outdoor activities.¹⁷⁹ As an actor that shapes everyday life, the physical environment ensures the diversification and differentiation of activities.¹⁸⁰

Gehl identifies three types of activity in an urban context: Necessary, optional, and social activities.¹⁸¹ Necessary activities are everyday tasks and errands that happen under almost all conditions. Participants of necessary activities, which are little affected by the physical environment, have almost no choice. On the other hand, optional activities take place only under favorable exterior conditions. Optional activities occur only “if there is a wish to do so and if time and place make it possible.”¹⁸² They depend on the physical environment or weather conditions. If the physical environment is unfavorable, only necessary activities take place; if not, optional activities follow. Moreover, necessary activities take longer as urban settings are favorable. In other words, a successful and harmonious urban environment increases the probability of activities.

Activities that require the presence of other individuals in public spaces are social activities. The opportunities offered by the urban environment to necessary and optional activities indirectly support or hinder social activities. Thus, these three types of activities are interrelated and interwoven.¹⁸³

¹⁷⁹ Gehl, *Life Between Buildings*, 53.

¹⁸⁰ Gehl, 9.

¹⁸¹ Gehl, 9-12.

¹⁸² Gehl, 9.

¹⁸³ Gehl, 14.

Gehl describes life between buildings, and the need for contact, as “to be among, to see, to hear, to experience other people functioning in various situations.”¹⁸⁴ For this reason, there is a relatively passive contact in city streets and city centers. A person is not really acquainted with many people he has seen and heard. However, even this passive contact is “very appealing.” The physical environment does affect this communication, even if not directly: “The presence of other people, activities, events, inspiration and stimulation comprise one of the most important qualities of public spaces altogether.”¹⁸⁵

This relatively low-intensity passive contact carries great social potentials: A possible starting point for contact at other levels, a possibility for maintaining already established contacts, a source of information about the social world outside, and a source of inspiration, an offer of stimulating experience.¹⁸⁶ For all this to happen, the first prerequisite is to be in the same place.

Latter comes activities. As Gehl declares, “the opportunity to see, hear, and meet others can also be shown to be one of the most important attractions in city centers and on pedestrian streets.”¹⁸⁷ Life between buildings, i.e., activities between buildings, is the primary attraction. People are attracted to other people to watch and maybe participate in activities. Activities and the life between buildings are more important and more relevant than the buildings themselves.¹⁸⁸ The living city is “easy and inviting to use outdoor spaces.”¹⁸⁹ Therefore, life between buildings “is a product

¹⁸⁴ Gehl, 15.

¹⁸⁵ Gehl, 13.

¹⁸⁶ Gehl, 15.

¹⁸⁷ Gehl, 28.

¹⁸⁸ Gehl, 29.

¹⁸⁹ Gehl, 31.

of number and duration of the individual events” and “a question of duration of stays outdoors.”¹⁹⁰

Public spaces can be sites designed and built as projects, except for state-associated public buildings. They may be spaces that become public in the hands of capital, such as malls, where public access is possible. They may be specifically designed or designated for a particular use or activity, such as a library, museum, or public beach. These functions may also be intertwined. For instance, the structure and land of a hippodrome can be utilized for national rituals from time to time. They may also be designed as multi-purpose or mix-purpose for different times of the day, week, month, or year. According to Madanipour, the distinction here depends on the state of the space hosting the activity between flexibility and strict control.¹⁹¹ However, besides all these, streets, squares, and pedestrian areas as customized networks are the open public spaces of the city that host everyday life activities in their most everyday form.

Although activity spaces can somehow replace public spaces like the abovementioned examples, Gehl argues that there is still a need and demand for open public spaces such as bike lanes, better playgrounds, or pedestrian streets.¹⁹² However, there is a social and recreational urban life apart from commercial activity, consisting of streets and everyday activities. If they are of good quality to be used, public spaces are also used more in residential areas. “The public spaces are needed. the need for spaces of all types and sizes is obvious – from the little residential street to the city square.”¹⁹³

¹⁹⁰ Gehl, 77.

¹⁹¹ Madanipour, *Public and Private*, 113.

¹⁹² Gehl, *Life Between Buildings*, 49.

¹⁹³ Gehl, 51.

Everyday life, everyday situations that take place every day, constitute the context of the research, and it needs desirable conditions for necessary, optional, and social activities. These are modest but valuable requests to move around comfortably and idle safely, enjoy places, buildings, city life, and meet and get together with people. As Gehl states, if external factors are not provided for walking around the city, stopping somewhere, sitting, and spending time, and physical, psychological, and social advantages are not recognized, there will be no room for optional, recreational, and social activities.¹⁹⁴

2.3.1 Streets

In the entire history of human settlement, streets and squares have been the basic elements around which all cities were organized [...] streets and squares constitute the very essence of the phenomenon “city.”¹⁹⁵

Nothing in the urban air, urban life, in short, the urban context, can be considered independent of human beings. All in all, every natural or artificial formation we see in the urban context has been built or rebuilt by and for the people. The city's open public spaces, where everyday life thrives and activities take place, are the producers of this existing urban culture. “The death of the city,” argued by Jane Jacobs, is the destruction of this urban texture and the disappearance of the urban life consequently. This danger, which threatens urban social and cultural values and how we live in cities, is still valid in the context of Turkey today for that strategically critical urban spaces are geopolitically occupied by law enforcement, that the efforts of the people to form public opinion and to have their voice heard on public issues were violently suppressed, that open public spaces are not given due importance,

¹⁹⁴ Gehl, 171.

¹⁹⁵ Gehl, 89.

value, and maintenance, and that open public spaces themselves are turned into a propaganda tool in the hands of an oppressive regime.

Addressing the street with a psychological and behavioral approach, Adnan Barlas states that the definition of the street as "a paved surface surrounded by buildings on both sides" is a definition devoid of its semantic features.¹⁹⁶ This definition of the street ignores the structure that determines it formally and conceptually and the street's functions in the historical process. However, not every paved surface surrounded by buildings on both sides is a street, for buildings cannot be considered separately from the surface they define. These paved surfaces are connected to other spaces via transitional and in-between spaces.

Moreover, every urban space is actually located in a public-private spectrum. The accessibility of the urbanites and the commonality of the space determine its position on the spectrum. The individuality in the city constantly changes the urban and social setting and is shaped by them.¹⁹⁷ That is why the public and private realms are interdependent. This interdependency creates an ambiguous boundary between the two realms.¹⁹⁸ It also reveals spatial concepts such as semi-public and semi-private that can be socially and economically customized in terms of utilization.

In this regard, the extensive gardens of the residences opening directly to the street can be described as semi-private spaces, or the spaces of the private sector opening directly to the street can be described as semi-public spaces. The publicness scales of the mentioned spaces are determined according to the level of relationship they establish with the street, for the streets of a city are the ultimate public spaces. The

¹⁹⁶ The street, which is associated with social acceptance and socialization through individualization rituals due to its publicness, symbolizes an archetypal path between birth and death, as in Âşık Veysel Şatıroğlu's poem *Uzun İnce Bir Yoldayım* (I'm on a Long Narrow Path). See: M. Adnan Barlas, *Kentsel Törenler, Kentsel Sokaklar* (Ankara: METU Faculty of Architecture, 2014), 54-76.

¹⁹⁷ Madanipour, *Public and Private*, 201.

¹⁹⁸ Madanipour, 204.

street itself is the open public space that embodies the exorbitant accessibility and commonality, i.e., the publicness and thus the potential of publicness.

Movement is inherently indispensable for urban life. As Trancik states, “movement is the essence” of streets.¹⁹⁹ However, it is possible to observe that the streets and so-called squares of big cities, which are occupied by vehicles due to almost entirely transit-oriented urban policies, are occupied by pedestrians and scenes of various activities even when they are closed to traffic temporarily. This is because the streets of a city serve many purposes other than carrying pedestrians or vehicles.²⁰⁰ According to Trancik, we are so obsessed with the movement that is indispensable for urban life, we have forgotten the true purpose of the streets: “Reality of mix-use.”²⁰¹

When Jacobs argues about streets, she explicitly refers to sidewalks since they are the actual pedestrian parts of the modern street.²⁰² Urban grounds without human scale, walkability, and pedestrian movement are not actual streets as open public spaces; they are roads. Pedestrian movement is the essence of street life to blossom forth recreational, social, cultural, or commercial activities. As Gehl argues, sidewalks are the very reason for creating sidewalk cafes.²⁰³

Jacobs regards the uses of streets as safety, contact, assimilating children, and cross-use. First, in terms of safety, cities are massive, dense, and full of strangers. One encounters more strangers than acquaintances in a big city. As Jacobs states, “cities

¹⁹⁹ Trancik, *Finding Lost Space*, 70.

²⁰⁰ Jacobs, *Death and Life*, 29; Trancik, *Finding Lost Space*, 70.

²⁰¹ Trancik, 70.

²⁰² Jacobs, *Death and Life*, 29.

²⁰³ Gehl, *Life Between Buildings*, 19.

are, by definition, full of strangers.”²⁰⁴ According to her, public peace, in other words, sidewalk and street peace, is provided by an intricate safety network, in which individuals unconsciously volunteer. “No amount of police can enforce civilization where the normal, casual enforcement of it has broken down.”²⁰⁵

A fearful street is underused and becomes more unsafe the less it is used. Therefore, a well-used street tends to be safe.²⁰⁶ Gehl also discusses the public-private spectrum through territories, security, and the sense of belonging.²⁰⁷ The aforementioned semi-public and semi-private spaces are the mediators of public peace.

However, one cannot simply force people to use or watch the street. People must be on the street, use it and enjoy it. For instance, businesses operating in the evening or night in urban spaces can provide security and reason to use sidewalks. The street offers variety while creating a route from point A to point B. Businesses also want their customers to feel safe since they don't like their business to break down. Moreover, the activity that people bring out for errands, food, or drink is an attraction to others.²⁰⁸ In short, publicness as an attraction mediately provides street safety through “do-it-yourself surveillance.”²⁰⁹

Secondly, the street is a place of public contact as a network of public respect and trust. Streets provide a modest contact by bringing together people who do not know each other and do not care about getting to know each other intimately.²¹⁰ The thesis

²⁰⁴ Jacobs, *Death and Life*, 30.

²⁰⁵ Jacobs, 32.

²⁰⁶ Jacobs, 34.

²⁰⁷ Gehl, *Life Between Buildings*, 59.

²⁰⁸ Jacobs, *Death and Life*, 37.

²⁰⁹ Jacobs, 39.

²¹⁰ Jacobs, 55.

mentioned this modest contact and its potentials in the previous subchapter. The trust of the street, built over time and with various small public contacts, directly impacts people's public identity and the network of public respect.²¹¹

However, the buildings rising with the modern movement are out of touch with the street. According to Trancik, “activities on the streets [...] have little to do with the functions of high-rises above.”²¹² The modern city pushes the individual away from the street, where she can socially engage with the city and its inhabitants and compels her to create a social life in her private and controllable individual space.²¹³ Therefore, the street culture as manners and rules disappears, how we use the street changes.

Mentioning to sensory apparatus of people perceptually and behaviorally, Gehl emphasizes the importance of knowing how and where our senses are processed. Since the horizontal viewing angle of the human eye is wider than the vertical, the human scale defines the street depending on the sense of sight. Streets are places for human contact and experiencing the outside world.²¹⁴ Emphasizing the importance of distance when it comes to the human scale, Gehl cites the notions of human relationships such as “close friendship” and “keeping one’s distance from somebody.”²¹⁵ Near is related to detail, far is related to distance. While a short distance refers to narrow streets, close people, nearby buildings, details, warmth,

²¹¹ Jacobs, 56.

²¹² Trancik, *Finding Lost Space*, 10.

²¹³ Trancik, 10.

²¹⁴ Gehl, *Life Between Buildings*, 63.

²¹⁵ Gehl, 67.

intimacy, and meaningful social information at urban and architectural scales, far distance is isolation, cold and impersonal.²¹⁶

In addition to the distance, a reasonable amount of time to see and process is essential for the time to experience. Time is a matter of motion and speed. In this respect, Gehl compares the pedestrian city and the vehicle city.²¹⁷ For a simple example, while the signs are enormous in the vehicle city, the opposite is the case in the pedestrian city.

Gehl asserts that “life takes place on foot.”²¹⁸ Walls, long distances, high speeds, multiple levels, and orientation away from others are related to isolation, while no walls (or permeable walls), short distances, low speeds, one level, and orientation toward others are related to contact. Therefore, a lively street is a question of lengthy stays and slow traffic.²¹⁹ Moreover, the concept of the use of the street describes activities in open public spaces.²²⁰ As a primary venue for face-to-face relationships, a street is a communication tool in this respect.²²¹

Barlas associates the street activities with the "transition" feature of the street and the communication with the “nodosity” feature.²²² However, not every street intersection or square defines a nodosity. The nodosity of a street is not related to its physical form but to its qualities that make it a "place." As Christian Norberg-Schulz argues, place means more than location.²²³ Edward Relph establishes this distinction

²¹⁶ Gehl, 69.

²¹⁷ Gehl, 71.

²¹⁸ Gehl, 72.

²¹⁹ Gehl, 77.

²²⁰ Barlas, *Kentsel Törenler*, 75.

²²¹ Barlas, 77.

²²² Barlas, 108.

²²³ Norberg-Schulz, *The Phenomenon of Space*, 128.

of place in contrast to placelessness. According to this view, whereas place connotes variety and meaning, placelessness is constructed through similarities.²²⁴ Place, being in the center of direct experience, consists of real objects and real activities. Through intense experiences, one can relate to a place as a whole entity, regardless of scale. Relph describes this relationship as “insideness.”

Thus, the insideness of a place is internalized through activities and coexistence with others. Coexistence, involvement, and allowance provided through these activities are public notions. Moreover, the particularity of a place is what offers a background for everyday acts and occurrences.²²⁵ Therefore, everyday activities in the street and the relationship between these activities and urban space establish and develop its nodosity.

Last but not least, concerning manners and rules and safety, streets have the feature for assimilating children. For one thing, underused streets are also unsafe for children.²²⁶ A safe street invites children to go out and use it. Furthermore, in an acquired behavioral context, the street shapes how children use it, with its ability to establish modest contact. This is why adults nostalgically tell the new generation how much they used to play on the streets.

Sidewalk width as the material feature of the street is important in this context. The livelier and more popular a sidewalk becomes, the greater the number and diversity of those who use it and the width it needs to serve its purpose well.²²⁷ Sidewalk

²²⁴ Relph, *Prospects for Places*, 119.

²²⁵ Norberg-Schulz, *The Phenomenon of Space*, 127.

²²⁶ Jacobs, *Death and Life*, 378.

²²⁷ Jacobs, 87.

width, which is sacrificed for vehicular traffic, is directly proportional to sidewalk density: The larger the sidewalk, the greater the density.²²⁸

Although vehicle traffic is not the main problem, it is an inherent problem for cities. Jacobs mentions that while motor vehicles were not the norm, horses and carriages used to cause problems such as mud, noise, and maintenance.²²⁹ This inherent problem can only be resolved by understanding the city as it is and should be. Since the reality of vehicle traffic comes with parking lots, gas stations, and maintenance areas, it creates an imbalance and gaps in the urban texture.²³⁰ Moreover, while a driver perceives a highway as a road element, it may be a border for a pedestrian.²³¹ However, Jacobs argues that some decision-makers, who do not understand how the city works within itself, cannot think about how the city should work with cars.²³² This is why the street itself must be a spatial phenomenon, not the space that remains after the buildings have been erected.²³³

According to Barlas, the urbanist should design the street instead of building blocks, which is a whole with all its components, the surface, and the buildings facing.²³⁴ Streets and squares formed from the order of building blocks provide direction and continuity to urban life while creating physical connections and defined urban spaces, in contrast to the formations created by the singular buildings that float

²²⁸ Sennett, *Building and Dwelling*, 55.

²²⁹ Jacobs, *Death and Life*, 341.

²³⁰ Jacobs, 234.

²³¹ Lynch, *The Image of the City*, 51.

²³² Jacobs, *Death and Life*, 7.

²³³ Trancik, *Finding Lost Space*, 77.

²³⁴ Barlas, *Kentsel Törenler*, 174.

between the vehicular roads and parking spaces, spatially separated from their surroundings.²³⁵

Streets are linear centers, links between entities and organizers of the district.²³⁶ While mentioning the urbanity and public life, Montgomery allocates a separate heading for the streets. Streets are the most significant urban spaces for public life since they are the core of urban space, and they control and determine the built environment.²³⁷

In dense and diverse urban spaces, people still walk. The more diverse and close-grained the urban space, the more walkable it is. Even if one reaches this urban place with a car, one walks there.²³⁸

A lively street is a positive outdoor space rich in functional and social use and activity, where different traffic modes can coexist. Streets form a network that connects various public and semi-public spaces, allowing for the possibility of a particular spatial order, thanks to their linearity and movement within the city, which can, in turn, integrate them holistically. Streets establish the relationship between forms and activities. The street that promotes all this organic dynamism can be greatly intense thanks to the various activities, buildings, and signs they host. Streets spread particular spatial opportunities to the city to foster social and economic vitality in all its diversity.

²³⁵ Trancik, *Finding Lost Space*, 9-10.

²³⁶ Trancik, 70.

²³⁷ Montgomery, *Making a City*, 110.

²³⁸ Jacobs, *Death and Life*, 230.

2.3.2 Public Squares

The word *meydan* (square) in Turkish, which means square, piazza, plaza, concourse, stage, common, arena, and opportunity, is borrowed from the word *maydān* میدان (open space), which comes from the Arabic and Persian word root *myd*. The word derives from the Middle Persian word *miyān* میان and means middle, intermediate, and interval.²³⁹ This word comes from the word *mádhyā* मध्य in the Indo-European language family and has the same meaning.²⁴⁰ The clitic “meso-,” derived from *mádhyā* and translated as *medius* in Latin, *mezzo* in Italian, and *mitte* in German, is also used in the sense of middle, as in “Mesopotamia,” which means “the land between two rivers.”²⁴¹

In the Turkish language, there are several idioms containing the word *meydan* in common linguistic usage: *Meydan okumak* (to challenge/to throw down the gauntlet), *meydana çıkmak* (to come to light), *meydana gelmek* (to take place), *meydanı boş bulmak* (to find an opportunity to do something), *meydan vermek* (to give a chance), *meydan muharebesi* (field battle), *meydan dayağı* (public beating), *hodri meydan* (bring it on!), *er meydanı* (field of contest), etc. The common feature of all these idioms is that they point to a public action or formation that takes place insight and in a shared arena. In this respect, the square literally refers to a public stage. For instance, in the Turkish-Latin dictionary of Meninski dated 1680, the phrase “*meydana çıkmak, gelmek, gitmek*” (to come to light) translates into Latin as

²³⁹ <https://www.nisanyansozluk.com/?k=meydan>, accessed July 20, 2021.

²⁴⁰ <https://www.nisanyansozluk.com/?k=meyan2&lnk=1>, accessed July 20, 2021.

²⁴¹ <https://www.nisanyansozluk.com/?k=mez%28o%29%2B&lnk=1>, accessed July 20, 2021.

"*in medium prodire, in arenam descendre*," which means "to come forward, to come down to the arena."²⁴²

When the Middle English language is examined, although the word street comes from the Latin *strata*, there is no word to describe a city's focal point or points such as *piazza*, *plaza*, or *platz*. The reason for this is that there was no defined and definite square in Medieval England. However, after the 18th century, the words marketplace or town square are commonly used.²⁴³

Derived from the Italian word *plateia* (wide street), *piazza* (square) begins to be used as a place that forms the centers of cities due to the development of Italian cities and economic activities from the 11th century. The word *piazza*, the center of public life, is translated as *plaza* in Spanish, *place* in French, and *piyasa* in Turkish.²⁴⁴ The word *piyasa* has two meanings in Turkish: Market and promenade. The equivocacy of the word is related to the urbanity and public life that the public squares create as they are in the city center and gather commercial activities spatially.

To describe the square, Madanipour exemplifies the agora of Ancient Greek. While the agora is primarily an open space geographically located in the city center, it becomes a node for a network of public spaces and activities due to the increasing number of activities and the commercial, political, or cultural spatialization of these activities located around it. The agora was originally a marketplace. Besides being a place of economic, cultural, and political activity, it was also a ceremonial and ritual

²⁴² <https://www.nisanyansozluk.com/?k=meydan>, accessed July 20, 2021. See: Franciscus a Mesgnien Meninski, *Thesaurus Linguarum Orientalium Turcicae, Arabicae, Persicae* (Vienæaustriæ, 1680), 847.

²⁴³ Madanipour, *Public and Private*, 173. See: David Lloyd, *The Making of English Towns: 2000 Years of Evolution* (London: Victor Gollancz, 1992).

²⁴⁴ Fehmi Dinçer, "Kelimelerin Tarihi: 'Piyasa' Kelimesinin Etimolojisi," *Milliyet Blog*, May 3, 2008, accessed July 20, 2021. <http://blog.milliyet.com.tr/kelimelerin-tarihi---piyasa--kelimesinin-etimolojisi/Blog/?BlogNo=107425>.

place.²⁴⁵ With this feature, the agora is directly related to the concept of “place,” as quoted from Barlas in the previous subchapter regarding the street. According to Ali Cengizkan, the concept of place is an indispensable qualitative element of the square. The feature of a square as a “place” is gained by its spatial, historical, and social qualities.²⁴⁶ The history of a square traces the dynamism of the city and the changing societal experiences of its inhabitants. Most of the time, squares carry the traces of ideologies politically, and they are social, economic, and touristic fragments of the city they are a part of.

Intersecting streets and crossroads created squares since they are convenient for trade, and trade attracts life.²⁴⁷ Squares are nodes of activities; as Madanipour states, the square is “a node for the integration of the city life.”²⁴⁸ Gehl argues that the squares allow every activity to work with each other, which is why they produce diversity.²⁴⁹

According to Lynch, nodes as squares are strategic and intense focal points that allow the observer to enter the city. Nodes as squares are urban spaces where physical features or uses and activities are concentrated. Public squares, which are symbols in themselves and spread their influence on the urban space, form an area's core and activity centers.²⁵⁰

²⁴⁵ Madanipour, *Public and Private*, 169.

²⁴⁶ Ali Cengizkan, “1957 Yücel-Uybadin İmar Planı ve Ankara Şehir Mimarisi,” in *‘Cumhuriyet’in ‘Ankara’sı*, ed. Tansı Şenyapılı (Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2006), 51.

²⁴⁷ Madanipour, *Public and Private*, 174.

²⁴⁸ Madanipour, 170.

²⁴⁹ Gehl, *Life Between Buildings*, 107.

²⁵⁰ Lynch, *The Image of the City*, 41.

As Keleş argues, public squares are considered the most critical design elements in the architectural and landscape design of cities.²⁵¹ Squares are the most important public spaces in terms of their centrality, accessibility, distributivity, and dimensionality. Fairs are set up, rituals are performed, concerts are held, and exhibitions are organized in squares that inherently accommodate mixtures of uses like every open public space.

Morphologically, the essential features of squares are closure and definition. Open public spaces have visual and psychological significance as defined enclosures.²⁵² Norberg-Schulz argues that the most important condition of any artificial space is its closure and how it is closed, and the “how” determines its character and spatial order.²⁵³ In this respect, the mentioned closure is the “lateral closure.”²⁵⁴

Trancik exemplifies the Rome and Pompeii forums to highlight the importance of in-between spaces as transitional spaces. The *loggia* surrounding the square creates a connection and transition space between semi-public and public spaces while connecting all the spaces on the periphery. Rather than a line separating two areas, this spatial connection becomes a defined surface and an intermediate space by thickening the line.²⁵⁵

As open spaces, squares provide comfort against the congestion and density of the city. There are indeed many open spaces in the city, but it cannot be said that all these spaces are defined and truly public. Squares are actually open spaces

²⁵¹ Keleş, *Kamusal Alan*, 11.

²⁵² Trancik, *Finding Lost Space*, 63. See: Camillo Sitte, *City Planning According to Artistic Principles* (London: Phaidon Press, 1965).

²⁵³ Christian Norberg-Schulz, *Genious Loci* (New York: Rizzoli International Publications, Inc., 1979), 58-9.

²⁵⁴ Trancik, *Finding Lost Space*, 63.

²⁵⁵ Trancik, 68-9.

surrounded by a defined and partly continuous façade. Trancik argues that these open spaces are also psychological extensions of the private spaces directed towards them – according to the scale of the relationship they establish.²⁵⁶ Streets, too, are extensions of squares.

In this respect, Gehl emphasizes the importance of spatial sequence and contrast. For instance, a twenty-meter-wide urban space associated with a three-meter-wide street is naturally a square — the quality of experiencing a large space increases if a small space is used to get there.²⁵⁷ As Jacobs states, parks and squares should be used as part of the urban texture and street network so that its complexity and multiple uses are intensified and interconnected.²⁵⁸

Besides their centrality and accessibility, squares are psychological resting points within the urban texture. Public squares are open public spaces that give people the opportunity to sit, stand, lay down and rest, rather than a continuous and directed movement pattern. In the urban context, the dynamic spaces directed by the movement are the streets, and the static spaces are the squares. In these areas, there is the freedom to choose the direction of movement. Public squares, with open spatial significance in the city as closed and defined spaces, are important generators of urbanity as they are nodes of urban activities and allow free circulation.

2.3.3 Pedestrian Areas

The word pedestrian, which comes from the root of the Proto-Indo-European language "*ped-*" (foot), was used in the early 18th century to mean "on foot" as

²⁵⁶ Trancik, 66.

²⁵⁷ Gehl, *Life Between Buildings*, 141.

²⁵⁸ Jacobs, *Death and Life*, 129.

opposed to the horseback riders.²⁵⁹ Today, the word is used to indicate a person walking as opposed to a person driving or riding a motor vehicle. Towards the end of the 18th century, the term was used to mean "a walker, one who walks or journeys on foot."²⁶⁰

As stated earlier, walking is not setting a course from one point to another and reaching the destination.²⁶¹ According to de Certeau, spatial practices constitute the determining conditions of social life. Footsteps create space, and they become spatialized:

They (footsteps) weave places together. In that respect, pedestrian movements form one of these "real systems whose existence in fact makes up the city." They are not localized; it is rather they that spatialize.²⁶²

In contrast with the free and fast circulation in the city, which is the mode of transportation of the privileged, pedestrianization is a public space policy for the most habitual mode of public transportation. In Ankara, pedestrian areas are the public transportation system that carries the most passengers after the metro in the city center.²⁶³

On the one hand, pedestrian circulation constitutes one dimension of the pedestrian concept related to movement and accessibility; on the other hand, quality, livability, and the uses and activities constitute its other dimension. The pedestrian

²⁵⁹ <https://www.etymonline.com/search?q=pedestrian>, accessed June 25, 2021.

²⁶⁰ <https://www.etymonline.com/search?q=pedestrian>, accessed June 25, 2021.

²⁶¹ Sennett, *Building and Dwelling*, 181.

²⁶² de Certeau, *The Practice*, 97. See: Christopher Alexander, "Une ville n'est pas un arbre," *Architecture, Mouvement, Continuité* 1, no. 161 (1967): 3-11.

²⁶³ Turgay Ateş, "Ankara Kent Merkezi'nin Fonksiyonel Değerlendirmesi; Kamusal ve Özel Alanlar, Alış-Veriş Mekanları, Yayalar ve Yaya Mekanları," in *Ankara Kent Merkezinin Dönüşümü: Geçmiş – Bugün – Gelecek (Panel)*, ed. Gözde Güldal (Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi, 2013), 71.

phenomenon helps recognize spatial dimensions from the human scale and speed as different scopes, environments, and activity elements in urban spaces.²⁶⁴

In addition, pedestrianized areas are places of urban prestige for local governments. If they are not designed with local governments' orthodox urban design approach, they can give positive feedback about the city and its inhabitants. For instance, as tools that can respond to functions of different quality and quantity, urban furniture makes an important contribution to creating the identity of the city as well as being functional.²⁶⁵ On the other hand, preventing vehicles, which are the symbols of universal transportation, creates an isolated urban space in this sense. In this case, these urban spaces, especially if they are in the city center, have a greater say in the socio-spatial representation of the physical environment, urban integrity, and urban identity.

Gehl praises pedestrian areas and argues that change can be observed by looking at pedestrianized car-free zones.²⁶⁶ In these urban spaces, the density of people and activities and the time spent increase. They almost always host activities. If they are in poor conditions, the number of activities they host decreases, but if they are in favorable conditions, activities overflow. Therefore, if human activity increases when urban space is improved and pedestrianized, this indicates the unmet and suppressed need in that area.²⁶⁷

²⁶⁴ Hülügü Kaplan and Aysun Acuner, "Ankara'da Yayalaştırma Sorunsalı: Yaya Alanlarının Yasal Çerçeve ve Yerel Yönetimlerin Rolü Kapsamında Değerlendirilmesi," *Planlama* 4 (2005): 112.

²⁶⁵ Gül Banu İzmir, "Kent Mobilyalarının İnsan Yaşamındaki Yeri ve Önemi," *Peyzaj Mimarlığı* 91, no. 1 (1991): 41.

²⁶⁶ Gehl, *Life Between Buildings*, 33.

²⁶⁷ Gehl, 37.

Most pedestrian areas are located in the centers, as urban centers can handle a greater variety of activities. According to Barlas, these urban spaces have a public nature.²⁶⁸ Even shops and stores offer permeability and transparency, so there is a smooth transition between public and private space.

Notwithstanding, sidewalks and squares particularly reserved for pedestrian use are not pedestrian areas. Pedestrianization as a public space policy is an operation to revitalize decaying historic urban centers socially and economically. Due to transportation problems, workplaces may leave the historical city center and move to places with easy access. Even if the commercial operation continues, there may be urban pollution such as vehicle and shuttle traffic, noise pollution, and garbage heaping, which again puts recreational and commercial sustainability in trouble. Pedestrianization relieves businesses with problems due to the congestion of the old texture in the historical city center.²⁶⁹ This urban comfort is directly related to the public and everyday life in those areas.

In this context, pedestrianization seems to enter the urban agenda as an improvement, compensating for the decay and revitalizing the urban space. In the context of Turkey, as Kaplan and Acuner state, if a pedestrianization project fails, this failure is due to the inadequacy of legal and administrative legislation.²⁷⁰ It is also possible to hear similar statements from the architects and city planners of the pedestrian areas themselves.²⁷¹

²⁶⁸ Barlas, *Kentsel Törenler*, 152.

²⁶⁹ Turgay Ateş, “Geçmiş Dönemlerin Yaşam Biçimine Olan Özlemin Bir Anlatımı: Yaya Bölgeleri,” *Peyzaj Mimarlığı* 91, no. 1 (1991): 18.

²⁷⁰ Kaplan and Acuner, *Ankara’da Yayalaştırma*, 112.

²⁷¹ Ateş, *Geçmiş Dönemlerin*, 19. See: Yalçın Oğuz, “Kızılay Yaya Bölgeleri: 1986-1987 Yıllarına Ait Durum Tespiti ve Planlama Önerileri” (presentation, Çankaya University Thursday Seminars, Çankaya University, April 24, 2016). Also see: Çankaya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, “21/04/2016, Y.MİMAR YALÇIN OĞUZ- KIZILAY YYA BÖLGELERİ-II,” YouTube video,

Furthermore, suppose the pedestrianization areas do not provide a significant decrease in the number of automobiles used in the city. In that case, they will tear the city apart rather than save it due to its excessive requirements such as parking lots, garages, and roads. In this respect, Jacobs criticizes “isolating a few shopping streets in the fashion of suburban malls and surrounding them with dead borders of parking and access.”²⁷²

Pedestrianization is not simply a matter of placing trees or benches; it is a matter of reducing the number of vehicles in the city by encouraging and forcing public transport. To build wide roads for vehicles that bring pedestrians to the pedestrian areas dampens the meaning of the pedestrian area. Still, service, supply, and transportation are mandatory requirements for any urban space.²⁷³ For instance, in Jacobs' words, the "post officing" method can be applied for service and supply. “Post officing” collects materials and resources in one place and then distributes them at a designated time of day. Meeting such imperative needs at night or early morning is a separation in time rather than in space.²⁷⁴ The traffic problem is not just about motor vehicles; it is about sacrificing and not paying attention to the needs of pedestrians. The horses of old times and the excessive number of bicycles in Amsterdam or New Delhi can, and do, create the same problems.

On the other hand, if there isn't a huge crowd, people usually don't occupy the roadbed on temporary pedestrianized streets; they walk along the edges of the street

19:31, April 22, 2016, accessed May 15, 2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=9GBXLwceE6o&t=180s>.

²⁷² Jacobs, *Death and Life*, 344.

²⁷³ Jacobs, 345.

²⁷⁴ Jacobs, 346.

because those spaces are attractive: “As they walk, they occupy themselves with seeing – seeing in windows, seeing buildings, seeing each other.”²⁷⁵

However, pedestrians behave differently on fully pedestrianized streets than on streets dominated by vehicles. The point is not that streets are completely vehicle-free. It is that they are not drowned in vehicles and that pedestrians cross the street without any problem. It is fallacious to look at urban traffic problems as “pedestrians versus cars” since vehicles are also a part of urban life.

Nevertheless, considering pedestrians is inseparable from considering diversity, vitality, and concentration of use.²⁷⁶ The aim here should be to increase diversity, vitality, and workability at specific urban spaces in a positive, easily understandable, appropriate, and desirable way.²⁷⁷ If the pedestrian area is isolated from the city and its surroundings, it will not succeed since life attracts life.²⁷⁸

²⁷⁵ Jacobs, 348.

²⁷⁶ Jacobs, 348.

²⁷⁷ Jacobs, 370.

²⁷⁸ Jacobs, 348.

CHAPTER 3

THE CASE OF SAKARYA PEDESTRIAN AREA

This chapter examines the formation and transformation of the urban form and architecture of Ankara's city center. Therefore, it opens up the discussion of the urban transformation of the Sakarya Pedestrian Area and its surroundings. Changes in the urban spaces have already been studied on the aspects of power relations and design initiatives by many scholars. However, examining the characteristics and value of urban space solely in terms of the planning processes and design decisions is impossible to provide a political-discursive reading of the power. "Because whether it is a square, a street, or a region, it is impossible to establish a linear relationship between the reasons for designing a space and for its use."²⁷⁹ Thus, the dissertation contemplates different urban periods. Since the rationale of the urban life shall exclusively care about how it is being used, the study carries out interrelated tripartite research on Sakarya Pedestrian Area, including (1) its urban morphological evolution, (2) land-use patterns, and (3) everyday life activities it hosts.

The fact that Sakarya Pedestrian Area has a vital intensity of diverse uses and users in Ankara city center plays an essential role in choosing this area as the case study. The area is an active node of activity in Ankara's public and everyday life. Thus, the area is selected to study the everyday life patterns and the diversity of everyday life in open public spaces, that is, the everyday face of public life. Furthermore, Sakarya Pedestrian Area is one of the open public spaces of Ankara where everyday activities can be observed exuberantly in its most diverse state, especially after it has been

²⁷⁹ Ali Cengizkan, "Kurgu, Tasarım ve Kullanım: Cumhuriyet Dönemi Kamusal Mekânları İçin Bir Çalışma Programı," in *Başkent Üzerine Mekân-Politik Tezler: Ankara'nın Kamusal Yüzleri*, ed. Güven Arif Sargın (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 240.

pedestrianized. Today, this area still produces a context where urbanites meet and spend their time as a part of everyday life, but it has been losing these attributes for a while now due to the shift of the city centers.

Sakarya Caddesi (Sakarya Street), which gives its name to Sakarya Pedestrian Area, is located in Kızılay District in Ankara. It is spatially divided into two urban pieces by Mithatpaşa Avenue, where vehicular traffic is intense. On the other hand, Sakarya Street connects the two neighborhoods divided by this speedway. The western half of the street is within the boundaries of *Cumhuriyet Mahallesi* (Republic Neighborhood), and the eastern half is within the boundaries of *Fidanlık Mahallesi* (Nursery Neighborhood). The street starts from Atatürk Boulevard in the west, knottily crosses Mithatpaşa Avenue with a pedestrian overpass, and then ends in a green park left of buildings, a university wall, and a parking lot in the east.²⁸⁰ Between Atatürk Boulevard and Mithatpaşa Avenue, from west to east, streets intersecting Sakarya Street are Selanik Street and, İnkılap and Bayındır-1 Streets; between Mithatpaşa Avenue and the green park are Sağlık-1, Adakale and Ataç-1 Streets (Figure 3.1).²⁸¹

²⁸⁰ The Park at the eastern end of the Sakarya Street actually survived as a part of the green corridor that formed the eastern half of the Street when the area was originally planned.

²⁸¹ The utilization scales and urban morphological features of the roads in the region cause their names to be separated as avenue and street. Although the street contains residential units in a more privatized manner, it has been clearly stated from the first plan period that this distinction is not at the level of attention to urban quality. With this explanation, they will both be referred to as streets in the rest of the dissertation, unless otherwise is required.

Figure 3.1 Sakarya Street and the pedestrian area. Drawn by the author.

As the dissertation progresses chronologically, it first scrutinizes the urban texture as a whole and then puts specific open public spaces under the scope. After investigating how it is shaped as an urban space, changes in architectural scale and their effects on urban life are discussed. In the meantime, it explores reinterpretations of the area and its thresholds and boundaries in different periods in order to establish an in-depth understanding of the evolution and historical development of the context. Thus, the following sections in this chapter focus on Sakarya Pedestrian Area deductively.

3.1 A Brief Historical Reading of the Context: *Yenişehir*

After World War I, the Turkish Grand National Assembly was established in Ankara on April 23, 1920. Following the declaration of Ankara as the new capital on October 13, 1923, The Republic of Turkey was officially founded on October 29, 1923. In

research and readings on the historical processes such as establishing the new capital and nation-building, the spatial and conceptual relations of urban space and social circumstances, which are constantly interacting through urban life and covering each other in a parallel relationship, are at the forefront.

Tankut declares that "the design of Ankara, from a small town of twenty thousand inhabitants to a contemporary city with its capital identity, is not merely a structural transformation. It should be considered the foresight of those who can plan the public individual and its spaces with a social character."²⁸² According to Sargin, "bourgeois publicness, which was tried to be instilled with the ideals of The Republic, brings the duality of formal and civil publicness to the stage."²⁸³ This duality illustrates the ongoing hegemonic conflict between the conservative and liberating identities of the public realm. The modernization project put into practice by these ideals, on the one hand, constructs new teachings of life; on the other hand, it is about the built novel spaces.²⁸⁴

The new capital to be established is the most powerful tool for the concrete existence of the political model that resulted in the birth of a new nation. It encourages nationalization and socialization with its physical environment and intended activities. Therefore, it cannot be built within an existing urban fabric.²⁸⁵ The display of a modern life expected from the built environment is the integration of visual and

²⁸² Gönül Tankut, *Bir Başkent'in İmari: Ankara: (1929-1939)* (İstanbul: Anahtar Kitaplar, 1993), 10.

²⁸³ Sargin, *Kent ve Polytika*, 32.

²⁸⁴ Nuray A. Bayraktar, "Large-Scale Change in the Capital Ankara after the Declaration of the Republic: The Construction of Modern Life and Modern Spaces," *Journal of Ankara Studies* 4, no. 1 (2016): 68. doi:10.5505/jas.2016.69875.

²⁸⁵ Gönül Tankut, "Ankara'nın Başkent Olma Süreci." *ODTÜ MFD* 8, no. 2 (1988): 94.

functional tastes. This vision was produced when the capital was established and adopted as the driving force of The Republic.²⁸⁶ As Bilsel states:

With the idea of creating a national identity, the republican administration aimed to create a 'representative publicness' around the collective consciousness and collective memory and embodied this with monumental sculptures in the city squares. Furthermore, urban spaces, boulevards, parks, promenades, sports areas were created where the modern social life desired will rise.²⁸⁷

Nevertheless, the priorities of the government that just came out of war and founded a country are listed as follows: Survival of the people and the economy, resettlement of refugees by internal and external migration according to the population exchange, restructuring of educational, agricultural, and industrial institutions and meeting physical space requirements. In other words, the priority is to solve the problems related to life and production. After that, with the dominance of the pursuit of physical planning and recognizing the importance of "expression,"²⁸⁸ the production in this cause is accelerated. Cengizkan points to the year 1928, Ankara's second plan, for this acceleration.²⁸⁹ This plan is explored in-depth in the subsequent sections.

²⁸⁶ Tankut, *Ankara'nın Planlı İmarı*, 20.

²⁸⁷ Bilsel, *Parçalanın Kamusal*, 40. Translated by the author.

²⁸⁸ "Expression" is referred to here as the representative characteristic of architecture and urban setting.

²⁸⁹ Ali Cengizkan, *Ankara'nın İlk Planı: 1924-25 Lörcher Planı* (Ankara: Arkadaş, 2004), 13.

3.2 The Formation of the Cumhuriyet Neighborhood

3.2.1 Lörcher Plan: 1924-1928

With the law draft, which entered the agenda of the Council of Ministers on October 17, 1923, the foundation of the political organization of the Ankara Municipality from scratch and in a way suitable for a new capital was laid. However, this law draft waits for four months and is completed on February 16, 1924, with the "Ankara Municipality Law" numbered 417.²⁹⁰

Before the Lörcher Plan, the article "The General Plan for the Reconstruction of Ankara" is prepared to repair the city of Ankara and make it livable, like other cities that just came out of the war. In line with this article, the most important aims for eliminating the primary deficiencies before planning can be listed as follows: Reorganization of the municipality, obtaining the city plan, sewerage and water problems, city lighting, housing construction and elimination of housing deficit, street construction, urban transportation, telephone communications, and budget.²⁹¹ These extraordinarily fundamental shortcomings had to be remedied as soon as possible.

One of the most significant steps taken in terms of organizational arrangements that needed to be made quickly was the inauguration of İstanbul Mayor Haydar Bey as the Mayor of Ankara on June 8, 1924. Cengizkan underlines Haydar Bey's desire to build the new capital in the best way possible through new models such as model

²⁹⁰ Cengizkan explains the reason for this wait as a bilateral and uncertain administrative turmoil with the old capital İstanbul until the abolition of the caliphate, and as yet undetermined relations with other states and foreign entrepreneurs after the war. This explanation helps to visualize the period in minds. See: Cengizkan, 15-7; 215-6.

²⁹¹ Cengizkan, 17-9.

farm, model village, and model city.²⁹² The fact that the mayorship, which was unique to Istanbul until then, is now valid for the administration of Ankara brings new policies in its train. Emphasizing the different needs of İstanbul and Ankara in urban planning and development, Tankut mentions the acceptance of the condition that the actors who had a decisive role are property owners and the highest taxpayers in the example of İstanbul.²⁹³ In Ankara, however, this policy was revised, and elections were held instead of forming the city council from the people paying the highest property tax. This revision prevents the municipal council from being composed entirely of former Ankara residents and paves the way for the capital to grow in the new city area, not on the old core.²⁹⁴

Another critical and first step was taken in the field of urban planning for the ideals of the new republic to become concrete: The 1:4,000 scaled Ankara Municipality Map, drawn in 1924 by military cartographers, pioneers the first plan of Ankara in the twentieth century. It is known that some of the planning decisions regarding the old town were made based on this map. The map was produced mainly for the replanning and restructuring of existing streets for the preparation of a plan. 1924-1925 Lörcher Plan, which Cengizkan refers to as "the picture of the future city," announces the start of a new era.²⁹⁵

The plan, which was ordered on December 30, 1923, was delivered to the municipality on May 30, 1924, together with the "Plan Explanation Report,"²⁹⁶

²⁹² Cengizkan, 14.

²⁹³ Tankut, *Başkent Olma Süreci*, 97.

²⁹⁴ Cengizkan, *Ankara'nın İlk Planı*, 19.

²⁹⁵ Cengizkan, 19.

²⁹⁶ The report was published in 1924 by Ankara Municipality. See: Cengizkan, 145-57.

bearing the signature of Carl Christoph Lörcher.²⁹⁷ Lörcher prepared this first 1:2,000 scaled plan for the old town *Ulus* (Nation), and there are yet no traces of *Yenişehir* (New City) on it. According to the plan, the capital is formed within and at the end of the existing city.²⁹⁸ Upon realizing the inadequacy of urban areas that could be produced in the old town, Lörcher prepares a 1:1,000 scaled plan of *Yenişehir* dated 1925 (Figure 3.2).²⁹⁹ This plan is followed by the 1:10,000 scaled 1924-25 plan, including *Yenişehir* and the old town by connecting the two plans. It is now certain that the city will develop not on the periphery of the old town but in a completely new area. Since the case area is in *Yenişehir*, this study thoroughly examines only *Yenişehir* Plans.

²⁹⁷ Cengizkan, 36.

²⁹⁸ Ali Vardar, “Başkent’in İlk Planları,” *Planlama* 89, no. 2-3-4 (1989): 41.

²⁹⁹ Cengizkan, *Ankara’nın İlk Planı*, 57.

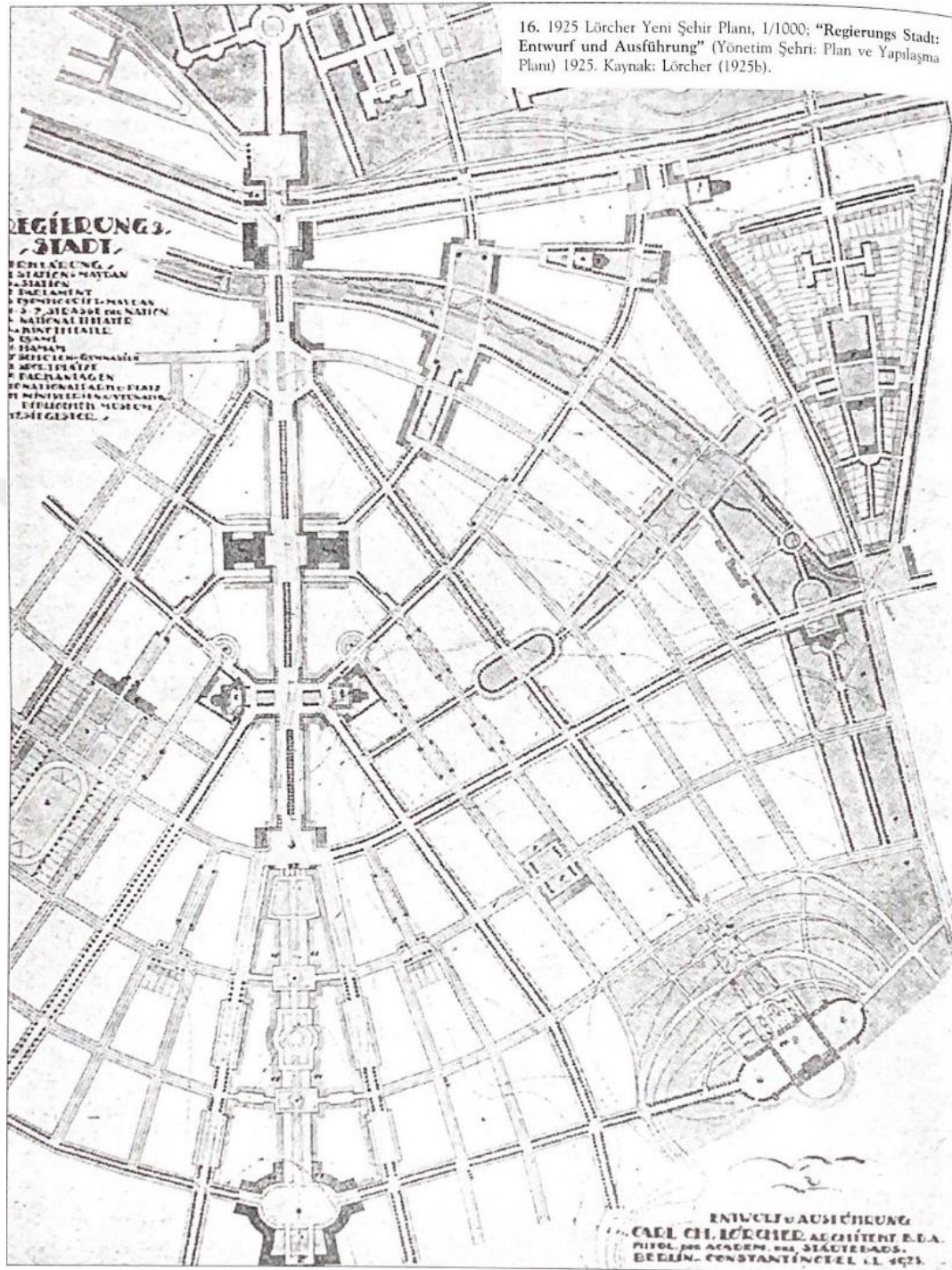

Figure 3.2 1925 *Yenişehir* Plan (Government City: Planning and Construction Plan), 1:1,000. Carl Christoph Lörcher, 1925.

Source: Ali Cengizkan, *Ankara'nın İlk Planı*, 40.

Likewise, examining the Plan Explanation Report submitted with the plan helps to understand the political and planning-related reasons for the urban settings that underlie the decisions taken regarding construction and open spaces. The argument behind the determination of the location of *Yenişehir*, which will be established in the southern edge of the old town, can be listed as follows: There is a significant housing shortage in the city, and the old town center has reached construction saturation, the old town center is stuck in the geomorphological basin, and the difficulty of expanding the city to the east or north.³⁰⁰ For this reason, on March 24, 1925, the law of "Great Expropriation" numbered 583 was enacted by the municipality. This law aims to open the necessary areas in the planned *Yenişehir* for construction, extract water, drain the marshland for this purpose, and increase the green spaces to provide clean air to Ankara.³⁰¹ Cengizkan clarifies that the 1:1,000 scaled *Yenişehir* plan dated 1925 was prepared to organize and direct the expropriation beforehand.³⁰² Hereby, the Great Expropriation Law, together with the plan, makes it possible to determine the urban morphology of *Yenişehir* and its surrounding areas and realize the city's public spaces. On the other hand, the founding process of *Yenişehir*, in addition to its political base, contains theoretical propositions for urban spatial construct and spatial ideas in parallel.

Apart from Lörcher's 1:1,000 scaled "Government City: Planning and Construction Plan" dated 1925, "Government City: Design and Execution Plan" is also the other plan he created for *Yenişehir*, which was published in the *Die Bauwelt* magazine dated July 9, 1925 (Figure 3.3).

³⁰⁰ The geomorphological structure is the most influential element in the formation of the macroform. The Castle and the historical city center are located at the end of the Engürü Plain, stretching from west to east. See: Baykan Günay, "Ankara Çekirdek Alanının Oluşumu ve 1990 Nazım Planı Hakkında Bir Değerlendirme," in 'Cumhuriyet'in 'Ankara'sı, ed. Tansı Şenyapılı (Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2006), 39.

³⁰¹ Cengizkan, *Ankara'nın İlk Planı*, 47-8.

³⁰² Cengizkan, 39.

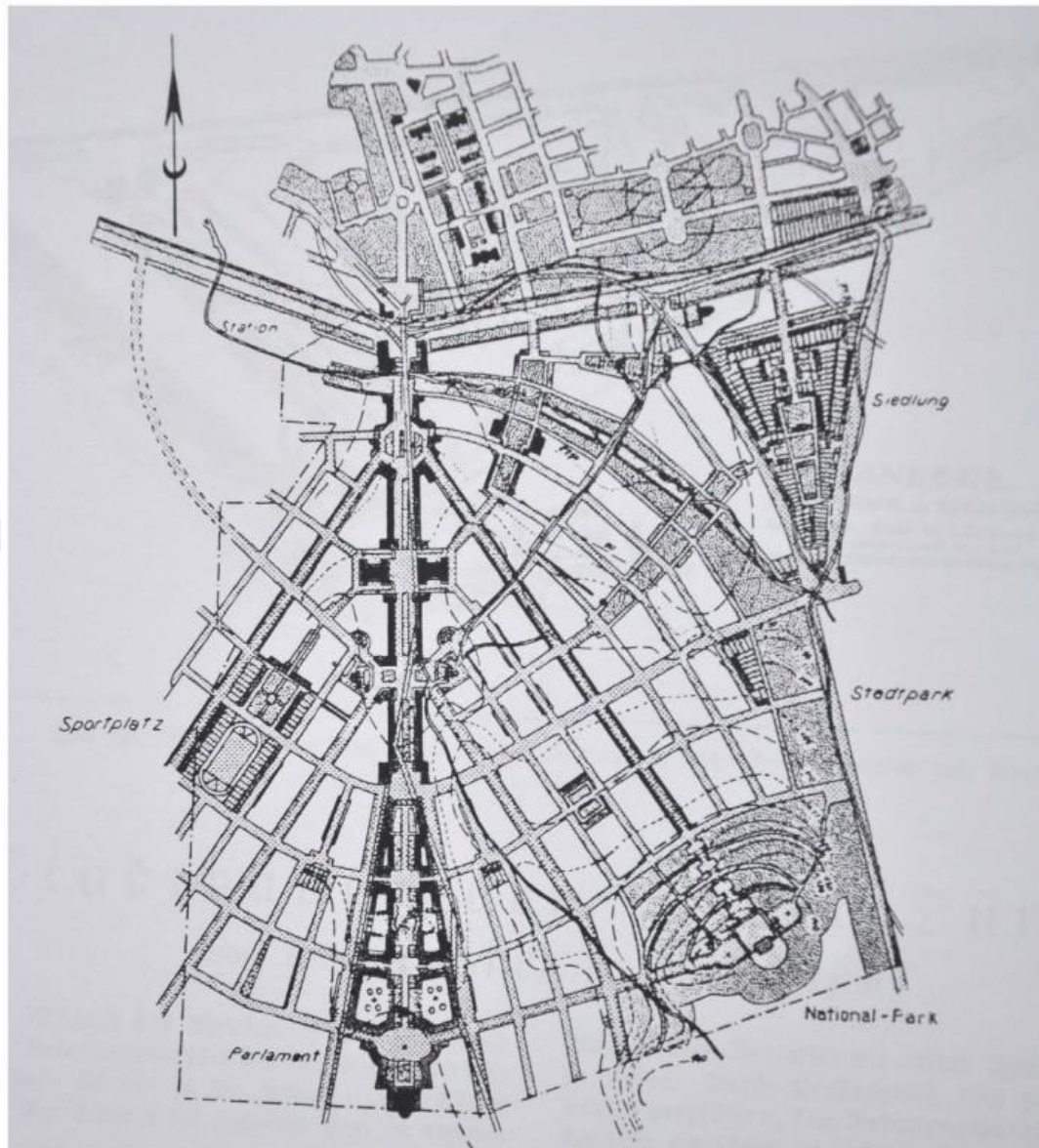

Figure 3.3 1925 Yenisehir Plan (Government City: Design and Execution Plan), scale not specified. Carl Christoph Lörcher, 1925.

Source: Hermann Jansen, *Die Bauwelt – Zeitschrift für das gesamte Bauwesen*, 16/28, July 9, 1925. Retrieved from: Levent Uluiş, “Einparteienregime und Städtebau Die Entstehung der neuen Hauptstadt der kemalistischen Türkei (1923-1938)” [One-Party Regime and Urban Development: The Emergence of the New Capital of Kemalist Turkey (1923-1938)] (Ph.D. diss., Berlin Institute of Technology, 2015), 45.

A detailed examination of Lörcher's plans reveals the following: A central axis that starts and ends with squares, primary and secondary streets that nourish this axis by forming squares, adjacent buildings on the central axis, monuments on the squares, and an urban monumentality supported using geography and linear main roads (Figure 3.4). From this analysis, it is possible to mention about City Beautiful Movement's influence on Lörcher.³⁰³ City Beautiful Movement's effects on the plans can be observed, especially in determining the axialities of the streets, the location and monumentality of the squares, and their interrelations and morphological characters.

³⁰³ The City Beautiful movement can be regarded as a desire for a holistic approach to urban planning advocated by Daniel Burnham through “display” at the 1893’s Columbian Exposition in Chicago. Burnham’s design team implement the Neoclassical aesthetic throughout the fairgrounds through “harmonious structures arranged around an axial court of honor and reflected in a series of lagoons,” as described by Kostof. Following Chicago, architect Burnham, who was asked to redesign other cities in the United States in the early 1900s, City Beautiful proposal had been spread as a theoretical framework engaging not only architects and planners, but also businesspeople, social reformers, and journalists on the importance of the improved circulation of traffic, sanitation, monumental civic centers, parks, and grand boulevards. See: Spiro Kostof, *A History of Architecture: Settings and Rituals: International Second Edition* (New York: Oxford University Press, 2010), 669. Also see: William Wilson, *The City Beautiful Movement* (Baltimore: John Hopkins University Press, 1989), 147.

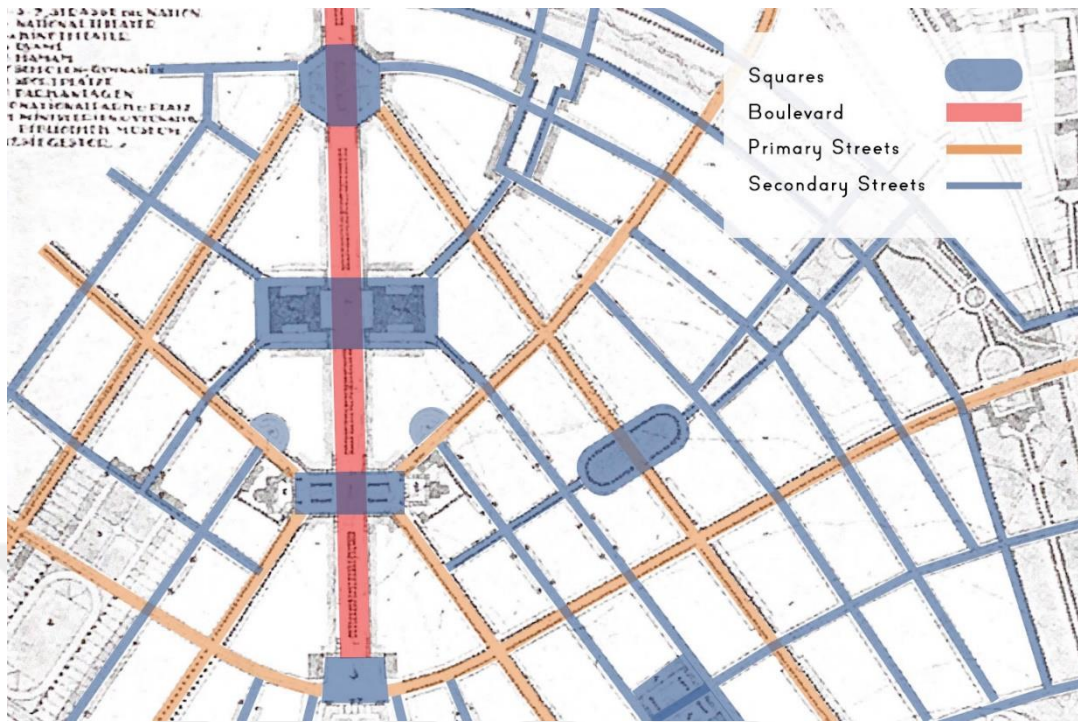

Figure 3.4 Axes and squares in Lörcher's 1925 *Yenışehir* Plan.

Source: Cengizkan, *Ankara'nın İlk Planı*, 40. Edited by the author.

Lörcher tries to strike a balance between the width of streets and the mass and function of buildings. Cengizkan explains this effort as realizing the "meaning in the establishment of urban space for the first time in Turkey."³⁰⁴ The main link between the old town and the Government City was the architecturally emphasized central axis of *Yenışehir*, called Millet Avenue.³⁰⁵ This main axis was conceived as a connection line between all ideological and local nodes important to the regime. The intention was to extend the authority of the state throughout the entire city. At the southern end of the old town, the new "Governmental Center of Angora" station would form the beginning of this axis, along with a representative station forecourt.

³⁰⁴ Cengizkan, *Ankara'nın İlk Planı*, 43.

³⁰⁵ Millet Avenue will hereafter be referred to as its current name, Atatürk Boulevard.

Perpendicular to the railroad line, Atatürk Boulevard runs straight to the south and ends at the "Government District." The Republic Square in front of the Government District shall be adorned with the most magnificent buildings, as it is intended to be the distinctive architectural endpoint of the axis.³⁰⁶ The square has been proposed with ministries, museums, and libraries surrounding it. Along the projected flamboyant main road, there will be three-story office and shop buildings.³⁰⁷

The central axis Atatürk Boulevard contains Sıhhiye Square, Zafer Square, Millet Square, and Cumhuriyet Square, respectively, as a system of squares from north to south.³⁰⁸ This system gathers the streets and avenues that intersect diagonally with the boulevard as open public spaces. They do this with the support of the symbolic and functional duties attributed to them.³⁰⁹

Atatürk Boulevard connects the old and the new city as a series of squares. While each square on the boulevard creates a linkage system and spatial quality, they are also parts of a broader and holistic order. Outdoor space acts as a link between buildings and provides sequential movement as a series of public spaces. Trancik highlights the importance of sequential movement for the "pedestrian experience of moving between districts and buildings."³¹⁰ This is an experience that should not be polluted and given up for vehicular traffic.

³⁰⁶ Levent Uluiş, "*Einparteienregime und Städtebau Die Entstehung der neuen Hauptstadt der kemalistischen Türkei (1923-1938)*" [One-Party Regime and Urban Development: The Emergence of the New Capital of Kemalist Turkey (1923-1938)] (Ph.D. diss., Berlin Institute of Technology, 2015), 45.

³⁰⁷ Vardar, *Başkent'in İlk Planları*, 42.

³⁰⁸ Cengizkan, *Ankara'nın İlk Planı*, 75-81.

³⁰⁹ Sıhhiye (Sanitary) Square contains a train station and is literally the first step from the Ulus (old town) to *Yenişehir*. Zafer Square provides this passage symbolically, and it was initially planned to contain an arch.

³¹⁰ Trancik, *Finding Lost Space*, 220.

In other words, the system of squares is structured as visual focuses and nodes of activities. In this way, the boulevard is designed to be a line of nodes for mix-use activities that can be used for different purposes at different times of the day. For instance, Millet Square is designed with a mosque to the west of the boulevard, a public bath to the east, and open green spaces adjacent to these buildings to function together with the boulevard as an open public space (Figure 3.5). The public functions of these buildings can explain why the square is called Millet Square.³¹¹ These buildings give their backs to the east and west edges of the square to create a public space that expands from the boulevard.

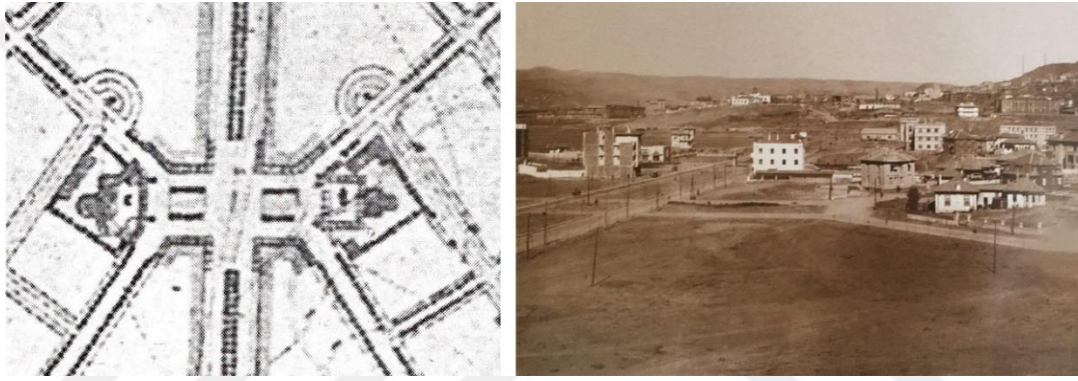

Figure 3.5 Millet Square in 1925 Lörcher *Yenişehir* Plan (Left).

Detail taken from: Uluiş, *One-Party Regime*, 2015.

Eastern side of Millet Square, Atatürk Boulevard on the left, 1928 (Right).

Source: Website of Tarih Kurdu, accessed May 5, 2021.

<<http://tarihkurdu.net/eski-ankara-fotograflari-1985den-gunumuze.html>>

³¹¹ Cengizkan explains the symbolic meaning of the square's name as “came from Selanik (Thessaloniki), integrated with Izmir, and crowned with The Republic.” The existence of public functions such as a mosque and a public bath may also support this case from a different perspective. The term “Millet” here may refer to “people” rather than “the nation.” See: Cengizkan, *Ankara'nın İlk Planı*, 78-81.

Mithatpaşa Street, as a secondary major axis, connects the hexagonal Sıhhiye Square near the train station with the highest point of *Yenişehir* at the south. It culminates in a national park where a large building or monument would be erected. This high point, *Koca Tepe* (Great Hill), is visually connected to Cumhuriyet Square.³¹² This axis forms Lozan Square at its intersection with Sakarya Street. In this plan, Lozan Square was designed by retracting the adjacent building blocks and has an ellipsoid shape. It was designed to be a green square in the heart of the central residential area of *Yenişehir*. The Treaty of Lausanne, from which it takes its name, suggests that it was designed in 1924, so it is associated with the 1925 Lörcher Plan in this respect.³¹³ Furthermore, Lozan Square is one of the critical differences between the two *Yenişehir* Plans of Lörcher, the Design and Execution Plan and Planning and Construction Plan, because it is not included in the first (Figure 3.6). This absence may prove that the aforementioned Design and Execution Plan has been created formerly.

³¹² There is currently Kocatepe Mosque at this location.

³¹³ Cengizkan, *Ankara'nın İlk Planı*, 81.

Figure 3.6 Lozan Square in 1925 Lörcher *Yenişehir* Plans.

Design and Execution Plan (Left).

Detail taken from: Uluiş, *One-Party Regime*, 45.

Planning and Construction Plan (1925 Lörcher *Yenişehir* Plan) (Right).

Detail taken from: Cengizkan, *Ankara'nın İlk Planı*, 40.

Correspondingly, using natural spaces on the periphery of the planned *Yenişehir* and ensuring that these natural spaces penetrate the city center as much as possible in light of the adopted urban design approaches is one of the most considerable contributions of the Lörcher Plan to Ankara's publicness. The design principles behind the Lozan Square, located in the middle of the residential area planned to be built on Sakarya Street and its surroundings in *Yenişehir*, and the greenery of Incesu Creek, which is planned to penetrate into this residential area, can be traced back to Garden City Movement, which seems to influence Lörcher's design.³¹⁴ The following statements are included in report number 2 of the plan's explanation notes, titled "Water Currents":

[...] if this ability bestowed by nature is used and applied well, the city that seems barren and soulless today can be given the form of a garden city surrounded by greenery. So, the public face of *Yenişehir* can have a pleasant

³¹⁴ The Garden City Movement is named after Ebenezer Howard. It is the "Siedlung" (settlement) planning which is the German equivalent of the English Garden Cities. See: Tankut, *Ankara'nın Planlı İmarı*, 21.

view among the most attractive and remarkable cities by greening the open spaces that are coincidentally available. For this reason, it is necessary to aim to draw the greenery as far inside the city as possible, starting from the periphery, that is, the green-water corridor.³¹⁵

The most notable water element mentioned in this report is Incesu Creek. This is most understandable since the new city is to be designed in the area where the marshlands have just been drained. The naturalness of Incesu Creek and its green space potential was so desired to be exploited that it became the primary natural element that shaped the two-dimensional morphology of the eastern part of *Yenişehir*, together with the Government District and Atatürk Boulevard (Figure 3.7). Since the plan is mirror-symmetrical on the boulevard axis, it would not be faulty to say that the creek affects the morphology of a larger area. Along the creek, the prominent greenery of the plan is created. Equivalently, the relationship of dwellings with the greenery is provided by the green corridors that cut the main streets perpendicularly. The main idea of Sakarya Street, which the Jansen Plan further developed, was born with this Plan.

³¹⁵ Explanation Notes for the Zoning and Construction Plan of the City of Ankara by Carl C. Lörcher, 30.05.1924. Translated by the author. See: Cengizkan, *Ankara'nın İlk Planı*, 148.

[...] we believe that every citizen should be given the space and time to regain the strength they have expended in their lives, and for this, we need to consider the health benefits of greenery, not the adornment of the open and green squares of the city. [...] Utmost physical mobility of youth is a vital need for adequate physical development. [...] Proper bodily movement is an absolute need for people of all ages. [...] In terms of public health, it is essential for the municipality to establish open squares in various parts of the city and that the youth can benefit from these squares unhindered. To ensure the physical mobility of children, playgrounds and sports squares should be organized. It is more appropriate to arrange the playgrounds in the middle of or adjacent to large squares or parks. The conditions necessary for the creation of open squares in a city are more than enough in the city of Ankara. The city's administration should immediately research the issues mentioned above to provide the general interests and start implementing them before these practical obstacles occur. Since the problematic situation that is taking place in Western countries has not yet appeared in Ankara, the concern of open squares constitutes an issue that can be handled appropriately. Since this need in the city is huge, this matter needs to be handled with great care and importance. The harms of ignoring this subject can be seen in Turkey's past, and today there are examples of the impossibility of regaining what has been lost. It is easy to observe the extent of the damage in Beyoglu and Galata. Just as the green squares of the city should be interrelated, each of them should also be related to the city as a whole.³¹⁶

As one can see in these reports, the targets and intents in the foundation of *Yenişehir* are supported in line with the urban planning understanding of the period, and natural elements that the urban texture would soon harshly occupy are tried to be utilized as much as possible. Most remarkably, it is emphasized that decisions regarding the open public spaces of the city should be made in the plan before it was too late.

Every street starting from the boulevard and extending to the east ends at Incesu Creek.³¹⁷ However, in the Lörcher Plan, Sakarya Street does not directly connect with the boulevard on the west. The reason for this may be to connect Sakarya Street,

³¹⁶ Explanation Notes for the Zoning and Construction Plan of the City of Ankara by Carl C. Lörcher, May 30, 1924. Translated by the author. See: Cengizkan, *Ankara'nın İlk Planı*, 154.

³¹⁷ From North to South, respectively: Süleyman Sırrı Street, Tuna Street, Sakarya Street, Ziya Gökalp Avenue, Yüksel Street, and Meşrutiyet Avenue. See: Figure 3.1.

which is surrounded by a residential area, with the boulevard reserved for commercial use in a more controlled manner. Nevertheless, the street starts to widen as a green corridor after Lozan Square, where it intersects with Mithatpaşa Street and ends at Incesu Creek by the green areas planned to be created by using the creek (Figure 3.8).³¹⁸ In the Lörcher Plan, this area is not yet fully pedestrianized. Streets encircle the green corridor from both sides, starting from Lozan Square and comprising public green and sports areas easterly. However, this plan takes the first step for organizing open public spaces towards the newly designed city core by using Incesu Creek. On the other hand, even if the plan is drawn at the urban blocks detail level, designed urban niches on the edges of urban blocks may give clues that publicness is predicted in the open spaces left from buildings.

³¹⁸ Despite all the transformation processes that the city has been going through for nearly a century, this lessened but still valuable green corridor, whose foundations were laid with the 1924-25 Lörcher Plan, still stands as a pedestrianized open public space.

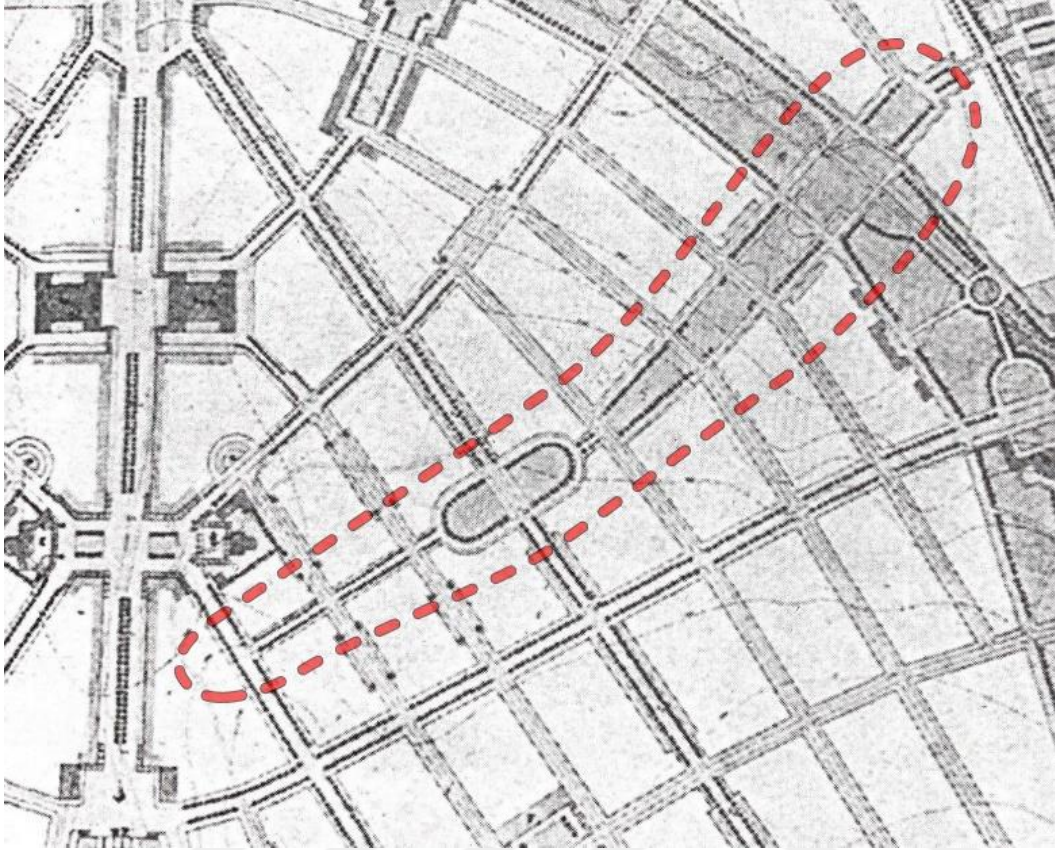

Figure 3.8 Sakarya Street in 1925 Lörcher *Yenişehir* Plan.

Detail taken from: Cengizkan, *Ankara'nın İlk Planı*, 40. Edited by the author.

The 1924-1925 Lörcher Plan beacons the path of the foundation and evolution process and reveals the urban morphological character of the period. While the construction of two-to-three-story houses with gardens in the back plots continues simultaneously, the parcels on the boulevard are left empty. The reason for this matter may be that the construction of single garden houses is permitted only in the residential area planned in the back of the boulevard. So, in other words, the reason may be land speculations on the boulevard from the Great Expropriation period.³¹⁹

³¹⁹ Yener Baş, “Production of Urban Form as the Reproduction of Property Relations Morphogenesis of Yenişehir – Ankara” (Ph.D. diss., Middle East Technical University, 2010), 160.

It may even be the limit of the architects' and contractors' abilities to undertake the construction in the area. Since the monumentality on the boulevard can only be ensured by multistory and monumental buildings.

Still, the housing shortage is the leading problem. The inadequate and decayed housing of the old town is insufficient to cope with the rapid immigration, the arrival of diplomats, and the population created by the service sector. Therefore, especially to encourage private entrepreneurs, the expectation of garden houses is adopted by the municipal administration and the state.³²⁰ As Tankut states:

There was no guiding framework that will integrate the new and old settlements and determine the growth of the future. As a result, the city's growth turns into a random and alarming mess. As the building-street relations, the visual interactions between buildings and solid-void relations could not be regulated. The source of the concern is the fear that the capital cannot be transformed into a modern city with its urban functionality and appearance, rather than the fear that new developments cannot be completed as a whole.³²¹

As can be seen here, one of the most severe reasons for abandoning the 1924-1925 Lörcher Plan is the housing shortage. Nonetheless, Cengizkan describes *Yenişehir* as the most vital in terms of the emergence of different income groups and their reflection on the urban space in Ankara.³²² Indeed, the urban structure of *Yenişehir* has been determined with a boulevard with a system of squares on one side and a street texture with garden houses on the other. The main transportation and pedestrian roads, open and green public spaces, and the use of rivers were established through the Lörcher Plan.³²³ The parcel and building pattern and the solid-void and

³²⁰ Cengizkan, *Ankara'nın İlk Planı*, 70.

³²¹ Tankut, *Başkent Olma Süreci*, 83. Translated by the author.

³²² Cengizkan, *Ankara'nın İlk Planı*, 70-3.

³²³ Cengizkan, 47.

hard-soft surface relations have been partially settled. Yet by 1928, only ten of the seventy-eight urban blocks in *Yenişehir* were fully developed, and nine were on the eastern side. In addition, there have been partial developments in twenty-six urban blocks. However, these developments are enough to fix the spatial form of *Yenişehir* in the organization of the plan next in line.³²⁴

On the other hand, non-residential uses are not much permitted in the area. Even though the boulevard is designed as a promenade in this regard, there is no construction on it yet. "The residents who settled in this new district of Ankara, 'the city of civil servants,' as it was described at the time, go to Ulus, the traditional center of Ankara, for all their needs apart from their daily shopping."³²⁵

Ankara's development proceeds with the Lörcher Plan until the competition for the new plan of Ankara in 1927 was concluded in 1928. The Lörcher Plan determines the settlement areas, urban block sizes, planning restrictions such as floor heights, and property acquisitions. It also regulates infrastructure distribution and pedestrian and vehicle roads, albeit low density.³²⁶ Despite all this, considering the research and observations on the city center of Ankara as of the republican period, it can be said that the discussions of urban decay through the periodic shifts in the city center come to the fore. All in all, Sakarya Street and its surroundings, which were transformed into a pedestrian area after the mid-'70s, are shaped in the Lörcher Plan.

³²⁴ Baş, *Ankara-Yenişehir*, 815.

³²⁵ Güven S. Bilsel, "Başkent Ankara / 1: Özel İlgi Odaklarının Oluşum ve Değişim Süreçleri," *Mimarlık* 401 (2018): 73. Translated by the author.

³²⁶ Cengizkan, *Ankara'nın İlk Planı*, 73.

3.2.2 Jansen Plan: 1928-1937

In the 1927-1928 Ankara Development Plan Competition, in which Hermann Jansen, Léon Jaussely, and Joseph Brix were invitees, the contestants are given the 1:25,000 scaled map of *Yenişehir*, which was still being built according to the Lörcher Plan until that year, drawn by the General Directorate of Maps of the Ministry of National Defense in 1928 (Figure 3.9). The contestants must accept this area's street network and adapted urban character in line with this base. Professor Hermann Jansen, who was a follower of Camillo Sitte's urban design approach, won the competition. He prepared Ankara Development Plan for implementation, which was approved in 1932.³²⁷

³²⁷ The emphasis on urban aesthetics, human scale, and characteristics of medieval towns constitute the core elements of Camillo Sitte's approach. By examining European cities, Sitte's analysis of urban design can be listed as follows: Leaving the centers of the city squares unoccupied as open public spaces, the necessity of urban squares to be closed and defined, the necessity of paying regard to the size and shape of city squares, and the importance of the concept of sequential squares. See: Cengizkan, 48. Also see: George R. Collins and Christiane Crasemann Collins, *Camillo Sitte: The Birth of Modern City Planning / with a translation of the 1889 Austrian edition of his 'City Planning according to Artistic Principles,'* (New York: Rizzoli, 1986).

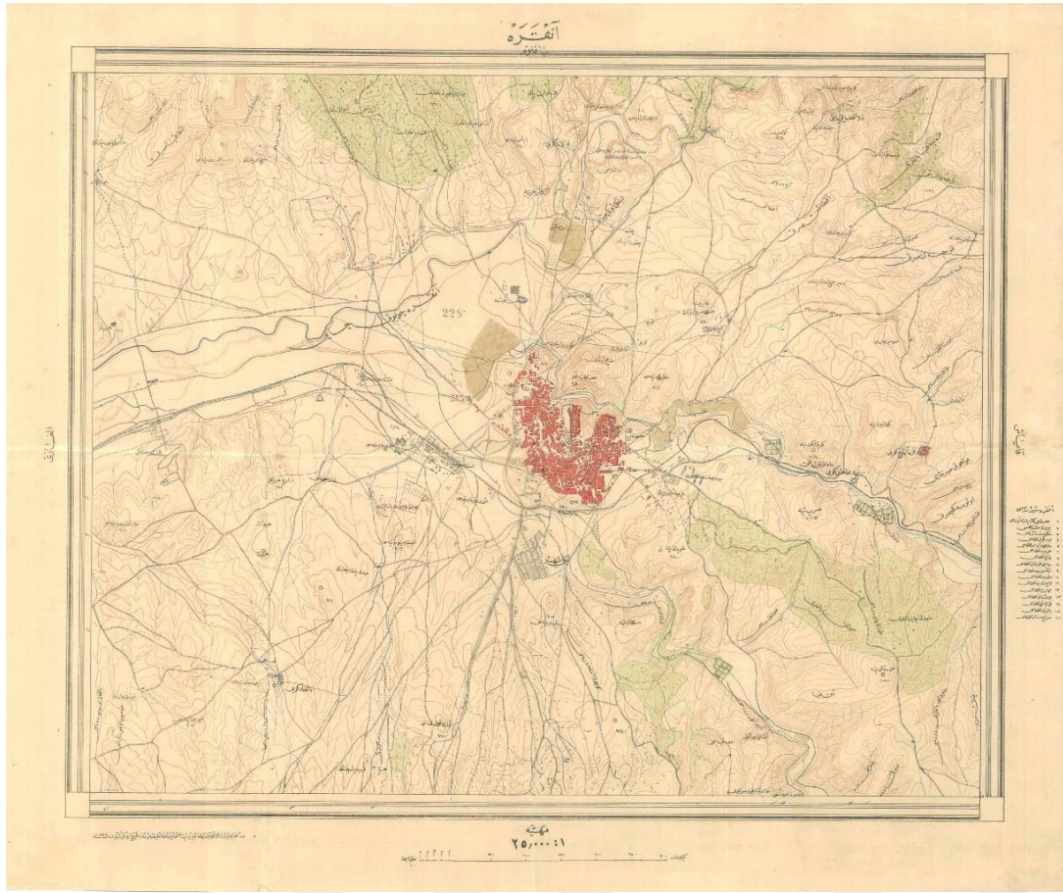

Figure 3.9 Map of Ankara including *Yenişehir*, 1:25,000. General Directorate of Maps of the Ministry of National Defense, 1928. A depiction of how the city was built according to the Lörcher Plan in the three years that have passed.

Source: VEKAM Library and Archive, Inv. Nr. H114.

The most striking elements in the 1:8,000 scaled first plan dated 1928 (Figure 3.10), which Jansen drew on the existing urban texture and formed the base of the iconic Land-Use Scheme dated November 14, 1928 (Figure 3.11), are the beginning of the asymmetrical shape of the boulevard and the excessive use of green (Figure 3.12). Since Jansen prepared this plan significantly to shape the land-use and street patterns at the upper scale, there is no trace of open public spaces in detail, apart from large green areas. In the 1928 Land-use Scheme, the new city area where construction is ongoing is hatched as "Old City," and in which direction the boulevard will be distorted is decided (Figure 3.13).

Figure 3.10 Ankara Development Plan, 1:8,000. Hermann Jansen, 1928.

Source: [TU Berlin Architekturmuseum](#), Inv. Nr. 22587.

Figure 3.11 Ankara Land-use Plan. Hermann Jansen, 1928.

Source: [TU Berlin Architekturmuseum](#), Inv. Nr. 22598.

Figure 3.12 *Yenişehir* and Sakarya Street in 1928 map and plan, 1:25,000. 1928. (Left)

Detail taken from: VEKAM Library and Archive, Inv. Nr. H114. Edited by the author.

Yenişehir and Sakarya Street in Jansen's first proposal, 1:8,000. 1928. (Right)

Detail taken from: TU Berlin Architekturmuseum, Inv. Nr. 22587. Edited by the author.

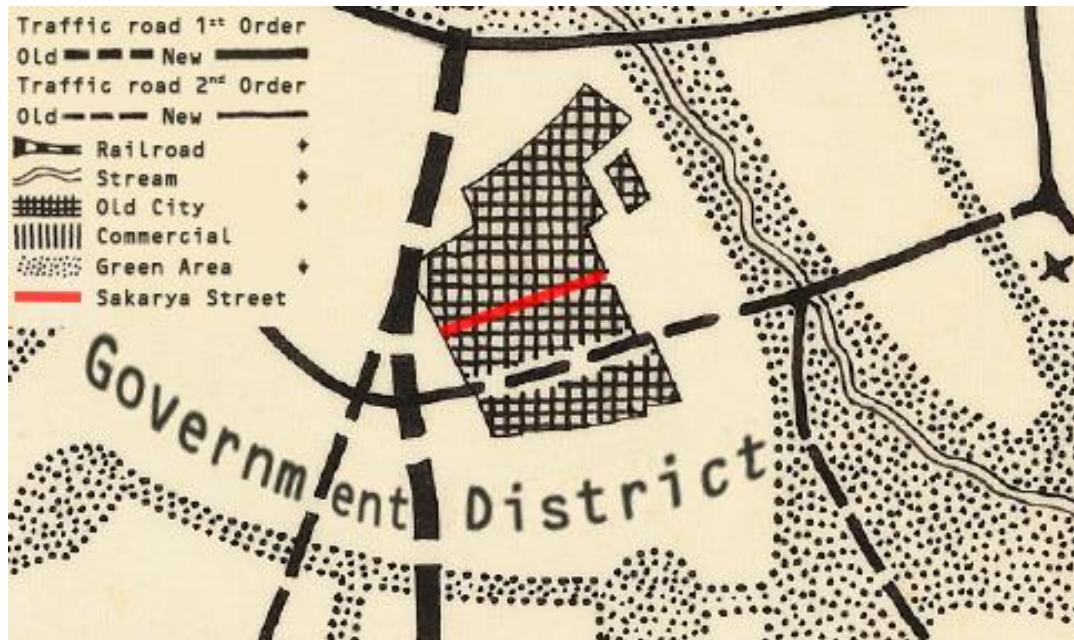

Figure 3.13 Existing Settlements and Sakarya Street in *Yenişehir* in 1928 Jansen's Land-use Scheme.

Detail taken from: [TU Berlin Architekturmuseum](#), Inv. Nr. 22598. Edited and legend translated by the author.

Tankut describes the two main objectives of the Jansen Plan regarding the urban environment as functionality and aesthetics:

An urban environment that successfully accommodates the previously unknown new functions of the new political model will be the scene of the twenty-four-hour activities of contemporary life. An urban environment that will display urban aesthetics, in other words, an image of the city that creates intense emotions in those living in the city; so that these emotions extend from pleasure to pride and make citizens claim the urban environment by identifying them with it.³²⁸

When considered from this point of view, an approach of urbanism that aims to bring together the old and new residents of Ankara with a mix-use of activities as a part of

³²⁸ Tankut, *Başkent Olma Süreci*, 20. Translated by the author.

their everyday lives at different times of the day is constructed between 1928 and 1932. While arguing about urban aesthetics, Tankut especially underlines the concept of "urban architecture": Green spaces and landscapes, the coordination of streets and squares, the erection of monuments and sculptures, and other artistic bestowals are also concertedly introduced to the capital in this period. Hereunder, the Jansen Plan attempts to control the haphazardly developed urban morphology of the previous period of *Yenişehir*.

3.2.2.1 Architectural Formations in the Cumhuriyet Neighborhood

Ankara's population quadrupled in the first ten years of the Republic. It also attracted almost all of Istanbul's administrative institutions and ruling class to the new capital city.³²⁹ As stated earlier, the housing problem was severe in Ankara in this period, and it needed to be resolved as soon as possible. Cengizkan reminds Ankara Evkaf Chief Architect Kemalettin Bey, who could not find a suitable house to bring his family to Ankara, as an example.³³⁰

In line with the new Civil Code enacted in 1926, new and many housing types are designed to host nuclear families. The biggest reason for the high diversity in housing design is that many different institutions and organizations seek solutions to the urgent housing need at all hands simultaneously.³³¹ In this context, the current Sakarya Pedestrian Area and its immediate surroundings begin to form *Yenişehir* as a "New Housing" city, as Cengizkan puts it.

³²⁹ Ali Cengizkan and N. Müge Cengizkan, "Yeni Konut," in *Bir Şehir Kurmak: Ankara 1923-1933*, ed. Ali Cengizkan and N. Müge Cengizkan (Ankara: Koç University VEKAM, 2020), 235.

³³⁰ Evkaf is the Ministry of Foundations (Vaqfs). See: Ali Cengizkan, "Yenişehir'in Ortaya Çıkışı: Konut Yapımında Gerilimler ve Kenti Konutla Yapmak," in *Bir Şehir Kurmak: Ankara 1923-1933*, ed. Ali Cengizkan and N. Müge Cengizkan (Ankara: Koç University VEKAM, 2020), 143.

³³¹ Cengizkan, *Yenişehir'in Ortaya Çıkışı*, 143-4.

One of the buildings that have survived to this day is the Sait Bektimur House, which was built before 1927 and is an original example of Early Republican period architecture. Sait Bektimur House, used as the Mustafa Necati Cultural Center today, was designed as a large and luxurious residence for a family in the 1920s (Figure 3.14). The architect of the buildings is unknown. The building, which was also used as the Iraqi Embassy from the end of the 1930s to the end of the 1940s, underwent a radical renovation in the 1950s and was used as a private teaching institution and a restaurant, respectively (Figure 3.15).³³²

³³² Zafer Kuyrukçu and Emine Yıldız Kuyrukçu, “Tarihi ve Kültürel Süreklilik Bağamında Sait Bektimur Evi’nin Yeniden Kullanımı,” *Artimium* 5, no. 2 (2017): 39.

Figure 3.14 Sait Bektimur House as Mustafa Necati Cultural Center, 2021, photography by the author.

Figure 3.15 The building was used as the Iraqi Embassy until the 1950s (Left).

Later, the building was used as a private teaching institution (Right).

Source: Zafer Kuyrukçu and Emine Yıldız Kuyrukçu, “Tarihi ve Kültürel Süreklilik Bağamında Sait Bektimur Evi’nin Yeniden Kullanımı,” *Artimium* 5, no. 2 (2017): 41-2.

Unlike other buildings and formations around it, Sait Bektimur House is located diagonally on its site. The most obvious reason for this decision may be the axial and frontal relationship of the building with Lozan Square, which was previously designed elliptically. This situation can be observed with the old and new traces of Lozan Square in Jansen's *Yenişehir* Plan dated 1929 (Figure 3.16).

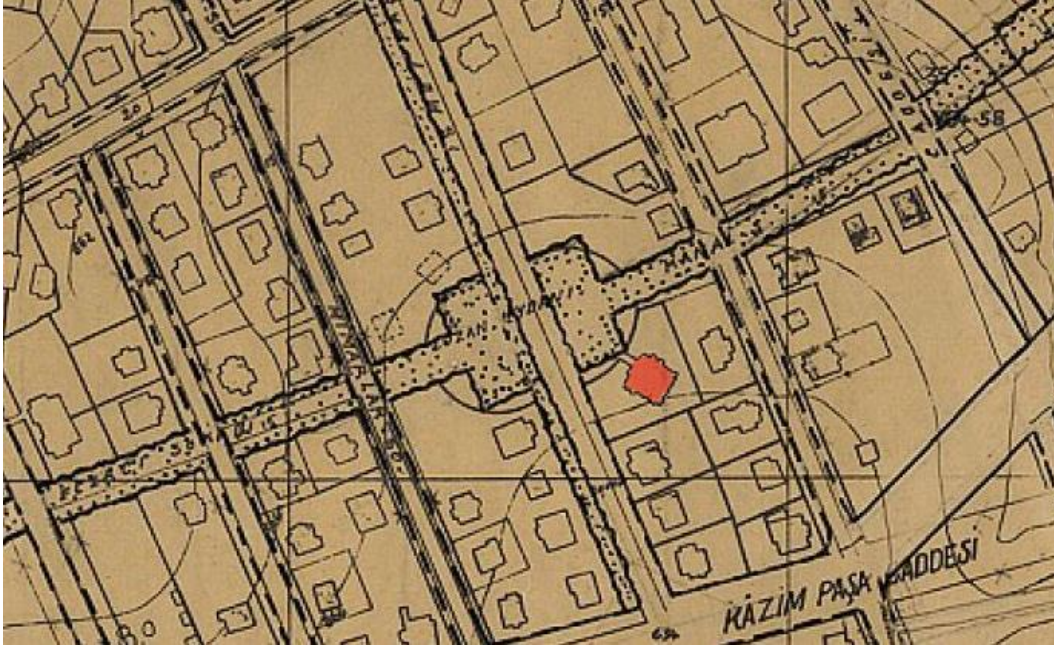

Figure 3.16 Sait Bektimur House in *Yenişehir* Plan. Hermann Jansen, 1929.

Detail taken from: [TU Berlin Architekturmuseum](https://www.architekturmuseum.tu-berlin.de/en/inv-no/22720), Inv. Nr. 22720.

Another residential building of the period that still stands today is the Ünyazıcı Apartment Building, which was designed by architect Nejat Ersin and was built on Sakarya Street in the 1930s.³³³ The fact that the building was unprocessed in Jansen's 1934 Ankara Development Plan gives information about the construction year of the building. On the other hand, it is possible to locate the building in the Ankara City Plan dated 1948 (Figure 3.17). Ünyazıcı Apartment Building is designed for

³³³ “Ünyazıcı Apartmanı No: 10.,” Koç University Digital Collection, accessed June 21, 2021, <https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/SMB/id/3862>.

commercial functions on the ground floor, such as pharmacy, tailor shop, antique shop, dairy, and residential on the other three floors. Today, commercial functions are spread throughout the building (Figure 3.18).

Figure 3.17 Ünyazıcı Apartment Building in Ankara City Plan, 1948.

Detail taken from: Baykan Günay's personal archive.

Figure 3.18 Ünyazici Apartment Building, 2021, photography by the author.

The Eşref Özand House, which was designed as a residence for Eşref Özand, the founding director of Ankara Water Administration, does not exist today (Figure 3.19). Esref Özand House, which was built on Bayındır-1 Street, started to host the Körfez Restaurant in 1972, which is well known to the people of Ankara. Although Körfez Lokantası was taken under protection in 1996 by the Antiquities Registration Decision of the Ankara Cultural and Natural Heritage Preservation Board, its registration was revoked in 1997. The building was demolished in 2004, and an eight-story commercial center was built in its place.³³⁴

³³⁴ Tezcan Karakuş Candan, “Kentimizden Kayan Yıldız, Sular İdaresinden Mühendis Eşref’in Konutu... Nam-ı Diğer Körfez Lokantası,” *Bülten* 25 (2004): 2.

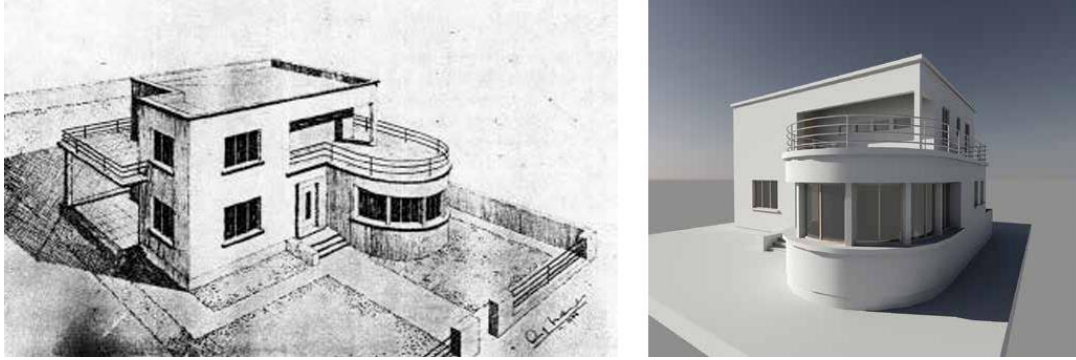

Figure 3.20 A render of the Celal B. House in the *Arkitekt* Magazine in 1932 (Left).

A remodel of the building (Right).

Source: Y. Yeşim Uysal et al., *Sivil Mimari Bellek: Ankara 1930-1980*, ed. Nuray Bayraktar, Bülent Batuman, and Elif Selen Ayhan (Ankara: Koç University VEKAM, 2014), 18-9.

Another building that does not stand today is İsmail Hakkı B. House, designed by Architect Sadi and published in *Arkitekt* Magazine in 1932.³³⁷ The residential building, which has the characteristics of the cubic architectural period, consists of three floors, namely the basement, the ground floor, and the entrance floor (Figure 3.21).

³³⁷ Uysal et al., *Sivil Mimari Bellek*, 19. See: “İsmail Hakkı B. Evi,” *Arkitekt* 6, no. 18 (1932): 171-3.

Figure 3.21 İsmail Hakkı B. House.

Source: Y. Yeşim Uysal et al., *Sivil Mimari Bellek: Ankara 1930-1980*, ed. Nuray Bayraktar, Bülent Batuman, and Elif Selen Ayhan (Ankara: Koç University VEKAM, 2014), 23.

Another architectural heritage example that still stands today and shares a similar fate with Ünyazıcı Apartment Building is the Reşat Paşakay Apartment Building on Sakarya Street, right next to the Ünyazıcı Apartment Building (Figure 3.22). The original project of the building, which was designed by architect Mehmet Ali and was started to be built in 1936, has two shops on the ground floor and residences on the other three floors. Paşakay Apartment Building is an important and rare example of early period housing production with its simple design approach and reflections of planning decisions on its facades.³³⁸

³³⁸ Uysal et al., *Sivil Mimari Bellek*, 31.

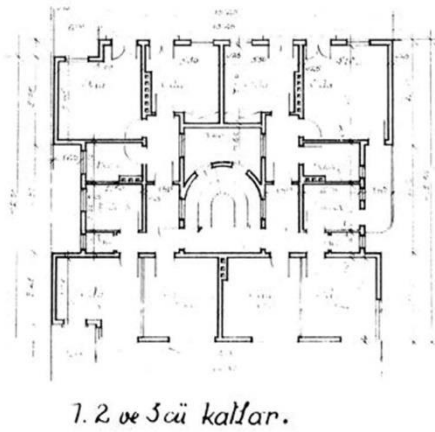

Figure 3.22 First, second, and third floors' plans of the Paşakay Apartment Building (Left).

Source: Y. Yeşim Uysal et al., *Sivil Mimari Bellek: Ankara 1930-1980*, ed. Nuray Bayraktar, Bülent Batuman, and Elif Selena Ayhan (Ankara: Koç University VEKAM, 2014), 30.

Paşakay Apartment Building, 2021, photography by the author (Right).

Permitted during the Lörcher period, single residential buildings in gardens began to form the morphological identity of Sakarya Street and its surroundings by the end of the 1920s. A highly diverse architecture emerges due to fragmented construction and funding and differences of expectation.³³⁹ However, the fact that the residential buildings are only one or two floors, positioned in the middle of extensive gardens and opening to wide streets creates low density in the region. Ernst Arnold Egli, the architect of many educational and administrative buildings in Ankara in the 1920s and 1930s, comments on *Yenişehir*:

[...] these houses have nothing to do with modern architecture. At the same time, it can be said that these houses have no relation with the neighborhood. These houses stand on a small floor, like a tombstone.³⁴⁰

³³⁹ Cengizkan, *Yenişehir'in Ortaya Çıkışı*, 148.

³⁴⁰ Ali Cengizkan, "Yeni Konut: Yeni Yaşamın Yeni Toplumla Belirlenimi," in *Bir Şehir Kurmak: Ankara 1923-1933*, ed. Ali Cengizkan and N. Müge Cengizkan (Ankara: Koç University VEKAM, 2020), 156. See: Ernst Arnold Egli, "Mimari Muhit," *Türk Yurdu* 4, no. 24 (1930): 32-6.

The urban texture of the Yenışehir residential district, which consists almost entirely of residential buildings and a few administrative institutions, does not start to generate urbanity until the mid-1930s by hosting commercial activities.

3.2.2.2 The Character Change of Sakarya Street: Jansen's Pedestrian Streets

Jansen almost entirely adopts the urban structure envisioned by Lörcher for *Yenışehir*, which was given to him as input. However, the eastern side of the boulevard is already more urbanized, which is one of the reasons for the deterioration of the symmetrical structure of Kızılay Square. Others are that the south-eastern extension of the boulevard, which the Government District wedges into two, reaches to Çankaya Mansion, and Incesu Creek is still seen as an "urban-worthy" vein.³⁴¹ Due to both these reasons and construction arrangements, the way for the boulevard to be widened and separated from the eastern urban texture is opened. In 1930, the axis between Sıhhiye and Kızılay Squares was bent and increased to forty meters.³⁴²

On the other hand, starting from 1934, the buildings on Atatürk Boulevard first rise to four-story and then to five-story by allowing the attic floors to be converted to typical floors.³⁴³ In the meantime, the block and adjacent building order on the boulevard is adopted, and the urban morphological process, which constantly reproduces the boulevard in this order in the following years, begins. Also, at the parcels back of the boulevard, three stories are permitted. In 1935, the demands for

³⁴¹ Lörcher was designed in such a way that the axis of the ministries' wedge radially intersects the Ankara Castle.

³⁴² Cengizkan, *Ankara'nın İlk Planı*, 112-3.

³⁴³ Baş, *Ankara-Yenışehir*, 817-8.

converting basements to typical floors, increasing the building depth, and converting auxiliary buildings, garages, and basements into residences and shops were also approved.³⁴⁴

For these reasons, a crooked space emerges, which, according to Cengizkan, the Lörcher Plan did not imply or intend:

The system of Sıhhiye Square, Zafer Square, Millet Square, and Republic (Kızılay) Square was, in fact, a very natural order of open public spaces. The Jansen Plan's high density in the same area and the fact that houses in gardens with one or two stories are given the right of the ground floor, three floors, and attic floor, and put into adjacent construction order undoubtedly necessitate changing this system of open spaces.³⁴⁵

The open spaces in question are also the public spaces where the intended contemporary social life develops. In a short time, they could become the focus of Ankara's everyday life. Atatürk Boulevard, as the backbone of the city, is not merely the main transportation axis, but also walking, staying, and meeting place for the urbanites; a place to see each other and be seen by others.³⁴⁶ The boulevard takes its place by undergoing the changes mentioned earlier and has been Ankara's leading promenade for years.

In the 1960s, the wide sidewalks of Atatürk Boulevard, with Kızılay being the center, functioned as a promenade place between the Sıhhiye and Ministries. Walking while promenading is very different from the practices of those who go to work from their homes at the intersection of transportation axes and those who return home after shopping.³⁴⁷

³⁴⁴ Baş, 818.

³⁴⁵ Cengizkan, *Kurgu, Tasarım ve Kullanım*, 230. Translated by the author.

³⁴⁶ Bilsel, *Ankara'da Kentsel Başkalaşım*, 36; Bilsel, *Parçalanın Kamusal*, 40-3.

³⁴⁷ İlhan Tekeli, "Ankara Kent Atlası Üzerine Bir Üst Okuma," in *Ankara Kent Atlası*, ed. Güven Arif Sargın (Ankara: TMOOB, 2012), xxv. Translated by the author.

In the 1:2,000 scaled *Yenişehir* Development Plan dated 1929, although Jansen still preserves its symmetrical structure, the width of the boulevard has been increased to sixty meters, and it is possible to see the adjacent building order on it as black stripes (Figure 3.23). While this construction typology restricts the Zafer Square and boulevard relationship, it completely blocks the relationship of Millet Square with the boulevard. Sakarya Street has no direct connection with the boulevard yet. On the other hand, the green potential of İncesu Creek, which is planned to be extended to the city center, has emerged. Lozan Square still retains its ellipsoid form from the Lörcher Plan, and the rapidly increasing existing construction around it can be observed (Figure 3.24).

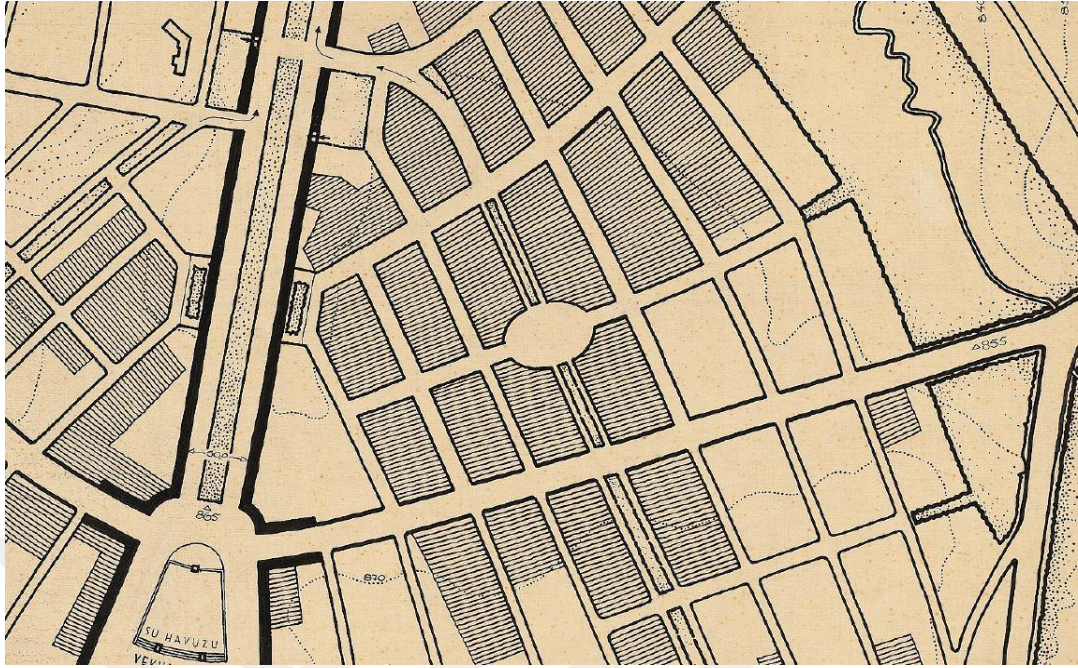

Figure 3.24 Sakarya Street in Jansen's Government District Plan, 1:2,000. Hermann Jansen, 1929.

Detail taken from: [TU Berlin Architekturmuseum](#), Inv. Nr. 22585.

In another 1:2,000 scaled Ankara Development Plan, completed in September of the same year, the width of the boulevard is shown as forty meters (Figure 3.25). In addition, it is seen that Millet Square, in which a public bath and a mosque were considered in a central location on the boulevard in Lörcher Plan, has now taken its present form.³⁴⁸ This open public space currently maintains its existence as a connection on the northern side of the intended square (Figure 3.26). The construction on the boulevard is planned in the opposite direction of the Lörcher Plan, and Millet Square loses its probability of being a square. Nevertheless, the road layout realized in line with the Jansen Plan was enough to make this corner the

³⁴⁸ Jansen's 1928 Ankara Plan Competition Report contains the following statements: "As in the old plan, there will be no result if the boulevard is constantly filled with squares without relying on any system." See: 1928 Ankara Plan Yarışması Jansen Raporu; RC. Ankara Şehremaneti, 1929; in Cengizkan, *Ankara'nın İlk Planı*, 146-7. Translated by the author.

busiest place for pedestrian traffic. Ali Vardar states that the current elevated tube passage at this point is meaningful in this respect.³⁴⁹ After all, Atatürk Boulevard has lost one chance to increase its spatial quality; the open and less dense space offered by the square.³⁵⁰ Even though Millet Square could not exist as a spatially holistic square due to the construction on the boulevard, it still exists where it was initially designed in Lörcher Plan as a transition zone between İzmir Pedestrian Area in the west and Sakarya Pedestrian Area in the east. It is an important intersection, junction point, and therefore an open public space for the pedestrian areas.

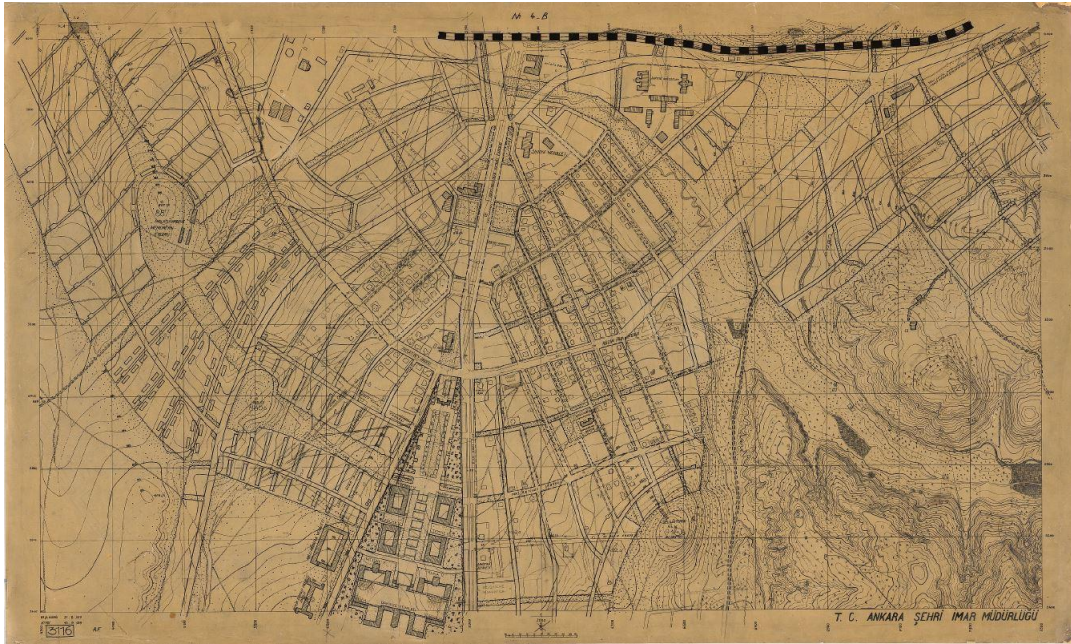

Figure 3.25 Development Plan of Ankara, Sheet 4B, 1:2,000. Hermann Jansen, 1929.

Source: [TU Berlin Architekturmuseum](#), Inv. Nr. 22720.

³⁴⁹ Vardar, *Başkent'in İlk Planları*, 46.

³⁵⁰ Cengizkan, *Ankara'nın İlk Planı*, 81.

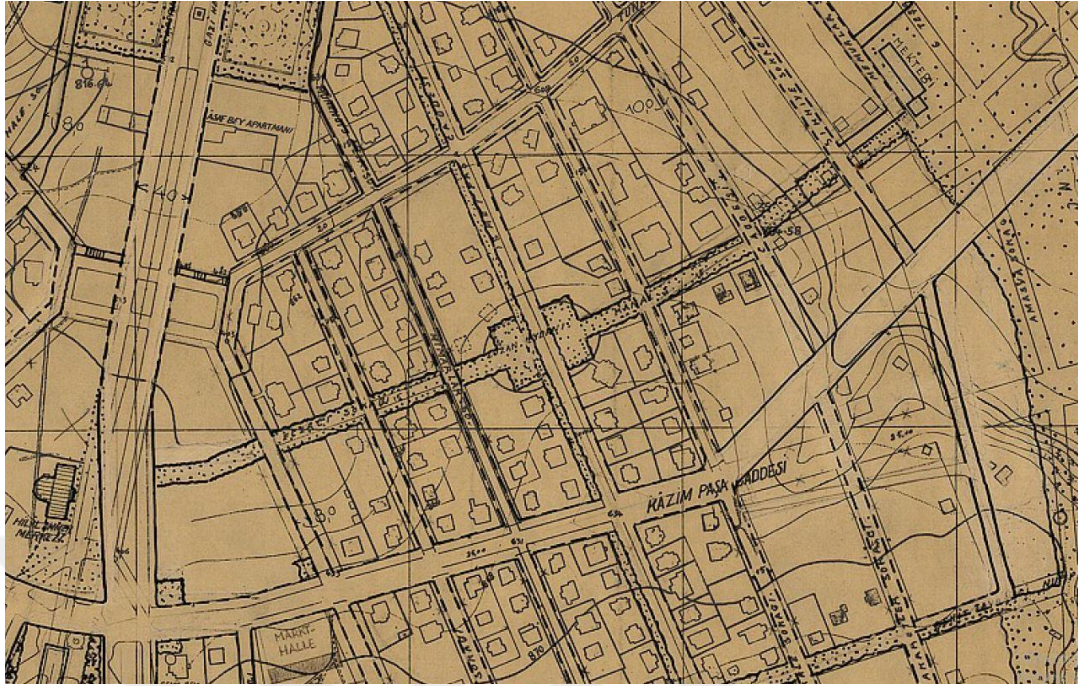

Figure 3.26 Sakarya Street in the *Yenişehir* section of Jansen's Development Plan of Ankara, 1:2,000. 1929.

Detail taken from: TU Berlin Architekturmuseum, Inv. Nr. 22720.

On the other hand, in the Jansen Plan, urban openings that will carry the activity on the boulevard inland begin to form. One of these openings is Sakarya Street. In the Lörcher Plan, Sakarya Street does not directly connect with the boulevard but opens to Selanik Street, as stated earlier (Figure 3.27). But the street is the predecessor of the green corridor idea in the Jansen Plan. Lörcher joins Tuna, Sakarya, Yüksel, and Akay Streets as green walks to İncesu Creek, which forms the green corridor from *Koca Tepe* (Great Hill) in the *Yenişehir* district. Thus, he reveals an inclination toward the concepts and approaches of the Garden City. Cengizkan interprets

Jansen's use of Lörcher's green corridor and the idea of penetrating the residential and urban texture and using it exaggeratedly as the two architects' agreement.³⁵¹

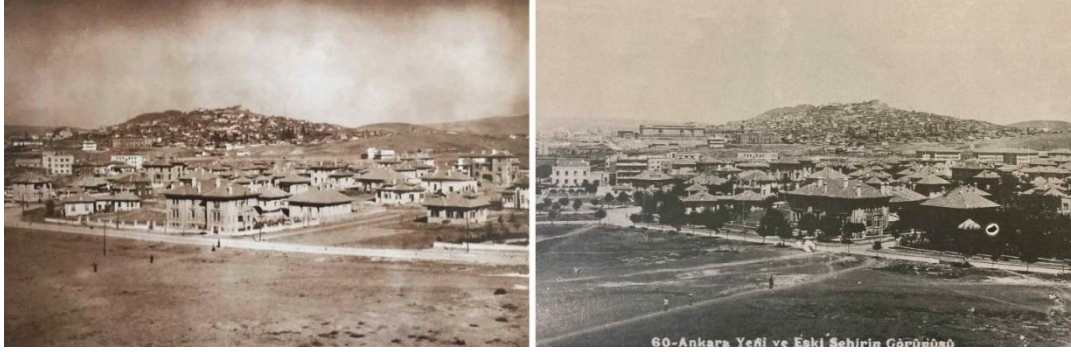

Figure 3.27 The western extension of Sakarya Street that has not yet merged with the boulevard, 1928 (Left).

Source: Website of Tarih Kurdu, accessed May 3, 2021.

<<https://tarihkurdu.net/eski-ankara-fotograflari-1985den-gunumuze.html>>

The western extension of Sakarya Street that has not yet merged with the boulevard, 1930 (Right).

Source: Ozan Sağdıç, *Ankara Post Cards and Document Photographs Archive*, Belko, 1994. no. 24-55: 188.

A corner in urbanity has been turned for Sakarya Street. The connection of Sakarya Street with the boulevard does not merely form a street. In this connection, vehicle continuity is interrupted while pedestrian continuity extends between the boulevard and the street. Sakarya Street is now a dead-end for vehicles in the inner region until it is pedestrianized. In the future, this urban pocket carries the intense activity on the boulevard to the inner regions where only residences are located in that period (Figures 3.28). Lozan Square, on the other hand, which is designed to be a part of the green corridor and formed by Sakarya Street's continuation to the east, now takes

³⁵¹ Jansen changed his mind after the copyright become controversial and had to change the urban decisions accordingly. See: Cengizkan, 48.

a rectangle shape (Figure 3.29). The street begins to bend and break in the east of the square due to the location of buildings and parcels and ends by connecting to the greenery of İncesu Creek with the garden of the Girl's School (Figure 3.30).³⁵²

Figure 3.28 Infrastructure works at the intersection of Sakarya Street and Atatürk Boulevard, 1930 (Left). Colorized by the author.

Source: Atılım University Ankara Digital City Archive, Antoloji Ankara Collection. Inv. Nr. 5GF1598.

A beer bar on Sakarya Street. According to the note on the back of this photograph, which entered the National Geographic archives in September 1933, “people in Turkey love to drink in moderation.” Photography by Kurt and Margot Lubinski (Right). Colorized by the author.

Source: Atılım University Ankara Digital City Archive, Antoloji Ankara Collection. Inv. Nr. 5GF1533.

³⁵² Sakarya Green Corridor is then seen as an easy construction are by the municipalities and it is partially built with governmental assistance. See: Vardar, *Başkent'in İlk Planları*, 46.

Figure 3.29 Mithatpaşa Avenue and Lozan Square, 1930.

Source: Website of Tarih Kurdu, accessed May 2, 2021.

<<https://tarihkurdu.net/eski-ankara-fotograflari-1985den-gunumuze.html>>

Baş points to the fact that Jansen did not propose a new central development for Ankara in his plan, which led to the concentration of increased demand in *Yenişehir*. Jansen's plan does not seem to suggest any function for daily consumption needs, other than a market building. In the 1:2,000 scaled Ankara *Yenişehir* Plan dated 1930, there is only a public bath and laundry as proposals next to this market (Figure 3.30). A proprietor, who got permission for a garage in April 1933, is allowed to open a shop in the garage until the market building is completed. But the market is never built. A bakery is permitted as the first commercial function in Lozan Square. Starting with this bakery, increasing commercial use permitted on the boulevard results in the determination of commercial zones in the form of streets in *Yenişehir* in the following years.³⁵³ However, as can be seen in this plan dated 1930, there is

³⁵³ Baş, *Ankara-Yenişehir*, 818-28.

no development on the boulevard except the Army House, Kızılay (Red Crescent) Building, and other two buildings (Figure 3.31).

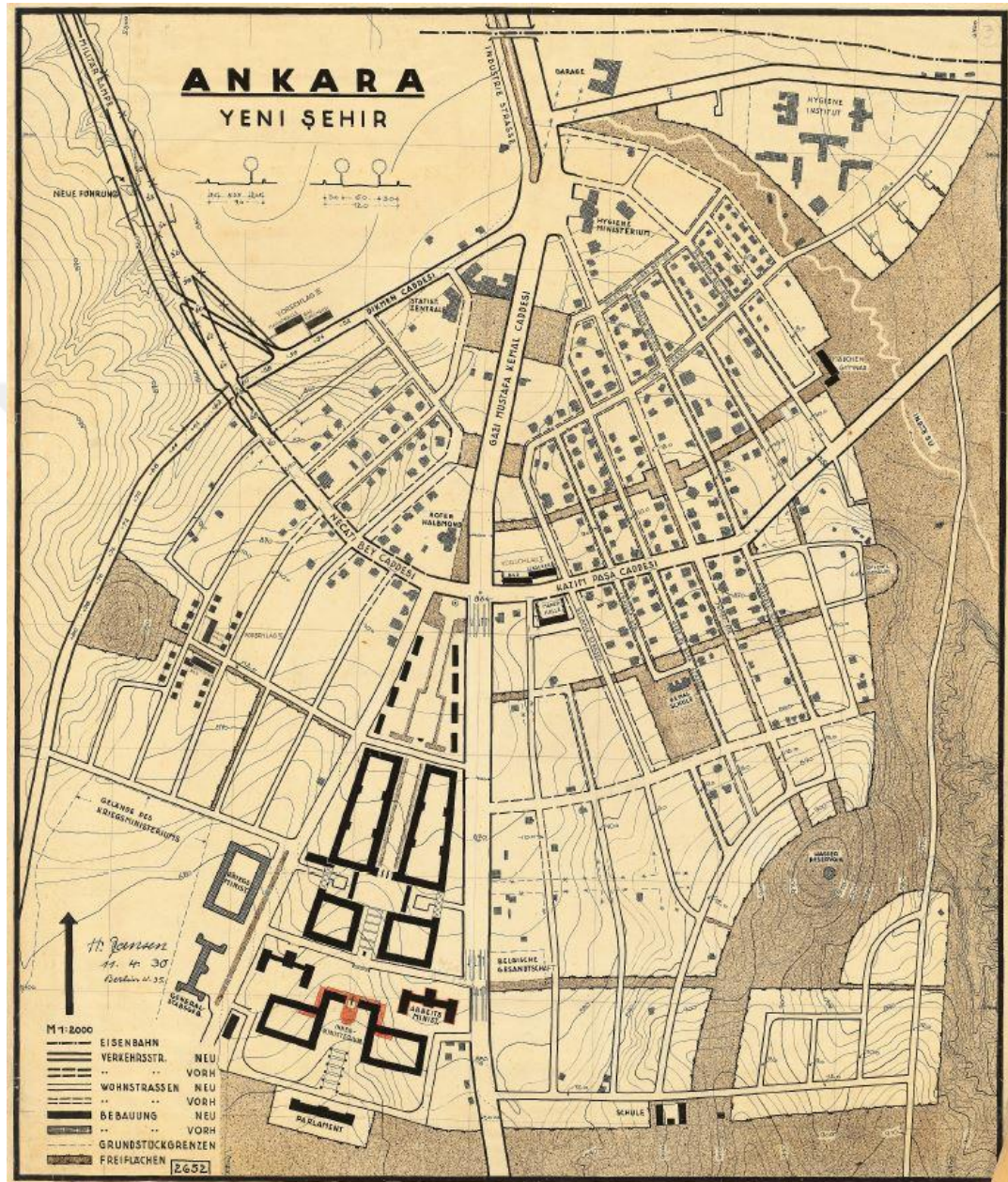

Figure 3.30 Partial development plan for the outer city (*Yenişehir* and Government District), 1:2,000. Hermann Jansen, 1930.

Source: [TU Berlin Architekturmuseum](#), Inv. Nr. 22845.

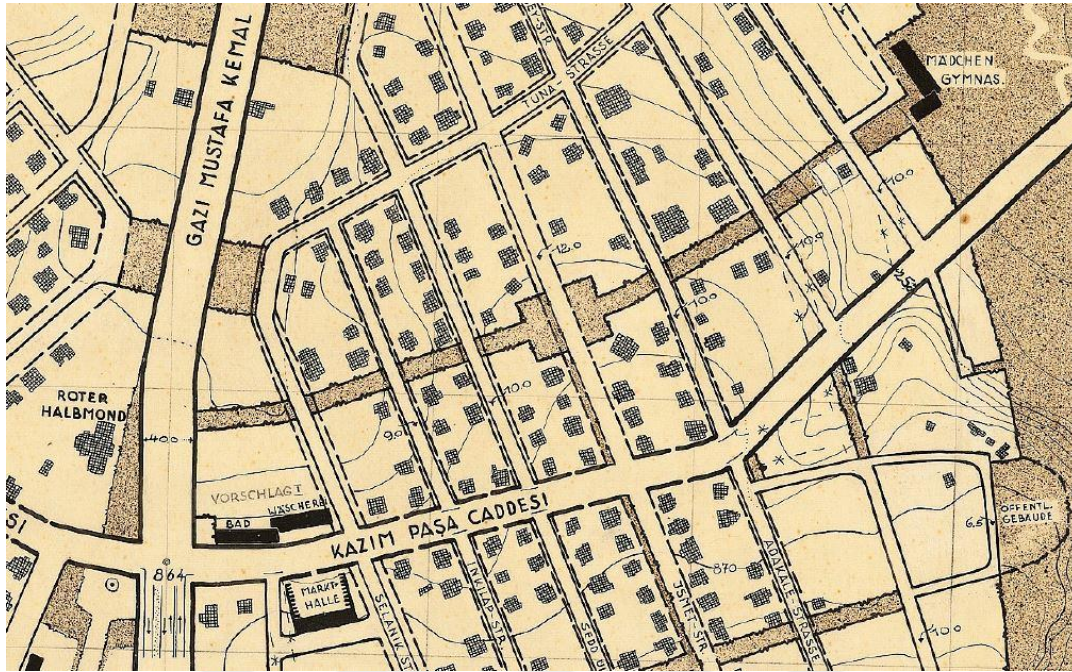

Figure 3.31 Sakarya Street in the *Yenişehir* section of Jansen's Development Plan of *Yenişehir* and Government District, 1:2,000. 1930.

Detail taken from: TU Berlin Architekturmuseum, Inv. Nr. 22845.

By 1936, the construction on the parcels in *Yenişehir* was completed to a large extent. In the eleven years that have passed since its existence, *Yenişehir* has become a living urban space with its cinema, shops, schools, and various gathering areas. Baş addresses this process as the "genesis of urban form in *Yenişehir*," starting from the first plan in 1925 until it became a "place" in 1936.³⁵⁴

The Jansen Plan, a preliminary project in 1929 and was produced for a population of 271,000, was partially realized in 1932 and approved as a final zoning plan, and turned into a legal document.³⁵⁵ Tankut draws attention to the lack of a structure that

³⁵⁴ Baş, *Production of Urban Form*, 139-84.

³⁵⁵ In the competition, it was predicted that the population of Ankara would be 300,000 in 1980s. The urban population, which was 75,000 in 1927, reached 300,000 between 1945 and 1950. See:

emphasizes integrity and the uncertainty of the macroform.³⁵⁶ Only two spines, east-west, and north-south were constructed for the macroform.³⁵⁷ *Yenişehir* lacks a defined core, not to mention the necessities of the traffic age. These data deficiencies create problems that continue to this day. On the contrary, care is taken to make excellent and widespread use of greenery. The balance of figure-ground relations and the harmony of urban scale complement the deficiencies of the urban texture to some extent.

Jansen left the country in 1938, but the plan remains active until 1950.³⁵⁸ As Kızılay³⁵⁹ becomes an urban focal point, the city center starts to move from Ulus (old town) to Kızılay after the 1950s. Urban center functions such as offices and commercial workplaces begin to bring about a particular transformation for urban life. The houses with gardens in the first foundation period of Kızılay start to be replaced by 4-to-5-story apartment buildings. Adjacent apartment buildings on Atatürk Boulevard begin to show themselves more and more as time goes on. The character of Kızılay as a residential neighborhood is replaced by the character of being a city center where commercial functions are also increasing rapidly.³⁶⁰ Starting from the main axes, the ground floors of the buildings begin to turn into

Metin Topçu, “Spatial Variation of Apartment Housing in Ankara” (Master’s thesis, Middle East Technical University, 2004), 57.

³⁵⁶ Tankut, *Ankara’nın Planlı İmarı*, 21.

³⁵⁷ Maltepe Neighborhood in the west is planned as an industrial zone and Cebeci Neighborhood in the east is planned as an education district. Later, Maltepe turns into a residential area with a green corridor in the middle, while Cebeci turns into the eastern extension of *Yenişehir*. The intersections of the axes reaching these neighborhoods with the boulevard support Kızılay to become the Central Business District in the future. See: Günay, *Ankara Çekirdek Alanının Oluşumu*, 72.

³⁵⁸ Günay, 78.

³⁵⁹ *Yenişehir* will hereafter be referred to as its current name, Kızılay.

³⁶⁰ Baş, *Ankara-Yenişehir*, 821.

commercial uses. Over time, the number of uses such as offices and clinics on the first and second floors of buildings also begins to increase (Figure 3.32).

In those years, all employees walked on the wide sidewalks shaded by acacia, horse chestnut, and plane trees outside of working hours; these excursions create important opportunities to meet friends in the city where almost everyone is looking at each other. The excursions starting from Kızılay and Güvenpark extend to Zafer Square, mostly to Sıhhiye; returning from there, the tour is repeated. The commercial uses formed on the ground floors of the adjacent four-story buildings on both sides of the boulevard have been shaped according to the demands of the people of *Yenişehir* who take their daily walks.³⁶¹

Figure 3.32 Both photographs of Atatürk Boulevard taken from about the same point to the south are from the late 1940s. It is possible to see that the construction on the boulevard has increased, and cafes and shops on the ground floors have opened in the short time that elapsed between the dates of the two photographs. In the photograph on the right, *Özen Lokantası* is on the west side of the boulevard (Right side on the photograph).

Sources: Ozan Sağdıç, *Ankara Post Cards and Document Photographs Archive*, Belko, 1994. no. 24-51: 188. (Left)

Sağdıç, *Ankara Post Cards*, no. 24-49, 188. (Right)

As can be seen in the aerial photograph of 1942, seventeen years after the decisions taken to drain the marshlands and open the area for construction, the area now almost

³⁶¹ Güven Bilsel, *Başkent Ankara / I*, 73. Translated by the author.

reaches building saturation, except for a few parcels. Urban development and urban block and street network relations are completed in the Jansen Plan, in line with the remaining layout from the Lörcher Plan period. Adjacent apartment buildings occupy Millet Square and begin to penetrate Sakarya Street and its surroundings, starting from the boulevard. Especially Lozan Square and its surroundings and almost all streets are afforested. Despite this, there is no trace of greenery on the eastward extension of Sakarya Street, and the greenery of İncesu Creek seems to have been forgotten (Figure 3.33).

Figure 3.33 Aerial photograph of Sakarya Street and its surroundings, 1942.

Source: Aerial Photography Archive of General Command of Mapping, colorized by the author. Retrieved from: Duygu Özden, “Reading Kızılay District’s Spatial Development on Urban Open Spaces” (Master’s thesis, Gazi University, 2014), 112. Colorized by the author.

In the 1952 aerial photograph, it is seen that there has not been a drastic change in the area, even though twelve years have passed since the previous one. Mithatpaşa Avenue is widened, so almost all the trees on the avenue disappear, and Lozan Square also gets its share from this widening. The small park in the southwest of

Lozan Square leaves its place to one of the first buildings that will intensify the area in three dimensions in the following years (Figure 3.34).

Figure 3.34 Aerial photograph of Sakarya Street and its surroundings, 1952.

Source: Aerial Photography Archive of General Command of Mapping. Retrieved from: Duygu Özden, “Reading Kızılay District’s Spatial Development on Urban Open Spaces” (Master’s thesis, Gazi University, 2014), 113.

Lörcher and Jansen Plans develop the city in the north-south direction, preparing the conditions for the city to be restricted in the geomorphological basin. Jansen Plan fails to prepare the city for later developments, laying the foundation for the process called "demolish-build."³⁶² The construction of highways and the creation of ring roads in the 1950s require a new plan arrangement for the city, which presses on the

³⁶² It is the process of rising and intensifying through destruction and rebuilding, which started in the 1960s and continued at an accelerating pace, causing the urban texture characteristics to change completely. See: Bilsel, 76.

threshold of previous plans. This arrangement will affect the entire city. Raşit Uybadin and Nihat Yücel win the competition held in 1955.³⁶³

3.2.3 Yücel-Uybadin Plan: 1957

The population predicted for Ankara in the previous periods is exceeded in the first twenty years. After the 1950s, immigration to the city continues to increase rapidly. Hereinafter, slum settlements also start to determine the macroform of the city.³⁶⁴ Following the migrations and the change in the economy of the city, the structure of the urban life changed rapidly in this period: "The spatial identity of the city has transformed in parallel with the development in the demographic, economic and social structure of the city."³⁶⁵

The international competition held in 1954 for the Master Development Plan of Ankara concluded in 1955, and the winning plan is the Yücel-Uybadin Plan, the collaborative work of Raşit Uybadin and Nihat Yücel. The plan is approved in 1957 and remains in force between 1958 and 1968 (Figure 3.35). Cengizkan argues that this plan is one of the last examples of a planning approach developed by architect-planners and gives importance to land use.³⁶⁶ The plan aims to ensure the growth of the city not by expanding but by rising in place, that is, by increasing the number of floors. "Zoning of Floor Order" is mentioned for the first time in this plan period.³⁶⁷ Günay, on the other hand, states that the plan does not have a policy for the city

³⁶³ Günay, *Ankara Çekirdek Alanının Oluşumu*, 78-80.

³⁶⁴ Bilsel, *Parçalanın Kamusal*, 41.

³⁶⁵ Bilsel, *Ankara'da Kentsel Başkalaşım*, 37.

³⁶⁶ Cengizkan, *1957 Yücel-Uybadin*, 25.

³⁶⁷ Cengizkan, 31.

center. Besides, the plan does not develop the structure of how and in what direction the city will grow in the next stages.³⁶⁸

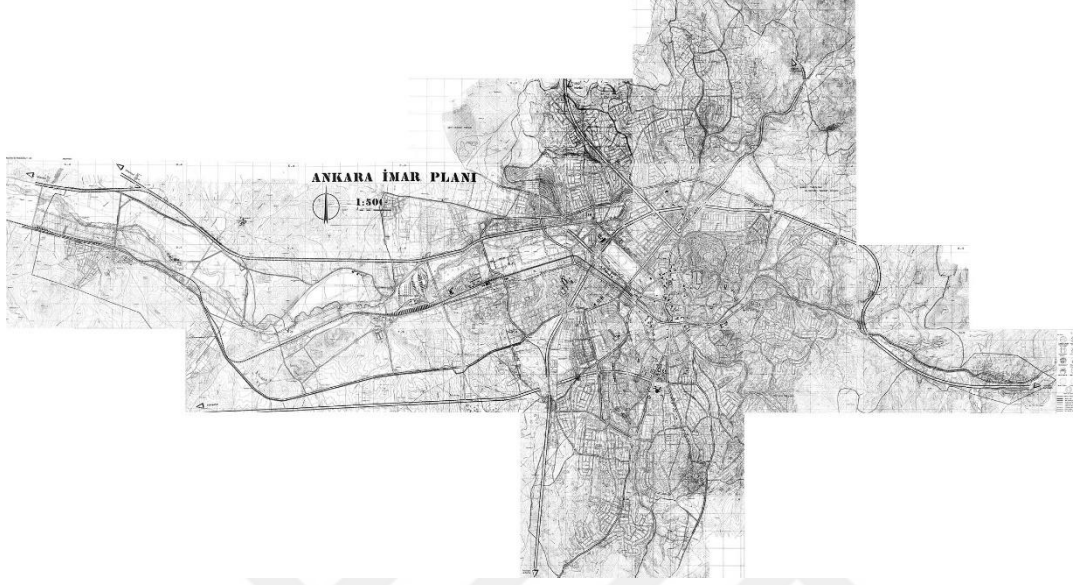

Figure 3.35 Yücel-Uybadin Plan, 1:5,000. 1957.

Source: [VEKAM Library and Archive](#), Inv. Nr. H297.

Within the competition's framework, it is predicted that the population of the city, which was 450,000 in 1955, will reach 750,000 in 2000. Still, by 1960, the population living in urban areas in Ankara has already reached 650,000. History repeats itself, and Ankara's urbanization falls victim to inconsistent population and density projections once more. Those who have a say in the development of the city, the managers and Reconstruction Administration Committee accepted the two-dimensional morphology of the Yücel-Uybadin Plan instead of applying a new plan, and with the compulsion of the "Condominium Ownership Law" numbered 635 adopted in 1965, put into effect the "Zoning of Floor Order Plan" in 1968, which

³⁶⁸ Günay, *Ankara Çekirdek Alanının Oluşumu*, 81.

increased the zoning rights and densities of street-urban blocks.³⁶⁹ As can be seen, the terms such as "zoning right" and "condominium right" in the architecture and planning literature emphasize the quantitative values of the space rather than the qualitative values. Baş points out that this situation gives clues about the origins of the contradictions and problems of the Turkish planning system through the experience of *Yenişehir*.³⁷⁰

3.2.3.1 Architectural Transformations on Sakarya Street

The Yücel-Uybadin plan is an excellent example of the instrumentalization of planning in the hands of political power. It aims to prevent the high-accelerated population growth and the unhealthy life in the basement floors and slums as a consequence. Thus, it proposes and legitimizes that the form of the city should remain constant in two dimensions and rise in the third dimension to solve this problem.³⁷¹ Although the plan states that the floor numbers in Kızılay and its surroundings will be maintained according to the current regulations, it also indicates that if the road width and land condition are suitable, buildings can be raised as much as the opening to be left on the wide side of the building to be built (Figure 3.36). This indication paves the way for a drastic change, especially for Atatürk Boulevard, which was expanded up to forty meters in the predecessor plan, and the main roads around it. According to the Zoning of Floor Order Plan, there are now ten stories on Atatürk Boulevard, nine stories on Meşrutiyet, Ziya Gökalp, and Mithatpaşa Avenues. Six-story constructions are also permitted in the inner areas between these avenues and the boulevard (Figure 3.37). With the implementation of this plan, the

³⁶⁹ Günay, 81.

³⁷⁰ Baş, *Ankara-Yenişehir*, 821.

³⁷¹ Baş, *Production of Urban Form*, 192.

destruction begins. Apartment buildings are demolished, and transformation emerges.

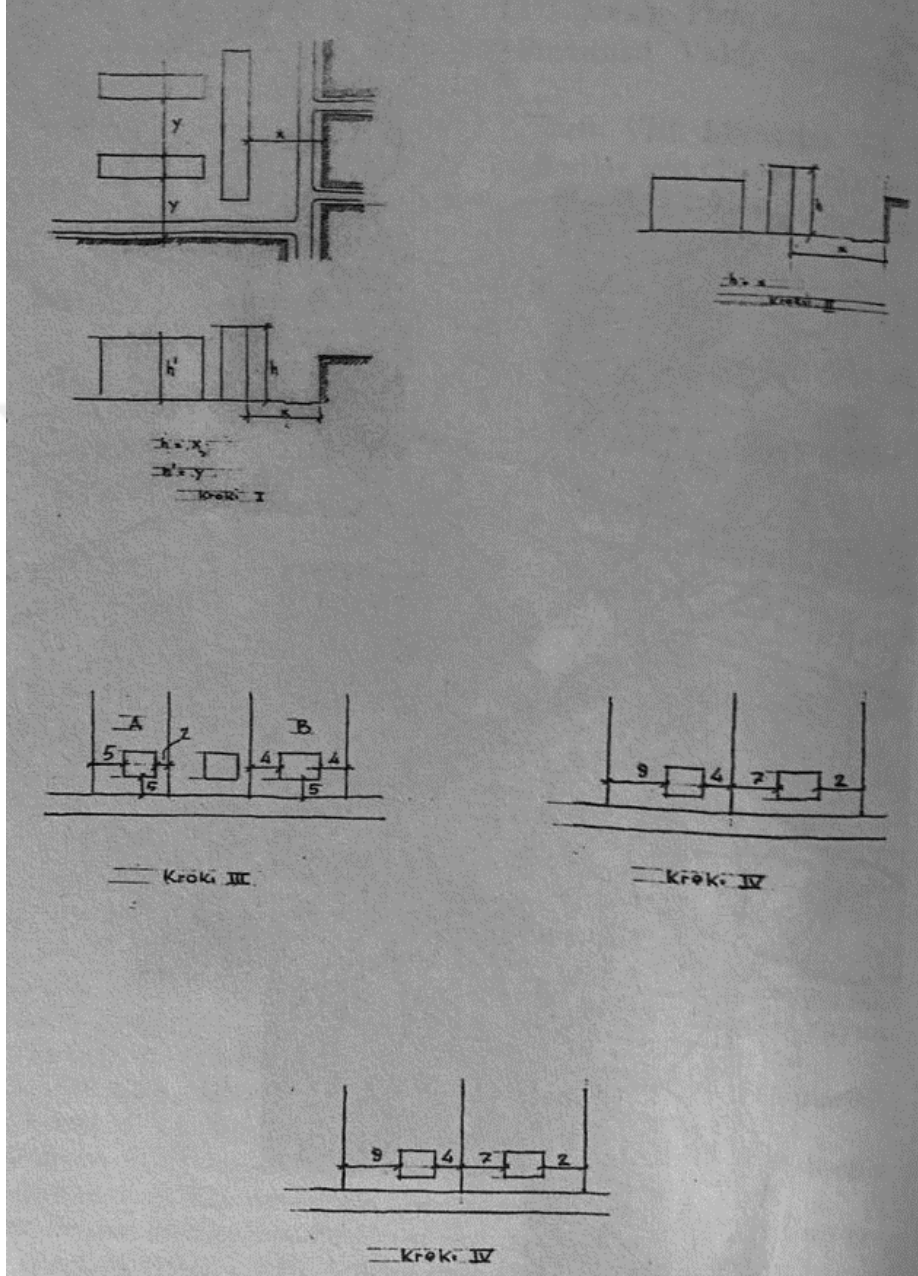

Figure 3.36 1957 Ankara Plan Report, 15-17, Building setback distances: Diagram I-IV.

Source: Ali Cengizkan, 1957 Yücel-Uybadın İmar Planı ve Ankara Şehir Mimarisi, in 'Cumhuriyet'in 'Ankara'sı, ed. Tansı Şenyapılı (Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2006), 56.

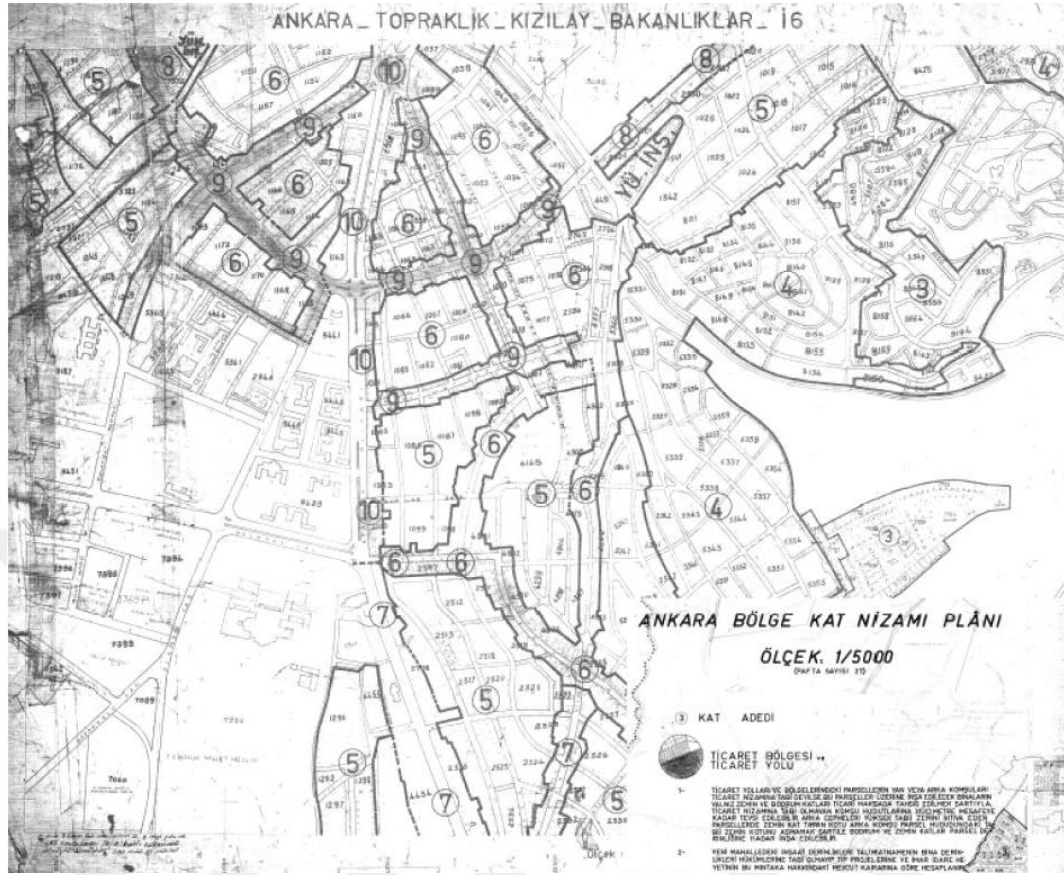

Figure 3.37 Zoning of Floor Order Plan, 1:5,000.

Source: Ankara Metropolitan Municipality Map Archive. Retrieved from: Yener Baş, “Production of Urban Form as the Reproduction of Property Relations Morphogenesis of Yenişehir – Ankara” (Ph.D. diss., Middle East Technical University, 2010), 160.

The Zoning of Floor Order Plan gives a start to the process of "demolish-build."³⁷² As a result, almost the entire building stock of the city is demolished and rebuilt. The parcel owners created under the Lörcher, Jansen, and Yücel-Uybadin Plans, the

³⁷² Cânâ Bilsel states that the discussions of urban identity have entered the Turkish architectural agenda in the last quarter-century. The "unidentified urban environments" that are destroyed and "constructed without identity" by *gaining* momentum with the "demolish-build" process cause "cities to lose their identities." See: Bilsel, *Ankara'da Kentsel Başkalaşım*, 33.

small-capital construction sector, and the home buyers with limited savings reproduce Ankara's core.³⁷³ Significantly the Kızılay buildings stock is completely rebuilt. It is possible to observe this situation from the aerial photograph of 1963 (Figure 3.38). Dated from the 1960s, the Kızılay district is now a central business district consisting of multi-story apartment buildings. However, a few singular buildings with gardens still exist in the area. Moreover, the boulevard is further widened.

As can be seen, architectural transformation is a result of planning decisions. It is also a result of the fact that the area is highly central since houses with a few stories and extensive gardens in such a central location could not be expected to be permanent. While the city has grown so much and begun to be equipped with transportation networks, it is not possible to have an area consisting of solely mentioned buildings in its center – as mentioned in the previous chapter, there are qualified buildings among these houses. Planning decisions paved the way for transformation.

³⁷³ Günay, *Ankara Çekirdek Alanının Oluşumu*, 81.

Figure 3.38 Aerial photograph of Sakarya Street and its surroundings, 1963.

Source: Aerial Photography Archive of General Command of Mapping. Retrieved from: Duygu Özden, “Reading Kızılay District’s Spatial Development on Urban Open Spaces” (Master’s thesis, Gazi University, 2014), 114.

The "distortions" on the streets, which Lörcher did not plan and which, according to Cengizkan, resulted in Jansen's copyright dispute with Lörcher, are now considered standard urban features in the Yücel-Uybadin Plan.³⁷⁴ In addition to this, concentrating the parcels within the exact boundaries and allowing nine-to-ten-story construction causes corrugation and corridorization of the avenues and boulevard mentioned above (Figure 3.39). As a result, the boulevard and these avenues are

³⁷⁴ Cengizkan, *Ankara'nın İlk Planı*, 110-2.

qualitatively separated from areas behind them, and these areas have remained abandoned and neglected.³⁷⁵

Figure 3.39 Buildings that increase the density on Atatürk Boulevard, 1974.

Source: Güven S. Bilsel, “Başkent Ankara / 1: Özel İlgi Odaklarının Oluşum ve Değişim Süreçleri,” *Mimarlık* 401 (2018): 75.

Cengizkan argues that the Yücel-Uybadin Plan won the competition because its proposals coincide with those of the city administration.³⁷⁶ However, these proposals do not have a position on the physical quality of the city of Ankara as a designed object and the relationship of this quality with aesthetic values. The Yücel-Uybadin Plan is criticized for lacking the urban spatial qualities of the previous Lörcher and

³⁷⁵ Cengizkan, 1957 *Yücel-Uybadin*, 50.

³⁷⁶ Cengizkan, 41.

Jansen Plans, such as squares, continuous urban green spaces, and perception corridors.

Regarding this, Bilsel mentions that certain public spaces of The Republic³⁷⁷ have been corrupted or almost entirely abandoned due to their unintended use; and draws attention to the fact that nearly all of this is the result of interventions made by public institutions without considering the urban life and the city as a whole.³⁷⁸ Besides, while the demolition and rebuilding of planned urban areas multiple times causes the rise and intensification of construction, the spaces between buildings, which join the green system and breathe into the urban space, are also lost with the adjacent construction order permitted.³⁷⁹

As mentioned, open public spaces were interpreted in the Yücel-Uybadin Plan as the remnants of the old plan periods.³⁸⁰ The plan did not add anything to the previous plans in this regard and did not bring a new interpretation. Furthermore, it jeopardized the old public values existing in the urban space.³⁸¹ Zafer Square, for instance, is a valuable open public space that has suffered from this degradation. It is impossible to find a square there today, as the Zafer Bazaar was built later on to the eastern side, and two green spaces divided by the boulevard were not considered together. Vardar criticizes this situation as "stylistic inconsistency in design."³⁸² Only

³⁷⁷ Güvenpark, Kızılay Park, Lozan Square and some parts of Sakarya Street can be given as examples of these neglected public spaces of The Republic.

³⁷⁸ Bilsel, *Ankara'da Kentsel Başkalaşım*, 37.

³⁷⁹ Bayazıt O. Ayoğlu, "Başkent Merkezinden Çökerken," *Peyzaj Mimarlığı Dergisi* (2012-2013): 90.

³⁸⁰ Cengizkan, *1957 Yücel-Uybadin*, 50.

³⁸¹ For example, Kocatepe, which has a large green area together with the water reservoir, has been built upon and left its place to the mosque. An important one of the open and green areas has been abandoned.

³⁸² Vardar, *Başkent'in İlk Planları*, 46.

the monument on the boulevard is the remnant of the old square as proof of denatured urban essence.

When Sakarya Street and its surroundings are examined in the Yücel-Uybadin Plan, it can be seen that even though some singular housing units still exist in the area, the dominant urban morphological character of Ankara's city center now consists of the footprints of buildings with adjacent order (Figure 3.40). In addition, the urban texture of Lörcher and Jansen Plans' still constitutes the area's urban blocks and street network. However, the Yücel-Uybadin Plan does not propose anything relating to urban life and publicness, except for the eastern half of the Sakarya Street, whose foundations were laid by the Lörcher Plan and whose publicness was improved with the excessive use of green by the Jansen Plan. As it remains in the Jansen Plan, Millet Square stands still as a junction point, and Lozan Square is completely ignored. The plan also proposes that vehicular continuity on the boulevard shall invade Sakarya Street and its surroundings by connecting road traffic.

Figure 3.40 Sakarya Street and its surroundings in Yücel-Uybadin Plan, 1:5,000. 1957.

Detail taken from: VEKAM Library and Archive, Inv. Nr. H297.

In the aerial photograph dated 1978, it can be seen that there are almost no single houses with gardens in the area. Therefore, the only open public space that can meet the need for a satisfying urban and everyday life in and around Sakarya Street is Lozan Square, or wherever left from it with the intensifying construction around it and the widening of Mithatpaşa Avenue. Moreover, the bed of Incesu Creek is taken underground to never come to the surface again with new "public" school buildings and an avenue, and the avenue is ironically named Incesu Avenue (Figure 3.41).³⁸³

Figure 3.41 Aerial photograph of Sakarya Street and its surroundings, 1978.

Source: Aerial Photography Archive of General Command of Mapping. Retrieved from: Duygu Özden, "Reading Kızılay District's Spatial Development on Urban Open Spaces" (Master's thesis, Gazi University, 2014), 115.

³⁸³ Incesu Avenue can also be seen in the Jansen Plan, but the creek is not covered. See: Figure 25.

3.2.3.2 The Formation of Sakarya Street as a Node of Activity

“Isn't Kızılay in the south a second center?” With this question, Tuğrul Akçura is the first person to reveal the dichotomy between Kızılay and Ulus based on land use maps.³⁸⁴ Ankara has two centers in this period, and the strong functional ties between these centers draw both centers to each other.³⁸⁵ However, this attraction will quickly turn in favor of Kızılay.

As the circumstances of a city change in the historical process, its social and spatial structure also changes accordingly.³⁸⁶ Even though, until the 1970s, Ulus had financial and public administrative center functions, it is no longer a "central business district" with most private and public institutions leaving the area. Also, Ulus is mainly a retail service area.³⁸⁷ But before long, it will leave this feature of being a retail area to Kızılay and become a wholesaler area.

Meanwhile, the Yücel-Uybadin Plan brings mix-use to Kızılay correspondingly. It is understood that the rapidly growing city center cannot consist only of residences, and the plan makes this decision as well as increasing the density. As a result of these decisions, the area begins to have different uses, as offices and commercial spaces start to occupy upper floors. Although some of the apartment buildings are built as residential units, they later turned into commercial spaces, and some of them were built as office buildings in the first place. These office uses also bring extra activities with them. Akçura comments on the early 1970s Kızılay region as follows:

³⁸⁴ Akçura, *Ankara*, 111-3.

³⁸⁵ Akçura, 116.

³⁸⁶ Madanipour, *Public and Private*, 169.

³⁸⁷ Akçura, *Ankara*, 119.

The part of Atatürk Boulevard between Kızılay, Sıhhiye and Lozan Square and the roads leading to it is the busiest part of the center. Here, the ground floor is dominated by shops such as clothing retail, glassware, furnishings, toy shops, watchmakers, patisseries, and kiosks. Goods quality, display, and customers are generally superior to Ulus. [...] Shops selling Jazz and Classical music records and instruments, bookstores with foreign books and magazines are examples of this. [...] The country's banking sector presents a surprising concentration here. Foreign and domestic travel, plane, and ship agencies are in Kızılay without exception. You can see delicatessens selling pork sausages and foreign cheeses on Sakarya Street that opens to Kızılay.³⁸⁸

Akçura states that there is a similar situation on the upper floors. In addition to luxury services such as tailors, hairdressers, and photography workshops, the number of medical practices and law offices is increasing in Kızılay. On the other hand, the density on Atatürk Boulevard has decreased even compared to Ulus. However, entertainment and cultural places such as high-class hotels and restaurants, American bars, foreign cultural centers, theaters, cinemas, clubs, and casinos gain importance in the center of Kızılay and especially in the interior sections such as Sakarya and İzmir streets.³⁸⁹

'Kutlu Patisserie,' the first of the Paris-style boulevard cafes that put their tables on wide sidewalks, was followed by 'Özen,' 'Tavukçu (Poulterer),' 'Özen,' 'Meram,' 'Sergen,' 'Pekpak' and 'Flamingo.' The blinds that these bakeries and cafes put on the sidewalks form the interesting urban landscape of the period so that the noisy little birds perching on the trees do not dirty the clean tablecloths and do not leave a memory for the residents.³⁹⁰

During this period, there are places that host mostly gastronomic activities in Kızılay. Almost all of these places are in the memory of everyone who included Kızılay of

³⁸⁸ Akçura, 123. Translated by the author.

³⁸⁹ Akçura, 124.

³⁹⁰ Güven Bilsel, *Başkent Ankara / 1*, 74-5. Translated by the author.

that time to their everyday life.³⁹¹ These businesses start from the boulevard and gradually move to the inner areas, especially Sakarya Street. One of the most important of these, Ankara's first sandwich buffet, *Goralı* is located at the beginning of Sakarya Street on the boulevard side. At the beginning of the boulevard side of Tuna Street, in *İşçi Sigortaları Hanı* (Workers Insurance House), *Piknik* (Picnic) Delicatessen, which will mark a period of approximately thirty years, was opened in 1953 (Figure 3.42). In his article, where he wrote the story of *Piknik* in detail, Yalçın Ergir mentions the firsts, such as the first chips production and the first espresso machine in Ankara. Undoubtedly, this situation affects everyday life in and around Kızılay. On the other hand, it is understood that it was one of the all-inclusive businesses of the period:

When they come to *Piknik*, it was possible to share the same table with many foreign diplomats who drank until their faces turned red, as well as with students from the Vatican Nun School in their clothes. Everyone who came to *Piknik*, from senior bureaucrats to students, male or female, familiar or unfamiliar, sitting together at the same small tables, treated each other with the utmost respect.³⁹²

³⁹¹ The interviews conducted support this opinion.

³⁹² Yalçın Ergir, “‘Piknik’ – Tuna Caddesi, 1/A, Yenışehir/ANKARA,” accessed April 19, 2021. <https://www.ergir.com/Piknik.htm>. Translated by the author.

Figure 3.42 Piknik from Atatürk Boulevard. Tuna Avenue and Boulevard intersection. The late 1950s, early 1960s.

Source: Yalçın Ergir, “‘Piknik’ – Tuna Caddesi, 1/A, Yenışehir/ANKARA,” accessed April 19, 2021.

<<https://www.ergir.com/Piknik.htm>>

The views of an interviewee, who is an urban planner, about Picnic and its contribution to the urban culture of Sakarya Pedestrian Area are as follows:

The late Raci teacher had a method; if we got bored, we would take the files, we would go to Sakarya. What was that establishment in Sakarya? It was closed and then became McDonald's (Piknik). [...] There was a place where beer was drunk; we would settle down there, we would settle everything there until the evening. [...] Of course, there were two other very important establishments close by. In the eating and drinking culture, beer is always a support activity. When there is an activity to drink, the class drops. [...] After raki, you polish with beer. So, students drink beer. Therefore, Sakarya was fueled by a lot of them. One of the fuelers was Tavukçu (chicken shop). Tavukçu is closed now; it's gone to an unsuitable place. Tavukçu was a great place. The other one was at one of the entrances of Sakarya, a place that made *hamsi kuşu* (stuffed and fried anchovies) before it was destroyed. Körfez (Restaurant)! But I am still very happy as an urban planner, for example, that Sakarya Street is associated with beer. It is important that such activities are located in this way. Because such places actually create culture.

Ulus, which had functions such as second-hand bookshop and printing business before these periods, gradually leaves the spaces that house these functions to Kızılay.³⁹³ As one of them, Hachette Bookstore moves to Bayındır Street before the *Şehir Çarşısı* (City Bazaar) in Ulus Square is demolished and replaced by the *100. Yıl Çarşısı* (100th Anniversary Bazaar).³⁹⁴ Tarhan Bookstore, an important part of Ankara's public history, left its place in Ulus and opened first on Atatürk Boulevard. Then in two separate locations in the 1970s, one on Bayındır Street and the other in *S. Soysal Han* (S. Soysal Inn) on Sakarya Street. In addition to English books and magazines, publications in different languages, classical western music records, stamps, postcards, and stationery are also sold in Tarhan Bookstore, as in most bookstores.³⁹⁵ Kültür Book and Stationery House was established in the same year in the Workers Insurance House, where *Piknik* is located. With the decision to demolish the House, Kültür Bookstore does not leave the area and moves to Sakarya Street.³⁹⁶ Through the Bilgi Bookstore on Sakarya Caddesi, books by local and foreign authors from many fields such as literature, history, economics, politics, cinema, theater, education, children, and food are published.³⁹⁷ “Ankara has a lived, but unwritten history of bookstores and bookselling,”³⁹⁸ and *Yenişehir* hosted this historical process. The opinions of an interviewee, who is an editor and writer, about the bookstores in the Sakarya Pedestrian Area are as follows:

I was studying at the Press and Broadcasting High School in *Siyasal* (Ankara University Faculty of Political Science) in 1989. After leaving in 1989, I was engaged in the book business. There were also important bookstores,

³⁹³ Turan Tanyer, “About Bookstores of Ankara...” *Journal of Ankara Studies* 1, no. 1 (2013): 113.

³⁹⁴ Tanyer, 121.

³⁹⁵ Tanyer, 122.

³⁹⁶ Tanyer, 126.

³⁹⁷ Tanyer, 127.

³⁹⁸ Tanyer, 128.

especially on Mithatpaşa Street and in Zafer Passage. They existed until recently. There was Dur Bookstore; there was Arkadaş Bookstore. But there was also Evrensel (Bookstore) in the 1970s. [...] Tarhan Bookstore was at the very end of Sakarya, next to Sergen Patisserie. There was Hachette (Bookstore), opposite the French Institute. Of course, very important, there was Kültür Bookstore. One entrance of Kültür Bookstore is on the boulevard, right where the Piknik is, so beautiful, such a pleasant, winding... The lower floor is more like stationery, with nice bookstores on the top. Kültür Bookstore was later moved to Tuna Street in the back. Well, of course, Ahmet (Tevfik) Küflü's Bilgi Bookstore is always important, next to the Ayabakan Balıkçısı (fish restaurant). I mean, my childhood was delightful, as I remember it... For example, everything was not so many at that time. Not a lot of doner shops, not a lot of pastry shops and baklava shops... There were one or two establishments selling such beautiful products. [...] By the way, at the entrance of Bayındır Street, at Sakarya, there is now Aksoy Business Center, opposite the registration office, where there used to be bookstores and such... There was a small building there, one or two steps down. İlhan Bookstore was there, owned by Muzaffer Erdost. Right next to it, there was a very different and beautiful place, Çörek, a tavern and pub-like. Çörek, of course, was a place where publishers, editors, writers, illustrators, etc. gathered at that time, passing to the Körfez from there, and going to Tavukçu... There is Ömer Asım Aksoy, a very important linguist. The building was owned by him, a drinking place that his nephew opened there. He named it as "Çörek," Ömer Asım Aksoy.

In addition, the ground floor of the Turkish Forestry Association building, which is one of the most easily accessible buildings in the city, was allocated to *Yeni Sahne* (New Stage) Theatre. *Yeni Sahne* Theater, which opened its doors to its audience for forty-six years on Tuna Street, was abruptly closed in 2006, and a branch of a fast-food brand was opened there instead.³⁹⁹ *Yeni Sahne*, where more than 10,000 performances were held in these forty-six years, takes an important place in the memory of Ankara residents.⁴⁰⁰ It has been witnessed that various groups clamored against the rumors that *Yeni Sahne* Theater would also be demolished with the

³⁹⁹ Ahmet Demirtaş, "Yok Edilen Yeni Sahne," *Kebekik* 35 (2013): 243.

⁴⁰⁰ Demirtaş, 246.

building.⁴⁰¹ Later, *75. Yıl Sahnesi* (75th Year Theater) and *Ziraat Sahnesi* (Ziraat Theater), which were opened on Mithatpaşa Street in 2009 and 2015, respectively, are the State Theaters in Kızılay.⁴⁰²

The image of the 'established capital,' which was considered for the Ankara of the old Republic, is no longer in question. It is a city image of Turkey that is being produced and lived, in a way 'developing' and 'modernizing,' and integrating with the world after World War II.⁴⁰³

The period starting from 1955 and lasting until the 1970s is a transitional period to the structure of the urban center dichotomy. In this period, Kızılay begins to bear the functions of the city center predominantly in Ankara. This period also includes Yücel-Uybadin Plan.⁴⁰⁴ However, the most critical outcome implemented by Yücel-Uybadin Plan in Ankara is the implementation of the Zoning of Floor Order Plan. It is possible to observe the effects of this implementation on commercial spaces and everyday life. Within the urban texture, which has now begun to consist of apartment buildings, the storekeepers start to organize in the form of passages in new or renewed commercial areas. Ali Nazmi Passage and Office Building and *SSK İşhanı* are examples of this organization.

In this period, the storekeepers are still the public characters of the city center, and their individual recognition in this place continues. Urbanites use city centers extensively in terms of transportation and public services. Commercial enterprises that have turned into viable, touristic, cultural, and commercial units, retail and shop-based business lines, and services sector

⁴⁰¹ Demirtaş, 247.

⁴⁰² Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü, Strateji Geliştirme Müdürlüğü, 2019 Faaliyet Raporu, 5.

⁴⁰³ Cengizkan, 1957 *Yücel-Uybadin*, 52. Translated by the author.

⁴⁰⁴ Buğra Gökçe, "Ankara Kent Merkezi'nin Erken Cumhuriyet Döneminden Günümüze Planlanması; Uygulamaları ve Sorunları," in *Ankara Kent Merkezinin Dönüşümü: Geçmiş – Bugün – Gelecek (Panel)*, ed. Gözde Güldal (Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi, 2013), 33.

enterprises have been able to preserve their existence in the city center during this period.⁴⁰⁵

In addition to important cultural and commercial spaces such as Pinkik, *Yeni Sahne*, Bilgi Bookstore, Tarhan Bookstore, and Sergen Patisserie mentioned in this chapter, delicatessens, beer houses, florists, pharmacists, fish stores, pickle stores, mussel sellers, and various clothing stores find their place in and around Sakarya Street. These commercial and cultural spaces shape the everyday activity density and thus the public life in the area, making the area a node of activity.

In Kızılay, almost all the original buildings of the Early Republican Period were demolished and replaced by four-to-five-story apartment buildings, which increase the population in the region approximately tenfold, despite the decrease in family size. However, the social and technical infrastructure of the settled urban texture in the area is insufficient in this regard:

Increasing vehicle ownership has created a parking problem that was never thought of before; poor quality coal used for heating polluted the air of the capital settled in the basin; with all its unhealthiness and inadequacies, the city has now reached uninhabitable dimensions.⁴⁰⁶

In addition to the previous chapter, due to the city's growth with the addition of new urban pieces, significant evacuations also begin to occur in the city center.⁴⁰⁷ In the case of Ankara, the administrative functions shift to Eskişehir Highway, towards the western periphery of the city, the development of which was accelerated by the Yücel-Uybadin Plan. These new functions create new urban centers in this region extending towards satellite cities. This shift not only causes the city to spread to new

⁴⁰⁵ Ateş, *Ankara Kent Merkezi*, 69. Translated by the author.

⁴⁰⁶ Güven Bilsel, *Başkent Ankara / 1*, 74. Translated by the author.

⁴⁰⁷ Between 1988 and 2007, fifty-eight percent of the industry workforce moved from the center to the peripheral regions. See: Bülent Batuman, "City Profile: Ankara," *Cities* 31 (2013): 582.

areas and create new urban textures but also causes significant transformations in the city center.⁴⁰⁸

After the 1960s, the growth in western cities slows down, and the cities reach building saturation in the 1980s. In decentralized urban centers, new demands are created, and the centralization process begins. Foremost among these, subway systems and pedestrianization projects are the reproduction projects of urban areas that have lost their identity and become ruined urban regions.⁴⁰⁹

3.2.4 The Transformation of Sakarya Street Through Pedestrianization: 1978

Before 1980, the social and cultural dimensions of public life on the boulevard and Kızılay Square were destroyed with the removal of spaces that provide an urban environment for this life. By 1980, Atatürk Boulevard reaches a width of fifty meters by occupying sidewalks and the green central reservation. Today, the sidewalks of the boulevard, which undertake pedestrian transportation, are actually the setback distances of the buildings on the boulevard.⁴¹⁰ In the same period, another example of public space destruction can be given as leaving a significant part of Güvenpark to bus and minibus stops.⁴¹¹

⁴⁰⁸ İlhan Tekeli, “Kent Tarihi Yazımı Konusunda Yeni Bir Paradigma Önerisi,” in ‘Cumhuriyet’in ‘Ankara’sı, ed. Tansı Şenyapılı (Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2006), 19.

⁴⁰⁹ Günay, *Ankara Çekirdek Alanının Oluşumu*, 62.

⁴¹⁰ Bülent Batuman, “Mekân, Kimlik ve Sosyal Çatışma: Cumhuriyet’in Kamusal Mekânı Olarak Kızılay Meydanı,” in *Başkent Üzerine Mekân-Politik Tezler: Ankara’nın Kamusal Yüzleri*, ed. Güven Arif Sargın (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 67-8.

⁴¹¹ Despite its chaotic appearance due to the excessive use of hard surfaces and incompatible urban furniture that were obviously added at different times, Güvenpark is still used by the citizens around the clock. See: Bilsel, *Ankara’da Kentsel Başkalaşım*, 42.

In 1979, the Kızılay Building and Kızılay Park were demolished and converted into a parking lot. As a result of all these, vehicle traffic becomes dominant around Kızılay Square and Atatürk Boulevard. The urban spaces produced are no longer designed as a living space but through the capital's capturing the city. As Madanipour states, “from a main core of most public activities, the public space has changed into an attachment to the centers of activities, subordinated to the movement of fast vehicles.”⁴¹²

In 1980, the Ankara Kızılay Facilities Architectural Competition, which architectural agenda would later refer to as "Kızılay Rental Facilities," was concluded. It irritates Ankara's city center during its long construction adventure, which will last from 1993, when its foundation was laid, to 2011, when it was opened (Figure 3.43).⁴¹³ This irritation will permanently last until the last day the building stands.

⁴¹² Madanipour, *Public and Private*, 199.

⁴¹³ Ankara Kızılay Facilities, Architecture Competition – Architectural and Engineering Reports. See: <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/90006>, accessed June 10, 2021.

Figure 3.43 (From left to right) General Directorate of Turkish Red Crescent (Kızılay Building), 1940's.

Source: Directorate General of Press and Information, Turkey. Retrieved from: <https://picryl.com/media/68b894e9-f12d-49b0-ae6c-6f72e0561b8e>, accessed June 10, 2021.

The demolition process of the Kızılay Building, 1979.

Source: Official Website of Mimdap, <http://mimdap.org/2009/05/ankaranyn-gobedhinde-both-duran-kyzylay-binasynyn-dunu-bugunu-2/>, accessed June 10, 2021.

Land use of the demolished building as a parking lot, 1980.

Source: Antoloji Ankara Twitter Website, <https://twitter.com/antolojiankara/status/1001522723305160704?lang=cs>, accessed June 10, 2021.

Kızılay Shopping Center Building at the same spot, still standing today.

Source: Official Website of Hürriyet Newspaper, <https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/ankara/kizilay-ve-ulusun-profilidegisecek-41318082>, accessed June 10, 2021.

By 1982, the urban interventions in Kızılay Square and its surroundings continued. The urban quality of Güvenpark, which is still one of the most valuable open green spaces of Ankara today, has been jeopardized with a renovation project and Kızılay Metro Station.⁴¹⁴ The common features of these projects are that they spatially

⁴¹⁴ The project, which aims to organize the underneath of the park as a shopping mall and a car park, is blocked by the *Çevre Duyarlılığını Yayma Grubu* (Environmental Awareness Dissemination Group), which consists of university students. The group later evolved into the *Yeşiller* (Greens) movement. See: Faruk Bildirici, "Gazetecinin not defteri: Türkiye'de yeşil hareketin filizlenmesinin hikâyesi ve 30 yıl sonra yeniden 'Otopark değil Güvenpark' deme zamanı," T24, April 26, 2020, accessed June 8, 2021, <https://t24.com.tr/yazarlar/faruk-bildirici/gazetecinin-not-defteri-turkiye-de->

support the physical focus of Kızılay Square to become a traffic intersection and make transportation the only legitimate spatial practice to take place in the square.⁴¹⁵

In addition to these, the shopping malls, which are supported by international capital and business, can be accessed quickly in the city, based on automobile access, and consume large land, have a significant impact on the transformation of city centers into "urban decay" areas after the 1990s. Ateş argues that the most crucial transformation that needs to be made in these areas is "to make these areas passable on foot by means of public transportation planning and to bring new public functions to these areas."⁴¹⁶

Vehicular legitimacy and urban decay in and around Kızılay Square socio-spatially affect everyday activities and the use of urban space. "The fragmented daily life will now continue at more controlled scales in Sakarya, Yüksel, and İzmir sub-spaces, which are specialized with various activities."⁴¹⁷

Güven Bilsel describes the 1970s as "a sensitive period in which the city administration envisaged that urban spaces should belong primarily to the use of pedestrians."⁴¹⁸ Considering the remnants of this vision to this day, this description seems to be justified.

In the beginning, applications with design sensitivity were carried out, producing solutions in the entirety of the open public space, where the front gardens of the buildings on both sides also join the street. Within the scope of these practices, in which the citizens of the city show great interest, the

yesil-hareketin-filizlenmesinin-hikayesi-ve-30-yil-sonra-yeniden-otopark-degil-guvenpark-deme-zamani,26375.

⁴¹⁵ Batuman, *Mekân, Kimlik ve Sosyal Çatışma*, 67.

⁴¹⁶ Ateş, *Ankara Kent Merkezi*, 69-70.

⁴¹⁷ Batuman, *Mekân, Kimlik ve Sosyal Çatışma*, 68.

⁴¹⁸ Güven S. Bilsel, "Başkent Ankara / 2: Çağdaş Başkent'in Mekâna Yansıması Özgün Kültürel Kimliği ve Değiştirilme Çabaları," *Mimarlık* 402 (2018a): 61.

'Sakarya Pedestrian Area' consists of four or five streets and squares at their junctions, where there are florists, delicatessens, greengrocers, fishermen, seafood, and fish restaurants, beer houses as well as bookstores for eating, drinking, cultural, living, and resting purposes.⁴¹⁹

Since the vehicles became the dominant users of the streets due to the increasing vehicle traffic in the 1970s, it became necessary to make urban arrangements for pedestrians in this period (Figure 3.44).⁴²⁰ Sakarya, Selanik, and Tuna Streets were pedestrianized in 1978 in accordance with Turgay (Türkay) Ateş's pedestrianization project.⁴²¹ Then, in 1982, İzmir and Yüksel Streets were pedestrianized by the municipality and became open public spaces for pedestrian use.⁴²² Even though it was interrupted by the 1980 coup, the pedestrianization movements continued in 1986 with the Kızılay Environmental Plan and Pedestrian Areas Project of Yalçın-Beate Oğuz.⁴²³ This work will be followed by the Sakarya Pedestrian Area Project in 1987, which Turgay Ateş will take in hand again. Urbanistic visions set new accents in the cityscape.

⁴¹⁹ Güven Bilsel, *Başkent Ankara* / 2, 61. Translated by the author.

⁴²⁰ Sedef Başaran et al. "Yüksel Yaya Bölgesi," *Planlama Dergisi* 89, no. 2-3-4 (1989): 62.

⁴²¹ His name, which is actually Türkay, was recorded as Turgay as a result of a registration mistake, but he was known and referred to as Türkay by his immediate circle and colleagues. See: H. Çağatay Keskinok, "Ne Demek İstedğini Çizerken Anladınız Daha Çok," *METU Journal of Faculty of Architecture* 2 (2016): vii-ix.

⁴²² Anonym, "Yüksel Yaya Bölgesi," *Bülten* 85 (2011): 42.

⁴²³ Ayoğlu, *Başkent Merkezinden Çökerken*, 91.

Figure 3.44 A photograph of Sakarya Street by the boulevard. Since the vehicle road does not meet the boulevard, this part of the street is used as a dead-end car park. Photography by Victor Albert Grigas, 1970.

Source: [Wikimedia](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Photography_by_Victor_Albert_Grigas_(1919-2017)_Ankara-Ataturk_3-70_March_1970_00323_(47693822961)_corr.jpg), accessed June 15, 2021.

<[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Photography_by_Victor_Albert_Grigas_\(1919-2017\)_Ankara-Ataturk_3-70_March_1970_00323_\(47693822961\)_corr.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Photography_by_Victor_Albert_Grigas_(1919-2017)_Ankara-Ataturk_3-70_March_1970_00323_(47693822961)_corr.jpg)>

Turgay Ateş explains the Sakarya Pedestrian Area Project in 1978 as follows: "This study area constitutes a part of the reorganization of the city center in terms of transportation, which has fallen due to commercial rent and transportation chaos and is on the verge of becoming run-down."⁴²⁴ In addition to this, a bus lane project has been put into practice on Atatürk Boulevard. Still, instead, this will be planned as a

⁴²⁴ Ateş, *Geçmiş Dönemlerin*, 19.

light rail system later and will be completely canceled with the discussions of metro construction.

When the spatial structure of the city center is examined in the pedestrian area, we can compare Sakarya Street to a river flowing between Atatürk Boulevard and Mithatpaşa arteries, Selanik and Tuna Streets to a stream flowing between Ziya Gökalp Street and Mithatpaşa, and Bayındır and İnkılap Streets to capillary streamlets.⁴²⁵

As can be seen in this excerpt, Ateş, the architect of the pedestrian area project, likened Sakarya Street to a river flowing between two arteries, which may explain why the area was named "Sakarya Pedestrian Area." Indeed, this river supplies its urbanity from Yüksel Pedestrian Area and Atatürk Boulevard via Selanik Street, from İzmir Pedestrian Area and Atatürk Boulevard via Tuna Street, and from Zafer Square via Bayındır-1 Street (Figure 3.45).

⁴²⁵ Ateş, 20. Translated by the author.

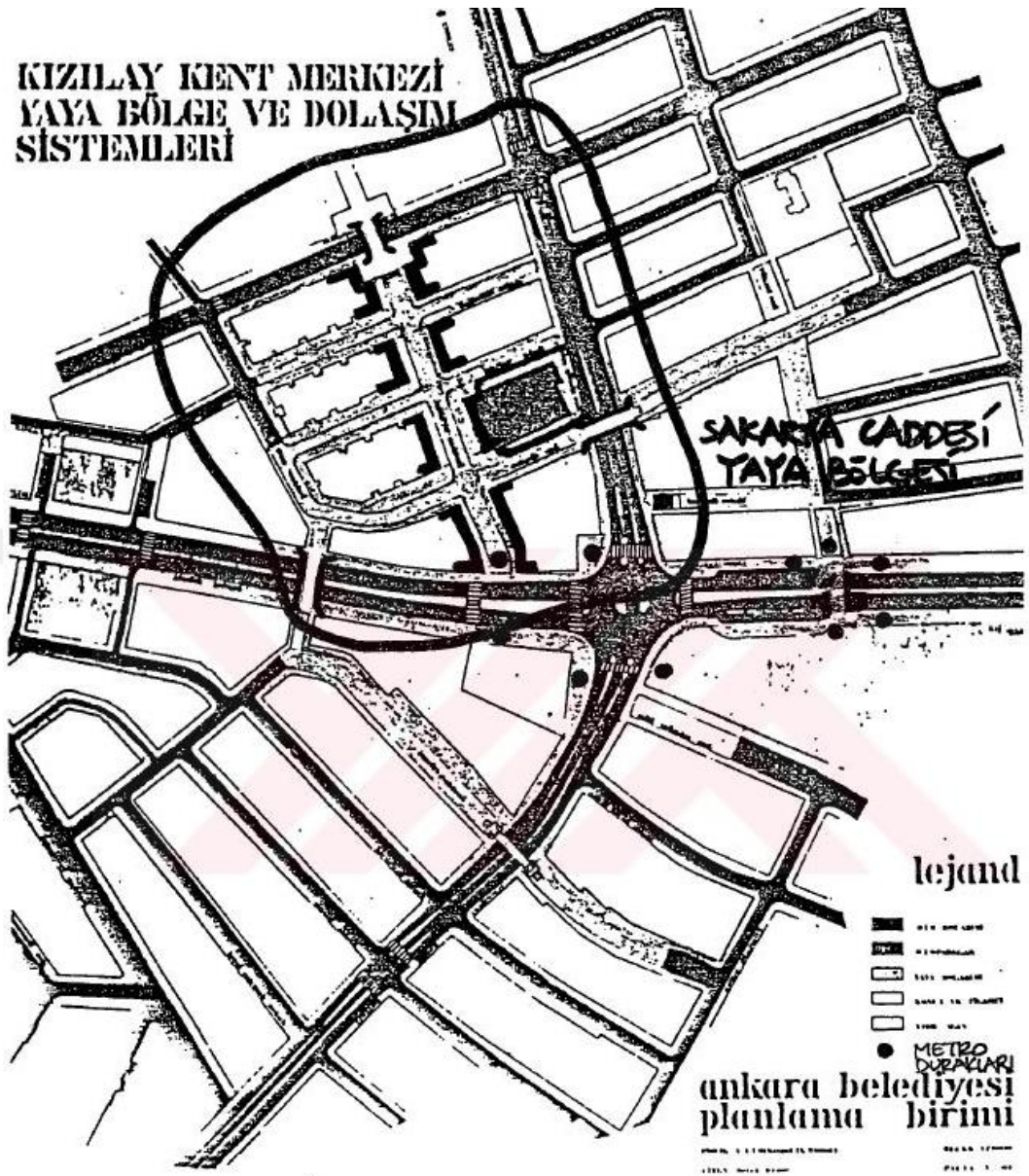

Figure 3.45 Kızılay City Center Pedestrian Area and Circulation Systems, by Ankara Municipality Planning Agency. Location of Sakarya Pedestrian Area in Kızılay, north is on the left.

Source: Erkan Polat, “Özürllüler İçin Tasarımda Erişebilir ve Yaşanabilir Yaya Mekanları: Ankara-Kızılay Merkez Yaya Bölgesi’nde Sakarya Caddesi Yaya Mekanı Örnekleme” (Master’s thesis, Gazi University, 1998), 104.

In the 1970s, Sakarya Beer Park (*Sakarya Bira Parkı*) was opened at the intersection of Sakarya Street and Atatürk Boulevard. The fact that Sakarya Beer Park is

constantly mentioned in the interviews conducted gives clues about the effect of the beer park on “Sakarya culture.” Furthermore, the fact that the area emerged as the Sakarya Pedestrian Area, the activity that started from the boulevard in the previous periods spread to the inner streets, and Sakarya Beer Park causes the area to be referred to as "Sakarya" in the future (Figure 3.46).

Figure 3.46 Entrance of Sakarya Street as Sakarya Beer Park from the boulevard, 1978.

Source: Güven S. Bilsel, “Başkent Ankara / 2: Çağdaş Başkent’in Mekâna Yansımış Özgün Kültürel Kimliği ve Değiştirilme Çabaları,” *Mimarlık* 402 (2018a): 62.

Academician and urban planner interviewee makes the following comments about the Sakarya Beer Park:

I remember when it was Sakarya Beer Park. It actually created a permanent perception and definition on Sakarya Street. Therefore, when we were students, we would go to Sakarya if we were going to drink beer. [...] It's something like "Kleenex," or something like taking a minibus. People used to go to Sakarya to drink beer.

An interviewee who has a bar in the Kızılay region states the following views on the effect of the beer park on the social life of the period:

The beer park actually had a situation that involved all segments of society, politically. I know that nationalists and so on drink beer in the beer park as well. But the story is as follows: After the coup, Sakarya was left to the left side, the student side, the media, radio broadcasters, TRT (Turkish Radio and Television Corporation) members, intellectuals; On the other side - there was an upper-lower divide again - paved the way for the institutionalization of Çankırı Street in particular. Yes, there was a *pavyon* culture in Ankara, but the fact that it turned into such a clear institutional fabrication is exactly in this distinction. While everyone could gather and have fun and drink in Sakarya, things changed with entertainment. While they found the entertainment coming from the lower culture in the *pavyon*, the other generation found it in rock music and metal music. For example, I took a picture with the owner of Nihayet (Bar), Nurettin Abi, for the bar documentary. He tells a story there, and calls Nüans (Bar) "the first bar of the Sakarya Region." "I opened it as the first bar to be a bar," he says. It was a period when music was made from records. CD was not that common... He brings records from abroad; he brings intellectual accumulation here. TRT members buy the records of the music they listen to in the bar at an exorbitant price and use it as the generic music for Turkey's main news bulletin. By the way, this was Kitaro.

Sakarya Beer Park was removed from the area in 1980, while the urban applications were made with the Sakarya Pedestrian Area Project put into practice.⁴²⁶

Sakarya Pedestrian Area is closed to vehicular traffic on May 18, 1978, with the decision of the provincial traffic commission. According to Ateş:

Sakarya Pedestrian Area could not fulfill the transportation service expected from it primarily in the city center due to the isolation of local governments, their incompetence, the unsanitary and unlawful occupations of the shopkeepers, and the insensitivity of the people to the environment and their disregard for the urban application.⁴²⁷

⁴²⁶ Anonym, "ESKİ CADDEDE YENİ DÜZENLEME," Milliyet, May 14, 1980, accessed May 16, 2021, <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1980/05/14>.

⁴²⁷ Ateş, *Geçmiş Dönemlerin*, 20. Translated by the author.

For example, orienting and surface identifying floorings are destroyed two months after the application because of the infrastructure works.⁴²⁸ The pedestrian area is left to the initiative of the local shopkeepers, contrary to the public interest.⁴²⁹ After a short time, the area is opened to traffic again, upon the objections of the shopkeepers, who think that their business will deteriorate. However, after they realize that pedestrianization will actually bring economic vitality, the area is pedestrianized again.⁴³⁰

An interviewee, who spent his childhood on Sakarya Street and its surroundings, describes his memories of pedestrianization as follows:

I know when it was open to traffic. It was my childhood, I vaguely remember. It is probably one of the early periods, that is, one of the first pedestrianized areas. I know the period when the traffic flowed; actually, it was the period when it could not flow. When the traffic is not so heavy, it is still jam-packed. We were very happy, that is the first time we saw something like that (a pedestrian area).

⁴²⁸ Yalçın Oğuz, “Kızılay Yaya Bölgeleri: 1986-1987 Yıllarına Ait Durum Tespiti ve Planlama Önerileri” (presentation, Çankaya University Thursday Seminars, Çankaya University, April 24, 2016). See: Çankaya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, “21/04/2016, Y.MİMAR YALÇIN OĞUZ-KIZILAY YAYA BÖLGELERİ-II,” YouTube video, 19:31, April 22, 2016, accessed May 5, 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=9GBXLwceE6o&t=180s>.

⁴²⁹ Hülâgü Kaplan and Aysun Acuner make the following inferences in their work called “Pedestrianisation Problematique in Ankara: the Role of Local Authority”, which focuses heavily on the legal and administrative aspects of pedestrianization: “There are no clear provisions encouraging pedestrianization. Guiding documents are not foreseen to ensure the integrity of the design area, such as urban design guides containing rules regarding the arrangement of pedestrian areas. The definitions of pedestrianization are incomplete and complex, and pedestrianization is not covered as necessary in a legal way.” In addition to all these, there are provisions in the regulations to create clear design standards, which may cause problems in the implementation phase, as the Metropolitan Municipality Committee will deal with the regulations on roads that are twelve meters and wider, and the District Municipality Committee on narrower roads. See: Kaplan and Acuner, *Ankara’da Yayalaştırma*, 114-8.

⁴³⁰ Gökçe S. Okulu, “Non-motorized Transport for Mobility Planning in City Centers: An assessment of Opportunities for Transforming Ankara, Tunali Hilmi Street into a Pedestrian-Friendly Area” (Master’s thesis, Middle East Technical University, 2007), 66.

Within the scope of the pedestrianization project, sculptures were ordered by the Ankara Parks and Gardens Directorate in 1979 to Burhan Alkar, Remzi Savaş, and Metin Yurdanur. Burhan Alkar's *Bariş* (Peace) and *Atılım* (Breakthrough) statues (Figure 3.47), Remzi Savaş's *Uçuş* (Flight) and *Çift* (Couple) statues, and Metin Yurdanur's *Dayanışma* (Solidarity) statue won Ankara Sakarya Street Pedestrian Area Sculpture Competition. The statues of Remzi Savaş and Metin Yurdanur cannot be replaced due to the 1980 coup. Burhan Alkar's *Atılım* statue was thrown away in 1988 during the arrangements made by Çankaya Municipality in the area. *Bariş* statue was also relocated in 1988, although the sculptor stated that the proposed position was incorrect (Figure 3.48).⁴³¹

Figure 3.47 *Bariş* statue (left) and *Atılım* statue (right), by Burhan Alkar.

Source: [Official Website of Burhan Alkar Sculpture Atelier](http://burhanalkar.net/zgaleri.php?kategori=Anitsal_Calismalar&sayfa_no=2), accessed June 21, 2021.

<http://burhanalkar.net/zgaleri.php?kategori=Anitsal_Calismalar&sayfa_no=2>

⁴³¹ *Uçuş* and *Çift* sculptures by Remzi Savaş are melted down without the sculptor's knowledge, as their abstract narratives are disliked. See: Begüm Sönmez, "Sculptures in Public Sphere in the 1980s: Ankara and Istanbul" (Master's thesis, Hacettepe University, 2015), 53-5.

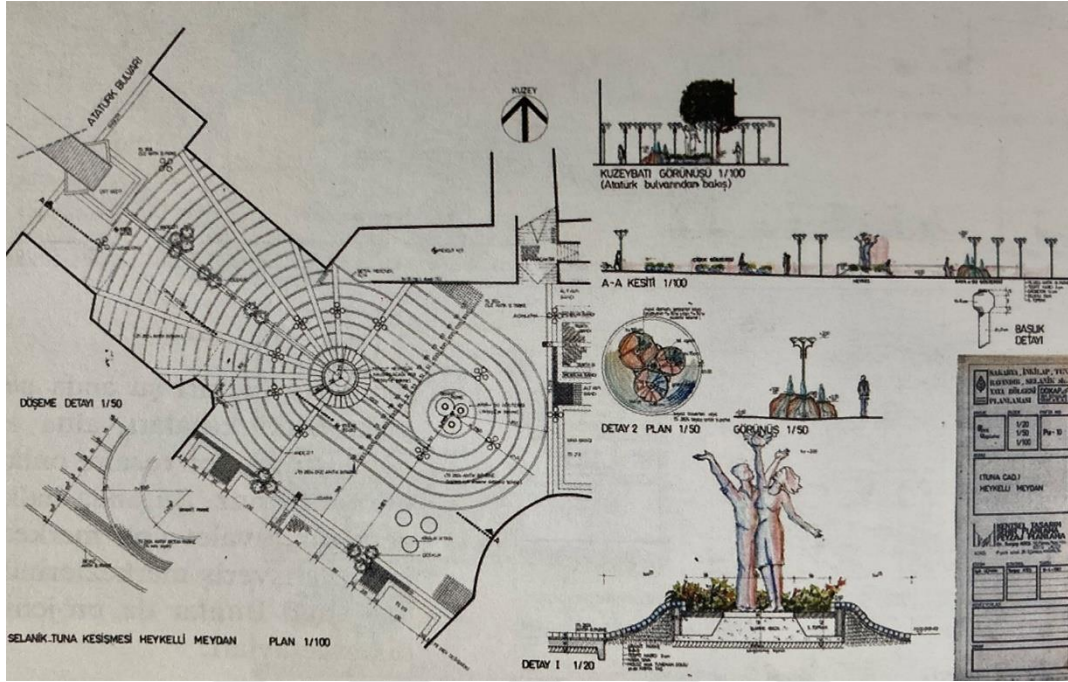

Figure 3.48 Burhan Alkar’s *Bariş* statue in the plan and sections of Turgay Ateş’s Sakarya Pedestrian Area project. Selanik-Tuna Streets intersection square with statue.

Source: Turgay Ateş, “Ankara Kent Merkezi’nin Fonksiyonel Değerlendirmesi; Kamusal ve Özel Alanlar, Alış-Veriş Mekanları, Yayalar ve Yaya Mekanları,” in *Ankara Kent Merkezinin Dönüşümü: Geçmiş – Bugün – Gelecek (Panel)*, ed. Gözde Güldal (Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi, 2013), 76.

These works of art, which could barely find a place for themselves in Ankara's public space, define a punctuated zone on a corridor. Physical and urban objects are “signs and symbols that demarcate a territorial claim over space.”⁴³² This is a peculiar example of spatial consumption. It is not individual but collective.⁴³³ As objects in space, these monuments define focus and mobility. They have social and cultural meaning by providing a physical, and therefore psychological, social, and urban

⁴³² Madanipour, *Public and Private*, 202.

⁴³³ Akış, *Gündelik Hayat*, 111.

vitality.⁴³⁴ Designed with their landscapes, these monuments create virtual public spaces with the support of their surroundings. These public spaces host everyday life activities in an intensively used area such as Sakarya Pedestrian Area (Figure 3.49).

Figure 3.49 People sitting around a monument at the intersection of Sakarya Street and Selanik Street, eating something, reading the newspaper, socializing, and spending time, 1980.

Source: VEKAM Library and Archive, Inv. Nr. 1819.

The continuation of the pedestrianization initiatives in Kızılay and its surroundings, initiated by Turgay Ateş in 1978, is the "Kızılay Environmental Plan and Pedestrian Zones Project" dated 1986 by Yalçın-Beate Oğuz company. "Ankara Municipality Pedestrian Zone Regulation" was published in the Official Gazette dated October 16,

⁴³⁴ Trancik, *Finding Lost Space*, 70.

1981; and entered into force. Sakarya, İzmir, and Yüksel Streets and their surroundings were officially declared as a pedestrian area.⁴³⁵

As can be seen in the plan, the proposed pedestrian area is spread over a reasonably large area, except for Sakarya Street, Yüksel Street, and İzmir Street, which are the current pedestrian areas (Figure 3.50). The four sides of Kızılay Square are proposed as four interconnected pedestrian areas: İzmir Street, Kumrular Street, Yüksel Street, Sakarya Street, and the surrounding of these streets. One of the essential aspects of the plan is that it proposes the Kızılay Rental Facilities Competition area as a green park, which is located in the center of these four pedestrian areas, even though its competition was concluded.

⁴³⁵ Ali Vedat Öygür, “Ankara’nın Yeni Yüzü: Yenişehir, 01.09.2018,” accessed May 18, 2021. <https://alivedatoygur.wordpress.com/2018/09/01/ankaranin-yeni-yuzu-yenisehir/>.

Figure 3.50 Existing and proposed Kızılay Pedestrian Areas Plan in Yalçın-Beate Oğuz project, 1986. Existing pedestrian areas in this plan still form today's pedestrian areas in Kızılay. Edited by the author.

Source: Ayşegül İbici Oruçkaptan, “The Assessment of the Water Park Planning Criterias and a Research Study on 'Ankara-Susuz Pond' as a Recreation Area” (Ph.D. diss., Ankara University, 2002). Retrieved from: Bayazıt Oğuz Ayoğlu, “Zafer Anıtı – Güvenpark – TBMM” Kent Aksının Varolan Durumunun İrdelenmesi ve Cumhuriyet Aksı Olarak Yeniden Tasarımı” (Master’s thesis, Ankara University, 2010), 50. Edited by the author.

This plan makes it possible to see the traces of the efforts to create a square reinforced with flooring materials at the intersection points of the streets and both ends of Millet Square. However, some of the comprehensive pedestrianization solutions proposed by the plan, such as Kumrular Caddesi and its surroundings, are not implemented.

The point where Sakarya Street meets the boulevard is 1.10 meters below its intersection with Mithatpaşa Street. Within the scope of the project, the western end

of the street, where the Paşakay Apartment Building, designed by Mehmet Ali, dated 1936, and the Ünyazıcı Apartment Building, designed by Nejat Ersin, are located, were torn down. Numerous semi-basement floors uncovered on this occasion now host commercial activities. In the comprehensive analysis of this project, names of all existing shops are written into individual plans. The project team worked on the site continuously for fourteen months, made measurements, and analyzed the area.⁴³⁶

After the Yalçın-Beate Oğuz project, the pedestrian area was redesigned again by Turgay Ateş in 1987. The “Sakarya, Selanik, Tuna, Bayındır, İnkılap Streets Pedestrian Area” project was put into practice in 1988 as a revision of the 1978 project, this time together with the infrastructure works (Figure 3.51). The reason for considering the project together with the infrastructure works is to ensure the continuity of the urban design. It is aimed to prevent the destruction and even disappearance of the designed surfaces due to the infrastructure works that need to be repeated.

⁴³⁶ Yalçın Oğuz, “Kızılay Yaya Bölgeleri: 1986-1987 Yıllarına Ait Durum Tespiti ve Planlama Önerileri” (presentation, Çankaya University Thursday Seminars, Çankaya University, April 24, 2016). See: Çankaya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, “21/04/2016, Y.MİMAR YALÇIN OĞUZ-KIZILAY YAYA BÖLGELERİ-II,” YouTube video, 19:31, April 22, 2016, accessed May 5, 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=9GBXLwceE6o&t=180s>.

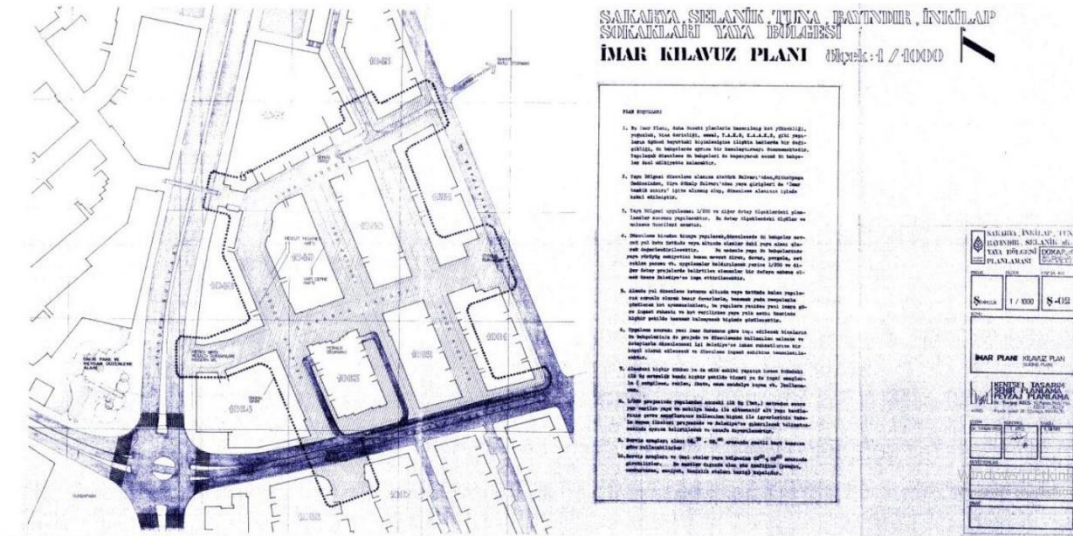

Figure 3.51 Sakarya, Selanik, Tuna, Bayındır, İnkılap Streets Pedestrian Area Plan, by Turgay Ateş, 1987.

Source: Ayşegül İbici Oruçkaptan, “The Assessment of the Water Park Planning Criterias and a Research Study on 'Ankara-Susuz Pond' as a Recreation Area” (Ph.D. diss., Ankara University, 2002). Retrieved from: Bayazıt Oğuz Ayoğlu, “Zafer Anıtı – Güvenpark – TBMM” Kent Aksının Varolan Durumunun İrdelenmesi ve Cumhuriyet Aksı Olarak Yeniden Tasarımı” (Master’s thesis, Ankara University, 2010), 50.

According to Ateş, new mistakes are added to the ones made in the Sakarya Pedestrian Area project in 1978. Ateş complains about the municipality's indifference and that the implementation is not carried out according to the project. In 1991, he commented that “the current negative and sad environment has emerged” for the area. For instance, he mentions that since 1987 they have been trying to understand why the trees are not included in the area, although they are in the proposed project.⁴³⁷ Upon warnings, the new 1989 administration decides to afforest the area — however, Ateş remarks on the poor quality of the application. The

⁴³⁷ Ateş, *Geçmiş Dönemlerin*, 20.

prepared maintenance, operation, and environmental aesthetic conditions have not been legalized.

Ateş mentions that the pedestrian areas come into contact with the boulevard at few points and states that this interaction is weak.⁴³⁸ There is a proposed underpass at the end of Selanik Street, southwest of the pedestrian area. But this underpass is not constructed. For the metro exit, the point where Sakarya Street meets Atatürk Boulevard is proposed, and this proposal is applied. As a part of the public transportation system, the pedestrian area extends between the boulevard and Mithatpaşa Main Road. They consider moving some bus stops to Mithatpaşa Main Road in order to increase pedestrian traffic along Sakarya Street and increase the commercial rent. The primary purpose of this transportation policy is to increase diversity and vitality by making an already fine-grained urban space a transition zone at the same time (Figure 3.52).

⁴³⁸ Ateş, *Ankara Kent Merkezi*, 63.

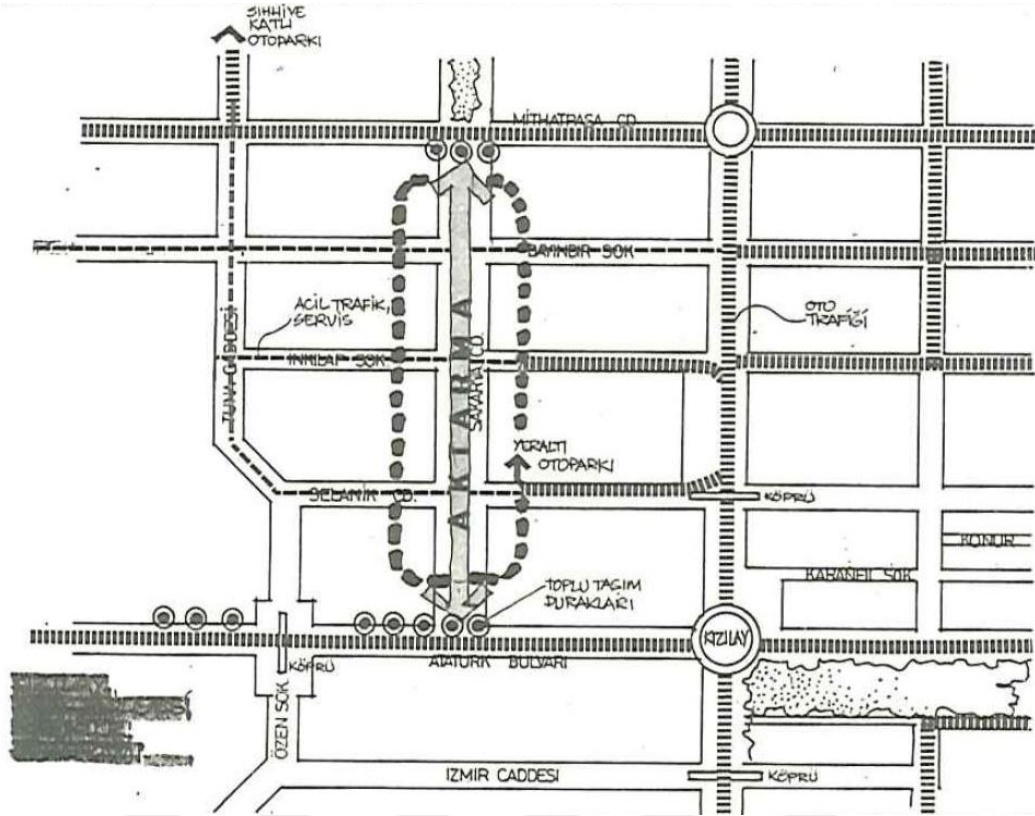

Figure 3.52 A sketch of the Sakarya Pedestrian Area (north is on the left) and the transition between Atatürk Boulevard and Mithatpaşa Avenue, by Turgay Ateş, 1987.

Source: Turgay Ateş, “Geçmiş Dönemlerin Yaşam Biçimine Olan Özlemin Bir Anlatımı: Yaya Bölgeleri,” *Peyzaj Mimarlığı* 91, no. 1 (1991): 20.

This project is an example of urban design thought through and designed to the smallest detail, down to the lighting elements and the bins (Figure 3.53). Infrastructure details, cast iron grates, mud bucket floor drains, and flooring details of each point are designed urban objects. Ground level and pedestrian mobility are also designed with considering the passages, streets, and squares, to organize the public activity in the pedestrian area. For example, the brown lines in the plan mark the infrastructure galleries, and these areas have particular flooring. Gray areas determine the areas where the service traffic will pass (Figure 3.54).

Trancik describes paving as an instrument for optical regulations. Paving helps define urban space to separate or unify.⁴³⁹ In addition to these, as in the Yalçın-Beate Oğuz project, the site where the Kızılay Shopping Center is located today is recommended as a green area in Turgay Ateş's project as an example of professional and social sensitivity (Figures 3.50 and 3.51).

⁴³⁹ Trancik, *Finding Lost Space*, 69.

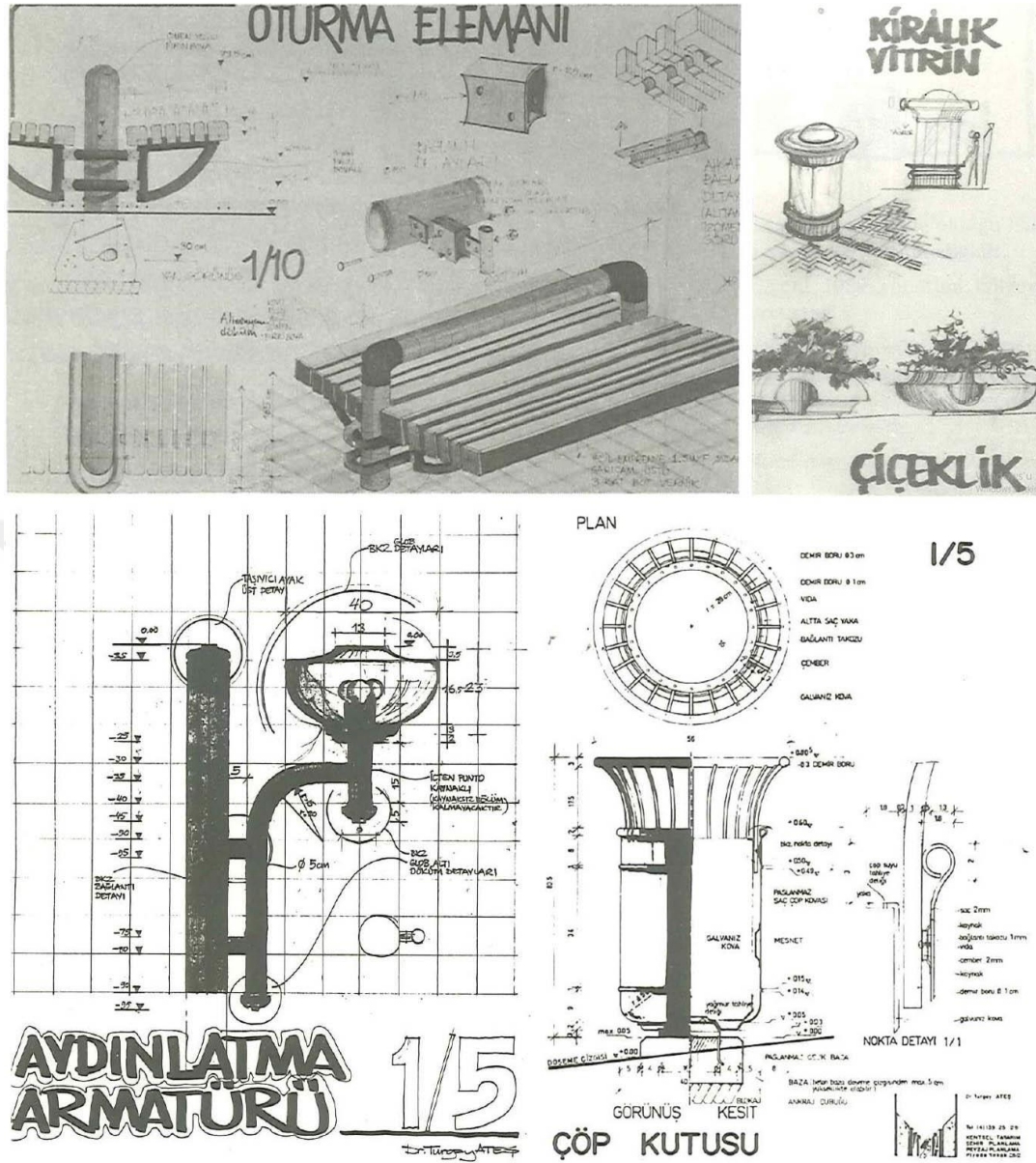

Figure 3.53 Detail drawings of benches, lighting fixtures, rental showcases, flower beds, and trash cans, by Turgay Ateş, 1987.

Source: Turgay Ateş, “Geçmiş Dönemlerin Yaşam Biçimine Olan Özlemin Bir Anlatımı: Yaya Bölgeleri,” *Peyzaj Mimarlığı* 91, no. 1 (1991): 22.

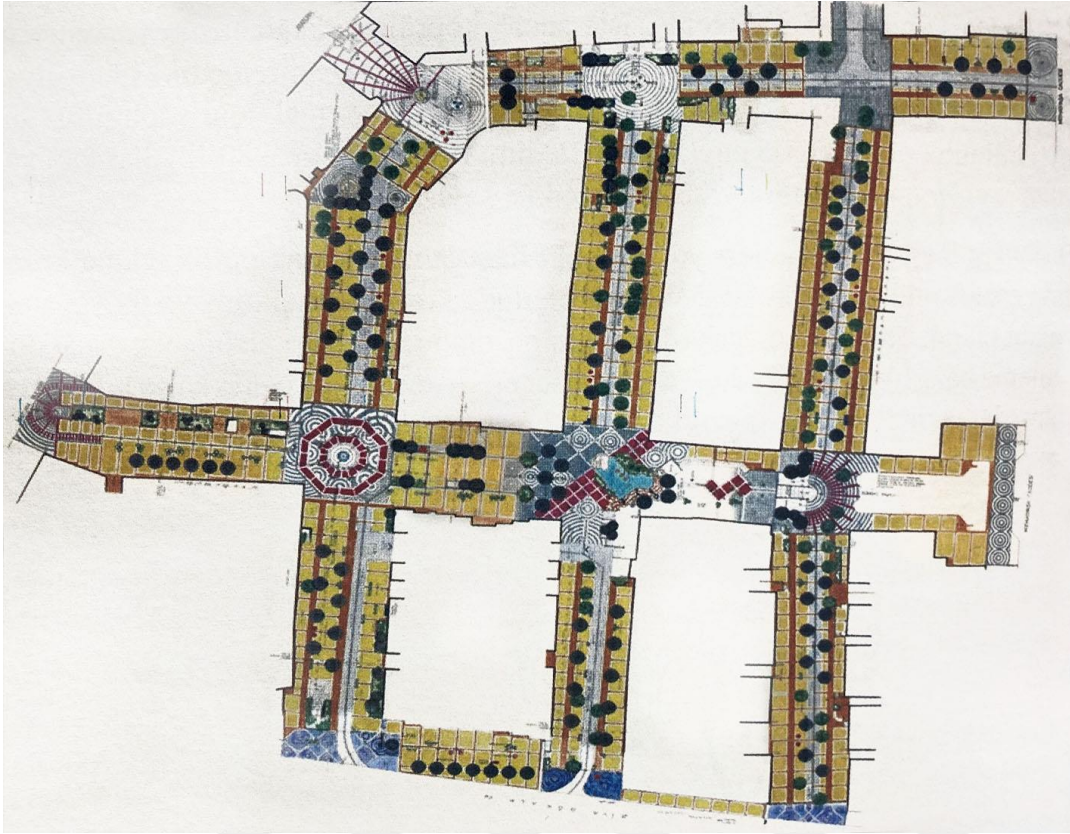

Figure 3.54 Plan of Sakarya Pedestrian Area, by Turgay Ateş, 1987. It is possible to observe the relationship of ground dynamism with passages, streets, and squares.

Source: Turgay Ateş, “Ankara Kent Merkezi’nin Fonksiyonel Değerlendirmesi; Kamusal ve Özel Alanlar, Alış-Veriş Mekanları, Yayalar ve Yaya Mekanları,” in *Ankara Kent Merkezinin Dönüşümü: Geçmiş – Bugün – Gelecek (Panel)*, ed. Gözde Güldal (Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi, 2013), 72.

In addition, arcades are placed in front of the commercial spaces on the ground floors to create in-between spaces with the street so that the businesses do not block the front of the shops, considering the “customers' right to window-shop” (Figure 3.55). One purpose of these arcades is to protect people from rain and heat. The other aim is to create defined public spaces in front of commercial spaces and buildings that can be spatially associated with the phenomenon of using the edges of the street more

in the public sense, even though it is a pedestrian street (Figure 3.56).⁴⁴⁰ But shopkeepers treat and use these arcades as porches built for them.⁴⁴¹

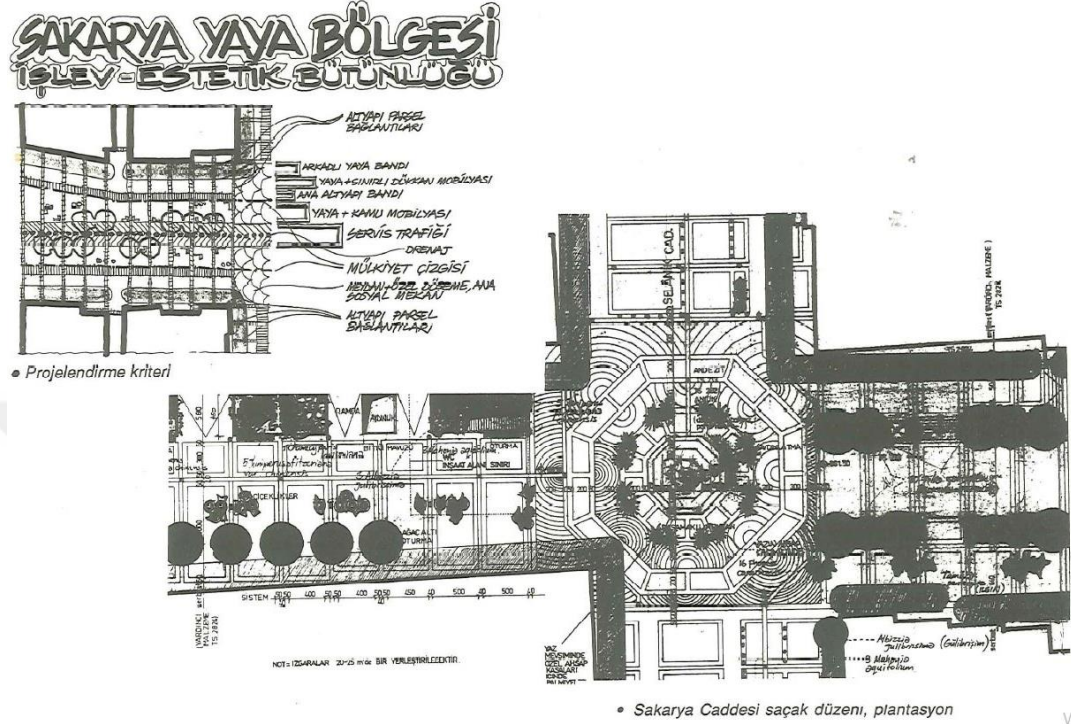

Figure 3.55 Sakarya Pedestrian Area Function and Aesthetic Integrity Plan, by Turgay Ateş.

Source: Turgay Ateş, “Geçmiş Dönemlerin Yaşam Biçimine Olan Özlemin Bir Anlatımı: Yaya Bölgeleri,” *Peyzaj Mimarlığı* 91, no. 1 (1991): 21.

⁴⁴⁰ While walking in a large urban space, one uses the edges, experiencing both the edge, detail, security, and protection, as well as the square, the open, and the field of view. See: Gehl, *Life Between Buildings*, 142.

⁴⁴¹ Ateş, *Ankara Kent Merkezi*, 73.

Figure 3.56 Arcades in Sakarya Street, photography by Jean-François Pérouse.

Source: Jean-François Pérouse, French Institute of Anatolian Studies [IFEA], SALT Archive. Inv. Nr. IFEAJFPANK149.

The project proposes an open public activity space called "Sakarya Street Music, Street Theatre, Water and Light Show Viewing Amphitheater" at the center of Sakarya Pedestrian Area, at the intersection of Sakarya Street and Bayındır Street (Figure 3.57). This amphitheater is an example of public space design where the space plays an active role in performance, based on communication and socialization, which Madanipour defends against a monumental public space based on display, set as the background. It is designed to be a public space “where social life is going on, where social encounters with strangers take place.”⁴⁴²

⁴⁴² Madanipour, *Public and Private*, 113.

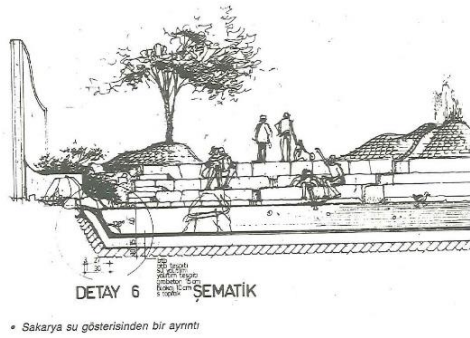

Figure 3.57 A detail from the Sakarya Amphitheater, by Turgay Ateş (Left).

Sakarya Street Music, Street Theatre, Water and Light Show Viewing Amphitheater, by Turgay Ateş (Right).

Source: Turgay Ateş, “Geçmiş Dönemlerin Yaşam Biçimine Olan Özlemin Bir Anlatımı: Yaya Bölgeleri,” *Peyzaj Mimarlığı* 91, no. 1 (1991): 21-2.

However, the pool is not implemented as pictured in the drawing. Thus, there is a missed opportunity for publicness that this space, which is a product of a detailed landscape architecture approach, could offer. This public space, which is on the verge of decay due to neglect, is demolished due to a stabbing incident in 2004 that would significantly affect the publicness of Sakarya at that time. As the reason, it is shown by the mayor of the time, Muzaffer Eryılmaz, that “people who drink alcohol around the pool from evening hours until late at night disturb the citizens and negatively affect the security of the area.”⁴⁴³ An editorial interviewee makes the following comments about this stigmatization process:

At that time when the Sakarya drinking culture, which smoothly with the diners, the civil servants at the evening... In other words, not directly with the change of powers and mentalities, but with the coming of accumulation that can no longer be dominated... Because, okay, Sakarya's restlessness was also

⁴⁴³ Anonym, “Sakarya Caddesi’nde OHAL!” Evrensel, May 10, 2004, accessed May 19, 2021, <https://www.evrensel.net/haber/150525/sakarya-caddesi-nde-ohal>. Translated by the author.

beautiful. As I said, I can't exactly match the liveliness, but it was somewhat like İstiklal Street (in İstanbul). It had already gone through differentiation of identity through an increase in rhythm, fights, these and that, and an increase in music. But the real planned and programmed process... Okay, it was already starting to eat itself. Stabbing incidents... There is no need for great peace, but the safety of life... It went to something it couldn't control on its own, but the opening of Akçay Bookstore... It is in the 2000s that something planned began there: "Let's lay hands on here, let's make non-alcoholic places or something." On the ground floors, a couple of mosques were opened, for example, next to the Büyük Ekspres Beer Hall. Their opening, the opening of the conservative Islamist Akçay Bookstore, the de-alcoholization...

This public space, which is the end result of an urban design project that cares about urban aesthetics with its greening, urban art elements, and shaded spaces, and appeals to human comfort and aesthetic pleasure, disappears because of the stigmatization of the authorities. The fact that municipalities see the public space as "drunken and wicked" changes the openness value of that urban space. After all, it is no longer as open as it used to be.

At the same time, Sakarya Pedestrian Area, as an urban space that supports social relations and develops locality, community, and sense of place, consists of spaces not only as physical but also as products of social life. The disappearance of an urban space, which constitutes one of the urban culture features of the area and offers the opportunity to gather, causes the activities of everyday life to produce new spaces for themselves, as an interviewee who intensely uses Sakarya Pedestrian Area explains:

When Sakarya is mentioned, there are also the famous stairs of Sakarya, the one on the Nefes Bar's side (east side of the street, on Lozan Square). Nefes Bar should not be overlooked either. Although I don't like Nefes very much, it feels a bit bohemian. It's weird to say bohemian and hang out at Always Bar, but... I don't know. My energy doesn't match there. With a group that did not faint after closing Eski Yeni Bar, we would definitely go to the Sakarya stairs and have the morning and then depart from there to our homes. We were sitting on the Nefes side of the stairs. There were people coming and going, there were also people hanging out in front of the bar. Since there is a shabbier and more interactive environment there... We were also using its restroom, so...

The transportation infrastructure works, which destroyed the public spaces and caused various controversies, accelerated in the 1990s. The Ankara Transportation Master Plan, legalized in 1994, proposes strategies to encourage pedestrian and public transportation. The plan includes measures that increase pedestrian accessibility by avoiding practices that encourage private vehicles, especially in the city center, and solutions that prioritize public transportation. These are public transportation policies that support and complement each other.⁴⁴⁴

The Ankaray Light Rail System, the construction of which was started in 1992 and completed in 1996, and the Heavy Rail (Metro), the construction of which was started in 1993 and completed in 1997, disturb Kızılay Square for a long time. With this project, Kızılay becomes the biggest transfer station in Ankara. The metro has an effect on the loss of quality of Kızılay Square as a commuter zone. People continue on their way without leaving the underground and without stopping by the square. The comments of an interviewee who spent a lot of time in the Sakarya Pedestrian Area on this subject are significant:

With the establishment of the metro, people learned to go home without touching Kızılay. Now you can go home without even getting off the metro at Kızılay. There used to be a way to get in. You would hang out here if you weren't doing anything. I was thirteen years old; my first reason for coming here is that my classroom was here, but I remember very clearly: A group of children, we were all in different classrooms. We were doing something here before the classroom. We were eating *döner*. Even if we do nothing, we eat *döner kebab*. You eat that two-lira, one-and-a-half-pound thing that's disgusting, machine-oiled, but tastes delicious. And at that time, you buy three books for ten liras. This, of course, is very appealing to that generation. Unfortunately, you can't find such a center right now.

⁴⁴⁴ Ela Babalık-Sutcliffe, "Kent Merkezi Ulaşım Planlama İlkeleri Çerçevesinde 'Ankara Kent Merkezi: 1985 Kentsel Ulaşım Çalışması'ndan Bugüne," in 'Cumhuriyet'in 'Ankara'sı, ed. Tansı Şenyapılı (Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2006), 293.

The underside of the square is completely transformed into an underground shopping center that stations and underpasses can reach. The stairs leading down to the stations and the underpass-shopping level, and the ventilation shafts of the metro cover a significant part of Güvenpark. First, a pit is dug in the middle of Kızılay Square, and then the square is closed to traffic (Figure 3.58). Güven Bilsel interprets the temporary pedestrianization created by railway wagons to block traffic as an emulation of a real pedestrianization in the square (Figure 3.59).⁴⁴⁵

Figure 3.58 Kızılay Square during the metro construction, 1992.

Source: Atılım University Ankara Digital City Archive, Antoloji Ankara Collection. Inv. Nr. 5GF2170.

⁴⁴⁵ Güven Bilsel, *Başkent Ankara* / 2, 61

Figure 3.59 Mother and son and ongoing metro construction in Kızılay, 1992.

Source: [Antoloji Ankara Twitter Website](https://twitter.com/AntolojiAnkara/status/1177624085855166464/photo/1), accessed June 22, 2021.

<<https://twitter.com/AntolojiAnkara/status/1177624085855166464/photo/1>>

However, most of the other adjustments proposed in the Transportation Master Plan are not implemented. Investments and regulations regarding bus routes are not applied, and solutions for public transport priority are forgotten. While the city center is being re-planned, no new proposals are made besides the existing pedestrian areas.⁴⁴⁶ As mentioned above, the fact that a significant part of the suggested mutually supportive and complementary practices were not implemented did not allow reducing vehicle density in the city center.⁴⁴⁷

⁴⁴⁶ Babalık-Sutcliffe, *Kent Merkezi*, 294.

⁴⁴⁷ Babalık-Sutcliffe, 295.

Income and motor vehicle-oriented transportation policies continue to reduce the urban quality of Kızılay Square and its surroundings. The "overpassing process," started with the removal of traffic light-controlled pedestrian crossings in 1997 and the construction of two iron structures in their place, continued in 2000 with the construction of five pedestrian overpasses on Meşrutiyet Avenue (Figure 3.60).⁴⁴⁸ In this way, it becomes more and more difficult to reach places on foot by walking from the pedestrian sidewalks. Once again, continuous pedestrian transportation is sacrificed for vehicular traffic. Pedestrians have to climb up and down iron structures that are not adequately maintained, and not all of them are universally designed to provide transportation. Bilsel states that pedestrians who refused to use the overpasses and resisted crossing the road by running between the vehicles were also given traffic fines for some time.⁴⁴⁹

⁴⁴⁸ Eser Atak, "Bir Başkanın Araba Sevdası ve Ankara Ulaşımında Kayıp Yıllar," *Planlama* 4 (2005): 108-9.

⁴⁴⁹ Güven Bilsel, *Başkent Ankara* / 1, 76.

Figure 3.60 One of the pedestrian overpasses at the intersection of Ziya Gökalp and Meşrutiyet Avenues. It was removed in 2017.

Source: Anonym, “Gökçek hepimizin parasını üst geçitlerde çürüttü,” Sol, May 5, 2017, accessed June 22, 2021, <https://haber.sol.org.tr/toplum/gokcek-hepimizin-parasini-ust-gecitlerde-curuttu-195380>.

The destruction of urban space continues through privatization. All businesses want to make the most of the private space. In 1978, Ateş and his team prepared examples of regulations covering issues such as the need to arrange all front gardens of businesses as pedestrian areas, even if they were privately owned.⁴⁵⁰ After the pedestrianization, the front gardens of commercial spaces were integrated with their interventions in the public space, and these private spaces expanded. Haydar Yılmaz (1999-2004 Çankaya Mayor) fought with these businesses, did not have their front gardens closed, and made them use only as open public spaces. Çankaya Mayor Muzaffer Eryılmaz (2004-2009), after Haydar Yılmaz, allowed these businesses to include the public space in their private commercial space by transferring money to

⁴⁵⁰ Ateş, *Ankara Kent Merkezi*, 71.

the municipality. This situation narrowed the street space and caused it to lose its integrity in terms of urban design.⁴⁵¹

Still, Sakarya Pedestrian Area is a lively part of the everyday lives of Ankara residents, where they spend their free time, and it is an important place in Ankara's urban culture. Especially after it was pedestrianized, the publicness of the area has gotten more substantial and has continued in the 1980s, 1990s, and early 2000s. Sakarya Pedestrian Area evolves into an urban space consisting of main streets that allow a multiplicity of cultural and social activities as well as commercial activities. It is a place in the city center, easily accessible, mostly made up of local shops. It is a place intermingled with open public spaces, with various specialized and personal goods and services.

Pedestrianization greatly empowers this area to become a node of activity. With the pedestrianization of the street and its surroundings, of course, it was freed from vehicle occupation. The most important thing is that traffic junctions have turned into squares. These urban spaces, defined by the intersection of streets and buildings at their corners, are squares that form nodes. Although it was not implemented as planned, these spaces are living, resting, and activity spaces with pedestrianization. Many musicians still gather large audiences in these squares (Figure 3.61).

⁴⁵¹ Discussions with Prof. Dr. Candaş Bilisel.

Figure 3.61 A concert at the intersection of İnkılap and Sakarya Streets, 2011. It is one of the squares of the Sakarya Pedestrian Area, which offers seating for people in their everyday lives and a stage for musicians.

Source: Yusuf Boran, “Çankaya Belediyesi Meclis Üyesi Halil Köşeler Konseri-1 Sakarya Caddesi,” YouTube video, 13:28, July 4, 2011, accessed June 22, 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=9GBXLwceE6o&t=180s>.

This publicness of these streets and squares at their intersection is the outcome of Lörcher’s plan and his suggestion to preserve the İncesu Creek area as a green belt and the fact that this proposal was highly valued and promoted by Jansen. Even though İncesu Creek is currently imprisoned underground, Tuna, Sakarya, and Yüksel Streets owe these plans their current pedestrianization, publicness, and public life.⁴⁵² Besides, the attitude towards the city center of the Ankara 1990 Master Plan, which was approved in 1982, leads to the continuation of the regulations related to the Yücel-Uybadin Plan and the Zoning of Floor Order Plans. The plan does not

⁴⁵² Later, the educational use of Ankara College, the Sıhhiye multi-story car park and the areas allocated for the Sıhhiye bazaar, the Creek, and the green areas around it lost their public utilization values.

produce decisions that will change the structure of the city center.⁴⁵³ Its goal is to develop the periphery of the macroform outside the saturated core area and spread the city towards the periphery.⁴⁵⁴

The fact that Ankara's public spaces are not reproduced through preservation causes the loss of the spatial integrity of the city. As Olgu Çalışkan states, the main element that keeps the public spaces physically alive in the city is the strong spatial relationships they establish with the broad context they are in.⁴⁵⁵

However, the fact that the area is a city center allows it to be pedestrianized in order to revitalize this diminishing publicness. The decision to allow mixed uses and increase building density in *Yenişehir* in general and in this particular area, after the Yücel-Uybadin Plan was put into action, contributed to the increase in activity level and density in this area. These decisions contributed to its vitality as a public space and to the transformation of this area into a central node of activity. This area is the core of the city, used by people from all strata since the 1960s. It has been subject to books, poems, and songs.⁴⁵⁶

3.3 The Evolution of the Sakarya Pedestrian Area as a Node of Urban Activity

When the focus of activity moves from one part of the city to another, its significant public spaces may lose their importance and be forgotten, while

⁴⁵³ Günay, *Ankara Çekirdek*, 98.

⁴⁵⁴ Günay, 106.

⁴⁵⁵ Olgu Çalışkan, "Başkent'in Mekansal Tasarım Sorunları," *Odtü'lüler Bülteni* 4 (2017): 35.

⁴⁵⁶ See: Appendix E. Also see: İlhan Berk, "Sakarya Sokağı Baladı," in: Gültekin Lüleci, "İkinci Yeni Şiir Akımında Karşıtlıklar" (Master's Thesis, Sakarya University, 2009): 195-7. ; Cemal Süreya, "Oteller Hanlar Hamamlar için Sürekli Şiir," *Antoloji*, July 15, 2003, accessed August 23, 2021, <https://www.antoloji.com/oteller-hanlar-hamamlar-icin-surekli-siir-i-ii-iii-siiri/>. ; The poem "O Sakaryanın Suları" is retrieved from the poet.

its other public spaces may not find any degree of significance at all, particularly in marginal areas, where fewer people and activities are concentrated. Some spaces, however, have continuously been a distinguishable node in the history of a city and the social life of its citizens.⁴⁵⁷

After examining the transformation of Sakarya Pedestrian Area through planning and urban design decisions and the impact of this transformation on public life in the previous chapters, this chapter analyzes in-depth the relationship between changes in architectural scale and urbanity and its effects on public life. Exploring the urban form of the three main periods of the Sakarya Pedestrian Area with a three-dimensional morphological analysis reveals how urbanity has been gradually formed in this urban space (Figure 3.62). The existing buildings and roads processed in the 1:2,000 scale Yenisehir Plan drawn by Hermann Jansen in 1930, the map produced by the General Directorate of Land Registry and Cadastre in 1970 by aerophotogrammetry method, and the map obtained by Geographic Information System dated 2021 were used for constructing the analysis.

⁴⁵⁷ Madanipour, *Public and Private*, 169.

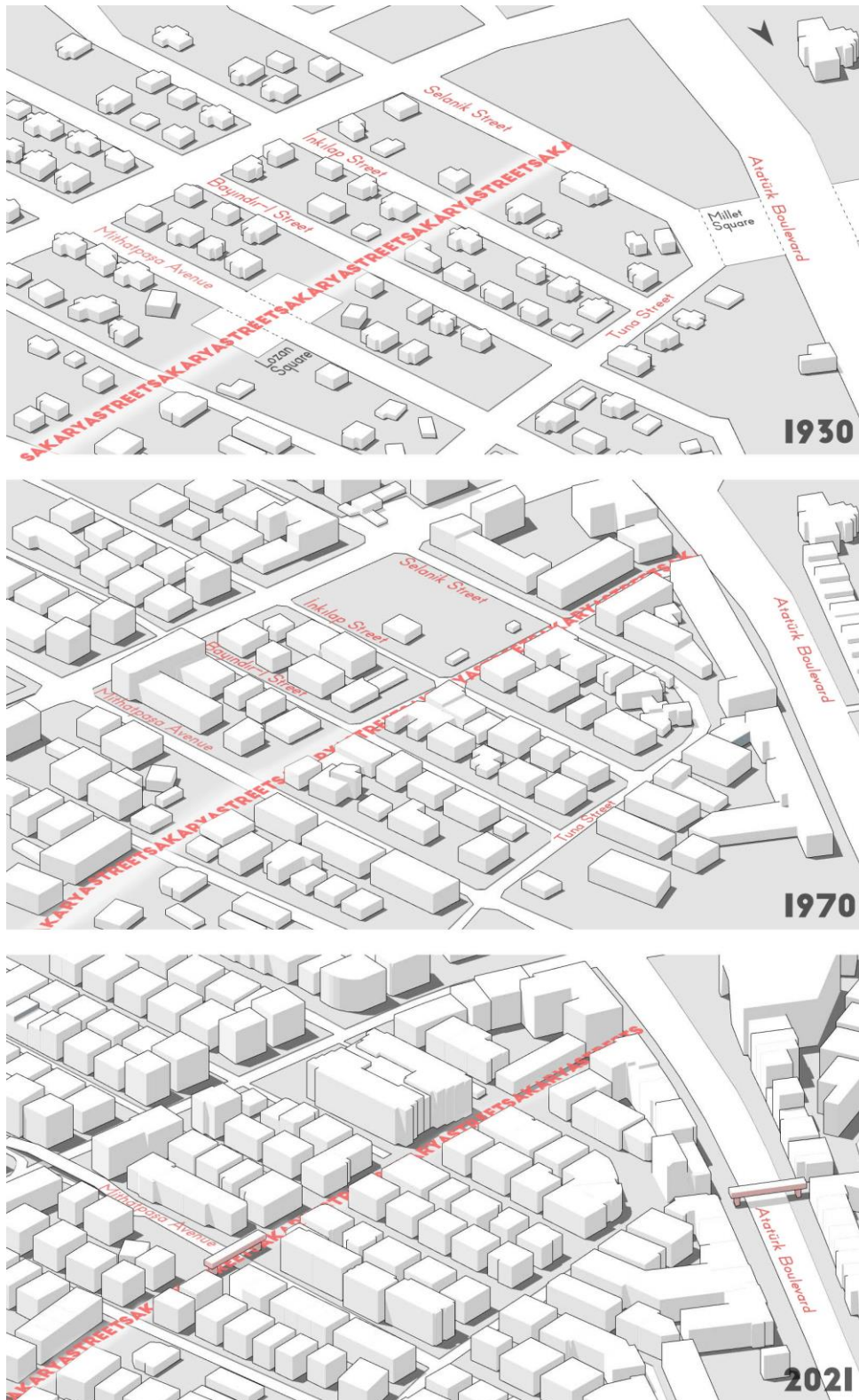

Figure 3.62 Axonometric views show Sakarya Street's urban transformation and its surroundings in the last ninety-one years. Modeled and visualized by the author.

As stated earlier, with the Lörcher and Jansen Plans, the entire street network and most urban blocks take their present form in two dimensions (Figure 3.63). In particular, the permeability created by the urban blocks and the network of intersecting streets that the Lörcher Plan shaped by bringing the established European urban practice to Ankara significantly affected the urbanity of the Sakarya Pedestrian Area in the future.

Selanik, İnkılap, and Bayındır-1 Streets divide the 300-meter length of Sakarya Street from Atatürk Boulevard to Lozan Square into 100, 75, 60, and 75 meters, respectively. These streets, which frequently cut Sakarya Street in the east-west direction, form a street network that holds the potential of urbanity. As stated by Jacobs, dense streets and short blocks provide the users of an urban space with a complex pattern of mixtures of uses.⁴⁵⁸ Especially the frequent streets and short urban blocks in city centers attract various users, leading to the growth of diversity in the area.

⁴⁵⁸ Jacobs, *Death and Life*, 186.

Figure 3.63 Axonometric view of the urban form of Sakarya Street and its surroundings in 1930, built in the light of the Lörcher and Jansen Plans. Kızılay Building and Kızılay Square are on the upper right, and Sakarya Street is not yet in contact with Atatürk Boulevard. Modeled and visualized by the author.

By 1970, it is possible to see the effects of the Zoning of Floor Order Plan, which came into effect with the planning decisions, on the urban setting (Figure 3.64). Atatürk Boulevard is still a dense and diverse activity space. However, the activities spread towards the inner parts via Tuna and Sakarya Street, starting from the boulevard. Commercial activities, especially in Sakarya Street and its surroundings where residential buildings are concentrated, find a place for themselves on the ground floors. The urban space, which has been transformed with the architecture that has been destroyed and rebuilt many times in the last forty years, begins to generate urbanity with the activities it has started to host. In 1970, Sakarya Street was an urban space that Ankara residents used extensively in their everyday lives and was occupied by vehicles.

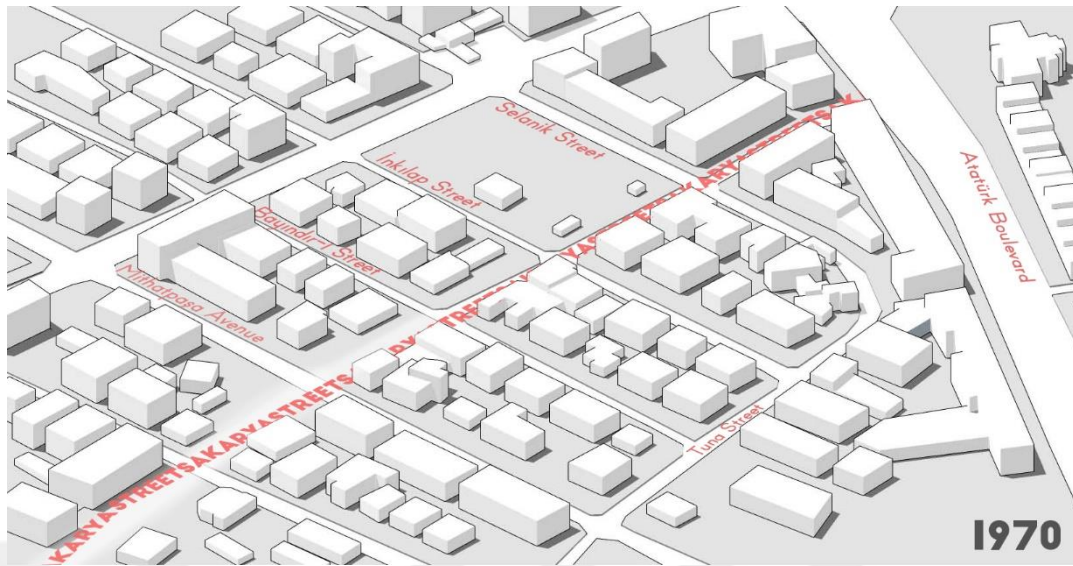

Figure 3.64 Urban form of Sakarya Street and its surroundings in 1970. Modeled and visualized by the author.

Since now the boulevard is a speed road and border for pedestrians, it does not efficiently contain activity. While it used to be an urban space as a promenade with its restaurants, cinemas, and patisseries, the boulevard lost this feature even more, especially after the pedestrianization. Hence, urban activity shifted to the inner areas, where pedestrians can roam freely.

Being a city center and planning decisions increase the density of building blocks, which eventually brings the activity density and urbanity (Figure 3.65). In contrast to the modernist vision of city planning which plans large areas at once, Sakarya Pedestrian Area transforms by parcels and creates fine-grained urbanity. The area owes this gradual and piecemeal change to its old buildings still standing. These old buildings with adaptive use can be transformed according to the need, even at the scale of apartments. It is possible to observe that apartment buildings have been adaptive to new uses that allowed the flexibility of uses.

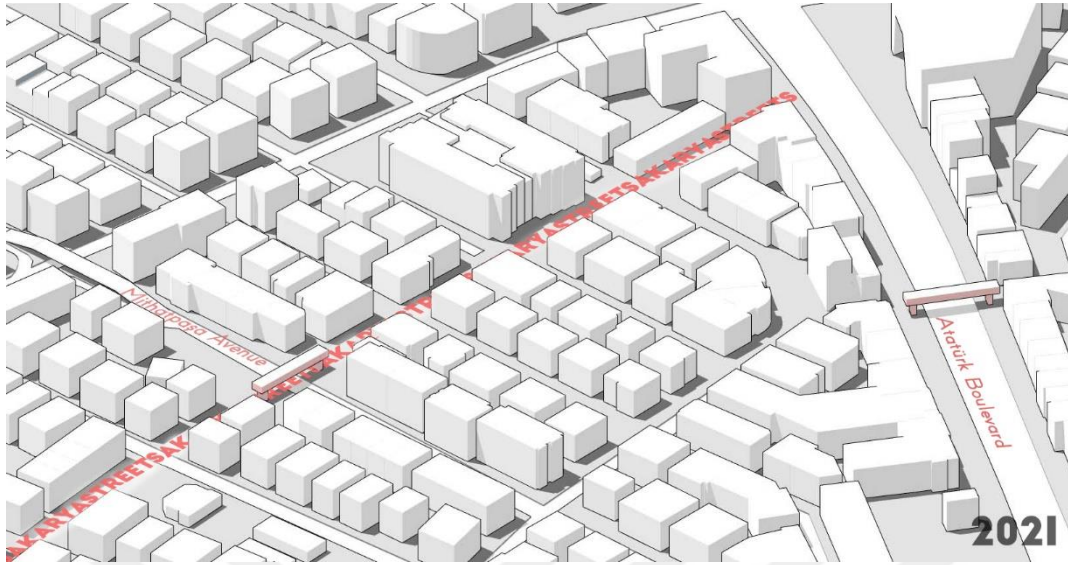

Figure 3.65 The axonometric view of the urban form of the Sakarya Pedestrian Area and its surroundings in 2021 reveals the density and scale change of the area. Modeled and visualized by the author.

Sakarya Pedestrian Area becomes an active urban space with a high level of social interaction as it is free from vehicle traffic. In her study by keeping the program, user, and space as criteria, Aslıhan Günhan defines Sakarya Pedestrian Area as an important urban node, at the intersection of all transportation networks, at the center of commercial and cultural opportunities, despite the questionable nature of its urban setting, which has been demolished, rebuilt, and modified over and over.⁴⁵⁹

For instance, as can be seen in the photo of Sakarya Street taken in 2006, the urban design approach of the previous period left the pedestrian area. People spend time chatting in the shade of small trees and on the narrow grass surface of an urban setting element placed as a lengthy flowerpot high above the ground (Figure 3.66).

⁴⁵⁹ Aslıhan Günhan, “Mekansal ve Algısal Çakışmalar” in *Ankara Kent Atlası*, ed. Güven Arif Sargın (Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 2012), 116.

Figure 3.66 In the public space, which has no trace of the urban design proposals of the previous period, people spend time on the narrow green area and in the shade of trees they could find, 2006.

Source: Wowturkey Website, accessed June 15, 2021, photography by Aydın Burak Zorman.

<<https://bit.ly/38kF3t2>>

Sitting, which leads to activities such as looking around, breathing, resting, and chatting, depends on climatic and physical conditions. One usually chooses the sitting position more carefully than the standing position. In restaurants or cafes, one sits with one's back or side to the wall, watching the space or sitting by the window and watching outside. Seating preferences of people are shaped according to a good view of surrounding activities.⁴⁶⁰ As Gehl states, “the availability or lack of good

⁴⁶⁰ Gehl, *Life Between Buildings*, 27.

sitting opportunities must be considered an all-important factor in evaluating the quality of the public environment in a given area.”⁴⁶¹ Gehl also asserts that if the seating is unfavorable, people don't sit; they walk past.

However, looking at the previous photo, people pitifully found themselves a place to sit. The urban vitality of the Sakarya Pedestrian Area obviously demands urban design. This is the reason why this photograph is a helpful urban analysis tool for the area.

Despite the deficiencies in the urban setting, Sakarya Pedestrian Area and its surroundings host activities unique to Ankara. Perhaps the most important of these are “culture cafes.” Culture cafes, which have found a place in the urban texture since the mid-1990s, are places for ideological and intellectual discussions where journalists, poets, painters, writers, and academicians meet. One of the interviewees who owns a bar in Kızılay makes the following comments about culture cafes:

It's the mid-nineties when the bars in Sakarya were pumped for the first time: "We don't have to drink beer." Also, people from the left-wing in Sakarya opened culture cafes. Ankara has such a dimension as well; culture cafes are also very common. In my eyes, these are actually bars that don't sell alcohol. The time people spend until the time they drink beer, tea, coffee, eat pancakes... Simple pasta. Consuming this, drinking tea and coffee all the time... I mean, what americano? It was a time when everything is Nescafe. It started to influence Konur Street. Right now, if people are going to bars with the perspective of having fun or socializing... I remember this very well: There is music in the bars. There is coarse music. Also, electronics was bad at that time. When the bass and treble are disgraced, people stubbornly use excessive amounts of alcohol at one o'clock at night, ideological debates are held, academic discussions are held... It was fueled there. An academic to an academic, or a writer to a writer... They did not meet at home. They have met in bars or culture cafes.

Besides daytime activities and uses, Sakarya Pedestrian Area, especially starting from the 1990s, is a vivacious urban space at night. The most considerable influence

⁴⁶¹ Gehl, 155.

in the revival of Sakarya Pedestrian Area's nightlife is SSK Office Building, designed by architect Orhan Dinç and completed in 1973 (Figure 3.67).⁴⁶² An interviewee who is an editorial consultant and spent most of his life on Sakarya Street and its surroundings makes the following comments on the subject:

Sakarya's all-nighter life starts with SSK Office Building. [...] That's where we used to go, when we get up from the Express (Büyük Ekspres Beerhouse), from other places, we are already drunk and stay up all night... With its chaotic, dark structure. Alcohol was now as in Van Gogh's night, you know, we became that.

Figure 3.67 The land of the SSK Office Building is still being used as a huge parking lot in the city center, 1968 (Left).

Source: [Antoloj Ankara Twitter Website](https://twitter.com/antolojiankara/status/989549931798126593?lang=fa), accessed June 10, 2021.

<<https://twitter.com/antolojiankara/status/989549931798126593?lang=fa>>

SSK Office Building used as  ankaya Municipality Building since 2013, 2021, photography by the author (Right).

The building is built due to the competition opened by the Social Security Institution and is located on Sakarya Street. Despite its exaggerated scale compared to its context and the weak relationship with its surroundings due to its introversion, SSK Office Building was built after an architectural design project that won the

⁴⁶² "Orhan Din  Yapıları," Ankara'da  z Bırakan Mimarlar, accessed June 15, 2021, <https://www.ankaradaizbirakanmimarlar.com/14-dinc-yapilar>.

competition. The adaptability of the building to new uses and the rich spatiality offered by its inner courtyard will enable it to host numerous mixtures of uses in the future.

As stated by Kuyrukçu and Kuyrukçu, in the historical process, the architectural situation is also changing because of the change in society's social and economic structure. In a society where socio-cultural conditions and values change rapidly, the functions of buildings also change over time.⁴⁶³ SSK Office Building includes workshops, workplaces, and governmental offices for a while and has been rather idle. Still, the most exciting aspect of the story of the building is that it was a heterotopic place around the 2000s.⁴⁶⁴ On the ground floors, there was a butcher, delicatessen, offal shop, spice store, liver shop, and a mosque; besides a music store, hunting and fishing equipment stores, and a clinic, eighteen establishments consisting of *pavyons*⁴⁶⁵, cafes, pubs, and nightclubs on the middle floors; and governmental offices on the upper floors (Figure 3.68).⁴⁶⁶ The bars where names of Turkish music such as Cem Karaca and Yaşar Kurt take the stage are also places where bands such as Pilli Bebek and Zakkum have just begun to make their names known.

⁴⁶³ Kuyrukçu and Kuyrukçu, *Tarihi ve Kültürel*, 38.

⁴⁶⁴ In a talk given to architects in 1967, Michel Foucault refers to heterotopias as “real places” (in contrast to utopian “sites with no real place”) which are “something like counter-sites,” “absolutely different from all the sites that they reflect and speak about.” Locating heterotopias in “between utopias and these quite other sites,” Foucault defines the term as places of “a sort of mixed, joint experience.” Thus, “the heterotopia is capable of juxtaposing in a single real place several spaces, several sites that are in themselves incompatible.” See: Michel Foucault, “Of Other Spaces, Heterotopias,” trans. Jay Miskowiec, *Architecture, Mouvement, Continuité* 5 (1984): 46-9.

⁴⁶⁵ The word nightclub is not enough to describe the concept of *pavyon*. It is a place of entertainment with traditional dance music unique to Ankara and Central Anatolia.

⁴⁶⁶ Sebati Karakurt, “Ankara SSK İşhani’nda postmodern hayat,” *Hürriyet*, November 23, 2002, accessed June 19, 2021, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ankara-ssk-ishani-nda-postmodern-hayat-111275>.

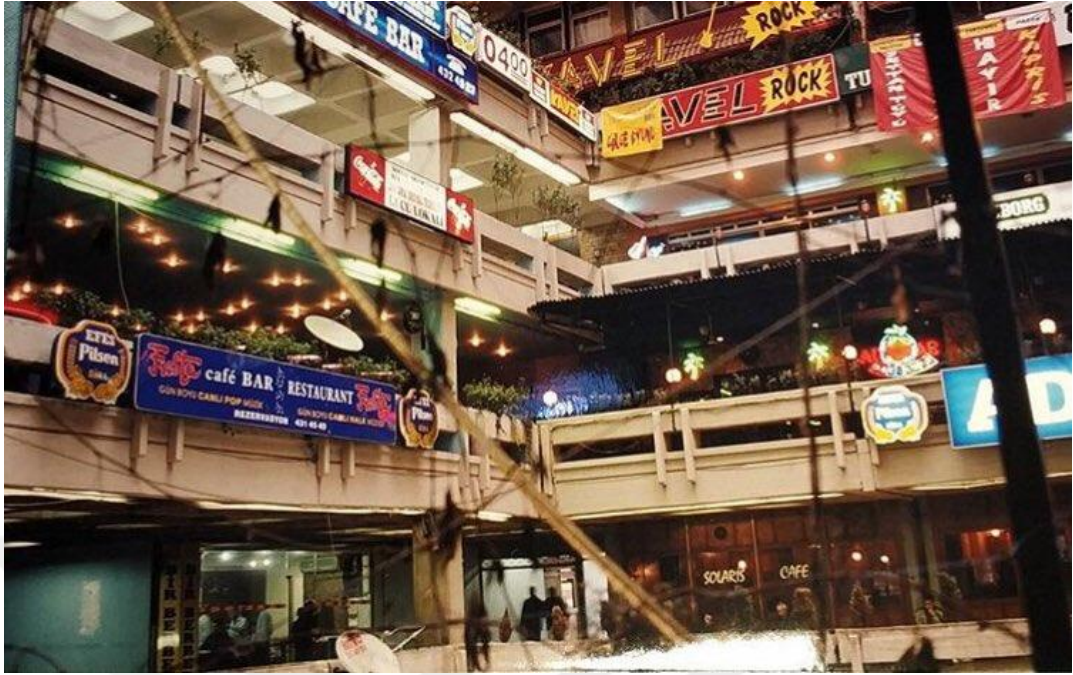

Figure 3.68 Indoor courtyard of SSK Office Building, the early 2000s.

Source: <<https://twitter.com/kizilkesisyan/status/1112010495282892801/photo/1>>

The following comment made by Ulus Baker, one of the sociologist regulars of SSK Office Building, about the concept of the project during their discussions about everyday life, almost describes the building: “Projects are destined to be transformed by everyday life from the moment they get out of hand.”⁴⁶⁷ In the same discussion, sociologist Hasan Ünal Nalbantoğlu argues that “what makes the city and life possible is that they cannot be planned. What we call a plan appears as a city at the point where it cracks.”⁴⁶⁸

SSK Office Building became the subject of controversies such as its demolition and construction of a parking lot and a square in its place in the early 2010s. However, it

⁴⁶⁷ Hasan Ü. Nalbantoğlu et al. “Gündelik Hayat I,” *Mimarlık* 272 (1996): 35. Translated by the author.

⁴⁶⁸ Nalbantoğlu et al., 35. Translated by the author.

was renovated, and since 2013 it continues to exist on Sakarya Street as the Çankaya Municipality Building, out of scale.

Many shops and businesses like the ones mentioned above find a place for themselves in and around Sakarya Street, especially after the 1980s. The number of apartment buildings is increasing, as commercial and cultural spaces on the upper floors used by different subcultures. When an interviewee who spent most of his life in and around Sakarya Street was asked about the first establishment that hosts commercial and cultural activities on the upper floors of the area, his answer is as follows:

Of course, there was no use of the upper floor. Let me tell you about the first upper floor in Sakarya. Just around the corner, under the Blues Bar, there was an aquarium shop called Sera (at the intersection of Sakarya and Bayındır-1 Streets). As I said, aquarium shops are important for Sakarya. Three venues were opened there. One was Rüya Piknik, the other was Sera, and the third was Nihayet Bar. The owner of Nihayet Bar is a former aquarium shop owner. Nihayet Bar has been transformed from an aquarium shop. It is a bar that sells cheap TEKEL beer, but where you can feel yourself in Van Gogh's painting, the tables are sticky. Such a toilet, which is no different from the toilets in Trainspotting, is bizarre... They put something like a helicopter propeller for ventilation, it turns. Your head can fly at any time. The toilets were so terrible. It was such a place. If a beer was three liras at the Blues Bar, it was one lira downstairs. It turned into something; people drank a beer there and then drank downstairs and then back up. Later on, the owner of Nihayet Bar opened the first upper floor business on the terrace floor on Bayındır Street, after this Charlie Piknik. I remember that it was on the terrace of the horse racing cafe, its name was Hasır, I guess, I am not sure. He opened the first upper space business on the terrace floor. That's the first upper floor business. Not counting the Foresters' Club, it existed as a club. I don't remember if it existed back then, but its ground floor was the *Yeni Sahne* (Yeni Theater).

SSK Office Building can be considered as the pioneer of the nightlife activity diversity in the Sakarya Pedestrian Area. In this case, besides being the city center, the fact that the old buildings can be used by transforming and that the apartment buildings are adaptive to new uses have a significant effect. An interviewee, who is

an editorial consultant, comments on the commercial and cultural activities that spread around the SSK Office Building:

There was Fikrim Bar in SSK Office Building, a folk song bar. It was a lovely place; the owner was a journalist and worked at Radikal Newspaper, Emine. After the earthquake (1999 İzmit earthquake), a group of youngsters from İzmit came to Ankara and started working there. They were such beautiful, colorful, energetic waiters that were not in Ankara before. Or rather, not until that time. A typology of young waiters came out of the classic. I think the milestone for this is Fikrim Bar. These young people were talented, resourceful. There is Nefes Bar at the foot of the overpass on the continuation of Sakarya Street, which was İhtiyar Balıkçı Fish Restaurant with hanging fishing nets in the seventies. There, they were the first to leave Fikrim Bar and set up Nefes Bar themselves. And that first different structure, a little bit more post-eighties, with excellent music playing, including a little more marginalization. The (social) structure that went beyond the political attitude of the generation, what we call the Z generation, and our more colorful and very secular political stance, started to be formed there. And from there, it spread to bars like Eski Yeni Bar and Dummy Bar.

In this respect, when one of the interviewees who owns a bar in the Kızılay region was asked about the continuity of the bar culture in the Sakarya Pedestrian Area, his answer is as follows:

Yes, I am one of them. And each time that cultural texture is spreading. I believe it is well represented, essentially unchanged. In the continuation of the commercial relations of the unrelated tradesmen, I have seen that more qualified works are produced each time. For example, after us... I would very much like Kaan to open a place. For example, Z Bar. Z Bar was a left-wing bar. Z Bar later became Nefes Bar. Nefes took over its tradition, made it of better quality. *Halay* was danced there, fifty hundred people. Apart from that, Nüans Bar, Saklı Kent Bar, as links of Nihayet Bar...

In the process that started with the evacuation of residential uses in the area and the arrival of urbanity, one of the most important apartment buildings filled with cafes, bars, and associations is İnkılap Apartment Building on İnkılap Street (Figure 3.69). İnkılap Apartment Building, which includes two rock bars, five café bars, two cafes, two restaurants, and four associations, is almost an “apartment building of bars and cafes” and is one of the essential representatives of today's rock culture of Sakarya

Pedestrian Area. For instance, an interviewee who is a financial assurance advisor, when asked whether she defines herself as a “Sakarya regular,” answers as follows:

Definitely. In fact, our own group is called “Sakarya Residents.” Everyone in Sakarya knows us, and we know the owners (of businesses). We request special discounts from some places, since we are students, or we have little money. “I’m a Sakarya resident. Can I have a beer?” I say, for example, I drink two liras cheaper. Besides, we had such a shortcode for Sakarya Residents in some places. I entirely use the Always Rock Bar and Backhouse's building (İnkılap Apartment Building). Arka Sokak Bar, Nil Bar, Şeytantüyü Bar were there then. And Lost Bar. I even went to Baydan Café Bar. The metal bar opposite Baydan is Papaz Bar. And of course, after getting out of here, Eski Yeni Bar and Telwe Bar.

Figure 3.69 İnkılap Apartment Building on İnkılap Street with overflowing entertainment venues, 2021, photography by the author.

Furthermore, an interviewee who is a call center customer representative gives the following answer when asked about the similarities or differences of the streets in the Sakarya Pedestrian Area:

Since there are different types of people in every street, I do not consider them (streets) all part of a single whole. I can clearly separate them. Forget being street by street; even apartment buildings are separated in Sakarya. The apartment building where Always Rock Bar is (İnkılap Apartment Building), for example, is ideal. A beautiful apartment building.

Successful urban spaces represent a sense of identity for their users over time. Belonging to a place, feeling interested, being interested may even result in taking an active role in its affairs.⁴⁶⁹ The statements made by an interviewee who owns a bar in the Kızılay region about appropriation are valuable in this respect:

In the past, people used to look at the bar first, as people were already going out for walking on the street rather than hearing about a bar and going there. You would turn your head and look. If your eyes were at ease at that moment, if there were people you know, you would suddenly enter. For example, I do not agree very much; everyone has their own regulars, thirty percent, forty percent anyway, but... He goes out of my place to his, out of his place, and goes to someone else's. So we are; I close my bar, go to his, we close his bar, and go to the third bar altogether. This story continues until the last stop as a soup restaurant. This is significantly related to the cultural production of a city. For example, the white-collar, the engineer, the fine arts faculty-student, and the conservatory student are the people of these places. Because being a passenger of a different path is looking for an environment to relax in the human relations. One enters and hears the music one loves, or one enters and sees the reproduction of the painting one likes, so one stays there. It is not enough to stay? Then he becomes friends with him, he becomes friends with me. It's not enough, and he's painting the wall. He designs the menu. Belonging begins to nurture.

Despite the activities starting to disappear with the decay in the city center after the 2000s, many examples still stand as heterotopic formations, such as the İnkılap

⁴⁶⁹ Montgomery, *Making a City*, 102.

Apartment Building in Sakarya Pedestrian Area, which are small-scale examples of the SSK Office Building (Figure 3.70). Almost all the apartments in these apartment buildings host culture cafes, folk song bars, rock bars, pubs, taverns, disco bars, *pavyons*, rest houses, performance stages, associations, restaurants, and *Pikniks*, and are essential footprints in the urban setting of Sakarya Pedestrian Area's identity, perhaps starting with the Sakarya Beer Park in 1970s.

Figure 3.70 From top left to bottom right, respectively: Apartment Building no. 3 on İnkılap Street, Pınar Apartment Building on Bayındır-1 Street, Cumhuriyet Apartment Building on Bayındır-1 Street, and Kültür Apartment Building on Bayındır-1 Street, 2021, photography by the author.

An interviewee, who worked as a waiter and DJ in many bars in the Sakarya Pedestrian Area in the 1990s and now owns a bar in Kızılay, describes the panorama of the period as follows:

There was no tube bridge connecting Sakarya and Nefes Bar. There was grass. Previously, there was a three-story building in this grassy area. Basement is a disgrace, toilet stinks. Birds and fish were sold. It served as a tantuni shop and doner shop on the ground floor, and a coffee shop and arcade hall on the upper floor. The building was demolished, and a park-like place was built in its place. People used to sit on the grass and drink like crazy. From time to time, they would come from the Çankaya Police Station, collect them, and hold them in custody for a day. Alternative rock has exploded, metalists and they are annoyed with each other. The Kurt Cobainist and the Jim Morrisonist could fight, but they were very good friends. There they would lie on the grass and drink. Wines were opened from a TEKEL shop and drunk in the courtyard of an apartment building. At most, an aunt would say: “Guys, leave or be quiet.” Then she would close her door. People were really nice back then. I know Gölge Bar. Dummy Bar opened for a while, a variant of Gölge Bar. Gölge Bar’s owner's brothers opened it. Those were great times. There would be a fight or something, but never like... Of course, there was a big fight at the last moment, of course, with those who came out of Dummy Bar. He accidentally stabbed his friend Limon Bar's bodyguard. As such, Sakarya's formation changed. The shutdown of Limon Bar was a milestone for Sakarya. That fatal event, the death of those thinner addict children, which were actually the roses of Sakarya. They were illegal, underground roses. They were very nice kids. Everyone accepted them in one way or another. They were fine, elegant... That event was like before Christ, after Christ. It changed the whole of Sakarya, and immigration began. The origin of the story of all the bars on Olgunlar Street and above is actually based there. The cafes participating in that flow even moved up from Olgunlar Street (towards Kavaklıdere Neighborhood).

Sakarya Pedestrian Area, which hosts pedestrian flow, uses of different times, uptake of facilities, cultural events, and active street life necessary for urban vitality, can maintain lively complex diversity. Along with accessibility and a combination of mixtures of uses and activities, the area starts to attract people with different tastes. Hence, as a public space that brings people together, it leads to tolerance and social cohesion.

As Montgomery states, “good cities tend to have a balance of a reasonably ordered and legible city form, and places of many and varied comings and goings, meeting,

and transactions.”⁴⁷⁰ The everyday rhythm of city life is a disorder, and without the disorder, there can be no urbanity. Another example, as both generators and products of the everyday rhythm of city life and urbanity, is urban art elements, events, and activities. Concerning public art, Montgomery makes the following comment:

[...] public art has become important for the way it contributes to a greater sense of place by upgrading the quality of the built environment, creating meeting places and talking points, coming to represent important points of reference and for its capacity to animate public space.⁴⁷¹

Painter Moni Salim Özgilik's public art event at the point where Selanik Street formed Millet Square in 1988 is an excellent example of this definition of public art (Figure 3.71). By laying out a long canvas on the street, the artist draws and colors the contours of the shadows of those gathered around him.⁴⁷² The work titled “The Legend of Sakarya” attracts people walking around in Sakarya Pedestrian Area, perhaps while doing their necessary work or wandering around in their everyday life. As Jacobs states, some interests people have in common, like art, are not a matter of relationship level or space.⁴⁷³ It is an excellent example of public art activity in that it interacts with and is fueled by the people it attracts.

⁴⁷⁰ Montgomery, 93.

⁴⁷¹ Montgomery, 112.

⁴⁷² “Moni Salim Özgilik, ‘The Legend of Sakarya,’ Sakarya Square (Ankara), 1988,” Salt Research, accessed June 18, 2021, <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/207862?locale=en>.

⁴⁷³ Jacobs, *Death and Life*, 118.

Figure 3.71 People participating in public art activity by gathering around Moni Salim Özgilik's "The Legend of Sakarya," 1988.

Source: Official Website of Salt Research, Inv. Nr. MON064.

Likewise, sculpture, another branch of visual arts, is one of the valuable contributions that make up the urban setting of the Sakarya Pedestrian Area. The area has hosted a total of five international sculpture symposiums. The first two of these are the 16th and 17th International Değirmendere Zühtü Müridoğlu Wooden Sculpture Symposiums held in 2009 and 2010 (Figure 3.72).⁴⁷⁴ After this symposium

⁴⁷⁴ Anonym, "ÇANKAYA'DA AHŞAP YONTTULAR," Türkiye Turizm, June 17, 2009, accessed June 15, 2021, <https://www.turkiyeturizm.com/mobi/cankayada-ahsap-yonttular-20532h.htm>.

returned to its homeland Gölcük, three International Çankaya Wooden Sculpture Symposiums took place in the Sakarya Pedestrian Area in 2011, 2012, and 2013.⁴⁷⁵

Figure 3.72 Sculptors in Sakarya Pedestrian Area, where the sculptures will be exhibited for a while, 2009.

Source: [Wowturkey Website](http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=14151&start=15), accessed June 15, 2021, photography by Yalçın Okyay.

<<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=14151&start=15>>

These sculpture symposiums not only bring together artists from different countries, but also invite individuals who pass by Sakarya Pedestrian Area to watch an artistic activity and perhaps be involved. The wooden sculptures, which attract the attention and comments of many different segments of the society, are removed during the infrastructure and landscaping works of Çankaya Municipality's Sakarya Pedestrian Area in 2019 and did not return to their place (Figure 3.73).

⁴⁷⁵ Anonym, “Sakarya Caddesi’ndeki ahşap heykeller son halini aldı,” Zafer Newspaper, July 13, 2011, accessed June 15, 2021, <http://www.zafergazetesi.org/haber/Sakarya-Caddesi-ndeki-ahsap-heykeller-son-halini-aldi/47762>. Also see: Anonym, “3. Uluslararası Çankaya Ahşap Heykel Sempozyumu Başladı,” Haberler, June 16, 2013, accessed June 15, 2021, <https://www.haberler.com/3-uluslararasi-cankaya-ahsap-heykel-sempozyumu-4735634-haberi/>.

Figure 3.73 Wooden sculptures in Sakarya Pedestrian Area, 2009.

Source: [Wowturkey Website](http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=14151&start=15), accessed June 15, 2021, photography by Yalçın Okay.

<<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=14151&start=15>>

In addition, the statue named *TaşAnkara* (StoneAnkara) by sculptor Jørgen Haugen Sørensen was placed at the intersection of Sakarya and Selanik Streets in 1992 (Figure 3.74).⁴⁷⁶ Sørensen's visit to Ankara was when SANART, then the Association for Visual Arts (*Görsel Sanatları Destekleme Derneği*), held his first exhibition at Halkbank Sanart Gallery in 1991.⁴⁷⁷ In the same year, SANART was working to identify the important public spaces of the city with the works of well-known artists working on an urban environmental scale such as Bernard Lassus, Otto H. Hajek, Eduardo Chillida.⁴⁷⁸ After *Taşankara* remained at this point until 2019, it was first removed due to renovation works on Sakarya Street and then placed in the western half of Lozan Square. Before it moved, people used to sit on its wide

⁴⁷⁶ Sørensen sculpts the statue in a workshop in Ankara.

⁴⁷⁷ Anonym, “JØRGEN HAUGEN SØRENSEN: THE SCULPTOR MASTER,” accessed September 15, 2021. <https://dapfestival.com/en/project/l-maestro-sculptore-jorgen-haugen-sorensen-2/>.

⁴⁷⁸ Zeynep Aktüre, “SANART 25 Yaşında,” in *Jale N. Erzen Testimonial*, ed. Ayşen Savaş and Sevin Osmay (Ankara: METU MF, 2017), 188.

pedestal, spend time, gather, and sometimes play music. Currently, it is a focal design object en-route (Figure 3.75).

Figure 3.74 TaşAnkara, Jørgen Haugen Sørensen. The statue is being placed at the intersection of Sakarya and Selanik Streets, 1992.

Source: [Facebook Website of Jørgen Haugen Sørensen](https://www.facebook.com/watch/?v=413819109316690), accessed June 18, 2021.

<<https://www.facebook.com/watch/?v=413819109316690>>

Figure 3.75 TaşAnkara's old location, 1992 (Left).

Source: [Wowturkey Website](http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=14151&start=0), accessed June 15, 2021.

<<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=14151&start=0>>

Statue's new location, 2021, photography by the author (Right).

The comments of an interviewee, an academic and an urban planner who was involved in the adventure of the TaşAnkara statue by taking part in the Ankara Urban Aesthetics Board, are as follows:

We said, "Let's set up an urban aesthetic board. Let's call all the architects and landscape architects living and working in Ankara. And everything we will do, not only the competition, but also all the projects that the municipality will do, even if there is no official sanction, let's gather under the roof of Ankara Metropolitan Municipality every month and discuss it there. Let's make that public." This is how it started. All came, it was very good. [...] However, the project did not pass; we could not open a competition. (The idea of the statues) first came from here. This was its first reflection. For example, if people who are good in their field come from Europe and make a landmark in the urban areas where we determine... We placed Sørensen's statue there, for example. We opened it. But what happened next, the statue stands (somewhere else). People are sitting around it. Birds are pooping on it. Is there a statue by Sørensen, though? There is. Those who know know. [...] With the same logic, German sculptor Otto Herbert Hajek had made a sculpture in front of the Gazi High School, near the Fire Department Square in Ulus, with colors and stuff. Like the monument in METU. It was Hajek's, and they destroyed it. They removed it. It was part of it (the initiative) too. (For Sørensen's statue) It was thought, "Where should we put it in Kızılay?" Sakarya came to our minds first, the entrance of Sakarya. If designed in this way, with such objects, then space will emerge.

It is not a coincidence, of course, that the architects, landscape architects, urban planners, and urban designers of the Ankara Urban Aesthetics Board chose the intersection of Sakarya Selanik Streets for the location of the TaşAnkara sculpture by Jørgen Haugen Sørensen. The desire for the sculpture to be insight and have the utmost level of communication with people has the most significant role in this positioning.

Correspondingly, the fact that Sakarya Pedestrian Area has become a heavily used city center ensures its evolution to a public space for molding public opinion. Sakarya Pedestrian Area is an organizing urban space that has a role in the course of the relations of the individuals with the city and with each other and can gather the masses around a purpose. Lefebvre underlines that urban space is a physical

phenomenon and a medium of everyday social practice because of the alternating interaction between urban space and social life.

Concordantly, Batuman defines the public realm as an instrument of legitimacy struggles concerning the potential ground of counter-hegemonic organization.⁴⁷⁹ In the case of the Sakarya Pedestrian Area, the most crucial example of hegemonic interplay's space production reflected in the urban space is the TEKEL Resistance, which continued for 78 days and produced its own sovereignty against the government.⁴⁸⁰

TEKEL workers, who entered Ankara on December 15, 2009, are asked to be deported to indoor sports halls on the first day of their resistance after encountering the police barrier in front of the headquarters of the current government. The government officially wants to isolate the resisters from the public realm as a place of political actions. On the third day of their resistance, TEKEL workers, who were subjected to severe police brutality in Abdi İpekçi Park in Sıhhiye, gather in Sakarya Pedestrian Area, where Türk-İş (Confederation of Turkish Trade Unions) Headquarters is located.⁴⁸¹

TEKEL Resistance redefines Sakarya Pedestrian Area as a public space (Figure 3.76). “The TEKEL Resistance, as a result of the decision of the workers, who did not stop resisting with their oppositional stance despite the material and moral pressures of the police and the government, and not withdrew their bodies from the field of action by settling in the tents they set up on the street, was embodied in the

⁴⁷⁹ Batuman, *Mekân, Kimlik ve Sosyal Çatışma*, 45.

⁴⁸⁰ TEKEL (Tobacco, Tobacco Products, Salt and Alcohol Enterprises Inc. General Directorate) is a governmental institution and was completely privatized starting from 1984 until 2009. See: Meltem Al and Sıla Karataş, “Kentsel Mekan ve Direniş: Sakarya Bölgesi Üzerine Bir Okuma” in *Ankara Kent Atlası*, ed. Güven Arif Sargın (Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 2012), 143. Translated by the author.

⁴⁸¹ Al and Karataş, 143.

occupation of the street for 78 days with the support of street shopkeepers, leftist political subjects, trade unions, non-governmental organizations and the people of Ankara.”⁴⁸² TEKEL workers organize and reproduce the urban space with the tents they set up (Figure 3.77). As Batuman argues, space turns into a tool where not only spatial practices but also identities, slogans, and forms of representation are produced.⁴⁸³

Figure 3.76 Solidarity with TEKEL workers, February 20, 2010.

Source: Meltem Al and Sıla Karataş, “Kentsel Mekan ve Direniş: Sakarya Bölgesi Üzerine Bir Okuma” in *Ankara Kent Atlası*, ed. Güven Arif Sargın (Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 2012), 141. Photography by Sıla Karataş.

⁴⁸² Al and Karataş, 143-4.

⁴⁸³ Batuman, *Mekân, Kimlik ve Sosyal Çatışma*, 62.

Figure 3.77 Tents set up by TEKEL workers and the "Your Resistance is Our Honor" banner by Sakarya Bar Labours, 2010.

Source: Murat Utku, "TEKEL Direnişi Topluma Dayanışmayı Yeniden Hatırlattı," *bianet*, February 3, 2010, accessed August 16, 2021, <https://m.bianet.org/bianet/emek/119827-tekel-direnisi-topluma-dayanismayi-yeniden-hatirlatti>.

One of the interviewees who owns a bar in Kızılay, when asked for his opinion about Sakarya Pedestrian Area hosting protests and resistance, explained the following:

Although it coincided with the period when Sakarya ended, the fact that the Union's Headquarters was there was not the only reason why the TEKEL resistance took place in Sakarya. All the bars there took care of the TEKEL workers enough to make beds in their warehouses (also in their covered terraces). From Eski Yeni Bar to Telwe Bar. There was also Maydanoz Bar back then. Bars usually have basements in Sakarya. Because they are old-style buildings, basements have been converted from warehouses to entertainment venues, like the downstairs of Eski Yeni Bar. For instance, I remember, very clearly, all the establishments that transformed their basements were dormitories during the TEKEL resistance. And the TEKEL

resistance is probably one of the last tracks of the social movement before Gezi. I remember the conversation about beer barrels of a worker who prays five times a day, having never seen a beer barrel or a beer pull in his life, with a bartender. That's what cultural integration is, most likely. I certainly do not believe that the TEKEL resistance would have lasted that long physically if there were no bars and other establishments. I was little, and I was a part of it.

As a space of appearance and visibility, urban space gains symbolic importance in addition to its functional and physical features, where the relationship of the urbanites with each other and with the power is manifested.⁴⁸⁴ In addition to hosting everyday activities, Sakarya Pedestrian Area evolves into a space of political actions with its participation in the transformation process of societal relations.

Sakarya and Yüksel Streets, which took this characteristic from Kızılay Square, which was besieged by the police from time to time after 1980, strengthened these features to a great extent with the TEKEL Resistance. Kızılay Square turns into a place of reoccupation for Gezi Park protests, which started on May 28, 2013, and turned into a countrywide civil uprising, due to the government's demand for the demolition of Gezi Park in Taksim Square, one of the few green spaces in İstanbul, and a shopping center instead (Figure 3.78).

⁴⁸⁴ Al and Karataş, *Kentsel Mekan ve Direniş*, 137.

Figure 3.78 Violent police interference in Gezi Park protests in Kızılay Square.

Source: Anonym, “Kızılay Meydanında ‘Gezi Parkı’ Eylemcilerine Müdahale,” *SonDakika*, June 5, 2013, accessed August 16, 2021, <https://www.sondakika.com/haber/haber-kizilay-meydaninda-gezi-parki-eylemcilerine-4702840/>.

Especially with the murders committed by the police during the Gezi Park protests, Kızılay, especially Sakarya and Yüksel Streets, have become symbolic places of counter-hegemonic struggle. It can be said that the reorganization of the SSK Office Building and its transformation into the Çankaya Municipality Building strengthened the political action in Sakarya Pedestrian Area. Sakarya Pedestrian Area now takes place in the collective memory as an area of political action where oppressed social segments try to make their voices heard for justified reasons and receive support from other segments of the society (Figure 3.79).

Figure 3.79 People making their voices heard gathered in front of Çankaya Municipality Building on Sakarya Street after Turkey's withdrawal from İstanbul Convention, a human rights treaty against violence against women and domestic violence, 2021.

Source: Anonym, “Ankara’da kadınlar sokakta: İstanbul Sözleşmesi’ni uygula,” *Gazete Duvar*, March 20, 2021, accessed August 16, 2021, <https://www.gazeteduvar.com.tr/ankarada-kadinlar-sokakta-istanbul-sozlesmesini-uygula-haber-1516681>.

Through concentration caused by rising and intensifying in the urban core, Sakarya Pedestrian Area hosts diverse mixed uses, people, time and space, and activities and actions. The architectural and urban form helps the area to identify itself, and it is what constitutes urbanity. Architectural form becomes a part of the city, enables us to identify the urban setting. While spaces between urban blocks separate them, they also interrelate and define them, form publicness. In this respect, urban architecture and urban design gain importance against orthodox planning.

Meantime, Lozan Square, which can be associated with the extant green belt from the Lörcher Plan as an extension of the street, is called Mithatpaşa Square at this

period.⁴⁸⁵ Although it was designed as an urban opening towards Mithatpaşa Street in Yalçın-Beate Oğuz and Turgay Ateş plans, Lozan Square has been the scene of a series of illegal initiatives by the municipality. This square has been used as a small-scale bazaar for years and is converted from green space use. It is at a point that dominates the axes of Sakarya Street and Mithatpaşa Avenue.

In 1997, the first pedestrian overpass of the area was built directly on the square, which is now half of a square.⁴⁸⁶ This pedestrian overpass is an example of the municipality's failure to confront the problems correctly. At this point, the preparations are complete for the everyday situation that Tonguç Akış refers to as "uncontrolled (irregular) overlap" for the intersection of Meşrutiyet Avenue and Konur Street.⁴⁸⁷ Pedestrians do not use this pedestrian overpass to cross the street as much as possible. Instead, they unsafely use the traffic way. As Akış states, this tactic is now part of everyday life.⁴⁸⁸ Today Lozan Square is blocked by this pedestrian overpass, two electrical transformers, a semi-publicly owned garden, and pitiful extensions of shops (Figure 3.80).

⁴⁸⁵ Cengizkan, *Kurgu, Tasarım ve Kullanım*, 234.

⁴⁸⁶ Atak, *Bir Başkanın Araba Sevdası*, 108.

⁴⁸⁷ Akış, *Gündelik Hayat*, 105.

⁴⁸⁸ Akış, 106.

Figure 3.80 Surviving public spaces of Lozan Square, 2021, photography by the author.

Mithatpaşa Avenue, which became a speedway in the city center in 1996 with a one-way vehicle bridge that connects to the ground before Lozan Square, literally divides Sakarya Street into two (Figure 3.81).⁴⁸⁹ To quote Trancik, “the artery replaced the avenue and the street lost its social meaning as a multipurpose space.”⁴⁹⁰ As Jacobs argues, traffic arteries and parking lots, gas stations, and car entrances are powerful

⁴⁸⁹ Even though some of these many vehicle bridges, which were built without fulfilling the planning requirements and jeopardized pedestrian mobility in the city center, were sued, and the courts decided to stay the execution. Yet, the municipality administration did not comply with these decisions and completed the projects. See: Ayça M. Öncü Yıldız, “Developments of Ankara Urban Structure and Transportation Systems in the 20th Century,” *Journal of Ankara Studies* 5, no. 1 (2017): 118. doi: 10.5505/jas.2017.81994.

⁴⁹⁰ Trancik, *Finding Lost Space*, 7.

and persistent vehicles of city destruction.⁴⁹¹ For these, city streets, city centers, landmarks are displaced, pierced. In this case, it is a square that has been sacrificed.

Figure 3.81 Meşrutiyet Avenue vehicle overpass connects Lozan Square and divides the square and Sakarya Street into two, 2021, photography by the author.

Mithatpaşa Avenue, or in this case Mithatpaşa Artery, with its unused pedestrian overpass, is a border for Sakarya Pedestrian Area users. It is now certain that Sakarya Street gains a dichotomous identity. While the western half of the street is part of the pedestrian area, the eastern half is an interrupted pedestrian street with less activity and more residential buildings on and around it (Figure 3.82).

⁴⁹¹ Jacobs, *Death and Life*, 338.

Figure 3.82 The urban dichotomy of Sakarya Street.

Sakarya Street in Sakarya Pedestrian Area, 2021, photography by the author (Above).

The eastern half of the street, where the upper floors are almost entirely residential, and the ground floors rarely have commercial activities, 2021, photography by the author (Below).

Nevertheless, people also use the east side of Sakarya Street. It is possible to see people sitting in the chairs of a coffee house in the middle of the street (Figure 3.83). Even if some people are using the shadow of a sign placed by the municipality, the abundance of green is indisputable compared to the west side of Sakarya Street.

Figure 3.83 A coffee house overflowing into the public space on the east side of Sakarya Street and people sitting in the shade of trees, 2021, photography by the author.

The area takes its current urban form with the infrastructure and landscape construction carried out by Çankaya Municipality in 2019. However, the resulting design is not a place-sensitive arrangement that can meet the requirements of this particular urban space. The first example of these is the pool built at the intersection of Sakarya and Selanik Streets (Figure 3.84). Contrary to Turgay Ateş's "Sakarya Street Music, Street Theatre, Water and Light Show Viewing Amphitheater," this pool built by the municipality has outward-facing seating units. Allowing people to sit by the pool even if not in the shade, this urban element offers nothing more. As can be seen in the photo, some people do not prefer to sit by the pool but sit on concrete flowerpots placed by the municipality, which are mainly used to prevent or regulate vehicle traffic.

Figure 3.84 People sitting by the pool and in different spots they can find, 2021, photography by the author.

Another example of water features is the pools placed in front of the Çankaya Municipality Building (Figure 3.85). These pools, whose designs are open to discussion, do not do anything for publicness other than being in the urban space as landscape features and regulating mobility. However, the area in the middle of the pools, reserved for service and supply to the municipality building and serves as a small-scale square, becomes a space for public demonstration.⁴⁹² Although this state of political activity is not directly reflected in the physical space, it exists in Sakarya Pedestrian Area and creates its social and cultural structure.

⁴⁹² See: Figure 3.79.

Figure 3.85 Pool implemented in line with the orthodox planning approach of the municipality and public demonstration space in the middle of the pools.

Several non-valuable uses such as warehouses and storages begin to cover the upper floors of the apartment buildings in the Sakarya Pedestrian Area. This situation can be read as the loss of urban quality of the Kızılay region due to the transportation policies that made this area a commuter zone, the transportation network, and especially the subway transit.

However, decisions taken by municipalities do not diminish the importance of the Sakarya Pedestrian Area in the everyday public life of Ankara. It is a district where people from every walk of life continue to go and use it for necessary, optional, or social activities. University students and middle-middle-low-income groups do use this urban space. Moreover, business diversity still flourishes. Bookstores, brasseries, clothing stores, pharmacists, delicatessens, fish-stores, and especially gastronomic functions and places of entertainment and socializing will always find a place for themselves in this urban space. Diversity in activities, which the area pursues to produce with its fine-grain structure, advances to fuel the public life.

CHAPTER 4

CONCLUSION

This study set out to explore, document, and analyze the formation and transformation process of Sakarya Pedestrian Area, an important node of activity in the Kızılay city center, with the scope of the reproduction of public space and the spatial construction of publicness. This chapter provides a cross reading of the outcomes of the case study with the socio-spatial discussions to highlight the potentials of the Sakarya Pedestrian Area to initiate urbanity in every corner of its expanse. Following a critical reading of the area, this study proposes policies concerning the area to be reconsidered.

In the ninety-six years of the evolution process of Ankara from a small town to a sprawling metropolis until today, Sakarya Pedestrian Area still maintains its feature of being a vital node within the city center. As it can be deduced from the semi-structured interviews that constitute one of the methods of the study, Sakarya Pedestrian Area becomes a formation and transformation space of the city's urban culture as a whole of public spaces in the city center. Opinions told from personal memories jointly support this case. As a place of “messy vitality,” Sakarya Pedestrian Area is a physically and socially diverse urban space where individuals go and use, find each other, and produce the urban culture by making cultural exchanges.

Cumhuriyet Neighborhood, which includes Sakarya Street and its surroundings, was formed as a residential area starting from Lörcher's 1:1,000 scale *Yenişehir* Plan dated 1925. Lörcher and Jansen realized their urbanistic approaches, which were influenced by the architectural movements in Europe, in the formation of *Yenişehir*, and they almost completely formed the morphology of the area in two dimensions. The urban morphological formation determined with the 1925 Lörcher *Yenişehir*

Plan shaped the streets and squares that will carry the activities from Atatürk Boulevard, which was once a promenading space, to the Sakarya Pedestrian Area in the future.

One of the most important examples of the effects of European urbanism in the *Yenişehir* Plan is the creation of the urban texture between two essential elements by associating Atatürk Boulevard and İncesu Creek and mirroring all this urban texture to the west of the boulevard over its axis. Another is Lozan Square, which was designed in 1925 as a green square in the middle of and for a residential area. Besides Lozan Square, the streets of this residential area are classified as public and semi-public, although they do not yet have public functions. In Sakarya Pedestrian Area, as in these examples, the effects and results of design and planning decisions based on these backgrounds are still evident and in effect today.

Sakarya Street and its surroundings are one of the important urban spaces that make up the city center due to the lack of regulations that can handle this life in the old city center of Ulus, the increase in the population, the continuous acceleration of immigration in the city, the proposal of a new residential neighborhood to a point where the growth of the city will continue geographically, the connection of old and new parts of the city with a boulevard that extends to the radiant Çankaya Mansion, and the establishment of new public institutions in and around *Yenişehir*.

However, in Jansen's 1:2,000 scaled *Yenişehir* Plan dated 1930, no public function is considered except for a public bath, a laundry, and a marketplace. Furthermore, the Yucel-Uybadin Plan, which began its urban intervention when Kızılay started to become a central business district, has no proposal for urban life in this city center, which reached its urban form with the competitions organized in the Early Republican Period. It would not be inaccurate to say that this result is inevitable as long as the space does not cease to appear as an investment tool. Nevertheless, as a result of the planning decisions taken in 1960s, Kızılay Square and its surroundings rise and intensify in the urban morphological sense. In the forty years that passed after the first plan, publicness which is followed by urbanity, advanced in this

residential area, which used to consist of single-story houses in the middle of extensive gardens.

The area composed of Sakarya Street and all the streets that cut it, as a whole, has become an urban node remarkably lively and full of character. People spend their time outside and use outdoor spaces. Establishments that make up the fine-grained urbanity include bookstores, music markets, pickle sellers, grilled fish sandwich mongers, fishmongers, flower stores, bakeries, delicatessens, confectioners, and dried nut sellers, are certainly effective in making Sakarya Street and its surroundings a part of everyday life. Individuals get off work and meet in these places. People go shopping or window shopping in the area. In this respect, pedestrianization has been very effective in reviving the area. Sakarya Pedestrian Area, where mixed uses are already and intensely coexisting, becomes more associated with the urban context with its pedestrianization, while urban space and lived space are being reproduced again and again. No matter how questionable the conditions of the urban setting are, excluding surveillance, Sakarya Pedestrian Area is still able to support urbanity in every corner of its expanse. Besides the night activities it hosts, it is also a frequented place during the daytime. People meet, sit and chat on benches or by the pools.

Sakarya Street animatedly cuts Selanik, İnkılap and Bayındır-1 Streets and -although it continues as a pedestrian street- ends with the fast traffic carried by the Mithatpaşa vehicle bridge from Kocatepe and an unnecessarily out-of-scale pedestrian overpass by losing its vitality on its eastern half. However, its fine-grained structure ensures that it does not lose its vitality on the west. The pedestrian area, which is the scene of commercial activities during the day, is even more social at night.

The small scale allows the space to adapt according to the wishes and purposes of the users more than the large scale. Sakarya Pedestrian Area is still changing at the parcel scale today. The area, which has fine-grained streets with uses and activity spaces on the ground floors in the pedestrianization period, can be transformed

according to needs, even on the apartment scale. This adaptive-to-new-uses feature provides flexible diversity to the area.

As Sennett argues concerning the lived space, “the forms themselves acquire an agency of their own in time; they are not limited to the intentions of their original makers. Like the *cité*, the forms of this *ville* are open in time.”⁴⁹³ On the ground and upper floors of the apartment buildings lined up on the streets, there are places that host commercial, social and cultural activities such as bookstores, patisseries, delicatessens, beer houses, restaurants, taverns, florists, pharmacists, fish stores, pickle stores, mussel sellers, and various clothing stores, and there are diverse users who use these spaces at different times of the day. These apartment buildings, which are incomplete in form, are in constant change not only on the ground floors but also on the upper floors as uses and users.

Urban planners such as Raşit Uybadin and Nihat Yücel or architects such as Orhan Dinç and Nejat Ersin most likely did not foresee that there would be *pavyons* on the upper floors of buildings that are constantly transforming programmatically in the future. Yet still, the *pavyons* are there, and the place was able to absorb and house them. Therefore, Sakarya Pedestrian Area is a place hospitable to diversity.

Diversity still shines in the area. Today, Sakarya Pedestrian Area is a defined area of freedom as it hosts establishments that classify themselves according to different musical styles (rock, metal, *pavyon*, and folk music) and social solidarity and cultural associations of many other provinces. As a result of its density and central location, vitality makes the area an eminent space for everyday activities and political actions.

Notwithstanding, the urban space has been decapitalized and disjointed by means of technological advances throughout the last century. Large-scale developers and foreign investors are replacing the emotional connections to open public spaces with

⁴⁹³ Sennett, *Building and Dwelling*, 301.

financial interests. Rather than a multidimensional and open-ended unit of social life, public space is instrumentally being utilized to accomplish a specific objective.

The process, which started with the creation of new satellite settlements outside the existing city with the planning decisions in the 1970s, continues to spread in every direction that is accessible in parallel with the increasing automobile ownership and the road infrastructure built in recent years. On the other hand, in the early 2000s, qualified bars, pubs, and restaurants started to shift to Kavaklıdere Neighborhood, one of the city centers of Ankara beginning from the late 1970s. With the upper-income groups leaving the city center, the westward growth of the city accelerates. The fact that a substantial part of Ankara residents prefers these newly formed residential areas outside the city has significant consequences for the city as a whole. What has emerged is a city whose public space is increasingly fragmented, and its existing public spaces are becoming unqualified with the segregation of social groups in space. As Bilsel states, the city is no longer a shared public realm where individuals from different communities and segments encounter, see each other, and live together.⁴⁹⁴

The land use studies carried out in Ankara in the 1990s show that especially the productive capital and offices rapidly moved to the south, moving from Kızılay to Kavaklıdere and Çankaya Neighborhoods.⁴⁹⁵ The area left by the productive capital is swiftly being dissolved, just like in the old town Ulus, and it is beginning to experience significant problems such as the change in the demographic structure involved in the everyday life of the area, leading to a decay in diversity.

⁴⁹⁴ Bilsel, *Ankara'da Kentsel Başkalaşım*, 39.

⁴⁹⁵ Gökçe argues that the decay in Ankara's city center is not accidental but has been specifically realized by policies at the national and local scale. The location choices of shopping centers and transportation policies in the city are carried out in accordance with this reduction. See: Gökçe, *Ankara Kent Merkezi*, 33.

Another conclusion drawn from the case study is that there is a risk of losing a certain balance between different uses in the Sakarya Pedestrian Area. The stigmatization of "If there are spaces for drinking in an urban space, it is bad and cannot be expected to be a decent place" is one of the most troubling risks that can adversely affect the urban culture and diversity of uses and users in the area. That this view is invalid can be deduced from the example that Sakarya Beer Park provided social cohesion and tolerance even in a heated period like just before the 1980 coup.

The fact that Sakarya Pedestrian Area has become a lively city center is directly related to its urban texture, fine-grained pattern, and mixed uses. It can be said that this urban space owes the density mentioned by Jane Jacobs to the Zoning of Floor Order Plan and the Yücel-Uybadin Plan. However, at the point reached today, there is a critical problem with the management of the urban space. Urban design is not merely designing physical surfaces; It has business and management dimensions directly related to urban life. In this respect, the authority of municipalities to issue licenses and the direction in which they use this authority is vital for urban life. In order to eliminate stigmatization and to develop the round-the-clock fine-grained pattern of the Sakarya Pedestrian Area, municipalities and institutions that have adopted urbanity as a principle should take steps and produce policies by taking into account the history and life of the city center.

Sakarya Street and its surroundings reach their current quality as a result of the transformation of the use of individual buildings, the pedestrianization, and is the intersection of the most crucial transportation lines of the area leading to the highest accessibility in Ankara. Although public spaces as new centers of attraction have been created in the satellite districts of Ankara in recent years and a general lack of quality prevails in similar areas in the city center, these spaces in the center are used intensively by the citizens. Nevertheless, the closing down of cultural activity spaces such as cinemas and theaters or the change in their location in the city reduces the cultural value of Sakarya Street and its surroundings.

During the Covid-19 pandemic period, especially in its first year, urban life may not have been absent, but it was static and isolated. The boundaries between isolation and contact have become sharper. Mass media have become almost the only point of contact with the outside world as urban life has gradually disappeared. In addition, since nearly all shopping malls are fully enclosed spaces, they have become places that should not be spent too long due to the pandemic.

Walking around in pedestrian streets for shopping has become literally healthier than going to shopping malls. Despite the increasing number of online shopping, it cannot replace people's needs for meeting and socializing. In fact, sometimes not just going shopping but making excuses to go out, wander about, looking for stimulus, or just to get some fresh air have become psychological demands. Therefore, the city's conventional commercial streets and the public spaces of the city center still form a valid model for not only commercial activities but also for everyday life.

Moreover, public space has different dimensions. Sakarya Pedestrian Area still defines the political dimension of the public space today, as it is the city center, to which governments attribute ideologies and as a place of appearance and to be heard with its publicness and openness. The fact that it hosts political demonstrations indicates that the relationship between everyday life and politics still exists in the space. By all means, Sakarya Pedestrian Area is not just a place for political action. As for the other dimension, it is an open urban space where individuals perpetuate their everyday lives and participate in everyday and public activities.

The city's everyday life constitutes urbanity and urban culture, and this culture is a resistance against the lifestyle imposed by capitalism. Sakarya Pedestrian Area produces the spaces of this resistance in Ankara. Poets, writers, painters, academics, and people from different professions would come together in this urban space, share and convey their thoughts. The cafes, which were the beginning of the bourgeois public realm that Habermas mentioned, fulfilled their duties in this urban space for a while and still continues to do so in one way or another.

Sakarya Pedestrian Area is an important urban space where the everyday life of the city takes place, as it generates urbanity by creating an urban culture in the city of Ankara and produces public spaces in terms of everyday life. Since public space is a lived and shared space, the area is a place of sharing. Sakarya Pedestrian Area is a place where many Ankara residents lived and have memories of their youth and childhood. Thus, the city center can be defined as an important bearer of meaning for all citizens. The area gains its place characteristic over time as it is a public space and shared by everyone.

Furthermore, Sakarya Pedestrian Area is open in form as an urban setting. The area exists not only as streets but as a whole of public spaces, with cafes, taverns, music markets, and bookstores open to it. This is not only a matter of publicness but also of semi-private and semi-public spaces and physical factors that generate the urban culture. Since its formation, Sakarya Pedestrian Area is open and open-to-all with all these spaces, functions, and open streets. It is public in the sense that it is open-to-all, and its openness makes it a substantial public space for the public realm. It defines an openness with its semi-open spaces where one can drink raki, drink beer, eat appetizers and socialize. The freedom that this openness represents is even more clearly understood in today's Turkey.

Thus, Sakarya Pedestrian Area is not merely a place for gastronomic activities; it is the place of the city's cultural life and a particular lifestyle. As stated earlier, the regulars of the taverns and restaurants mentioned above were intellectuals for a while. In these establishments where people spontaneously go to chat, they sit around a table and start discussions and learn from each other. This interaction, which became a part of the public life of a period in terms of everyday life, is still a part of the area's culture, although not as much as before.

Bilsel emphasizes the importance of the urban architecture approach that considers the existing urban structure and texture, the differentiation and interrelation of public, semi-public, and semi-private spaces, and the urban and architectural context,

instead of the modernist attitude that dominates urban renewal projects.⁴⁹⁶ In the context of Ankara, where functional zoning ceaselessly produces its lost spaces, Sakarya Pedestrian Area gains vital importance with its existing urban form and central location that produces urbanity and allows vitality.

In this case, what uses in the space should be regulated as part of the urban design becomes more of an issue to sustain both daily and night uses. Especially, the fact that cultural activities cannot find room for themselves in the space, and therefore that a certain part of the society uses, but a certain part of it never goes to the city center poses a significant problem. With the already existing segregation in the society, the social monopoly that causes this problem can provoke decay in the area.

In this respect, the state or the municipality should initiate efforts to bring cultural activity spaces back to this urban space to prevent it from becoming where only bars, *pavyons*, and *döner shops* form, and ensure the continuation of functions that enable day and night uses. Cultural policies should be developed to socially repair and improve the city center so that it does not tend to a specific focus but becomes an area that brings together individuals from diverse cultures. It is vital for Sakarya Pedestrian Area that pickle shops, fishmongers, bookstores, and music markets continue to exist in the space.

Overall, this study strengthens the idea that urban design policies should be initiated not as a practice of beautifying the city but as a design activity that adopts the ethical principle of observing the public space and produces the knowledge of the design of the public space. In the sense of visual expression and perception, regulations should be brought to the signage covering almost all of the facades of the buildings, and the building facades, which should be in contact with the surface of the street, should form the street.

⁴⁹⁶ Bilisel, *Kent Mekanları*, 48.

As in Turgay Ateş's 1978 pedestrianization project, pedestrian mobility at the ground level designed according to open space uses and movement traces should be reapplied to define open public spaces and their relations with semi-public and semi-private spaces. Greening and shading elements should be installed in the streets, especially on the east-west axes, and spaces for sitting, spending time, gathering, and watching or participating in activities in open public spaces should be defined by pedestrian mobility on the ground level.

Combining the existing pedestrian areas with public transportation and private vehicles, with measures of traffic calming that prioritizes pedestrian mobility positively affects the spatial integrity of the city center and the behavior of individuals. Besides all these, it is important in terms of awareness and encouragement that the bicycle path regulations, which have been initiated on a small scale in different districts of Ankara in recent years, are also implemented in the city center.

Thanks to the fact that Kızılay is the capital city's center, it will be urbanely and architecturally revisited and reconsidered as long as it maintains its economic potential. In this respect, the findings of this study, which investigated in depth which decisions were taken by considering the city and its citizens during the nearly hundred-year history of the area, and the results of these decisions reflected on urban life, are a base for the areas planned to be designed in the future of the city. This thesis lays a foundation for the future of this city center.

REFERENCES

- Acar, Melis. “TED Ankara College: An Educational Institution and Its Places of Urban Life in Kolej District.” Master’s thesis, Middle East Technical University, 2019.
- Adams, C. William. “Conducting Semi-Structured Interviews.” In *Handbook of Practical Program Evaluation*, edited by K.E. Newcomer, H.P. Hatry, and J.S. Wholey, 492-505. New Jersey: Jossey-Bass, 2015.
- Akçura, Tuğrul. *Ankara: Türkiye Cumhuriyeti’nin Başkenti Hakkında Monografik Bir Araştırma*. Ankara: METU Faculty of Architecture, 1971.
- Akış, Tonguç. “Gündelik Hayat ve Kentsel Mekân: Yüksel Yaya Bölgesi’nde Yürümek.” In *Başkent Üzerine Mekân-Politik Tezler: Ankara’nın Kamusal Yüzleri*, edited by Güven Arif Sargın, 77-118. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Aktüre, Zeynep. “SANART 25 Yaşında.” In *Jale N. Erzen Testimonial*, edited by Ayşen Savaş and Sevin Osmay, 187-96. Ankara: METU MF, 2017.
- Al, Meltem, and Sıla Karataş. “Kentsel Mekan ve Direniş: Sakarya Bölgesi Üzerine Bir Okuma.” In *Ankara Kent Atlası*, edited by Güven Arif Sargın, 137-45. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 2012.
- Altınıyıldız Artun, Nur, and Roysi Ojalvo. *Arzu Mimarlığı: Mimarlığı Düşünmek ve Düşlemek*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
- Ankara’da İz Bırakan Mimarlar. “Orhan Dinç Yapıları.” Accessed June 15, 2021. <https://www.ankaradaizbirakanmimarlar.com/14-dinc-yapilar>.
- Anonym. “3. Uluslararası Çankaya Ahşap Heykel Sempozyumu Başladı.” Haberler, June 16, 2013. Accessed June 15, 2021. <https://www.haberler.com/3-uluslararasi-cankaya-ahsap-heykel-sempozyumu-4735634-haberi/>.

Anonym. “ÇANKAYA’DA AHŞAP YONTTULAR.” Türkiye Turizm, June 17, 2009. Accessed June 15, 2021. <https://www.turkiyeturizm.com/mobi/cankayada-ahsap-yonttular-20532h.htm>.

Anonym. “ESKİ CADDEDE YENİ DÜZENLEME.” Milliyet, May 14, 1980. Accessed May 16, 2021. <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1980/05/14>.

Anonym. “JØRGEN HAUGEN SØRENSEN: THE SCULPTOR MASTER.” Accessed September 15, 2021. <https://dapfestival.com/en/project/l-maestro-scultore-jorgen-haugen-sorensen-2/>.

Anonym. “Sakarya Caddesi’nde OHAL!” Evrensel, May 10, 2004. May 19, 2021. <https://www.evrensel.net/haber/150525/sakarya-caddesi-nde-ohal>.

Anonym. “Sakarya Caddesi’ndeki ahşap heykeller son halini aldı.” Zafer Newspaper, July 13, 2011. Accessed June 15, 2021. <http://www.zafergazetesi.org/haber/Sakarya-Caddesi-ndeki-ahsap-heykeller-son-halini-aldi/47762>.

Anonym. “Yüksel Yaya Bölgesi.” *Bülten* 85 (2011): 42-4.

Arendt, Hannah. *The Human Condition*. Chicago: The University of Chicago Press, 1998.

Atak, Eser. “Bir Başkanın Araba Sevdası ve Ankara Ulaşımında Kayıp Yıllar.” *Planlama Dergisi* 4 (2005): 102-11.

Ateş, Turgay. “Ankara Kent Merkezi’nin Fonksiyonel Değerlendirmesi; Kamusal ve Özel Alanlar, Alış-Veriş Mekanları, Yayalar ve Yaya Mekanları.” In *Ankara Kent Merkezinin Dönüşümü: Geçmiş – Bugün – Gelecek (Panel)*, edited by Gözde Güldal, 68-77. Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi, 2013.

Ateş, Turgay. “Geçmiş Dönemlerin Yaşam Biçimine Olan Özlemin Bir Anlatımı: Yaya Bölgeleri.” *Peyzaj Mimarlığı* 91, no. 1 (1991): 18-22.

Ayoğlu, Bayazıt O. “Başkent Merkezinden Çökerken.” *Peyzaj Mimarlığı Dergisi* (2012-2013): 89-93.

Babalık-Sutcliffe, Ela. “Kent Merkezi Ulaşım Planlama İlkeleri Çerçevesinde ‘Ankara Kent Merkezi: 1985 Kentsel Ulaşım Çalışması’ndan Bugüne.” In *‘Cumhuriyet’in ‘Ankara’sı*, edited by Tansı Şenyapılı, 286-308. Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2006.

Baird, George. *The Space of Appearance*. Cambridge: MIT Press, 2003.

Barlas, Adnan M. *Kentsel Törenler, Kentsel Sokaklar*. Ankara: METU Faculty of Architecture, 2014.

Baş, Yener. “Ankara-Yenişehir’de Kentsel Biçimin Değişimi ve Mülkiyet İlişkilerinin Rolü.” “DeğişKent” Değişen Kent, Mekân ve Biçim, Türkiye Kentsel Morfoloji Ağı II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu, İstanbul, Turkey, 811-24, 2018.

Baş, Yener. “Production of Urban Form as the Reproduction of Property Relations Morphogenesis of Yenişehir – Ankara.” Ph.D. diss., Middle East Technical University, 2010.

Başaran, Sedef, Kübra Cihangir-Çamur, Hakan Hisarlıgil, Hülagü Kaplan, Emel Kıvan, V. Senihi Kitapçı. “Yüksel Yaya Bölgesi.” *Planlama Dergisi* 89, no. 2-3-4 (1989): 62-70.

Batuman, Bülent. “City Profile: Ankara.” *Cities* 31, (2013): 578-90.

Batuman, Bülent. “Mekân, Kimlik ve Sosyal Çatışma: Cumhuriyet’in Kamusal Mekânı Olarak Kızılay Meydanı.” In *Başkent Üzerine Mekân-Politik Tezler*:

Ankara'nın Kamusal Yüzleri, edited by Güven Arif Sargın, 41-76. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

Bayraktar, Güray. "The Examination of Socio-cultural and Economical Characteristics of Street Children: Ankara Sakarya Street Sample." Master's thesis, Pamukkale University, 2007.

Bayraktar, Nuray A. "Large-Scale Change in the Capital Ankara after the Declaration of the Republic: The Construction of Modern Life and Modern Spaces." *Journal of Ankara Studies* 4, no. 1 (2016): 67-80. doi:10.5505/jas.2016.69875.

Bayraktar, Nuray, Bülent Batuman, and Elif Selena Ayhan, ed. *Sivil Mimari Bellek: Ankara 1930-1980*. Ankara: Koç University VEKAM, 2014.

Bilsel, Cânâ F. "Ankara'da Kentsel Başkalaşım Karşısında Kentsel Kimlik Sorunu: Kent Merkezleri ve Kamusal Mekânlar." *Bülten* 67 (2009): 33-46.

Bilsel, Cânâ F. "Ankara'nın Parçalanmış Kamusal Alanını Yeniden Onarmak Olası Mı?" *Bülten* 25 (2004): 40-43.

Bilsel, Cânâ F. "Kent Mekânlarının Yeniden Üretiminde Kentsel Morfoloji ve Kent Mimarlığı Yaklaşımı: Paris Örneği." "DeğişKent" Değişen Kent, Mekân ve Biçim, Türkiye Kentsel Morfoloji Ağı II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu, (İstanbul, Turkey, 2018): 35-56.

Bilsel, Cânâ F. "Yeni Dünya Düzeninde Çözünen Kentler ve Kamusal Alan: İstanbul'da Merkezkaç Kentsel Dinamikler ve Kamusal Mekan Üzerine Gözlemler." *Kendine Ait Bir Oda*, August 1, 2009. Accessed June 12, 2021. <https://kendineaitbiroda.wordpress.com/2009/08/01/yeni-dunya-duzeninde-cozulen-kentler-ve-kamusal-alan-istanbulda-merkezkac-kentsel-dinamikler-ve-kamusal-mekan-uzerine-gozlemler-yazar-cana-bilsel/>.

Bilsel, Güven S. "Başkent Ankara / 1: Özel İlgi Odaklarının Oluşum ve Değişim Süreçleri." *Mimarlık* 401 (2018): 73-6.

Bilsel, Güven S. “Başkent Ankara / 2: Çağdaş Başkent'in Mekâna Yansımış Özgün Kültürel Kimliği ve Değiştirilme Çabaları.” *Mimarlık* 402 (2018a): 61-5.

Boyer, Christine M. *The City of Collective Memory: Its Historical Imagery and Architectural Entertainments*. Cambridge: MIT Press, 1996.

Çalışkan, Olgu. “Başkent’in Mekansal Tasarım Sorunları.” *Odtü’lüler Bülteni* 4, 2017.

Çankaya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi. “21/04/2016, Y.MİMAR YALÇIN OĞUZ- KIZILAY YYA BÖLGELERİ-II.” YouTube video, 19:31. April 22, 2016. <https://www.youtube.com/watch?v=9GBXLwceE6o&t=180s>.

Çolpa, M. Zeynep. “Convivial Urban Spaces: The Case of Sakarya Street, Ankara.” Master’s thesis, Middle East Technical University, 2015.

Calvino, Italo. “Two Interviews on Science and Literature.” In *The Literature Machine: Essays*, translated by Patrick Creagh, 28-38. London: Vintage Books, 1997.

Cengizkan, Ali, and N. Müge Cengizkan. “Yeni Konut.” In *Bir Şehir Kurmak: Ankara 1923-1933*, edited by Ali Cengizkan and N. Müge Cengizkan, 235-48. Ankara: Koç University VEKAM, 2020.

Cengizkan, Ali. “1957 Yücel-Uybadin İmar Planı ve Ankara Şehir Mimarisi.” In *‘Cumhuriyet’in ‘Ankara’sı*, edited by Tansı Şenyapılı, 24-59. Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2006.

Cengizkan, Ali. “Kurgu, Tasarım ve Kullanım: Cumhuriyet Dönemi Kamusal Mekânları İçin Bir Çalışma Programı.” In *Başkent Üzerine Mekân-Politik Tezler: Ankara’nın Kamusal Yüzleri*, edited by Güven Arif Sargın, 215-244. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

Cengizkan, Ali. “Yeni Konut: Yeni Yaşamın Yeni Toplumla Belirlenimi.” In *Bir Şehir Kurmak: Ankara 1923-1933*, edited by Ali Cengizkan and N. Müge Cengizkan, 153-78. Ankara: Koç University VEKAM, 2020.

Cengizkan, Ali. “Yenişehir’in Ortaya Çıkışı: Konut Yapımında Gerilimler ve Kenti Konutla Yapmak.” In *Bir Şehir Kurmak: Ankara 1923-1933*, edited by Ali Cengizkan and N. Müge Cengizkan, 143-52. Ankara: Koç University VEKAM, 2020.

Cengizkan, Ali. *Ankara’nın İlk Planı: 1924-25 Lörcher Planı*. Ankara: Arkadaş, 2004.

Civelekoğlu, Levent. “‘İsviçre’nin Milka’sını çok iyi bilirsiniz, ya Ankara’nın Milka’sını?..” December 29, 2019. Accessed June 29, 2021. <https://lcivelekoglu.blogspot.com/2019/12/isvicrenin-milkasn-cok-iyi-bilirsiniz.html>.

Conzen, M. R. G. *Thinking About Urban Form: Papers on Urban Morphology, 1932-1998*. Edited by Michael P. Conzen. Bern: Peter Lang, 2004.

Conzen, P. Michael. “Analytical approaches to the urban landscape.” In *Dimensions of Human Geography: Essays on Some Familiar and Neglected Themes*, edited by K. W. Butzer, 128-65. University of Chicago Department of Geography Research Paper 186. Chicago: University of Chicago, 1978.

Dacheux, Éric, ed. *Kamusal Alan*. Translated by Hüseyin Köse. İstanbul: Ayrıntı, 2012 [2008].

De Certeau, Michel. *The Practice of Everyday Life*. Translated by Steven Rendall. London: University of California Press, 2002.

Demirtaş, Ahmet. “Yok Edilen Yeni Sahne.” *Kebekik* 35 (2013): 243-9.

Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü, Strateji Geliştirme Genel Müdürlüğü. *Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü, 2018 Faaliyet Raporu*.

Dinçer, Fehmi. “Kelimelerin Tarihi: ‘Piyasa’ Kelimesinin Etimolojisi.” *Milliyet Blog*, May 3, 2008. accessed July 20, 2021. <http://blog.milliyet.com.tr/kelimelerin-tarihi---piyasa--kelimesinin-etimolojisi/Blog/?BlogNo=107425>.

Ergir, Yalçın. “‘Piknik’ – Tuna Caddesi, 1/A, Yenışehir/ANKARA.” Accessed April 19, 2021. <https://www.ergir.com/Piknik.htm>.

Foucault, Michel. “Of Other Spaces, Heterotopias.” Translated by Jay Miskowiec. *Architecture, Mouvement, Continuité* 5 (1984): 46-9.

Foucault, Michel. “Of Other Spaces.” Translated by Jay Miskowiec. *Diacritics* 16, no. 1 (1986): 22-7.

Fraser, Nancy. “Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy.” *Social Text*, no. 25/26 (1990): 56-80. <https://doi.org/10.2307/466240>.

Gehl, Jan. *Life Between Buildings: Using Public Space*. Translated by Jo Koch. Washington, DC: Island Press, 2011.

Gökçe, Buğra. “Ankara Kent Merkezi’nin Erken Cumhuriyet Döneminden Günümüze Planlanması; Uygulamaları ve Sorunları.” In *Ankara Kent Merkezinin Dönüşü: Geçmiş – Bugün – Gelecek (Panel)*, edited by Gözde Güldal, 30-7. Ankara: TMMOB  ehir Plancıları Odası Ankara  ubesi, 2013.

Günay, Baykan. “Ankara  ekirdek Alanının Oluşumu ve 1990 Nazım Planı Hakkında Bir Değerlendirme.” In *‘Cumhuriyet’in ‘Ankara’sı*, edited by Tansı Şenyapılı, 60-118. Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2006.

Gürallar, Neşe. “Kamu – Kamusal Alan – Kamu Yapıları – Kamusal Mekân: Modernite  ncesi ve Sonrası için Bir Terminoloji  alı ması.” *Mimarlık* 350 (2009): 52-5.

Habermas, Jürgen. “The Public Sphere: An Encyclopedia Article (1964).” Translated by Sara Lennox and Frank Lennox. *New German Critique* 1, no. 3 (1974): 49-55.

Habermas, Jürgen. *The Structural Transformation of the Public Sphere*. Translated by Thomas Burger. Cambridge: MIT Press, 1993.

Harvey, David. “The Right to The City.” *New Left Review* 53 (2008): 23-40.

Harvey, David. *Justice, Nature, and the Geography of Difference*. Cambridge, MA: Blackwell, 1997.

İzmir, Gül B. “Kent Mobilyalarının İnsan Yaşamındaki Yeri ve Önemi.” *Peyzaj Mimarlığı* 91 no. 1 (1991): 41-3.

Jacobs, Jane. *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Vintage Books, 1961.

Kaplan, Hülagü, and Aysun Acuner. “Ankara’da Yayalaştırma Sorunsalı: Yaya Alanlarının Yasal Çerçeve ve Yerel Yönetimlerin Rolü Kapsamında Değerlendirilmesi.” *Planlama* 4 (2005): 112-23.

Karakurt, Sebati. “Ankara SSK İşhanı’nda postmodern hayat.” *Hürriyet*, November 23, 2002. Accessed June 19, 2021. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ankara-ssk-ishani-nda-postmodern-hayat-111275>.

Karakuş Candan, Tezcan. “Kentimizden Kayan Yıldız, Sular İdaresinden Mühendis Eşref’in Konutu... Nam-ı Diğer Körfez Lokantası.” *Bülten* 25 (2004): 2-3.

Keleş, Ruşen. “Kamusal Alan, Kentleşme ve Kentlilik Bilinci.” *Güney Mimarlık* 10 (2012): 10-2.

Keskinok, Çağatay H. “Ne Demek İstedğini Çizerken Anlardınız Daha Çok.” *METU Journal of Faculty of Architecture* 2 (2016): vii-ix.

Koç University Digital Collection. “Ünyazıcı Apartmanı No: 10.” Accessed June 21, 2021. <https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/SMB/id/3862>.

Kostof, Spiro. *A History of Architecture: Settings and Rituals: International Second Edition*. New York: Oxford University Press, 2010.

Kuyrukçu, Zafer, and Emine Yıldız Kuyrukçu. “Tarihi ve Kültürel Süreklilik Bağamında Sait Bektimur Evi’nin Yeniden Kullanımı.” *Artimium* 5, no. 2 (2017): 38-5.

Larkham, P. J., and Andrew Jones, *Glossary of Urban Form*. Institute of British Geographers: Historical Geography Research Group, 1991.

Lefebvre, Henri. *The Production of Space*. Translated by Donald Nicholson-Smith. Cambridge: Blackwell, 1991.

Lefebvre, Henri. *Writings on Cities*. Translated by Eleonore Kofman and Elizabeth Lebas. Oxford: Blackwell, 1996.

Lynch, Kevin. *A Theory of Good City Form*. Cambridge: MIT Press, 1981.

Lynch, Kevin. *The Image of the City*. Cambridge: MIT Press, 1990.

Madanipour, Ali. *Public and Private Spaces of the City*. London: Routledge, 2003.

Meninski, Franciscus a Mesgnien. *Thesaurus Linguarum Orientalium Turcicae, Arabicae, Persicae*. Vienæaustriæ, 1680.

Montgomery, John. "Making a City: Urbanity, Vitality and Urban Design." *Journal of Urban Design* 3, no. 1 (1998): 93-116.

Nalbantoğlu, Hasan Ü., Ulus Baker, Murat Uluğ, and Kenan Güvenç. "Gündelik Hayat I." *Mimarlık* 272 (1996): 35-43.

Nalbantoğlu, Hasan Ü., Ulus Baker, Murat Uluğ, and Kenan Güvenç. "Gündelik Hayat II." *Mimarlık* 273 (1996a): 21-30.

Norberg-Schulz, Christian. "The Phenomenon of Space." In *Urban Design Reader*, edited by Michael Larice and Elizabeth Macdonald, 125-37. London: Routledge, 2013.

Norberg-Schulz, Christian. *Genious Loci*. New York: Rizolli International Publications, Inc., 1979.

Polat, Erkan. "Accessible and Livable Pedestrian Spaces in Design for the Disabled: The Case of Sakarya Street Pedestrian Space in Ankara-Kızılay Central Pedestrian Zone." Master's thesis, Gazi University, 1998.

Resuloğlu, Çılga. "The Tunalı Hilmi Avenue, 1950s-1980s: The Formation of a Public Place in Ankara." Master's thesis, Middle East Technical University, 2011.

Oğuz, Yalçın. "Kızılay Yaya Bölgeleri: 1986-1987 Yıllarına Ait Durum Tespiti ve Planlama Önerileri." Presentation at Çankaya University Thursday Seminars, Çankaya University, April 24, 2016.

Okulu, Gökçe S. "Non-motorized Transport for Mobility Planning in City Centers: An assessment of Opportunities for Transforming Ankara, Tunalı Hilmi Street into a Pedestrian-Friendly Area." Master's thesis, Middle East Technical University, 2007.

Oldenburg, Roy. "The Problem of Place in America." In *Urban Design Reader*, edited by Michael Larice and Elizabeth Macdonald, 138-48. London: Routledge, 2013.

Öncü Yıldız, M. Ayça. "Developments of Ankara Urban Structure and Transportation Systems in the 20th Century." *Journal of Ankara Studies* 5, no. 1 (2017): 108-22. doi: 10.5505/jas.2017.81994.

Öygür, Ali V. "Ankara'nın Yeni Yüzü: Yenişehir." Accessed May 18, 2021. <https://alivedatoygur.wordpress.com/2018/09/01/ankaranin-yeni-yuzu-yenisehir/>.

Relph, Edward. "Prospects for Places." In *Urban Design Reader*, edited by Michael Larice and Elizabeth Macdonald, 119-24. London: Routledge, 2013.

Roy, J. "Polis and Oikos in Classical Athens." *Greece & Rome* 46 (1999): 1-18. doi:10.1017/S0017383500026036.

Salt Research. "Moni Salim Özgilik, 'The Legend of Sakarya,' Sakarya Square (Ankara), 1988." Accessed June 18, 2021. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/207862?locale=en>.

Sargın, Güven A. "Kamu, Kent ve Polytika." In *Başkent Üzerine Mekân-Politik Tezler: Ankara'nın Kamusal Yüzleri*, edited by Güven Arif Sargın, 9-40. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

Sennett, Richard, and Pablo Sendra. *Designing Disorder: Experiments and Disruptions in the City*. New York: Verso, 2020.

Sennett, Richard. *Building and Dwelling: Ethics for the City*. London: Penguin Books, 2019.

Solnit, Rebecca. *Wanderlust: A History of Walking*. London: Granta, 2014.

- Sönmez, Begüm. "Sculptures in Public Sphere in the 1980s: Ankara and Istanbul." Master's thesis, Hacettepe University, 2015.
- Tankut, Gönül. "Ankara'nın Başkent Olma Süreci." *ODTÜ MFD* 8, no. 2 (1988): 93-104.
- Tankut, Gönül. "Ankara'nın Planlı İmarı ve Şehir Mimarisi." *Mimarlık* 284 (1998): 20-1.
- Tankut, Gönül. *Bir Başkent'in İmarı: Ankara: (1929-1939)*. İstanbul: Anahtar Kitaplar, 1993.
- Tanyer, Turan. "About Bookstores of Ankara..." *Journal of Ankara Studies* 1, no. 1 (2013): 113-29.
- Tekeli, İlhan. "Ankara Kent Atlası Üzerine Bir Üst Okuma." In *Ankara Kent Atlası*, edited by Güven Arif Sargın. xx-xxvii. Ankara: TMOOB, 2012.
- Tekeli, İlhan. "Kent Tarihi Yazımı Konusunda Yeni Bir Paradigma Önerisi." In *'Cumhuriyet'in 'Ankara'sı*, edited by Tansı Şenyapılı, 2-21. Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2006.
- Topçu, Metin. "Spatial Variation of Apartment Housing in Ankara." Master's thesis, Middle East Technical University, 2004.
- Trancik, Roger. *Finding Lost Space: Theories of Urban Design*. New York: Van Nostrand Reinhold, 1986.
- Uluiş, Levent. "Einparteienregime und Städtebau Die Entstehung der neuen Hauptstadt der kemalistischen Türkei (1923-1938)" [One-Party Regime and Urban Development: The Emergence of the New Capital of Kemalist Turkey (1923-1938)]. Ph.D. diss., Berlin Institute of Technology, 2015.
- Vardar, Ali. "Başkent'in İlk Planları." *Planlama* 89, no. 2-3-4 (1989): 38-50.

Wilson, William. *The City Beautiful Movement*. Baltimore: John Hopkins University Press, 1989.

Yalım, İnci. “Ulus Devletin Kamusal Alanda Meşruiyet Aracı: Toplumsal Belleğin Ulus Meydanı Üzerinden Kurgulanma Çabası.” In *Başkent Üzerine Mekân-Politik Tezler: Ankara’nın Kamusal Yüzleri*, edited by Güven Arif Sargın, 157-214. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

Yenişehirlioğlu, Filiz. “Looking at Maps.” In *Ankara on the maps, Ankara Maps and Plans: A Selection from Collections*, 3-4. Ankara: Koç University VEKAM, 2017.

Yetkin, Sultan. “Urban Culture and Space Relations: Sakarya Caddesi as an Entertainment Space in Ankara.” Master’s thesis, Middle East Technical University, 2004.

APPENDICES

A. Permission Letter from Human Subjects Ethics Committee

UYGULAMALI ETİK ARAŞTIRMA MERKEZİ
APPLIED ETHICS RESEARCH CENTER

ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
MIDDLE EAST TECHNICAL UNIVERSITY

DUMLUPINAR BULVARI 06800
ÇANKAYA ANKARA/TURKEY
T: +90 312 210 22 91
F: +90 312 210 79 59
ueam@metu.edu.tr
www.ueam.metu.edu.tr

Sayı: 28620816 /

26 Temmuz 2021

Konu : Değerlendirme Sonucu

Gönderen: ODTÜ İnsan Araştırmaları Etik Kurulu (İAEK)

İlgi : İnsan Araştırmaları Etik Kurulu Başvurusu

Sayın Prof.Dr. F.Cana Bilisel

Danışmanlığını yürüttüğünüz Utku Coşkuner'in "Kentsellik ve Gündelik Hayat Aktiviteleri İlişkisi: Sakarya Yaya Bölgesi Örneği" başlıklı araştırması İnsan Araştırmaları Etik Kurulu tarafından uygun görülmüş ve **324-ODTU-2021** protokol numarası ile onaylanmıştır.

Saygılarımızla bilgilerinize sunarız.

Prof.Dr. Mine MISIRLISOY
İAEK Başkan

B. Interviewee Profiles

Table C.1 The Profile of Interviewees

<i>Gender</i>	<i>Year of Birth</i>	<i>Place of Birth</i>	<i>Education Level</i>	<i>Profession</i>	<i>Year of settlement in Ankara</i>	<i>Range of years in SPZ</i>
F	1956	Amasya	University	Retired Bank Employee	1989	1985-1989
M	1951	Erzincan	University	Retired Inspector	1969	1969-
M	1992	Ankara	University	Bar Owner	-	2005-2013
M	1967	Ankara	University	Bar Owner	-	1998-2005
M	1993	Ankara	University	Electrical Engineer	2007	2007-2012
F	1990	Ankara	University	Call Center Customer Representative	-	2006-2008 2015-
F	1992	Ankara	University	Financial Assurance Advisor	-	2011-2021
M	1966	Munich	University	Academician	1970	1988-1994
M	1969	Ankara	High School	Editorial Consultant	-	1975-2005

C. Questionnaire Forms (Turkish and English)

QUESTIONNAIRE

Date:

PERSONAL INFORMATION

Name:

Surname:

Sex:

Date and Place of Birth:

Education Level/Profession:

Year of Settlement in Ankara:

The year range (or ranges) they visited Sakarya Pedestrian Area as an urban space:

1. Questions about Ankara

- a. What are the public places or locations of Ankara that have a place in your life?
Could you describe them?
- b. For what purposes would you visit these places? (Cultural, commercial, recreational, entertainment, etc.)
- c. Which mode of transportation did you use to go to these places?
- d. To whom would you go to these places?

2. Questions about Sakarya Pedestrian Area

- e. When do your first memories of Sakarya Pedestrian Area go back? How would you describe the area for that time?
- f. Would you describe yourself as a regular of Sakarya Pedestrian Area for a period of your life?

- g. When was the period(s) you spent the most time in Sakarya Pedestrian Area? What are the places/spaces/spots you have been to during this period(s)? Could you describe?
- h. To whom would you go to Sakarya Pedestrian Area, at what times of the day, and how often?
- i. Which mode of transportation did you use to go there?
- j. Apart from these places, which buildings/places (cinema, theater, bookstore, patisserie, café, restaurant, bar, tavern, park, open space) do you remember in Sakarya Pedestrian Area? Could you describe?
- k. Where do you think Sakarya Pedestrian Area starts, where does it end, which streets does it include? Could you briefly explain why?
- l. In your opinion, which period corresponds to the most significant transformation of Sakarya Pedestrian Area? Could you describe?
- m. Is there a particular day or event that you remember specifically about Sakarya Pedestrian Area? Could you describe?
- n. What do you think of Sakarya Pedestrian Area as an open public space today?
- o. What does Sakarya Pedestrian Area mean to you? (Both for Ankara and you)

ANKET

Tarih:

KİŞİSEL BİLGİLER

İsim:

Soy isim:

Cinsiyet:

Doğum Yeri ve Tarihi:

Eğitim Seviyesi/Meslek:

Ankara'ya Yerleştiği Yıl:

Sakarya Yaya Alanı'na gittiği ve orayı bir açık kamusal alan olarak kullandığı yıl aralığı (aralıkları):

1. Ankara hakkında sorular

- a. Ankara'nın, hayatınızda yer etmiş açık kamusal alanları, mekanları ya da yerleri nerelerdir? Tarif eder misiniz?
- b. Bu yerlere hangi amaçla, ne yapmak için giderdiniz? (Kültürel, ticari, rekreasyon, eğlence gibi)
- c. Bu yerlere kiminle/kimlerle giderdiniz?
- d. Bu yerlere ulaşımınızı nasıl sağladınız?

2. Sakarya Yaya Alanı hakkında sorular

- e. Sakarya Yaya Alanı'na dair ilk anılarınız ne zamana dayanıyor? Bu zamana dair alanı nasıl tanımlarsınız?
- f. Kendinizi hayatının bir dönemi için Sakarya Yaya Alanı'nın müdavimi olarak tanımlar mısınız?
- g. Sakarya Yaya Alanı'nda en çok zaman geçirdiğiniz dönem(ler) ne zamandı? Bu dönemde kullandığınız yerler/meکانlar/noktalar nerelerdi? Tarif eder misiniz?

- h. Sakarya Yaya Alanı'na kiminle/kimlerle, günün hangi saatlerinde ve ne sıklıkla giderdiniz?
- i. Ulaşımınızı nasıl sağladınız?
- j. Bu yerler dışında, Sakarya Yaya Alanı'ndaki hangi binaları/mekânları (sinema, tiyatro, kitabevi, pastane, kafe, lokanta, bar, meyhane, park, açık alan) hatırlıyorsunuz? Tarif eder misiniz?
- k. Sizce Sakarya Yaya Alanı nerede başlar, nerede biter, hangi sokakları içerir? Nedenini kısaca açıkla mısınız?
- l. Sizce Sakarya Yaya Alanı'nın geçirdiği en büyük dönüşüm hangi döneme denk düşmektedir? Tarif eder misiniz?
- m. Sakarya Yaya Alanı'na dair hatırladığınız özel bir gün ya da olay var mıdır? Tarif eder misiniz?
- n. Günümüzde bir açık kamusal mekân olarak Sakarya Yaya Alanı'nı nasıl buluyorsunuz?
- o. Sakarya Yaya Alanı sizin için ne ifade ediyor? (Hem Ankara için hem de sizin için)

D. Interviews

Kişisel bilgiler: 1956 Amasya doğumlu, Emekli Banka Çalışanı. 1985 yılında Sakarya bölgesini yoğun bir şekilde kullanmış. 1989 yılından beri hala kullanmakta.

Kişisel bilgiler: 1951 Erzincan doğumlu, Emekli Müfettiş. 1969 yılından beri Sakarya bölgesini yoğun bir şekilde kullanmakta.

02.08.2021, evlerinde söyleşi.

UC: Ankara'nın hayatınızda yer etmiş açık kamusal mekanları nerelerdir, tarif eder misiniz?

HA: Kızılay, Sakarya, Ulus, Dışkapı, Cebeci, Demirlibahçe... Ağırlıklı olarak Kurtuluş, Kurtuluş Parkı...

UC: Buralara hangi amaçlarla giderdiniz?

HA: Kurtuluş Parkı'na ders çalışmak için giderdim. O zaman kalabalık yoktu. Üniversitedeyken, gezmek için.

ŞA: Ben de Kurtuluş Parkı'na arkadaşlarımla buluşmak için gidiyordum. Abdi İpekçi Parkı'nı severim. Onun dışında Bahçelievler'de yaşadığımız için Anıtpark'a gidiyoruz.

UC: Bu yerlere kiminle ya da kimlerle giderdiniz?

ŞA: Bankadan arkadaşlarımla. Emekli olduktan sonra da çeşitli kurslardan arkadaşlarla. Arapça kursu, Almanca kursu... Oralardan edindiğim emekli öğretmen arkadaşlarımla. Hala arkadaşız onlarla, hala gidiyoruz.

UC: Ulaşımınızı nasıl sağlıyordunuz, mesela Kurtuluş Parkı'na?

ŞA: Kurtuluş Parkı'na metroyla gidiyoruz, Ankaray'la. Bahçeli'de buluşursak yürüme mesafesinde...

UC: Sakarya Yaya Alanı'na dair ilk anılarınız ne zamana dayanıyor? Bu zamana dair bölgeyi nasıl tanımlarsınız?

ŞA: Sakarya bölgesine ilişkin bir tane güzel anım var benim. Ben bankacıyım. Bankanın kursuna gelmişim çok genç yaşlardayken, 28-30 yaşlarımda. Biz akşamları bankanın yemeğini beğenmeyince, orada İhtiyar Balıkçı isminde bir lokanta vardı Sakarya'da, bütün bir grup taksilere atlayıp oraya gelirdik. Orada kendimize bir masa ayarlayıp şarkılar söyleriz, herkes bir şey söyler... Diğer, normalde oraya yemek yemeye gelen insanlar da bize hiç kızmazdı. Hatta şarkılar türküler bitince alkışlardı bizi. Katılıyorlardı. Şimdi gençlere biz çok sinirleniyoruz gürültü yapıyorlar falan diye ama, o zaman hayret ediyorum, kimse bize sinirlenmiyordu. Bize eşlik ediyorlardı. Bir arkadaşımız vardı, karşı Ziraat Bankası'nda. Rahmetli oldu. Osman diye bir arkadaş. O "Haydar Haydar" şarkısını söylerdi. Hepimiz "Osman haydi 'Haydar Haydar'ı söyle." derdik. Çok güzel anılarımız vardı. Bankanın yemeğini beğenmeyince hemen oraya gelirdik.

UC: Bu tam olarak hangi tarihe denk geliyor?

ŞA: 1985 yılı. Ben Antalya şubesindeydim, kurs için gelmiştik. 1989'da da Bahçelievler şubesine tayinim çıktı. Babam ve kız kardeşimle hep beraber Ankara'ya yerleştik. 1989 yılından itibaren de Sakarya'ya giderim.

UC: Kendinizi Sakarya Yaya Alanı'nın müdavimi olarak tanımlar mısınız?

ŞA: Müdavim ifadesini sadece 1985 yılı için kullanabilirim, tabii. İş yerim Yenimahalle'deydi. Taksilerle gidip gelirdik.

HA: Benim Sakarya'daki ilk anılarımda Piknik vardır. Piknik'e bira içmeye giderdik. Ben Tarım Bakanlığı'nda çalışıyordum, Bakanlıklar bölgesinde. Bölge de yakın, çıkınca Piknik'e muhakkak uğrardık. Meşhur Arjantin bira, patates... Hobimizdi. Daha sonra Sakarya'da, Selanik, Bayındır-1 ve İnkılap-1'deki birahanelerde, Özden Lokantası'nda çok takılırdık. Fasıllar olurdu, ud çalarlardı. Orman Cemiyeti'nin lokali vardı. Memur olduğumuz için oranın hesapları daha ehvenişerdi. Orayı tercih ederdik. Altında Devlet Tiyatrosu (Yeni Sahne) vardı. Zaman zaman giderdim. Çok zaman geçtiği için oyunları hatırlayamıyorum. Ama dediğim gibi, 1969'dan 1991'e kadar hemen hemen her gün Sakarya'da olurum. Meşhurdur, birahanelerde bazı arkadaşlarımız at yarışı oynarlardı, ben oynamazdım. Seracılık gelişmeden evvel meşhur marul cacığı, maruldan cacık yapılırdı. Çok nefis olurdu. Zafer İşkembecisi vardı. Belli saatlerden sonra oralara giderdik. Rumeli İşkembecisi vardı. Gece 12'den sonra işkembe içerdik.

UC: Peki değişti mi?

HA: Bence o dönemden sonra yapılaşmada fazla bir değişim olmadı. Esnaflar el değiştirdi. Mekanlar kafe oldu bilmem ne oldu. Balıkçılar vardı, hala duruyor. Mesela gider balığı beğenirdik mesela, "Şu balıktan." derdik. Alır gelirdi. Çok güzel anılarımız vardı ama tabii zaman içinde unutuluyor çoğu şey. Ankara'da olan herkesin muhakkak Sakarya ile ilgili bir geçmişi ve geleceği vardır. Dediğim gibi, bir tek şimdi Çankaya Belediyesi olan o bina sonradan yapıldı, o bina yoktu eskiden. Yeni bina olarak hatırladığım kadar o var. Diğer eski yapılar aynen duruyor. Arka tarafı, PTT vardı. Dediğim gibi, birahaneler vardı, pizzacılar vardır, gazino vardı. Üstteki sokakta gece kulübü vardı. Gece hayatı canlıydı. Kahve vardı. Sırf at yarışı için millet gelirdi. At yarışı oynarlardı, biralarını içerler.

UC: "1985 yılında gittiğimizde kimse karışmıyordu, şu an öyle değil." dediniz, bunun sebebi nedir sizce?

ŞA: Bunun sebebi, o zaman özgürlükler daha çokmuş. Ya da ihtiyarlar, şu anki bizim yaşımızda olan insanlar, o zaman daha sabırlıymış. Daha hoşgörölüyümüz demek ki. Bence öyle, bize hiç kimse kızmıyordu. Daha hoşgörü ve özgürlük varmış o zaman. Şimdi aynı şeyi gidip de orada, yani herhangi bir lokantada, "Haydar Haydar" türküsü söylenebilir mi, bilmiyorum. Bir kişinin çıkıp itiraz etme olasılığı bence çok yüksek.

HA: Tabii, o birahanelerde biz toplu bir şekilde şarkılar türküler söylerdik. Kimse müdahale etmezdi, karışan olmazdı.

ŞA: Hatta alkışlıyorlardı, "Çocuklar, ne güzel yaptınız!" diye.

HA: İkramlar gelir, senden ona, ondan ona. Hoşgörü ve özgürlük kesinlikle daha fazlaydı.

ŞA: 40 sene olmuş neredeyse.

HA: Bir keresinde saat 12'yi geçti, biraz fazla alkol almıştım. Durakta beklerken uyumuşum. Uyandım saat bir buçuk, iki. Çektim eve gittim. Bugün olsa belki buna cesaret edemem. Yapamam ve belki de birisi gasp eder, şunu yapar bunu yapar. Can güvenliği... Bir de Ankara bir memur kenti olduğu için daha disiplinliydi.

ŞA: Trafik daha sakindi.

UC: O zaman bu anlattıklarınız beni bir diğer soruma getiriyor: Sizce Sakarya Yaya Alanı'nın geçirdiği en büyük dönüşüm hangi döneme denk düşmektedir, tarif eder misiniz?

HA: Dönüşüm 1990'ların sonları diyebilirim. Zaten 2000'den sonra iyice koptu. Yönetimle alakalı bir durum. Psikolojik baskı, "mahalle baskısı" denir ya. İster istemez etkileniyorsun. Belki kendine daha fazla çeki düzen vermeye uğraşıyorsun, tedirgin oluyorsun. Müdahale olayı daha fazla oluyor. Gözetimle alakalı bir durum. Bir de tabii ekonomik durum zayıfladı, esnaf zor duruma girdi. Çoğu kapattı. Vatandaşın ekonomik gücü az olduğu için içkili yerlere daha fazla gidemiyor.

ŞA: Vatandaş dışarıda yemek yemeye vakit ayıramayabiliyor artık.

HA: Ben 1992'ye kadar bekar olduğum için hatırlıyorum, daha rahattı. Evli arkadaşlarımız da gelirlerdi. Onlar da yemeklerini yerler biralarını içerler, sekiz dokuz gibi evlerine giderlerdi.

UC: 1990'ların başına kadar böyleydi o zaman.

HA: Tabii, tabii. 12 Eylül'den sonra, 1980 ihtilaliyle biraz kısıtlamalar oldu ama ondan sonra yine normale döndü. Özellikle 1995-1996'dan sonra değişti diyebilirim.

UC: Bu dönüşümün sebeplerinden bazıları Sakarya'daki yeni oluşumlar ya da kültürel aktivite mekanlarının bölgeden çekilmeleri olabilir mi?

HA: Tabii, azaldı. Bayındır-1'de sonradan manav vesaire açıldı. Oralar hep birahaneydi. Bunu açıkça diyebilirim: AKP iktidarının alkole karşı bir alerjisi olduğu için. Bir suçlama gibi... Dediğim gibi, belki resmen kapatılması istenmedi ama gelen azaldı, içen azaldı. Hem ekonomik yönden hem de diğer baskılardan. Çoğu birahaneler markete dönüştü.

UC: Bu alana dair hatırladığınız, toplumsal ya da kişisel olabilir, özel bir gün ya da olay var mı? Tarif eder misiniz?

HA: 1980 öncesi, 1979... CHP iktidarı dönemi. Yavaş yavaş seksen ihtilalinin ayak sesleri geliyordu. Bazı polis baskınları olurdu. Sakarya'ya gelip toplantıları basarlardı. Hiç unutmam, Adana emniyet müdürü öldürülmüştü. Ben de işten çıktım. Küçük kardeşimi tutuklamışlardı, arabaya aldılar. Arabada bizim köylümüz bir albay vardı, o sayede arabadan çıkartabilmiştik. Tam Sakarya'nın Atatürk Bulvarı tarafından girişinde. Emniyet müdürünü protesto yürüyüşlerinde dağıtılan bildirilerden almış, cebine koymuş. Onu görüp tutuklamışlar, yoldan geçerken.

UC: Günümüzde açık kamusal mekân olarak Sakarya Yaya Alanı hakkında ne düşünüyorsunuz? En son ne zaman gittiniz?

ŞA: Pandemi sebebiyle bayağı oldu. En son biz Kurtuluş Parkı'na ve Abdi İpekçi Parkı'na gittik.

HA: Sakarya'ya gitmedik. Ben gittim ama bir buçuk sene oldu. Pandemi öncesi gidiyorduk. Belki oturup yeme içme değil de, çok gittik.

ŞA: Köksal Pastanesi vardı. Seninle (eşi) oraya gidiyorduk. İş Bankası'nın arkasında. Akşamüstü pasta ya da pizza yemek için oraya çok uğrardık. Şu an Köksal Pastanesi yok sanırım. Orası telefoncular oldu.

HA: Rumeli İşkembecisi'ne çok giderdik.

ŞA: Evet bankadan çıkınca Rumeli'ye çok gidiyorduk. Oğlumuz küçüktü, onu da kreşten alırdık. Rumeli'ye giderdik.

HA: Dediğim gibi balıkçılar meşhurdur. Turşucu Hüsmen Ağa meşhurdur. Mekânsal fazla bir değişim yoktu, esnafta el değiştirme var. İşyeri daha ağırlıklı alkol üzerine, lokanta, birahane daha fazlaydı. Biraz onlar azaldı. Yoksa mekanlar aynı mekanlar. Belediye binası dışında yeni bir bina yok.

ŞA: SSK İşhanı.

HA: Evet.

UC: Alışveriş için Ulus'a gidilirdi, aslında hala öyle. Sakarya'ya da özellikle belli başlı alışverişleriniz için gider miydiniz?

HA: Balık almaya giderim, ihmal etmem. Hala giderim.

ŞA: Çiçek almaya giderdik.

HA: Peyniri çok güzel olurdu... Hemen balıkçıların başlangıcında. Erzincan Mandıra vardır, yöresel ürünler satar. Bunların dışında kitap almaya giderdik. Ormancılar Cemiyeti'nin orada bir kitapçı vardı. Yerin altına inilirdi. Hala duruyor mu bilmiyorum, hiç dikkatimi çekmedi.

ŞA: Ben de tiyatroya giderdim, yine kurs dönemi. 1985 yılında. Ama Sakarya'daki Yeni Sahne'ye çok gitmedim. Üst geçitten hemen karşıya geçince, İzmir Caddesi'nin girişindeki AS Tiyatrosu'na giderdim ben daha çok. Kerim Afşar, "Kral Lear" oynuyordu. "Şeytan" diye bir esere gitmiştik. Cezmi Baskın vardı. Gülmüştük çok ona biz, şeytanı oynuyor diye. O da selam verirken çok kızmıştı bize, böyle baktı, "Beni çok güldürdünüz, repliğimi hatırlayamadım." diye. Çok hoştu.

HA: Özel tiyatro olduğu için, sosyal... Oyunlar daha rahattı.

ŞA: En çok Rutkay Aziz oynardı orada, onu orada görmüştük. Tiyatronun yanında bir berber vardı, arkadaşım beni o kuaföre götürmüştü. Sonra bir baktık, Oya Başar geldi. "Aaa, bu Oya Başar değil mi?" falan derken... O zaman Oya Başar çok meşhur değildi tabii. Bizim için "Sen onları bırak." dedi. Biz daha genciz ondan. "Benim saçımı yönetmen ceviz kabuğu istiyor, öyle boya benim saçımı. Çabuk!" dedi. Fikret diye bir kuaför. Ayşegül de dedi ki "Ay bu Oya Başar. Ses etmeyelim boyasın saçını."

UC: Sakarya Yaya Alanı sizin için ne ifade ediyor?

HA: Mekânsal olarak araç trafiği olmadığı için rahatlıkla yürüyüp gezebildiğimiz bir yer. Zaman zaman belediye de altyapı ve çevre düzenlemeleri yaptığı için daha elverişli oluyor. Mithatpaşa'ya gelmeden mesela mantıcılar vardır. Yeme-içme aktiviteleri özellikle. Kent merkezi olması da etkili çünkü Ankara'nın her yerinde neredeyse tek ulaşım ile gidebiliyorsun. Bahçeli'den yürüyerek de gidebiliyorum. Merkezi olması. Bir de tüm resmî kurumlar, son zamanda taşındılar ama hepsi

Bakanlıklar çevresinde toplandıkları için daha hareketli ve eğitim seviyesi yüksek... Zarif ve nazik... Ulus'taki insan yapısıyla Sakarya'daki insan yapısını mukayese edemiyorsun. Bakanlıklar gidince de bayağı bir değişti.

Kişisel bilgiler: 1967 Ankara doğumlu, Bar Sahibi. 1998-2005 yılları arasında Sakarya bölgesini yoğun bir şekilde kullanmış.

16.08.2021, evinde söyleşi.

UC: Hatırladığınız Sakarya nasıl bir yerdi?

EB: Panorama şöyleydi: Sakarya ile Nefes Bar'ı birbirine bağlayan tüp köprü yoktu. Önü çimdi. Daha önceleri bu çimlik alanda üç katlı bir bina vardı. Bodrum rezalet, tuvalet kokar. Kuş, balık satılırdı. Zemin katta tantunici ve dönerci, üst kat da kahvehane ve atari salonu olarak hizmet verdi. Bina yıkılıp yerine parkımsı bir yer yapıldı. O çimlerin üzerine oturup, deli gibi içilirdi. Ara sıra Çankaya Polis Karakolu'ndan toplayıp bir gün nezarete tutarlardı burada içenleri. Alternatif rock patlamış, metalcilerle birbirlerine gıcık gidiyorlar. Kurt Cobain'ciyle Jim Morrison'cı kavga edebiliyorlardı ama çok iyi arkadaşlardı. Orada çimlere yatılıp içilirdi. Tekel bayisinden şarap açtırılır, gidilir bir apartmanın avlusunda içilirdi. En fazla, bir teyze şöyle derdi: "Çocuklar ya gidin ya sessiz olun." Sonra da kapıyı kapatırdı. Çok zarifli insanlar. Şimdi bunu yapma şansımız yok o bölgede. Çok güzeldi insanlar. Ben Gölge'yi biliyorum. Dummy açıldı bir ara, Gölge'nin türevi. Gölge'nin sahibinin kardeşleri açtı. Çok güzel zamanlardı. Kavga falan da olurdu ama, hiç böyle... Tabii son an büyük bir kavga oldu tabii, Dummy'den çıkanlar... Yanlışlıkla arkadaşını bıçakladı, Limon'un koruması falan... Öyle olunca Sakarya'nın formasyonu değişti.

UC: Limon'un kapanması bir milat diyebiliriz o zaman.

EB: Evet, milat. O ölümcül olay, o tinerici çocukların ölmesi... Ki, onlar da Sakarya'nın gülleriydiler aslında. İlegal, yeraltı gülüydüler. Çok güzel çocuklardı. Herkes bir şekilde onları da kabul etmişti. İyilerdi. Zarif... O olay milattan önce, milattan sonra gibi oldu. Bütün Sakarya'yı değiştirdi ve göç başladı. Şu anda, Olgunlar ve yukarısında olan tüm barların hikayesinin kökeni aslında oraya dayanır. Hatta o akışa katılan kafeler de Olgunlar'dan yukarıya doğru çıktılar. Ondan sonra, biz çıktıktan sonra da yabancı kardeşlerimiz Türk pavyonuyla uzak Doğu-Orta Asya eğlencesini değişik bir şekilde birleştirip... Öyle bir kültür çıktı ortaya. Ama o da bir şehir şeyi... Ona da bir itirazımız yok, hiçbir şeye olmadığı gibi.

UC: Peki bu olay o bölgedeki kamusal hayatı nasıl etkiledi? Sokaktaki durumu nasıl etkiledi?

EB: Biz doksanlarda... Şimdi birkaç tane çok önemli bar ismi sayayım: Birisi Nihayet'tir. Nihayet ilk patlayan bombadır. Nihayet'siz... İlk alternatif rock'ın çalındığı, Türkçe yeni nesil rock'ın çalındığı, Anadolu pop rock'ın çalındığı, icra edildiği, ama daha çok alternatif müzik, elektro... Radiohead'ın ilk çalındığı dükkandı. Nihayet çok önemlidir. Plaklı geceleri de oluyordu, ama genellikle CD...

O zamanki DJ'lerin hayatı şöyleydi, benim iki tane CD case'im vardı. Ben de Rembetiko'da DJ'lik yaptım. Bavulla giden abiye çok saygı duyulurdu, çünkü her şey CD. Koca koca sayfalar... Nihayet dışında, Rembetiko. Benim çalıştığım. Roman çıkar buralardan. Gölge Pub, Gölge Bar... Limon Bar...

UC: İlk anılarınız ne zamana dayanıyor Sakarya'da? Siz ilk gittiğinizde orası nasıl bir yerdi?

EB: Çok eskiye. Ben su sattım Sakarya'da, simit sattım. Çok eski benim hikayelerim. Ben Yılmaz Güney'in, Sakarya Bira Parkı'nı açtığını biliyorum. Bembeyaz takım elbiseyle geldi. Yeri şimdiki metro çıkışının olduğu yerdi. Küçük, sağlı sollu sosisli veren, dandik bira veren, ayakta, yerlerdi. Sonra genişledi olaylar. Yılmaz Güney belediyenin açılışına geldi. Yılmaz Güney o dönem, darbeden önce çok birleştirici bir figür. Sağcısının da hasta olduğu, solcusunun da hasta olduğu...

UC: Siz doğma büyüme Ankaralı mısınız?

EB: Evet. Cebeci çocuğuyum.

UC: Gençliğiniz?

EB: Gençliğimde... Bir an kavuşmak için, çay ocakları, türkü barlar, solcu abiler, ablalar, devrimciler... Ekspres Bar... Sana Ekspres Bar'ın sandalyesini göstereyim, hepsi duruyor. Müzedir bu. Şu masa da Shaman'dan kalan son kanıttır. Shaman'ın yaşayan son masalarından biridir.

UC: Sakarya'nın daha önceki dönemlerine dair neler düşünüyorsunuz?

EB: Sevgi Soysal, "Yenişehir'de Bir Öğle Vakti"... O en görkemli başlangıçlardan biridir. Orda yediği tost, sosisliyi anlatır. O kadar güzel anlatır ki kadın. Sosyete işte... O Orduevi'nin olduğu yerler var ya, yıkılıyor. Sosyete... Opera, sosyete. O yürüyüş öyle. Şimdi kim gidiyor oraya? Hiçbir şey yok.

UC: O dönem Piknik'ler açılıyor.

EB: Ben Sakarya Bira Parkı'nın açıldığını hatırlıyorum. Çocuktum. Yılmaz Güney açtı. O metroya kadar giden yerde, küçük büfecikler şeklinde... Kaldırıma çok az kala bitiyordu. Kızılay AVM yoktu. Orada Kızılay merkezi vardı. Önünde bahçesi vardı. AVM çok sonra yapıldı.

UC: Sizin Sakarya'da barınız var mıydı?

EB: Sakarya'da barım hiç olmadı, ben hep çalıştım. Rembetiko'da çalıştım. İstanbul'da... Eski kitapçıyım, yayıncıyım aslında. Editörüm, şairim, yazarım, amatör fotoğrafçıyım ama biraz müzik biliyorduk, şu, bu derken... Kültür bizi içine aldı. Aradan geçti yirmi beş yıl, yirmi yedi yıl.

UC: SSK İşhanı'ndaki o oluşum sokağa yayılıp sokağı etkiledi mi?

EB: Tabii, tabii. Çok yakın arkadaşlarım çalıştırdı oradaki barları. Aslında onlarla da görüşülmesi lazım. Onlara sormalı orada ne büyük bir savaş başlattığımızı. Mehmet Kölemen şöyle bir savaş başlattı, dedi ki: "Buradaki bütün pavyonları kapatacağım. Katlarda kitaplar olacak, kafeler, çay ocakları olacak. Güzel barlar, türkü barlar falan... Hepsini ele geçirip güzel mekanlar yapacağız." dedi. Pavyonumsu yerler vardı.

UC: Barlardan pavyonlardan önce, SSK İşhanı'nda ne vardı?

EB: Devlet daireleri. Nüfus müdürlüğü, kaymakamlık... Hepsi oradaydı.

UC: O dönem, SSK İşhanı dışında, bar kültüründe başka bir yer var mıydı?

EB: Çok eski, Şeytanın Evi (İni) vardı Sakarya'da. Efsane bir bardır. Karanlık bir yer, dekoru da korkunç yapmaya çalışmışlardı ama lunapark kafasıydı. Yeri bulvar tarafındaki bir binanın alt katıydı. Metal müzik... Sert bir yerdi orası. Şimdiki İş Bankası binasının karşısında.

UC: Şu anki rock barlar için de bu bahsettiklerinizin devamı diyebiliriz sanırım.

EB: Muhtemelen. Oralarda çalışmıştır, garsondur, açmıştır.

UC: Böyle bir kültür var sanırım. Garson ya da barmen olarak çalıştıkları yerlerden ayrılıp kendi mekanlarını açanlar... Siz de onlardan bir tanesisiniz.

EB: Evet, ben de onlardan bir tanesiyim. Ve her seferinde o kültürel doku yayılıyor. Özünde değişmeden, iyi temsil edildiğine inanıyorum. Akraba olmayan esnaf, ticari ilişkinin devamında, her seferinde daha nitelikli işler çıktığını da gördüm. Mesela bizden sonra da... Ben, Kaan'ın bir yer açmasını çok isterim. Mesela Z Bar. Z Bar solcu bir bardır. Z Bar daha sonradan Nefes oldu. O geleneği Nefes devraldı. Daha kaliteli yaptı. Halay çekilirdi orada elli yüz kişi. Onun dışında, Nihayet'in bir halkası olarak Nüans, Saklı Kent...

UC: Sakarya'da en çok vakit geçirdiğiniz dönem hangi zamanlardı?

EB: Rembetiko'ydu benim için. 2000 öncesi. 1998-1999 aralığı ve kapanana kadar oradaydık. Uzaklaşmam da Limon'da işlenen cinayetler döneminde. Rembetiko kapandı. Bir gün icra geldi. Rembetiko'nun merdivenine oturup kalakaldık. Yandakiler bizim CD case'leri almışlar. Bir de yarım şişe viskiyi kaçırmışlar. Bütün personel oturduk şu andaki Babacan Çay Ocağı'nın merdivenlerine. O viskiyi hepimiz yudumladık, öyle kapattık Sakarya'yı. Bu da 2004 yılına denk gelmeli. Orada bir çöküş ve düşüş başladı.

UC: Sakarya'nın geçirdiği en büyük değişimi sorsam, onu bu döneme mi denk getirirsiniz?

EB: Sakarya'da eskiden, kültürel olarak, mini etekli, apartman topuklu... Çocukluğumda böyle şeyler hatırlıyorum. Orduevi'nin oralarda, daha sonraki yıllarda Abdi İpekçi Parkı'nın oralarda, sosyete ablalar çok rahat gezebilirlerdi, kollarında çantaları. O zamanın modasıyla hatırlıyorum. Şıkır şıkır yürürlerdi, yukarılara aşağılara doğru. Alışveriş yapar, gezerler. Çok önemli mağazalar vardı. Kent merkezi tam olarak orasıydı. Sakarya'ya indiğim zaman mesela, Cebeci çocuğuyum, daha tertipli ve daha dikkatli olmam gereken bir zamandı seksenlerin başları. Zarafet vardı. Sonra doksanlara doğru türkü barlar, şunlar bunlar başladı. Bir de o talihsiz olaylar da olunca, kültürel bir şeyi takip eden, en azından İngilizce müzik çalan barlar... Bir takım üniversite öğrencilerinin uğramayı sevdiği, kabul ettiği mekanlar yukarıya (Tunalı) taşınmak zorunda kaldı. Çünkü zarafet hani... Bunu sevmediler çocuklar o zamanlar. Kültürel olarak, orayı terk etme ihtiyacı hissetti esnaf. Esnaf da gittiği için, dolayısıyla herkes yukarıya geldi. Bana geçen birisi sordu, "Erdem Abi, Tunus'ta yer açalım." diye. Ben dedim ki, "Abi biz duvarı bekliyoruz ya..." Buralar sınır şu anda. Biz kış duvarını bekliyoruz, Game of Thrones'taki gibi. Biz nöbetçiyiz, duvar bekçileriyiz. Eğer biz burada korumasak var ya... Eğer bizimkileri yukarıdan çekmesek, ya da Kızılay'dan bizimkileri buralara

çekmesek ne olur biliyor musun? Bu kültür bitecek, Bestekar'a dayanacak olay. Haymatlos da yukarıya taşınsa, Zula da yukarıya taşınsa, karakol düşecek. Şehir değişime doğru gidiyor. Okulun sıkıcılığından, ailenin baskısından bıkip, en kendi olduğu yerler, mekanlar yarattık. Öyle ya da böyle... Kan bağı olmayan akrabalıklar. Tüm ortaklarımla aynı dövmeye sahibim mesela. Bu bir fikir ve arkadaşlık kulübü gibi... Bunu, gören gözleri olan, ülkenin en ilerici tayfası olan üniversite öğrencilerine borçluyuz. Bütün varlığımızı... Karşılıklı, biz onları koruduk kolladık, onlar da bizi çok sevdi. Biz de onların dilini anladık. Her zaman hizmet ettik. Hikâye böyle oldu bence. Özellikle ODTÜ öğrencileri... Onlar gitti, Sakarya'da bir şeyler değişti.

UC: Siz Zula'yı açmadan nerelerde çalıştınız?

EB: Rembetiko, Gölge Pub, Shaman, nihayet kendi yerimizi açtık, Zula'yı. Ben aslında çok yer gezmedim. Ama o zaman her yere gidilirdi. Bir sürü mekân gezerdik. Kapatırdık biz Gölge'ye giderdik. Ankara barlarının tarihi için de şöyle bir şey söylemek lazım: Müziğin tarihi, kafa yapmanın gizli tarihidir; kafa yapmanın legal tarihi de müziğin ve Ankara barlarının tarihidir. Budur yani... Senin oturmaktan keyif alacağın, pastane gibi olmayan bütün barlarda, öyle ya da böyle, birine pislik yapabileceğin (!), bulaşabileceğin, ruhuna dokunabileceğin mekanlar bunlar olmuşlardır bence. Bu da kültürün gizil bir parçasıdır. Şimdiyle karşılaştınca zarafet dolu önemli bir tarihin parçasıdır. The Cure vardır mesela, Robert Smith. Onun bir söyleşisinde şöyle bir şey okumuştum: Diyorlar ki, “uyuşturucu geçmişiniz nasıldır?” Diyor ki, “herkes gibi, yasal uyuşturucuya alkolle başladım.” Onun gibi bir şey aslında.

UC: Barlar dışında “kültür kafeler” de Sakarya'nın kimliğini oluşturuyor, bu konuda ne düşünüyorsunuz?

EB: Bir tür yeni nesil, kaliteli müşterinin de işaretiyle esnaf olan... Kafede güzel çay içilir, kahve içilir, demlenilir, atıştırılır. Bu kafeler öğrenci barlarına genç müşteri hazırlar. Sohbet tadından yenmezse işte “Hadi, Haymatlos'a gidelim,” “Zula'ya gidelim,” “Soul'a gidelim.” denilir.

UC: Son dönemlerdeki ekonomik politikalardan nasıl etkilendiniz?

EB: Eskiden bir birime alıp on birime satardık, biranın ucuz olduğu zamanlarda. Şimdi bir birime alıyoruz, iki birime satamıyoruz. Otuza satamayız şu an. Otuza en iyi bölge bile satamıyor. Çöküşün korkunçluğunu düşün. Barlar nitelik kazandılar, ama ekonomilerinin çok büyük bir kısmını kaybettiler aslında.

UC: Zula dışında başka bir dükkanınız var mıydı?

EB: Benim kitabevim vardı Sakarya'da. Patika Kitabevi. Kitapçılık konusunda, kitapçılığın yeraltısı, yer üstüsü... Aksoy Çarşısı'ndaydı. Şu anki Nüfus Müdürlüğü'nün tam karşısında, alt kattaydı Patika. Ankara'da en çok kitap satılan, en eskisi Zafer Çarşısı'dır. Çok kitap satılan, solcuların durmadan uğradığı Zafer Çarşısı'dır. Şu anda ders kitaplarına boğulmuştur. Roman okuyan, romantik ablalar, şiir seven kadınlar o çarşıda dolaşır, tanışır. Önde bira satılan yeri vardı merdivenlerden inince. Bira satılırdı buz gibi. Ana caddeden inince merdivenlerden inerdin. Bira satılırdı. Her taraf entelektüel insan dolar, pardösülü, yuvarlak

gözlüklü, kaliteli insanlar oraya gelir, akşamüstü kitaplarını alırlar, orada bira içerler, evlerine giderler, tanışabilirlerdi. Her hafta giderdim, çünkü her hafta korkunç güzel bir resim sergisi olurdu. İnanılmaz bir resim sergisi olurdu Zafer Çarşısı'nda. Nusret İslimyeli'yle orada tanıştım. Çocuktum. Resimlerini gördüm, resme âşık oldum. İmzalı kitabını aldım, hala bende durur. İnanılmaz bir çarşıydı. Orası bir hikayeydi. Zafer Çarşısı'nın üstünde daha sonraki yıllarda, Beyaz Saray isminde bir bira mekânı daha açıldı, ama sıradan bir mekandı. Hiçbir zaman bir ruh oluşturmadı.

Kişisel bilgiler: 1992 Ankara doğumlu, Bar Sahibi. 2005-2013 yılları arasında Sakarya bölgesini yoğun bir şekilde kullanmış.

16.08.2021, işyerinde söyleşi.

UC: Sakarya'daki bar kültürü sizce nasıl başladı?

OA: Eski Yeni'nin bir rüya tayfası vardı, çok iyi çalışanlarının olduğu. Eski Yeni'nin Eski Yeni olduğu dönem. Oradan zaten herkes Big Bang gibi bir patladı. Aslında bir sürü mekânın açılış hikayesi de ona yakın. Nefes'ten Eski Yeni, Eski Yeni'den de çok fazla bar, devamında. Ama hep, daha çok buralara doğru gelen bir hikâye (Tunalı). Aslında şöyle düşünebiliriz. Sakarya öncesinde, halkın bütün kesimlerinin gittiği bir bira parkı bölgesiyken, seksen darbesinden sonra benim okuduğum ve gözlemediğim şuna dönüşüyor: Alkolün de farklı bir kültür temsil etmesinden kaynaklı, yıllar içerisinde, doksanlara kadar orası, özellikle belli bir kesimin yuvası haline geliyor. Aslında herkesin gittiği bir bölgeyken, kat arasındaki mekanlar gibi... Ne kadar silahlı örgüt varsa, cezaevinden çıkınca orayı bir denerdi. Kat arası barlar, türkü barlar... Oralari bir denediler. Mesela gece kulübüne olan ilgi... ODTÜ'den dolmuşlarca insanın Fikrim'e, Nefes'e, bayağı böyle tekno partiye gider gibi... Ve hepsi... Mesela Ulus Baker. Ulus Baker'in müdavim olduğu bar Fikrim.

UC: Peki bahsettiğimiz bu kültür sizce değişiyor mu? Nasıl tanımlarsınız?

OA: Kültür dejenerasyonu. Gece hayatı farklı türden bir pazara dahil olduğu için, kültürü tutuyor olmandan ziyade neyi pazarladığın önemli hale geliyor. Kastettiğim şey bira değil. Kastettiğim şey dekor, kastettiğim şey mekânın önünde oturanlar. Kastettiğim şey, orada çektiğin bir story'nin kaç kere izleneceği. Aslında birazcık bu yürüyor şu anda. Ondan önce gerçekten şey gibiydi, insanlar bir mekânı duyup da gitmekten ziyade zaten sokağa yürümeye çıktığı için, mekanlara bakılırdı. Kafayı çevirir bakardın. Gözün o an rahatlıyorsa, tanıdığın insanlar varsa, *lak* diye girerdin. Ben şeye çok katılmıyorum mesela, herkesin kendi müdavimi muhakkak vardır yüzde otuz, yüzde kırk, ama, biz aslında aynı... Benden çıkıyor ona, ondan çıkıyor ona... Biz de öyle... Barımı kapatıyorum ona gidiyorum, onun barını kapatıyoruz üçüncü bara gidiyoruz. En son çorbacıya kadar bu hikâye devam ediyor zaten. Bir şehrin kültür üretimiyle de çok alakalı bu durum. Örneğin, beyaz yakalı da mühendisi de güzel sanatlar fakültesi öğrencisi de konservatuar öğrencisi de bu mekanların insanları. Çünkü zaten, farklı bir yolun yolcusu olmak, beşerî alanda kendine rahatlayacak bir ortam arıyor. Giriyor, sevdiği müziği duyuyor. Giriyor,

hoşuna giden resmin reproduksiyonunu görüyor. O yüzden orada kalıyor. Kalmakla da yetinmiyor, onunla dost oluyor, benimle dost oluyor. O da yetmiyor, duvarını boyuyor. Aidiyet beslemeye başlıyor. Menüü tasarlıyor.

UC: Sakarya Bira Parkı dönemi hakkında neler biliyorsunuz?

OA: Darbeden önceki süreçte şöyle bir şey var, bira parkının aslında toplumun her kesimini kapsayan bir durumu vardı. Politik olarak... Ülkücülerin vesairenin de bira içtiğini biliyorum bira parkında. Ama hikâye şöyle, darbeden sonra Sakarya biraz daha sol cenah, öğrenci cenahı, medyacılar, radyocular, TRT’ciler, entelektüellere kalırken; diğer cenah, bir üst-alt ayrımı yine oldu... Özellikle Çankırı Caddesi’nin kurumsallaşması... Evet, pavyon kültürü vardı Ankara’da, ama kurumsal olarak bu kadar net bir fabrikasyona dönmesi aslında tam olarak bu ayırmda. Herkes Sakarya’da birleşip eğlenebilirken, içebilirken, eğlenceyle işleri de farklılaştı. Daha alt kültürden gelen eğlenceyi pavyonda bulurken, diğer kuşak rock müzikle, metal müzikle... Ben mesela Nihayet’in sahibiyle, Nurettin Abi’yle görüntü almıştım bar belgeseli için. Orada bir hikâye anlatıyor, Nüans için “Sakarya bölgesinin ilk barı” diyor. “Bar olan ilk barı olarak orayı açtım,” diyor. Müziğin plaktan yapıldığı bir dönem... CD’nin bu kadar yaygın olmadığı... O da zaten plak getiriyor yurtdışından, entelektüel birikimi buraya taşıyor. TRT’ciler, barda dinledikleri müziği, çok fahiş bir fiyata plağını satın alıp, Türkiye’nin ana haber yayınına jenerik müziği olarak kullanıyorlar. Kitaro bu.

UC: Son dönemlerde bu mekanlar ya kapandı ya da yer değiştirdiler, bu konuda neler söylersiniz?

OA: Şehirdeki sermayenin dağılmasıyla beraber, mekâncılığı da ardından öbekleşip dağılması şey gibi oluyor... Öbek başlıyor, beş yıl içerisinde o öbek bir patlama yapıyor, herkes dağılıyor, yeni öbekler oluyor. Çok basit bir örnek vereceğim: Sakarya’nın öbeği dağıldı, Kızılay patladı; Kızılay’ın öbeği sıkıştı sıkıştı, Konur Sokak sıkıştı uzun yıllar, sekiz dokuz yıl kadar sürdü. 2010’ların sonuna doğru orası patladı, Olgunlar’a doğru vurdu. Olgunlar’da bir uydu vardı: Shaman. Shaman’ın etrafına birikti zaten diğer mekanlar. Olgunlar bir furyaydı, Gezi’ye kadar. Bir vurdu, şimdi yeni furya Şili Meydanı. Ama farkındaysan izlek hep yukarıya doğru... Bunun sermayeyle tabii ki alakası var ama orada net bir bilgi var, şunu çok rahatlıkla söyleyeceğim: Öbekler vururken ne kadar sermaye ya da sükse yukarıya kayıyor gibi gözükse de bu mekanları dolduran nicel tabaka eriyor aslında. Yani, Sakarya’daki kitleyle, Şili’deki kitle, ya da Olgunlar’daki kitle arasında rakamsal olarak baksan uçurum var. Aslında bir yandan, “Diğer bölge öldü.” derken, diğer bölge kendi yeni alt kültürünü... “Alt” derken, aslında çok olumladığım bir yer (söylem) değil. Daha niş olan, daha sıkıntılı olan kültürü tutup devam ettiriyor. Eskiden Ankara’nın en iyi barlarının, kitapçılarının olduğu yer şu anda dürümcülerden geçilmiyor. Bu defa da burada eriyen nicel tabaka orada kuvvetleniyor. Bu gerçekten daha entelektüel bir şey gibi... Bira firmaları “marjinal kitle” demeyi çok sever. Sadece giydiğiyle, görüntüsüyle değil, harcama kapasitesi anlamında da. Geç saatte gelip çok yüksek harcama kapasitesinden bahsedilir zaten orada. O gerçekleştikçe aslında bunu yapabilen kitle eriyor çok ciddi olarak. Bu kitle aslında toplumun farklı kültürden

gelen en alt ekipleriyle, belki gecekondü kültüründen yetişen insanlarla, burjuva kültürünün arasında tam bir harman. Üstten giren orada altı görüyordu, alttan giren orada üstü görüyordu. Fakat şimdi yukarılara gittikçe aslında, yukarının da esaretine kapılıyor bu iş. Nasıl oluyor? Çocukluğunu bu barlarda, ya da Sakarya’da geçirmiş insanlar, Sakarya’da iki liraya bira içen insanlar, bugün yüz elli liraya bir bardak içki içmekten abes duymuyor. Bu finansal bir işten ziyade aslında şununla da alakalı: Herkes o akımı takip ediyor. Benim bile yeni kuşağım var artık, daha yirmi dört yaş grubu. O grupla konuştuğumda onlar hep, “Kokteyller yapalım, barda kokteyller gitsin, taze meyveler koyalım.” falan. Ben de iyi kötü on üç yaşında falan buralara düştüm. Bara gitmek şu andan farklı bir şeydi. Mesela “*fine-dining*” kültürü başladı, aslında kentteki dönüşüm de tam olarak o. Yapılar da binalar da *fine-dining*. Sinemalar da aynı şekilde. Ben hatırlıyorum, insanlar bara kokteyl içmeye falan gitmezdi, bardaki en yüksek kokteyl votka-vişneydi, türeviydi. Cin-soda-limon içenin yurtdışından geldiği düşünülürdü. Yani biranın çok da bir önemi yoktu, tek fiçı vardı. On dokuz çeşit bira yoktu. Demek ki barlar, özellikle Sakarya bölgesinde, insanların çalıştıkları, emek sarf ettikleri saatlerin haricinde eve gittikleri ana kadar sosyalleştikleri her şey, aslında burayla alakalıydı. Ankara’nın bu anlamda bir artışı daha var. Bu da aslında yeni kurulan Cumhuriyet’in, ulus-kimlik inşa etme kafasında, o şey Sakarya bölgesine iyi kazınmış. Kavaklıdere Bağları’nın da burada olmasından kaynaklı, lojistiğin de kısa olmasının yolundan... Başkent’te alkolü toplantı, devlet erkanında bile olabilen bir şeymiş. O yüzden bürokrat bile, büyük ihtimalle parka gidiyor.

UC: Bir yandan Sakarya eylemlere, direnişlere de ev sahipliği yapıyor, Gezi olsun, TEKEL direnişi olsun. Bölgenin bu özelliği hakkında ne düşünüyorsunuz?

OA: Mesela Sakarya’nın bittiği döneme denk geliyor olmasına rağmen, TEKEL direnişinin tek sebebi Sendika’nın orada olması değildi. Oradaki barların hepsi, depoda yataklar kurulacak kadar sahip çıktılar. Eski Yeni’sinden Telwe’sine... O zaman Maydanoz falan vardı. Şeyi çok net hatırlıyorum, herkes hakikaten... Barların alt katları olur genelde Sakarya’da. Eski tip yapılar oldukları için alt kattaki bölgeler depodan, daha eğlence yerlerine... Eski Yeni’nin alt katı gibi. Oraları dönüştüren yerlerin hepsi mesela birer yatakhaneydi TEKEL direnişinde. Ki TEKEL direnişi de herhalde Gezi’den önce, toplumsal harekete dair son izleklerden bir tanesidir. Beş vakit namaz kılan adamın, bir barcının yanında, tabii hayatında fiçıyı, musluğu hiç görmediği için, bir barcıyla namaz kılan bir işçinin o fiçı konuşmalarını hatırlıyorum. Ki, kültür entegrasyonu böyle bir şey zaten büyük ihtimalle. Barlar ve mekanlar olmasaydı TEKEL direnişinin de fiziksel olarak o kadar uzun soluklu olabileceğine kesinlikle inanmıyorum. Küçüktüm, bir parçasıydım. Gezi de öyle... Gezi’de de ilk başta mekân sahipleri yavaşaklaşana kadar, özellikle barcılardan bahsetmiyorum, daha kafeciler, simitçiler falan... Yüzde yüz katılımlı bir destek vardı. Hiçbir şey yapamayan, o toplumsal akıma kapılıp, limon kesip kapıya limon koyuyordu burada çatışan çocuklar rahat etsinler diye. Ya da Mülkiyeliler, kendi politik kökeninden de kaynaklı ama bir mekân olarak doğrudan revire dönüştürülebiliyordu. Ya da ilhak durumu oluyordu. Starbucks mesela, oranın çalışanı da direnemiyordu. Ama şey

kültürü tabii ki var... Sistem ne zaman şehirde bir yapılanmayı değiştirmek istese, bunu tüketim kültüründeki araçlarla, bütün o kodlarla oynayarak yapıyor. Ben mesela Konur'un bitişini biliyorum. Nohut pilav tezgâhım vardı, sokakta. Gezi sonrası, kış. Gözümle, gece saat ikide bile kalabalık olan caddenin, nasıl saat on buçukta, on birde bitirildiğini, otel inşaatlarının, polis yardımıyla kat arası pavyonların Konur'a nasıl taşındığına şahidim. Bunu Sakarya'da da polis yaptı bu arada. Ruhsat en önemli şeydir. Ya kaçak yaparsın ya da ruhsatla. Oradaki o sol barların, kat arası sol barların hepsinin, bitirilmesinin ve oraların pavyona dönüştürülmesinin arkasında çok ciddi bir polis desteği var aslında. Sakarya'daki barların ilk defa "İlla bira içmek zorunda değiliz" in pompalandığı yıllar doksanların ortası. Sakarya'daki sol cenahtan gelen kişilerin kültür kafeleri açması da... Ankara'nın bir de böyle bir boyutu var ya, kültür kafeler de çok yaygındır. Alkol satmayan barlar aslında bunlar benim gözümde. İnsanların bira içeceği saate kadar geçirdiği vakit, çay, kahve, gözleme... Basit makarna. Bunu tükettiği, devamlı çayın kahvenin içildiği... Yani, ne americano'su? Her şeyin neskafe olduğu bir zaman dilimi. O, Konur'u etkilemeye başladı. Şu anda insanlar barlara eğlenmek perspektifiyle gidiyorsa, ya da sosyalleşme... Ben şunu çok iyi hatırlıyorum: Barlarda müzik var. Eşek gibi müzik var. Bir de o dönem elektronik de kötü. Basın tizin rezil olduğu zamanlarda, milletin inatla gece saat birde, alkolden gözü akıyor, ideolojik tartışmaların yapıldığı, akademik tartışmaların yapıldığı... Oradan besleniyordu. Bir akademisyen bir akademisyene, ya da bir yazar bir yazara... Evlerde buluşmuyordu. Barlarda, ya da kafelerde. Bir de o dönem garson "Beyefendi bira içer misiniz?" demez. Tak tak tak... Yettiye bardağını kapatırsın yani. Biranın da ucuz olduğu zamanlar. Garsonların daha ucuz diye birbirlerini birayla ıslattıkları bir dönem var.

UC: Siz Tunalı ya da Bestekar taraflarına ne zaman gitmeye başladınız?

OA: Ben Tunalı'ya, Bestekar'a yirmi beş, yirmi altı yaşımdan sonra gitmeye başladım ki mekâncıyım, düşün. Çünkü ben mekân işletirken, mekânı kapattığımda eğlenmeye Kite'a hayatım boyunca asla gitmedim. Çünkü kültür olarak da ayağım buraya gidiyordu. Buradaki insanların dostluğunu görmem, özenmem oydu. Bir tık başka bir şeyin üzerinde olsam büyük ihtimalle o yolun yolcusu olurdum ama ben bir tık daha büyük ihtimalle o mahalle ortamında büyümeye, sokakta devamlı "mücadele halinde olmaya" ... Mücadeleden kastım, sokaktaki hayatına ilk kez bir stant açarak başlıyorsun şehirde. Ama zaten yanındaki abinden işportayı öğreniyorsun. Biliyorsun, parasız kaldığında aklına ilk gelen şey işporta tezgâhı açmak oluyor. Mekâncıların çoğunun hikayesinde işporta vardır. Sokakla ilk tanışma, hemhal olduğun yerlerden bir tanesi işportayla başlıyor. Bugünün de birçok dev mekanının sahibi işporta kökenli. Korsan CD'ci, telefoncu... O çocuklar kimlerdi? Yazar, üniversite okumaya çalışan tipler...

UC: Kızılay da bunun odağıydı.

OA: Şehre kurulan yeni mahalleler, yeni semtlerle aslında o odak kaydırılıyor. O odak kaymadan aslında Kızılay, Sıhhiye bölgesi, herkesin işten sonra gitmek zorunda olduğu yerdi. Dolmuşa, otobüse binmeden önce de evine yollanmadan önce

de bir şey yapmak, on üç yaşından yetmiş yaşına kadar herkesin... Alkol tüketmeyen de işini yapıyordu. Örneğin anneannem Kızılay'a inince, Sim Pastanesi'ne gidip bir şey yiyordu.

UC: Peki Sakarya'nın sınırı neresi sizce? Ya da bu odağın bu bağlamdaki hikayesi nasıldı?

OA: Alt sınır Zafer'den başlıyor, Zafer Çarşısı'ndan başlıyor. Zafer Çarşısı'ndan Yüksel'e kadar çok net geliyor. Yüksel'den sonra belli bir yıla kadar boş evler var ama. 2000 yılından sonra, Yüksel ve Konur hattının da şiştiği bir dönem var. Ama aslında, mesela annemden biliyorum, annem de yetmiş doğumlu ve çocukluğu bu sokaklarda geçmiş, rahatlıkla şunu söyleyebiliyordu, Olgunlar artık evden başka çok bir şey göremeyeceğin, dükkanların da azaldığı, dükkanların da bakkal ya da kıraathane olarak var olduğu... Dedemin Kocatepe Cami'sinin çaprazında bakkalı varmış. Orası yıkıldı, Kocatepe Kültür Merkezi yapıldı. Orada artık sosyalleşme bitiyormuş. Ama dedemin hikayelerinden biliyorum, müşteri kitlesini anlatırdı. Bakkal, alkol satıyor. Futbolcular, büyükelçiler, Yargıtay üyeleri... Hep bu bölgede (Akay kavşağı ve çevresi). Ankara'nın kaymak bölgesi bu noktaya denk geliyor aslında. Özellikle 1975'ten sonra bir müddet burası... Ama, yeni yerlerin kurulmaya başlamasıyla insanlar Kızılay'a değmeden eve gitmeyi öğrendi. Kızılay'da metrodan bile inmene kalmadan evine gidebiliyorsun artık. Bir şekilde buraya girilirdi. Hiçbir şey yapmıyorsan da burada takılırdın. Ben on üç yaşındaydım, ilk gelme sebebim dershanemin burada olması, ama şeyi çok net hatırlıyorum: Bir grup çocuk, hepimiz farklı dershanelerdeyiz. Dershaneden önce bir şey yapıyoruz buralarda. Döner yiyoruz ya. Hiçbir şey yapmazsak döner yiyoruz. İğrenç, makine yağında pişmiş, ama çok lezzetli gelen o iki liralık, bir buçuk liralık şeyi yiyorsun. Ve o dönem, on liraya da üç tane kitap alıyorsun. Bu tabii ki o kuşağı çok cezbeder. Şu an maalesef çok öyle bir merkez de bulamıyorsun. Gerçekten, şu Olgunlar köşe, 1990'lı yıllardan sonra garip bir şekilde Ankara'nın tüm hip-hop dansçılarının, skate'çilerinin takıldığı bir yerdi. Bir park bile değil orası, bir merdiven, sahanlıkta çocukların takıldığı. Çocuklar dediğim tabii şimdi kırk yaşında abiler hepsi. Breakdance'ın yapıldığı, hip-hop kültürünün yürüdüğü bir yerdi. Konur mesela, Dost Kitabevi'nin önü... Dört bin sekiz yüz tane grup kuruldu orada. O kadar rock-metal grubu kurulmuştur. Kutlaması da Büyük Gala'da, Ezgi Çay Evi'nde muz, oralet içerek. Kültür tamamen buydu. Karanfil, Keçiören'den de yoğunlaşan bir rap'çi ağırlığının olduğu... Ama tabii ki doksanlı yıllar "rock baba"yla geldi. Solcular da... 2000lerden sonra solcularda bir sekülerleşme oldu, furya haline geldiği bir dönem oldu. Ondan önce ama toplanır çıkardın, bara giderdin.

Kişisel bilgiler: 1993 Ankara doğumlu, Elektrik Mühendisi. 2007-2012 yılları arasında Sakarya bölgesini yoğun bir şekilde kullanmış.

18.08.2021, ZOOM üzerinden söyleşi.

UC: Ankara'ya yerleştiğiniz tarih?

VA: Şöyle, Ankara’da doğdum. Beş yaşına kadar Ankara’daydım. Sonra Ordu’ya gittik. 2007 senesinde geri geldim.

UC: Ankara’nın hayatınızda yer etmiş açık kamusal alanları nerelerdir, en çok nereleri kullanırsınız? Kısaca tarif edebilir misiniz?

VA: Eskiye döneyim. Şu an pandemi dolayısıyla çok şey yapmıyorum... Kızılay tabii ki. Çünkü işte, dershanelerden falan dolayı, ya da işte liseyi Ankara’da okuduğum tarihte... Lise hayatım Kızılay’da geçti, Tunalı’ya falan çok gitmezdim. Lise bitti, üniversiteye başladık, sonra daha çok Tunalı...

UC: Kızılay’a ne amaçla gidiyordunuz?

VA: Dediğim gibi, liseden çıkıp dershaneye gidiyorduk. Arada bir vakit oluyor, o vakti öldürmek, yemek, internet kafeye gitmek, Playstation oynamak, arkadaşlarla bir şeyler yapmak, içmeye gitmek...

UC: Kimlerle gidiyordunuz? Ulaşımınızı nasıl sağlıyordunuz?

VA: Arkadaşlarımla gidiyordum. Hem okuldan hem dershaneden arkadaşlarla. Genelde arkadaş grubuyla, otobüsle, halk otobüsüyle falan gidiyorduk.

UC: Sakarya Yaya Alanı’na dair ilk anılarınız ne zamana dayanıyor? O tarih için burayı nasıl tanımlarsınız?

VA: Sakarya... Yine 2007 falan... Lise, Ankara’ya yeni gelmişim. Daha yeni yeni büyükşehre geldik falan... Gezmeye başladık. Bir gün cuma günü Kızılay’a gidelim, Kızılay’da hafta sonu bir şeyler yapalım... Kızılay’a gittik. Sakarya’ya gittik. Hayatımdaki ilk kokoreççi o gün yemiştım, Sakarya’da.

UC: Peki, İzmir ve Yüksel bölgelerinden çok Sakarya bölgesini mi kullanıyordunuz?

VA: Aslında o zamanlar, lise bir, lise ikide, İzmir değil, Yüksel, Konur falan... Sakarya’ya iniyorduk. Ama sonra benim dershanem değişti, İzmir Caddesi’nde idi, Sıhhiye’ye geçtim. Okuldan Kızılay’a gidiyorduk, Kızılay’dan Sıhhiye’ye yürümek için de hep Sakarya’yı kullanıyordum. O iki üç senem Sakarya’da geçti. Otobüsle Kızılay’a, oradan da yürüyerek Sıhhiye’ye... O arada da zaten Sakarya var.

UC: Peki Sakarya Caddesi’ni bir geçiş mekânı olarak mı kullanıyordunuz, yoksa vakit geçiriyor muydunuz?

VA: İkisi de. Hem geçiş mekânı hem de rotamın üstünde olduğu için yemeğimi orada yiyordum. Orada bayağı fazla olanak var. Vakıit de geçiriyordum.

UC: O zaman için nasıl bir yerdi?

VA: Öyle büyük anlamlar yükleyemem ama, bir geçiş noktası, bir durak, takıldığım ettiğim bir yerdi. Zamanımın çoğu orada geçiyordu.

UC: Peki en çok gittiğiniz yerleri, mekanları, noktaları söyleyebilir misiniz?

VA: Adana dürümcüsü, turuncu tabelalı, hala duran. Odur. Balıkçı vardı, Can Balık, o da duruyordur herhalde.

UC: Evet, duruyor.

VA: O var. Bir de barlar ve publar. Backhouse vardı. Hala var. İnsanlar hala yoğun bir şekilde kullanıyorlar. Biz de hatta hala gideriz bazen, nostalji olsun diye. Direkt bizim jenerasyonun rockçılarının takıldığı yerdi. Sonra gittiğimizde daha تنها görüyordum, üzülüyordum. Ama iyi bir yerdi.

UC: Günün hangi saatinde ve ne sıklıkla gidiyordunuz?

VA: Okul çıkışı, neredeyse her gün gidiyordum. Her gün oradaydım. Burgerking falan vardı, oralardan da çıkmazdık.

UC: Ulaşımınızı nasıl sağlıyordunuz?

VA: Her gün otobüsle, okul dörtte falan bitiyorduysa, altıda dershanem başlıyorduydu, iki saatim orada geçiyordu.

UC: Peki buralar dışında, Sakarya’da hatırladığınız binalar, mekanlar var mı?

VA: O şey mesela... Sonra orayı yıktılar mı, dönüştürdüler mi ne... O hani bahsetmişim ya, Ankara’ya ilk geldim, çıktık falan... O şimdi belediye binası sanırım, bilmem ne işhanı...

UC: SSK İşhanı.

VA: Evet, SSK İşhanı. Onun içerisinde pavyonlar falan vardı. En alt katında sakatatçılar vardı. Arkadaşın annesi ciğer istemişti, oraya girmiştim. İlk defa Arka Sokaklar (Polisiye Türk dizisi) bölümünde hissetmişim. Pavyonlar, altta akciğer falan var... Akciğer, dalak falan... Çok garipti. Alt katı sakatatçılar, üst katı pavyonlar. Çok garip bir yerdi, orayı hatırlıyorum. Başka... İşte klasik, Backhouse’un olduğu o bina var. Orası. Oradaki heykeller vardı, ahşap heykeller. Onları hatırlıyorum.

UC: O ahşap heykeller Sakarya’da yapılmış, onu hatırlıyor musunuz?

VA: Onu şöyle hatırlıyorum, bir tane arkadaşım vardı, “Bunu benim amcam yaptı.” falan demişti, oradan hatırlıyorum. Yapılışını görmedim.

UC: Sizce Sakarya Yaya Alanı nerede başlar, nerede biter, hangi sokakları içerir? Nedenini kısaca açıklar mısınız?

VA: Benim çok sokak bilgim yok. Ama, Ziya Gökalp Caddesi, SSK İşhanı, bir tarafı orası. Öbür tarafı, Atatürk Bulvarı batıda. Sınırları, Ziya Gökalp bir tarafı, Atatürk Bulvarı bir taraf... Öbür tarafı, Zafer Çarşısı’na kadar gidiyor kafamda, Sakarya dendiği zaman.

UC: Doğuda, Mithatpaşa tarafında?

VA: Evet, Mithatpaşa. Orada bitiyor, karşıya geçmiyor.

UC: Peki burayı hayatının farklı dönemlerinde görmüş bir insan olarak, buranın büyük bir değişim geçirdiğini düşünüyor musunuz? Eğer düşünüyorsanız da ne zaman ve neden?

VA: Tabii ki düşünüyorum. Bir kere orası, 2011’den önce, lise zamanlarımda, orada sürekli bir eylem falan olurdu. Sürekli bir eylem... Sürekli, irili ufaklı, birileri bir şeyler yapıyordu. Bildiri dağıtıyorlardı. Eylem oluyordu. Üniversiteye geçtikten sonra, özellikle 2013, Gezi’den sonra hiç karşılaşmadım. Çok gittim ama görmedim sonra. O yapısı belki değişmiştir. SSK İşhanı değişti tabii ki, pavyonlardan bahsetmişim. Onlar gidince, oranın da biraz daha “demografik yapısı” değişti. Orada takılan eden insanlar yine aynıdır ama, o pavyonların falan da bir etkisi vardır. Kapanmalarının. Sakarya cidden çok garip bir yer. Bir yanda pavyoncular, bir yanda işçiler eylem yapıyor, bir yanda biz genç liseliler döner yiyor... Hepsinin aynı anda olduğu bir yerdi. Şimdi biraz daha tekleşmiş gibi. O üçlü dörtlü kanaldan insanların olduğu yer şimdi bire ikiye falan düşmüştür. Daha az çeşitlilik varmış gibi geliyor.

UC: Bu sizce pozitif bir şey mi, negatif bir şey mi? Pavyoncuların gitmiş olması.

VA: Bence negatif. İyiydi, güzeldi çeşitlilik.

UC: Buraya dair hatırladığınız özel bir gün ya da olay var mı?

VA: İlk gittiğim zamanı hatırlıyorum, ilk defa kokoreç yemiştım. Profesör mü ne vardı. Kötüsünü yemiştım ama beğenmiştım bayağı. Onun dışında Gezi zamanı. Olay o. Oranın hali. Başka... Öyle spesifik bir şey yok, orada genelde geçirdiğim vakitle ilgili. Bir gün mesela yine Sakarya’da, Backhouse’da falan takılıyorduk lise arkadaşlarımla. “Burada o kadar türkü bar var bir gidelim.” deyip türkü bara gitmiştık sırf meraktan. Onu da hatırlıyorum Sakarya’yla ilgili. Yine o çeşitliliğe geliyoruz. Her türlü insan oluyordu. Mesela Tunalı’da falan onu göremezsin. Daha Kızılay şeyidir. Türkü bar, üst katta, alt katta rockçılar, en alt katta mesela... Nil Bar mıydı?

UC: Evet.

VA: İşte rakıcılar var. Her türden eğlence... Garip bir yer aslında.

UC: Marjinalize edilmiş gruplar orada diyebilir miyiz?

VA: Yani... Marjinalize edilmiş... Ben marjinalize edildiğimi düşünmüyorum ama oradaydım.

UC: Yani “rockçı” ya da “türkücü” dediğimiz insanlar.

VA: Evet. Meyhanemsi yerler de vardı.

UC: Bugün Sakarya’yı bir açık kamusal mekân olarak nasıl buluyorsunuz, ne düşünüyorsunuz?

VA: Tabii ki pandemi sebebiyle bir seneyi aşkın bir süredir gitmedim. Ama, o gelen farklı insanlar azaldı gibi. Altı yedi koldan farklı insanlar vardıysa artık onların birkaçı gitti. Rastlayabileceğin insanlar değişti.

UC: Peki mekansallığı üzerine ne dersiniz, oradaki dış mekânı kullanan bir insan mısınız? Yoksa oraya gittiğiniz zaman istikametiniz belli midir?

VA: Yani bankta falan oturmam. Terasa oturup aşağıyı izlemeyi tercih ederim. Ben genelde yukarıda bir yere oturup aşağıdaki insanları izlemeyi seviyorum. Onu tercih ederim. Ama banka gidip oturmam. Ya da yemek yemeye giderim. Oradaki balıkçıya, adanacıya giderim. Seviyorum öyle eskiden yaptığım şeyleri bir daha yapmayı.

UC: Artık eskisi kadar kullanmıyorsunuz o zaman, hatırlamak için gidiyorsunuz, doğru mudur? Arada bir hatırlamak için gidiyorsunuz.

VA: Evet.

UC: Sakarya sizin için ne ifade ediyor? Hem Ankara için nasıl bir konuma sahip, hem de sizin için?

VA: Ankara için, iki büyük –merkez de sayılmaz ama- şey var, Kızılay ve Sıhhiye. O ikisinin birbirine karıştığı yer gibi bir işlevi var. Eskiden bir toplanma yeri idi. Şimdi o özelliğini yitirmiş gibi gözüküyor. Aslında tam da bilmiyorum, bir süredir gidip görmediğim için.

UC: Arada hala oluyor aslında eylem.

VA: Belki çok gitmediğim için rastlamıyorumdur.

UC: Peki sizin için?

VA: Benim için nostalji işlevini görüyor, başka da bir şey görmüyor. Çünkü orada çok işim de olmuyor genelde. Artık toplu taşıma da kullanmıyorum. Gideceğim yere arabayla gidiyorum.

UC: Sakarya'ya gitmek isterseniz, arabayla gittiğinizde sorun yaşıyor musunuz?

VA: Tabii yaşıyorum. Oradaki otoparklara gidip para veriyorum. Arabayla ulaşımı çok rahat bir yer değil. O yüzden de çok tercih etmiyor olabilirim. Onun yerine Tunalı'ya gidiyorum

Kişisel bilgiler: 1990 Ankara doğumlu, Çağrı Merkezi Müşteri Temsilcisi. 2006-2008 yılları arasında Sakarya bölgesini yoğun bir şekilde kullanmış ve 2015 yılından beri hala kullanıyor.

19.08.2021, ZOOM üzerinden söyleşi.

UC: Ankara'da açık kamusal alan olarak en sık kullandığınız yerler nelerdir?

SÖ: Always, Backhouse, Seattle, Eski Yeni, Granma, Soul, Haymatlos...

UC: Yani Kızılay ve çevresinde oluyorsunuz daha çok.

SÖ: Evet.

UC: Buralara ne amaçla ve ne yapmak için gidiyorsunuz?

SÖ: Müzikten kaynaklanıyor açıkçası. Müzik zevkleri hoşuma gidiyor. Ve arkadaş çevresi olarak bana daha yakın insanların bulunduğunu düşünüyorum. Yani kendimi daha rahat hissettiğim için gidiyorum.

UC: Kiminle, kimlerle gidirsiniz?

SÖ: Arkadaşlarımla. Zaten gittiğinde illaki birine denk gelirsiniz.

UC: Ulaşımınızı nasıl sağlıyorsunuz?

SÖ: Metroyla.

UC: Sakarya'ya dair ilk anılarınız ne zamana dayanıyor? Bu dönem için burayı nasıl tanımlarsınız?

SÖ: Sene 2006 civarı, o zamanlar voleybolcuydum ve yaşım küçüktü. Ama boyum uzun olduğu için bara girerken pek sıkıntı yaşamıyordum. Kimse sormuyordu, göstermiyordum. Arkadaşlarımla ilk Always'e gittim Sakarya'da. Hala da gidiyorum.

UC: Kendinizi Sarkaya'nın müdavimi olarak tanımlıyor musunuz?

SÖ: Hayır tanımlamıyorum. Çünkü ben belli bir süredir Ankara'da değildim, üniversitede. Yaklaşık sekiz sene Ankara'da değildim. O sırada, Ankara'ya geldiğim zaman, Always değişmiş, insanlar değişmiş...

UC: Sekiz senelik bir boşluk yani.

SÖ: Evet, sekiz senelik bir boşluk.

UC: Peki kaç yılında ayrıldınız?

SÖ: 2008'de ayrıldım. 2015 yılının başında geri geldim. Arada bir uğramış olabilirim, tam hatırlamıyorum.

UC: Peki geri döndüğünüzde neyle karşılaştınız? Ya da giderken ne bırakmıştınız?

SÖ: Tarz olarak zaten takıldığım insanlar aynıydı. Ama daha farklı insanlarla tanıştım, orası ayrı bir durum. O da Always'ten yine. Nasıl söyleyebilirim... Şu anki durum çok başka, büyük bir ihtimalle de pavyonvari yerlerin çok fazla açıldığından kaynaklı ve dış göçlerin... Başka ülkeden gelen insanların yoğunluğu bayağı oldu. Bu da hayli, kültür açısından çok büyük bir fark ortaya çıkardı. Şu anki durumundan Sakarya'nın pek memnun değilim. Ama gittiğim yerlerden memnunum. Öyle bir durum var.

UC: Yani mekân kültürü orayı hala sahiplenmeni sağlıyor.

SÖ: Evet, çünkü işletmecisi değişmiyor, takılan insan kesimi değişmiyor. Aynı tarzdekiler... Ama dışarı çıktığın zaman bambaşka bir dünya. Always'den sokağa indiğinde...

UC: Peki Ankara'dan ayrılmadan önce mi daha fazla vakit geçiriyordunuz yoksa şimdi mi?

SÖ: Açıkçası, Ankara'da takıldığım dönemde, gitmeden önceki dönemde zaten ergen olduğum için daha farklı ortamlara girmişliğim vardı. Ama ondan sonrasında, Ankara'ya döndüğüm zamanda paso takıldığım mekanları söyleyebilirim. Bilincim daha da oturdu.

UC: En çok nerede vakit geçiriyorsunuz şimdi?

SÖ: Demin saydığım yerlerde. Önceden de oralardı ama arkadaşlarımdan kaynaklı daha farklı yerlerde de oturuyorum.

UC: Sakarya özelinde, Always'i saymazsak, daha başka yerler var mı?

SÖ: Eskiden Konur'da Leman vardı. Leman'da, Nedjima'da, On-a-On vardı, orada. Bu gibi yerler. Şu an On-a-On'un müziği çok ağır geliyor mesela bana.

UC: Günün hangi saatlerinde ve ne sıklıkla giderdiniz, Always'e mesela?

SÖ: Akşam gidiyorum genelde, çalıştığım için. Cumartesi zaten Always gecesi olduğu için her cumartesi kendimizi orada buluruz. Büyük bir masa.

UC: Peki, pandemi öncesi mesela kaç kadar otururdunuz?

SÖ: Kapanana kadar. Sonra da dağılmıyorduk. Ya birisine falan gidiyorduk... Devam ediyorduk illaki.

UC: Sakarya çevresinde takıldığınız açık mekanlar, noktalar var mıydı?

SÖ: Merdivenlerde oturmuşluğumuz var. Nefes biraz daha açık kalabiliyordu. Eski Yeni vardı ama Eski Yeni'nin alt katı pek sağlıklı değil, biliyorsun. Pek durulmuyor orada. O yüzden Nefes'e giderdik bazen. Merdivenlerde içiyorduk, ya da yolda içiyorduk. Karışanlar olmuyordu "Niye içiyorsunuz burada?" diye. Artık yasak var. Artık bizi içerken değil, dışarıda görse zaten kilitliyor.

UC: Peki, bu gittiğiniz yerler dışında, kullanmasanız da bildiğiniz, duyduğunuz mekanlar, yapılar, açık alanlar var mıdır?

SÖ: Şu an düşünüyorum. Meclis Parkı vardı eskiden, sonra oraya dadandılar. Sonra Seğmenler'e gittik, Seğmenler'e de şu anda dadandılar. Yukarı doğru çıkıyoruz... Onun dışında Bestekar tarafında birçok pub var. Bir iki kere gittim ama sarmadı. Sakarya özelinde... Bir yeri duyduysam bir gidip görürüm "Burası neymiş?" diye, onun için duyup da gitmediğim yer yok.

UC: Rock bar dışında, pavyona ya da türkü bara gitmişliğiniz var mı?

SÖ: Lisede gittim, kahretsin. Ergenlik... Meraktan. Birazcık anı açıkçası... Çıkamıyordum oradan. Bir daha da gitmedim zaten.

UC: Peki Sakarya dediğimiz yerin bir haritasını çizmek isteseniz sınırları nerelerde olur? Size göre nerede başlar, nerelerde biter?

SÖ: Her sokakta farklı insan tipleri olduğu için hepsini tek bir bütünün parçası olarak düşünmüyorum. Bunu bu şekilde ayırabiliyorum. Örnek veriyorum, Sakarya’da... Ki, apartman apartman bile ayrılıyor aslında, sokağı geçtim. Always’in olduğu apartman mesela, ideal. Güzel bir apartman. Onun dışında mesela yandaki Obur’un Yeri falan. Gerçi Obur’un Yeri de aynı apartmanın içinde ama birazcık daha dışarıda kaldığından kaynaklı... Bilemedim...

UC: Yani, Eski Yeni’nin, Always’in olduğu sokak (İnkılap Sokak) ayrı bir dünya, Nil Rock Bar’ın olduğu sokak (Bayındır-1 Sokak) ayrı bir dünya, öyle mi?

SÖ: Evet. Apartmanlar bile fark ediyor. Karşılıklı olmasına rağmen Eski Yeni’nin ve Always’in bulunduğu apartmanlar... Demek istediğim buydu.

UC: Mesela Always’in bulunduğu binada da Livane var, Atabarı Türkü Bar var...

SÖ: Evet Livane var, Obur’un Yeri var, Tiyatro var, Backhouse var, Seattle var, Always var. Maraşlılar Derneği var. Onlar da var.

UC: Always’e her gittiğinizde, merdivenlerden inip çıktığınızda bunların hepsinin tabelasını görüyorsunuz, kapısının önünden geçiyorsunuz. Farklı insanlar görmenize sebep oluyordur herhalde bu. Sonuçta siz oraya rock bar için gidiyorsunuz.

SÖ: Evet. Always’in çaprazında zaten ışıklı, pavyonvari bir yer var. Orada travesti falan görüyorum. Oradan çıkıp Always’e giriyorum. Bunun gibi... Biraz komik oluyor.

UC: Bu sorunun cevabı siz bir dönem Ankara’dan ayrıldığınızdan sizin için biraz net olabilir ama yine de sormak istiyorum: Sakarya’nın geçirdiği en büyük dönüşüm hangi döneme denk düşüyor sizce? Tarif eder misiniz?

SÖ: 2015. Geldiğim ve gördüğüm an. Ama iç kısmı bile değişmişti. Şöyle söyleyeyim, insanları değiştirmeye yakındı o zamanlar. Tam böyle değildi. Buram buram pavyon kokmuyordu o zaman. Ama birkaç tanesi açılınca, “Buraya pavyon mu yapılır?” olmuştu.

UC: Hangileri bahsettikleriniz?

SÖ: Bu Türkü var ya. Önceden sanırım orası şeydi, yanlış hatırlamıyorsam. Hatta sabahları öyle, akşamları bir değişik. Tam çözemiyorum. Bir köşede şey var, altı katlı mı, dokuz katlı mı bir apartman var. Yemek katları gibi gidiyor böyle. Kırmızı bir yer. Sabahleyin orada simit falan da yiyor insanlar. Ama akşam bambaşka bir dünyaya dönüşüyor. Yani, simit yok. İnsanlar dışarıda “Abla, müzik var gelmez misin?” diye soruyorlar. Sanırım o apartmanda... Bu durum, pavyonların sayısıyla birlikte arttı.

UC: Buraya dair hatırladığınız, aklınıza ilk gelen özel bir gün ya da olay nedir?

SÖ: Ben genelde bela çekiyorum, öyle bir durumum var. En son kavga ediyordum, ama ayırdılar. Adamın birsiyle... O. Onun dışında bir sürü oldu. Yine bu hafta oldu mesela. Tanımadığımız bir insan bayıldı, ona yardım edelim dedik. Sonra yine bir

sinir harbi... Ben bir daha yardım etmiyorum. Bir sürü var böyle. Adım atsam olay oluyor. Hangi birisini anlatayım? Cidden çekiyorum.

UC: Peki, burada işte rock bar'dır, pub'dır, bu mekanlar dışında sokağı kullanıyor musunuz? Banka ya da bir yere oturup vakit geçirir misiniz?

SÖ: Sakarya'da bir bankta mı? Eskiden olsa geçirirdim. Çünkü rahat rahat bira içebilirdim. Ama otururum yani. Laf atan olursa zaten alıştık, insan olarak.

UC: Sakarya sizin için ne ifade ediyor? Bunu iki şekilde cevaplayabilirsiniz aslında. Ankara için ne ifade ettiği ve sizin için ne ifade ettiği gibi.

SÖ: Sakarya, zamanımın büyük kısmını geçirdiğim bir yer. İş çıkışı bir Always yaptığımız için. Bunun dışında, bir sürü cümle var aslında kafamda dönen. Mesela, insanlar çok fazla ve çok çeşitli. Suriyeli var, "keko" var. Aksine mesela aşırı cool diyeceğin insan da var, ama cool görünüp içi boş olan insan da var. Sakarya cidden "Ankara karması" diyebilirim. Bir anlamda kent merkezi olmanın hakkını veriyor. Mesela şey örneği de olabilir, sabah simitçi, akşam türkü bar tarzında. Her kafadan bir ses var gerçekten Sakarya'da. Eski Yeni'de mesela "ıptıs ıptıs." Telwe'ye geçiyorsun, pek "ıptıs ıptıs" yok orada. Ama yine bir canlı müziği var. Back'e (Backhouse) geçiyorsun, blues canlı müzik oluyor. Aşağı iniyorsun, rock bar. Onun altına iniyorsun, türkü bar. Livane var işte, orada da genelde devrimci müzikler çalmaya çalışıyorlar. Öyle... Her çeşit var, karma bir yer.

UC: Bu durum sizin için ne ifade ediyor peki? Sizi etkiliyor mu?

SÖ: Bir şey ifade etmiyor. İllaki Sakarya olacak, diye bir şey yok. Örneğin Always, Sakarya tarafında değil de Bestekar tarafında olsaydı, oraya giderdim. Çünkü, Always'ın zaten... Örnek veriyorum, o apartmana gitmekteki tek amacım bir müzik, iki arkadaşlar, üç ucuz bira. Yani aynı şeyler o tarafta olsa, oraya giderim. Bu kadar.

UC: Peki, Always'ın Bestekar'da olmasını ister miydiniz?

SÖ: Bazen diyorum Mustafa Abi'ye... Diyorum ki "Mustafa Abi ben sizin için geliyorum buraya.", "Başka ne yapacaksın?" diyor.

UC: Always ekibi olarak, İstanbul'a otobüsle festivallere ya da konserlere gidiyor muydunuz?

SÖ: İşte o dönem ben Ankara'da değildim. Eskişehir'deydim. Ama oradakilerle gitmişliğim vardır. Ki başını da çekmişimdir. Ben ayarlıyordum onları. Güzel anılar oluyor.

Kişisel bilgiler: 1992 Ankara doğumlu, Finansal Güvence Danışmanı. 2011-2021 yılları arasında Sakarya bölgesini yoğun bir şekilde kullanmış.

19.08.2021, ZOOM üzerinden söyleşi.

UC: Ankara'nın hayatınızda yer etmiş açık kamusal alanları ve mekanları nelerdir? Buraları tarif eder misiniz?

DT: Seğmenler. En çok Seğmenler'de takılıyoruz havalar güzel olunca. Botanik Parkı, çok severim. Eymir Gölü'ne arkadaş çevresiyle bisiklet sürmeye çok giderdim. Şu aralar Çansera, çünkü polis bir tık gelmiyor o taraflara. O yüzden Çansera.

Kızılay'ın o parklarını falan da, Atatürk Bulvarı'nı falan da çok severdim. Eskiden paten kaymaya giderdim. Tunus'un karşısında... Meclis Parkı'nın önünde paten kayardık, gençler olurdu. Tunalı'da Hilton'un önündeki çimler. Karum çimler. Daha çok eğlence amaçlı gidiyorum ve rahat olabileceğimiz, gözetim altında tutulmayan yerleri tercih ediyorum.

UC: Kimlerle gidiyorsunuz?

DT: Ailemle de gidiyorum ama yüzde doksanını arkadaş çevremle eğlenmek için, hoşça vakit geçirmek için...

UC: Ulaşımınızı nasıl sağlıyorsunuz?

DT: Ben merkezi bir yerde oturuyorum. Eskiden Eryaman'da oturuyordum, şu an Yıldız'da oturuyorum. Dolayısıyla, Botanik Parkı yürüme mesafem, Seğmenler, Tunalı yürüme mesafem. Kızılay da yakın. Eymir de tam tersi mesafede ama dolmuşla beş dakika. Dolayısıyla hepsine ya yürüyorum ya da tek dolmuşla gidiyorum. Arabayla gitmiyorum.

UC: Hep Ankara'da mı yaşadınız?

DT: Evet, Ankara'dan hiç çıkmadım. Öğrenciliğim de burada geçti, burada doğdum ve burada büyüdüm.

UC: Pekâlâ, şimdi Sakarya bölgesine dair sorular soracağım.

DT: Evet! Bayılırım!

UC: Buraya dair ilk anılarınız ne zamana dayanıyor? O döneme dair burayı nasıl tanımlarsınız?

DT: Üniversiteye ilk başladığım zaman, Eryaman'daydım. Eryaman'da olduğum için Kızılay bir tık uzak gelirdi, ama arkadaşlarımın hepsi orada takılırdı. Üniversiteden çıkıp oraya giderlerdi. Biz de artık, annemle işte, çok uzaktayız, annemin işine ve benim okuluma, sosyal hayatıma çok uzak olduğu için Yıldız'a taşındık. Ondan sonra, taşındıktan sonra, üniversite birinci sınıfta, yani bu da 2011 yılına tekabül ediyor, Kızılay'ı keşfetmeye başladım. Ondan öncesinde, tek tük, arkadaş gruplarımızla lisede böyle takılmaya giderdik. Dershane çıkışlarında, "Hadi bir nargile içmeye gidelim." diye Kızılay'a giderdik, ama Sakarya'yla ilk tanışmam daha çok Sakarya'daki ucuz öğrenci barları, şimdi daha çok işte... Bu arada benim kuzenim metalci. Önce beni sanırım o tanıştırdı. Aramızda sekiz yaş fark var. Aynı zamanda çok yakın bir arkadaşım kendisi. O da oraya çok nadir giderdi, ama metal dinlediği için en uygun yer Sakarya'da Lost vardı, Nil vardı, Always vardı, Backhouse vardı. Oralara takılırdı, ben de onun yanında ergenim, yeni yeni geliyorum. Bir tık hoşuma giderdi o salaşlık. Ben de yeni gotik, asi dönemlerim, dolayısıyla hoşuma gidiyordu orada takılmak. Hem ucuzdu. Sonra arkadaş ortamlarımız da daha çok oraya... Kimle tanışırsam "Hadi şuraya gidelim, müziği de çok güzel, şu da çok güzel." Bir tık da orayla muhabbet kurdukça artık "Şu müziği çalar mısınız?" dediğimizde aynı zamanda... Hatta bir kere, Seattle vardı Always'ın karşısında, oradan ilk kovuluşum... HIM'in bir şarkısını istedim, bana "HIM dinlemek istiyorsan Backhouse'a git." O zaman orda metal dinlemek gerektiğini anlamıştım. Sonra da zaten metalle aram iyice iyi oldukça, üniversitenin sonlarına doğru, daha sık takılmaya başladım bir şekilde. Ama şunu da söyleyebilirim. Ben

daha çok Always'ciyim. Orası ailem sayılır. Orada bilgi yarışması düzenlenirdi, hiç kaçırmazdım. Mustafa Abi mikrofonla soruyu okurdu, tüm masalar cevap bulmak için internetten bakarlardı. Cevabını söyleyen direkt bira kazanırdı, ücretsiz. Hem bedava bira hem de eğlenceli oyun ortamı olurdu.

UC: Teşekkür ederim. O zaman kendinizi “Sakarya müdavimi” olarak tanımlıyorsunuz?

DT: Kesinlikle. Hatta, bizim kendi grubumuzun adı “Sakarya Sakinleri”. Sakarya’da herkes bizi tanır, sahiplerini de tanırız. Bazı yerlerden özel indirim talep ederiz, öğrenci olduğumuz ya da az paramız olduğu için. “Sakarya Sakini bira alabilir miyim?” derim ben mesela, ona göre iki lira daha ucuza içerim. Bunların yanında, Sakarya Sakinleri’ne özel böyle kısa bir kodumuz vardı bazı yerlerde. Always’in, Backhouse’un olduğu binayı tamamen kullanırım. Arka sokak, Nil, Şeytantüyü vardı o zamanlar. Lost, hatta Baydan’a bile gitmişliğim var. Baydan’ın karşısındaki metal... Papaz Bar. Bir de tabii ki bunların çıkışlarında Eski Yeni ve Telwe. Gençken daha çok Telwe’ye takılırdım ama sonraki dönemlerde daha çok Eski Yeni’ci oldum.

UC: Neden?

DT: Çünkü Telwe daha çok Türkçe pop tarzı çalışıyordu. Eski Yeni de yukarısı 90lar pop, aşağısı da elektronik müzik. Ama 90lar pop da Türkçe-yabancı karışık ve daha çok kafama uygun şarkılar ve takılan profil... Yani her telden insan vardı tamam ama sanatçılar da orada takılıyordu daha çok. LGBTİ’lere aynı şekilde, kapısının açık olması ve genelde travestilerin, geylerin, biseksüellerin, lezbiyenlerin orada çok rahat bir şekilde dans edip vakit geçirmesi beni çok daha Eski Yeni’ci yaptı.

UC: Bu herkesi kapsayıcı olma durumu Eski Yeni gibi mekanlar yüzünden mi olmuştur? Yani bu insanların bu bölgeye rahatlıkla gelmelerinde etkili olduğunu düşünüyor musunuz?

DT: Bunun için eskiden Passage vardı, o da Sakarya’daydı onu atlamamak lazım. Telwe ve Eski Yeni’den önce Passage’a giderdik. Passage öyle bir uluslararası bardı ki, Eskişehir’den bile sürekli gelirlerdi ve orası Erasmus Barı diye geçerdi. Siyahiler gelirdi, yabancılar gelirdi, orada sürekli çok güzel birtakım ortamlar olurdu. Orası aslında ilk LGBTİ’lerin takıldığı yerlerden birisiydi. Daha sonra sanırım orası kapanınca, daha alternatif bir bar –disco tarzı- arayışa geçildi. IF’te biraz homofobik yaklaşımlar olduğunu duymuştum. Bunda da bence Eski Yeni’nin sahipleri ve ortaklarının bakış açısıyla ve bunu herkese yansıtmasıyla, ki çalışanları da aynı şekilde, daha çok sahiplenildi ve orası artık bu tarz şeylerle anılmaya başladı. “LGBTİ’lerin barı” gibi. Yani bunu daha çok Eski Yeni sağladı diyebilirim.

UC: Kimlerle giderdiniz? Günün hangi saatlerinde ve ne sıklıkla giderdiniz?

DT: Üniversitedeyken çok sık giderdim, haftada üçü dördü bulabiliyordum. Daha sonrasında, iş hayatında, bir tık daha az, haftada bir ya da iki en fazla. O da, güzergahım yine aynıydı: Always ve Backhouse. Karaoke’ye çıkardık bazen, o zamanlar Karaoke vardı. Ya da işte metal müziğimizi dinleyip yine Eski Yeni’ye giderdik, hep Eski Yeni’yle sonuçlanıyor ama... İş hayatına kaydıkça bu daha çok sabah beşe doğru kaydı. Ama öğrenci hayatındayken gece on ikide birde eve dönüyorduk genelde. Ama daha sonra clup’larla birlikte gece beş... Daha sonrası

dönemlerde de hatta iş ortamı ve işsizlik sürecimde de orada sabahlıyorduk arkadaşlarla, öyle dağılıyorduk. Sonra da Sakarya denince, bir de Sakarya'nın meşhur merdivenleri vardır. Nefes'in oradaki... Nefes'i de geçmemek lazım. Nefes'i çok sevmem gerçi, biraz bohem geliyor. Bohem deyip Always'te takılmak da garip ama... Bilemiyorum, orasıyla enerjim uymuyor. Oradaki merdivenlerde, arkadaş grubu olarak, mutlaka Eski Yeni'yi kapattıktan sonra bayılmayan bir grupta da Sakarya merdivenlere gidip sabahı eder, öyle evlere dağılırdık.

UC: Bahsettiğiniz merdivenler Mithatpaşa Caddesi üstgeçidinin doğu kısmındaki merdivenler değil mi?

DT: Evet. Nefes tarafına oturuyorduk. Orada gelip gidenler de oluyordu, barın önünde takılanlar da oluyordu. Orda daha salaş ve interaktif bir ortam olduğu için... Aynı zamanda tuvaletini de kullanıyorduk, ondan.

UC: Ulaşımınızı nasıl sağlıyorsunuz?

DT: Evime yakın olduğu için aynı şekilde gidiyordum, ama dönerken artık taksiyle dönüyorum.

UC: Peki kullandığınız yerler dışında, yer etmiş, hatıranızda kalmış binalar ya da mekanlar var mı?

DT: Bir kere Sakarya'da kokoreççi, meşhur. Köftecimiz. Doktor. Yıllarca Eski Yeni'den, Telwe'den, şuradan, buradan çıktıktan sonra, orada ayılmak için ateş başında –ateş yakılır kışın- etrafında herkes köfte ekmeklerini, kokoreçlerini falan yer. Hatta mutlaka bir oyun havası tarzında bir şeyler olur, birileri bir şeyler oynar. Kaynaşır, sohbet ortamı olur. Orayı da çok severdim. Onun dışında, balıkçı var, meşhur. Bence balık yemeye Sakarya'ya gidilir. Annem bile küçükken sürekli derdi “Hadi gidelim, Sakarya'da bir balık ekmek yiyelim.” diye. Balık ekmekleri çok meşhur ki, hala kapanır, tekrar yenisi açılır balık ekmekçilerin de aynı şekilde. Başka, çiçekçileri var meşhur. Aynı zamanda, sürekli rock bar'dan şundan bundan bahsettim ama, aslında kültür kargaşası da var. Türkü barların, pavyonların... Sen metal dinlemeye gidiyorsun ama, seni o tipte görüp “Abla gel canlı müziğimiz var, sabaha kadar türküler var!” falan deyip... Yolcu Bar var mesela, eskiden rock bar'mış, ben o dönemini yakalayamadım. Sonra da Türkü bar olmuş. Ben de eski rock bar sanıp gitmiştim, hayal kırıklığıydı gittiğimde. O beş katlı pavyon, sabah beşe kadar açığz yazan fantastik gece kulübü... Always'in bir alt katı zaten yine türkü bar. Bir de değişik bir şekilde hep bir şey dernekleri var: Gümüşhaneliler Derneği, Rizeliler Derneği... O binalarda. Oralarda da sanki herkes birleşip gizli bir şeyler yapıyor gibi hissediyorduk. Başka, meşhur tabii ki de Teras Bar var. Teras Bar'ı hiç sevmem, ama Behzat Ç. orada çekildiği için de gönlümüz de oraya kayıyor. Inn var, köprünün bu tarafında teras kat. O zamanlarda da o teras katta bir arkadaşım çalışıyordu, onun yanına giderdim sürekli. Teras kat olması falan da çok tatlıydı, o ambiyansı. Şimdi açık mı gerçi hiç bilmiyorum, yıllardır gitmedim. Başka, Ahır var. Öküz'dü bir ara, Ahır oldu. Oraya da dart oynamaya giderdik. Sakarya Sakinleri'nin muhabbeti orada olurdu daha çok. Bir de Rumeli İşkembecisi var. Sabaha karşı içip içip acıkıp bayılmayalım diye bir çorba içmeye gidilir. Ya Mithatpaşa Çorbacısı'na gidilir ya da Rumeli İşkembecisi'ne gidilir. Passage zaten, o talihsiz olaydan dolayı

kapandı. Bir de Sakarya’da duran evsiz bir ablamız vardı, onun da vefat ettiğini duydum yıllar sonra. Kıvrıcık gri saçları olan, akli dengesi pek yerinde olmayan hafif kilolu, salaş giyimli bir kadın vardı. Hep para isterdi, hep de Sakarya’da dururdu, onu hatırlıyorum bir de.

UC: Sizce Sakarya nerede başlıyor, nerede bitiyor?

DT: Eski Yeni’nin olduğu sokak (İnkılap Sokak), onun arka sokağı, Lost’un olduğu sokak (Bayındır-1 Sokak). Sakarya Meydanı meşhur, eylemlerin yapıldığı yer aynı zamanda. Anıt var, anıttan itibaren Sakarya. Çiçekçiler var, metro çıkışını da kapsıyor. Metro çıkışından itibaren artık Sakarya’ya geldim algısı oluyor, her tarafta telefoncular var. Passage’ın olduğu yere de (Bayındır-1 Sokak’ın Tuna Caddesi’nin arkasında kalan kısmı) biz “Sakarya” diyorduk, o sokağa doğru.

UC: Peki Nefes’e de Sakarya mı diyordunuz? Yoksa üst geçit bunun için bir engel mi?

DT: Ben oraya da Sakarya derim. Ama Nefes’ten sonrası biraz bulanıklaşmaya başlıyor.

UC: Sizce Sakarya büyük bir dönüşüm geçirdi mi? Geçirdiyse bu sizce hangi dönemde gerçekleşti?

DT: Always’in önündeki alan (Sakarya Caddesi İnkılap Sokak köşesi) boşluktu, onu hatırlıyorum. Sonra oraya büyük bir bina yaptılar mesela. Dönüşüm anlamında o olabilir. Belediye başkanı değiştikten sonra asfaltları falan yenilediler, havuz yapmışlar. Anıtın oralar yenilenmiş. Daha temiz, her yerde çöpler ve çöp kutusu vardı. Portatif çöpleri gördüm, sokakları yenilemişler. Nefes’in oralar aynı. Şeytan Tüyü falan, mekanlar kapandı ama Sakarya hep aynı sanırım.

UC: Kentsel olarak iyileşti, ama noktasal müdahaleler var diyebilir miyiz o zaman, köşedeki bina gibi?

DT: Evet, tabii. Ama Sakarya yine aynı Sakarya: Eski, bohem, ucuz, öğrenci işi, çılgın, değişik, karmaşık, kültür karmaşası... Her şey yine orada yani.

UC: Peki bu bölgeye dair, hatırladığınız özel bir gün ya da olay var mı? Toplumsal ya da şahsi?

DT: Çok var. Sakarya’da büyüdüm dedim ama bizim takıldığımız bir rock grubumuz vardı, müzik grubu anlamında değil. Onlarda arada rock müzik yapanlar vardı O Son Bira, Akiz(?) grubu gibi. Orada biz inanılmaz kalabalık masalarla sürekli takılan, seneler boyunca arkadaşlığımız hiç kopmadı. Tabii ki sıkıntılar oldu aramızda, değişik şeylerden dolayı. Ama orada bir kopmayan, sağlam bir kardeş tayfa vardı ve herkes birbirine sahip çıkardı. Biz oraya giderken haberleşmezdik. Zaten oraya gidip herkes birbirini mutlaka bulurdu ve tanıdık bir insanla karşılaşırdı. Ve gece sonunda da bir masada on beş, yirmi kişi olurduk, sığamazdık. Eski Yeni’ye giderdik, önceden söylerdik geleceğimizi. İki üç masayı birleştirirlerdi. Dans ederken aynı şekilde, çorbacıda aynı şekilde... On on beş kişiden az olduğumuzu ben hiç hatırlamam. Yıllarca da böyle geçti. Şu anda maalesef gitmiyorum. Benim için o sayfa kapandı ve temiz bir defter açmaya çalışıyorum kendime. Kötü anılarım olduğu için oraya dair. Ama, orası genelde bizimkilerin –O Son Bira grubunun- müzik yaptığı bir yer olduğu için, her hafta benim için çok özeldi. Hiçbir konserini

kaçırmadım neredeyse. Özel bir anı olarak da şunu söyleyebilirim, Gezi döneminde, Sakarya'da, koştığımız zamanları hatırlıyorum. Sakarya'da eylem yaptığımız zamanları... Ya da LGBTİ için aynı şekilde toplandığımız zamanları... Orada da aynı şekilde hep bir toplanma, birleşme ve kardeşlik yeri gibi bir şeydi bizim için.

UC: Sizce hala öyle mi?

DT: Hala öyleyse bile ben bilmiyorum. Ayrıca hala öyle değil, o ruh gitti insanlardan. Pandemi öncesi için söylüyorum bunu. Zaten müdahaleler fazlalaştı. Anı olarak da Gezi'yi söyleyebilirim. Çok var, şu an hepsini sayamadım. Ama şunu söyleyebilirim, bir gün Always'te içtik. Babam da geldi. Babam da bu arada bizimle takılmayı çok sever. Sonra Eski Yeni'ye gittik. Orada babamla birlikte dans ettik, arkadaşlarımla. Sonra oradan çıktık kokoreç yedik Köfteci Doktor'da. Ve orada oyun havası çalmaya başladı ve herkes bir anda dans etti. Videolar çektik. Babam elinde piposuyla çok tatlı bir şekilde oyun havası oynadı ve karşısında herkes, Çingene'sinden tut Roman'ına, metalcisinden tut, çok alakasız bir şekilde herkes bir anda dans etmeye başlamıştı. O hafızalarımdaya yer etmiş bir olay, anıdır.

UC: Burası bir kamusal mekân olarak nasıl buluyorsunuz? Sakarya sizin için ne ifade ediyor?

DT: Bence artık değişmesi gereken yerlerden birisi Sakarya. Çünkü ben biraz Tunalı'ya da kaymadım, Olgunlar tarafına kaydım. Orada takılan insanlar, çevre, kavgalar o kadar birbirinin aynısı ki, demek bir tık değişmesi gerekiyor. Hem mekanların hem o zihniyetin hem işletmelerin... Bir tık yenilenmesi gerekiyor diye düşünüyorum. Bu ne şekilde olur? Yapısal da olabilir, çünkü gerçekten çok kötü. Hiçbir yerde tuvalete doğru düzgün gidemezsin. Eski Yeni bir tık yenilendi ama o ara sokaktaki yerlerin hepsi çok kötü. Hem hizmet anlamında hem de tuvalete girdiğinde hala maalesef sabun ve peçetenin olmadığı bir yer. Dediğim gibi, zihniyet, hizmet kalitesinin, hem de artık yapısal olarak, mimari olarak da değişmesi gerekiyor. Bana neyi ifade ediyor kısmına gelince: Sakarya benim için yaşanmışlık. Yaşadığım en güzel anılar diyebilirim, iyisiyle kötüsüyle. Tüm gençliğim, yaşantım, eski yaşantım oradaydı. Orada on sene takıldım, o yaşanmışlıkları yedirmem.

Kişisel bilgiler: 1966 Münih doğumlu, Akademisyen. 1988-1994 yılları arasında Sakarya bölgesini kullanmış.

20.08.2021, ZOOM üzerinden söyleşi.

UC: Ankara'da sizin hayatınıza yer etmiş, bu soruyu duyduğunuzda aklınıza ilk gelen açık kamusal alanlar nerelerdir, tarif edebilir misiniz?

ZÜ: Birincisi Kızılay Meydanı. İkincisi de Ulus Meydanı. Mesela Ulus Meydanı tasarlanmış bir meydandır. Ama Ulus Meydanı'nın bende hikayesi çok eskiye gider. Ankara metropoliten alanına zaten bakacak olursan, çok bariz bir şekilde kuzey-güneyi görürsün. Bu demiryoluyla ayrılır. Ve Ankara Çayı'yla. Jansen Planı'ndan sonra Ankara çok merkezli şehirler statüsüne giriyor. Ulus geleneksel merkez, Ankara planlanmaya başladığı zaman da tek merkez. Mecburen de bir anlamda zaten

meydan olarak yapılıyor. Ben şeyi de çok severim hatta oradaki şehir çarşısını. Onun orda yarattığı alan da bence çok güzeldir, heykelin yeri birkaç kere değişmiş olsa bile. Ve kullanılır, hala da aktif olarak kullanılır. Ben niye kullandım? Çünkü, Ankara'nın kuzeydeki merkezi alt-orta gelir grubuna hala hitap eder. Dolayısıyla, benim de annemlerin babamların anneannemlerin falan eskiden ayakkabı alınırdı, oradan alınırdı. Anafartalar çarşısından kumaş alınırdı. Yani hayatımızda orası daha çok yer tutmuştur hep geleneksel olarak. Orası bir meydan. Mişmiş Kuruyemiş, kapanan Akman falan, bunlar tesadüf değil. O yüzden hem kullandığım hem de geleneksel olarak duyduğum, yani öğrenerek kullandığım için... Kızılay Meydanı ise başka bir hayat. Orayı da ailem kullandı etti ama, Kızılay'da bu kadar tanımlı bir meydan yok. Yani Güvenpark'ın önünden itibaren aslında yok orda bir şey. Ama ben de gençliğimde, öğrenciliğimde falan iki yerde bulunmuşumdur. Bir tanesi Gima'nın, gökdelenin altındaki PTT'nin önü. Çünkü tanımlı olan yer bir tek orası, yani meydan değil ama orası. Öbürü de Güvenpark'ın yanında Yeni Karamürsel'in önü. Orası biraz daha meydan gibi. O yüzden bu ikisi.

UC: Buraları kullanırken ulaşımını nasıl sağladınız?

ZÜ: Otobüs veya dolmuşla Ulus'a ulaşıyordum. Kızılay'a da aynı şekilde. Kızılay'a daha sonradan Ankaray girdi. Ben ama yoğun olarak otobüs ve dolmuş... Özel araç kullanmadım, çünkü özel araçla giderseniz koyacağınız yer yok.

UC: Sakarya Caddesi'ne dair ilk anılarınız ne zamana dayanıyor, bu dönem için bölgeyi kısaca nasıl tanımlardınız?

ZÜ: İlk hatırladığım dönem üniversiteden sonraydı...

UC: Yayalaştırılmadan önce miydi?

ZÜ: Hayır. Hiç öyle bir şeyim yok, yani geçerken bile fark etmemişimdir. Yayalaştırıldıktan sonra da özellikle arazi kullanımında çok enteresan bir dönüşüm ve hızlilik hala da vardır. Aslında iyidir. Her şeye de müdahale etmen gerekmiyor. Ben onun sadece resimlerini gördüm ama Sakarya Bira Parkı olduğu zamanları hatırlıyorum. O, aslında Sakarya Caddesi üzerinde kalıcı bir algı ve tanım yarattı. Dolayısıyla biz de öğrenciliğimizde, çok fazla değil ama, bira içmeye gideceksek Sakarya'ya giderdik. "Sana Yağı" gibi bir şey, ya da dolmuşa binmek gibi bir şey. Bira içmek için Sakarya'ya gidilirdi. Daha sonra, Murat Karayalçın ve sonraki belediye başkanı döneminde rahmetli Prof. Dr. Raci Bademli imar daire başkanıydı. Ben de onun koordinatörüydim. Dolayısıyla o dönem, dört sene boyunca, biz haftada yedi gün çalıştık. Ve bizim mesaimiz hep akşam sekizde dokuzda bitirdi. Orda da garip bir şekilde şöyle bir şey yaptık, rahmetli Raci Hoca, o kadar çok işimiz vardı ki, telsizler toplantılar vesaire takip etmek benim için doktora kadar heyecanlı bir şey oldu. Yani bir şehrin fiziksel dokusunu nasıl yönetirsin? Rahmetli Raci hocanın bir yöntemi vardı, çok sıkılırsak dosyaları alıyorduk, Sakarya'ya gidiyorduk, Sakarya'da neydi o en son kapandı McDonald's oldu orası da. (Piknik) İsimleri hatırlamıyorum, demek ki kalıcı bir şey bırakmamış. Bira içilen bir yer vardı, biz oraya yerleşirdik, akşama kadar her şeyi orda hallederdik. Dolayısıyla belediyenin koordinatörlüğü döneminde de gidip gelmem böyle oldu. Tabii oraya yakın olan iki tane daha çok önemli şey vardı. Yeme-içme kültüründe

bira daima destek aktivitesidir. İçilecek aktivite olduğu zaman klasman düşer. Adam gibi içeceksen rakı içersin. Rakıdan sonra birayla cila çekersin. Yani birayı öğrenciler içer. Dolayısıyla Sakarya onlardan çok beslendi. Besleyenlerden birisi Tavukçu'ydu. Tavukçu kapandı şimdi, olmayacak bir yere gitti. Tavukçu müthiş bir yerdı. Öbürü de Sakarya'nın girişinden bir tanesinde, yıkılmadan önce hamsikuşu yapan bir yer vardı. Körfez! Ama ben hala mesela Sakarya Caddesi'nin birayla anılmasından bir şehir plancısı olarak da gayet memnunum. Bu tür aktivitelerin böyle yerleşmesi önemli. Çünkü bu tür mekanlar aslında kültür oluşturuyor. Misal Almanya'da şehrin her yerinde bira satılır, her yerinde içilir. Ama orda geriye çekilip bakarsan, her mahallenin ucunda bulabileceğin küçük sigara bilmem ne satabileceğin yerlerin önünde içerler. Onlar serseri. Yoksa kimse orda içmez. İçeceksen belli yerler vardır, bir de şehrin ortasında genellikle İstasyon Meydanı'yla bağımlı olup yayalaştırılmış bir şekilde çıktığında bu işe ayrılmış, öbeklenmiş yerler vardır. Oralarda fonksiyonlar değişir. Yani pazar günü mutlaka bir eğlence olur, bir şey yapılacaksa orda yapılır. Ve bira hep bunları destekleyici bir şeydir. Biz de Sakarya'da şöyle, evet bira içeceksen Sakarya'ya gidersin. Balık alacaksan Sakarya'ya gitmede fayda var. Ama mesela ben, bizim okul (TEDÜ) Sakarya'nın dibinde olduğu halde ve pandemiden önce oradan sürekli geçtiğim halde, benim yürüyüş rotamdı, mesela pişirme evi var mı bilmiyorum. Varsa gider oturur muyum onu da bilemiyorum.

UC: Peki kendinizi bu bölgenin müdavimi olarak tanımlar mıydınız, hayatınızın bir döneminde?

ZÜ: Hayır. Yani dediğim gibi belediyede çalışırken çok yakın olduğum ve haftada bir bu işler için gittiğimizde oraya giderdik. Ama yoksa her gün böyle "Gideyim de şurada bira içeyim." yoktu. İlk soruya başladığım zaman aklımda olan şeyi bir de şimdi hatırladım. Evet, ben oraya bir de şey için giderdim. İlk hard rock, heavy metal barlar falan ordaydı. Gölge falan orda açılmıştı. Şimdi Çankaya Belediyesi olmadan önce o bina.

UC: SSK İşhanı.

ZÜ: Evet, rezalet yerlerdi. Ama başka da yoktu. Dolayısıyla zaten o tür fonksiyonların... Şimdi mesela ben orada bir tasarım yapacak olsam ya hiç dokunmam ya da bu şekilde rezil olacak yerler yaratmaya bakarım. Çünkü, deterjanla temizlenmiş, İskandinav mimarisiyle jilet gibi yapılmış yerlerden hard rock olmaz, bira mira da içilmez zaten.

UC: Kültür hala devam ediyor aslında, SSK İşhanı'nın yavruları gibi, orada burada apartmanlarda rock barlar ve türkü barların üst üste bindiği yaşam devam ediyor hala.

ZÜ: Yani, mekânın kalitesini tüketmediği ve mekânı rezil bir duruma getirmediği sürece aslında bu fonksiyonların böyle devinerek yapılmasında çok büyük fayda var. Ama bir müddet sonra, yani Ulus'taki Yahudi Mahallesi'nin aldığı durum... Orda mesela koskocaman bir konak var, ya da işte Saime Kadın... O konakta bir aile yaşıyor. Durumları da iyi. İşte yeni merkez, Kavaklıdere'ye ya da Yenışehir'e geçiyorlar. Orasını kiraya verecekler, kime verecekler? Kendileri gibi aile yok.

Herkesin mülkü var. O zaman iki aileye veriyorlar. Arkasından o iki aileden üç aile, sonra dört aile, sonra beş aile oluyor. Arkasından işte pansiyon gibi falan ve çöküyor... Aynı şey şimdi Sakarya'da da var. Ben en son gittiğimde, demek ki bir buçuk sene falan olmuş, adını hatırlayamadım, bira içtiğimiz yerin balkonunda otururken, oradan sağa sola bakıyorduk. Seviye farkından ötürü, binaların yoğun kullanım ya da eskimişlik, bakımsızlık düzeyini anlayabiliyorsun. Yani şeyi düşündüğümü hatırlıyorum, orada üç tane rock bar görüyorum, herhangi birisinde yangın çıksa hapı yuttu. Hiçbir şansı yok. Bunlara da dikkat etmek gerekiyor. Aynı şey değil ama mesela, Soysal Han'a bitişik, arka tarafında olan binalar vardır mesela, o çok güzel ve eski bir dokudur.

UC: Evet, Nejat Ersin'in de bir yapısı var orada.

ZÜ: Evet, evet...

UC: Bu çalıştığınız dönem hangi yıllara denk geliyor?

ZÜ: Daha önceden, o kadar müdavimi olmadan, yani bira içilecekse ve birisi buluşalım diyorsa Sakarya'ya gidilirdi. Ya da benim de aklıma ilk gelecek yer Sakarya'ydı. Ama ayda bir kere bile olmadı. Onun dışında destekçiler olarak kullanıldı. Mesela Tavukçu'ya gidilirse ya da Körfez'e gidilirse çıkışta oradan geçilirdi. Veya midye tava yemek için, midye tavacı bir tek orası vardı. Onun da adını unuttum... Çöp midye yapan... Sonra, bugünkü kullanımımla aynı diyebileceğim bir şekilde 1991 ve 1994 arası fiziksel olarak çok yakın olduğum ve dolayısıyla haftada, iki haftada bir Raci hocayla bu işleri yapmak için gittiğimde, o tabii alışkanlık yaptı. Mecbur biriyle buluşacaksam orada buluşuyordum. Şimdi de onunla aynı kategoriye konulabilir, ben mesela okula giderken, ki açıldığı zaman da aynı şeyi kullanacağım. İki rotam vardı, ya herhangi bir otobüse, Atakule'nin orda oturuyorum ben, herhangi bir otobüse bindiğimde doğrudan zaten, ya da dolmuşa bindiğimde, Güvenpark'a, Kızılay Meydanı... Eğer dolmuşla gelirim Güvenpark'ta inip ya Ankaray'a biniyordum okula gitmek için, ya da yürüyordum. Yürüdüğüm zaman da bu rotayı kullanıyordum. Mesela bu da ilginç.

UC: Ziya Gökalp Caddesi'nden değil...

ZÜ: Evet, oradan gitmiyordum. Ya da otobüse binersem, otobüs Sıhhiye'ye doğru devam ettiği için, Kızılay durakları yukarıda kalıyor. İnmek yerine, Sıhhiye diye söz edilen, hâlbuki İş Bankası'nın önündeki üst geçidin orda indiğim zaman, direkt Sakarya'ya girip oradan arkadan üniversiteye ulaşıyordum. Bu rotayı çok kullandım. Fakat mesela şu noktayı yakalayabilirsin, şimdi seninle konuşurken aklıma geldi: Ama mesela üniversiten çıkınca aynı rotadan gelip aynı otobüse binmek aklıma gelmedi hiç. Yani, yaya bölgesinden yürümedim, hep ana caddeden yürüdüm. Demek ki şeyi varmış...

UC: Bunu nasıl açıklarsınız?

ZÜ: Şöyle, her ne kadar tasarlanmış kentsel bir şey olarak gözükse de sadece şundan kurtulamamış: Yaya bölgesi. Hâlbuki bir yaya bölgesinin bir şeyi olması lazım. Mesela orda, fonksiyonların *strict* olarak tanımlı değil. Ama şu andaki mevcut fonksiyonların birkaç tasarım objesiyle rota değiştirterek, ya da zevkli kullanım rotaları oluşturacak hale getirmesi insanları oraya çekerti. Ben şunu düşünürdüm,

hala öyle: Ben balık alacaksam, orada balıkçıların olduğunu biliyorum. Ama ben Atakule'nin oraya gidip, Atakule'nin karşısındaki balıkçıdan almayı tercih ediyorum eve giderken hemen. Halbuki, orda sadece Sakarya değil, Sakarya'dan bizim okula devam eden merdivenli... Oralardaki hafif düzenlemeler, Sakarya'nın içine çekeceği şekilde tasarlansaydı... Sadece salak bir üst geçidin bir ayağı orda bir ayağı orda değil... Onun bir şeyi olsaydı fiziksel olarak, o zaman belki oradan yürürüm, şunu alırım, buradan da buraya çıkarım deyip beni yaya jeneratörüne yönlendirebilirdi. Dolmuşa mı gideceksin? Buradan git. Ankaray mı? Gel, buradan git. Geçerken balık al. Geçerken bilmem ne al, gibi. Onlar yok. O yüzden, en basit tasarım anlamıyla orası bir yaya bölgesi. Bu bizim çocukların, ikinci sınıfta afalladıkları şeye benziyor. Şehirle ilk defa tanışıyor, tasarım bilmem ne... Yaya bölgesi yazıyor. Tamam da ne? E, yaya bölgesi işte. Yani, yaya bölgesi deyince bütün yayalar "Hey, yaşasın! Burada bölge var hadi oradan yürüyelim." falan diyecekmiş gibi düşünüyor. Öyle olmuyor işte. Ne çok fazla tasarım olunca, hiç hoşuma gitmez. Bazı şehirlerde vardır. Ne de böyle bırakılmış olarak olunca. O ikisi de olmuyor, ikisinin ortasının bulunması gerekiyor. İkisinin ortasının bulunması da tasarımda bence, spesifik olarak belirlemek yerine, dağılma ve toplanma noktalarını ve oradaki fonksiyonları belirlesen, ondan sonra zaten kendisi yolunu bulur diye düşünüyorum. Şimdi bana deseler tasarla diye, ben o şekilde bakardım. Fakat bizde kentsel tasarım daha çok yaya bölgesi, çiçek, böcek, yer döşemesi olduğu için, ona geldiği için, olmuyor işte bu iş. Biz Raci Hoca zamanında, ki o kalmadı kimseden de duymuyorum bir tek biz kullanıyoruz onu. Kentsel tasarım planı derdik. Bir yerin kentsel tasarım planı olur. O bir plandır, bir planlama çalışmasıdır. Kullandığım şeyler kentsel tasarımı ilgilendirir. O zaman işte süreklilikten bahsedebiliriz. Düşünsene şimdi sen, aşağıya iniyorsun Kızılay'dan Sıhhiye'ye doğru. Cadde var, asfalt. Kaldırım taşı var, var. Kaldırım var. Küt diye bir kentsel tasarım projesi ve yaya bölgesi başlıyor. Sanki o kaldırımı yapan belediye Ankara, Çankaya, ya da büyükşehir belediyesiymiş de ondan bir santim sonrasını yapan belediye İsviçre, Bern belediyesiymiş de orada böyle müthiş bir şey oluyor. Ne alakası var? Öyle olduğu zaman işte, ortalık birbirine giriyor. Olmuyor bunlar. Dolayısıyla kentsel tasarım planlaması diye yaklaşacak olursan, o zaman işte çözersin. Sen planlama ilkelerini mimarlarla, peyzaj mimarlarıyla koyarsın, sonra onlar istiyorlarsa onlar bunu ot böcek yaparlar. Mimar *passerella*'sını yapar, bina ilkelerini de ona göre yapar. Peyzajcı abuk sabuk şeyler çizmez, ama bitkileri senin koyduğun esaslarda engelleyecek, geçirecek, bir şey yapacak şekilde kullanır. O zaman olur. Dolayısıyla bunlarla yarattığın mekanlarda nokta atışları yaparsan, gerisine dokunma o zaten olur. O zaman işte, orda balıkçılar varsa, bir yerde pişirme yeri olur. Pişirme yerinin janjanlısı meyhane olur. Ama, burası meyhane, burası pişirme evi, şurası da balıkçı olacak dersen, bir tanesi olmazsa senin proje yerlere yatar. Yani nitekim öyle.

UC: Teşekkür ederim. Önce geriye dönüp kısa bir soru soracağım. 1991 ve 1994 yılları dışında öğrencilik yıllarınızdan bahsettiniz değil mi?

ZÜ: Evet.

UC: Lisans, yüksek lisans veya doktora, hangisine denk geliyor?

ZÜ: Bir defa, lisans okurken, ODTÜ buraya çok uzak olduğu için ve bizim de şehir planlama eğitiminde stüdyolarda yaşadığımız için, araç sahipliği oranı ve ulaşım da bu kadar şey değil, şimdi bile öyle... Bizim şehirle pek bir alakamız olmazdı. Ayda yılda bir kere olursa mesela, birisi haydi Sakarya'ya gidelim derse gidilirdi. Ama Sakarya'ya gidelim deyince "Hey! Sakarya'ya gidelim!" diyecek bir şey yok. Mesela orda "Haydi Bahçeli'de dondurma yemeye gidelim." de diyebilirdi. Master'da biraz daha özgürdük, çünkü o zaman ben de Can Kubin'le beraber bizim evimiz Bestekar Sokak'taydı. Ama mesela Bestekar Sokak'ta olmasına rağmen, bizim Sakarya'ya gittiğimiz çok azdı. Doktora dönemim benim çok uzun sürdü. Artık doktora dönemi de çok uzun sürdüğü için bu tür mekanları faal olarak kullanan bir adam olmuştum ama, gene de "Ah! Sakarya gözümde tütüyor. Aman da bir bira içmeye Sakarya'ya gidelim." diye bir şey olmadı. Çünkü dönüştü. Şöyle dönüştü: Sakarya'nın orda olması önemli. Ben çünkü farklı bir kullanıcıyım. Çankaya'da, Atakule'de oturuyorum. Bu tarafta, ilk seferinde sana verdiğim örnekte, kentsel kültür veya kültürel morfolojinin oluşması, Ankara'nın güney kısmında daha düzenli. Yani güney kısmı dediğim, demiryolunun güneyinde, Kızılay ve Kızılay'dan saçaklanan Tunalı veya bu taraflarda. Mesela şimdi burada, Atakule'nin civarında mahalle pub'ları ve bu tür mekanlar vardır. Ve bunlar belli ölçekte çok da iyilerdir. Şimdi, Sakarya'nın bu ölçekte farklılaşması lazım. Sakarya'yı bu ölçekte kıyaslayınca, buradakilerin kalitesi oradan çok daha yüksek. E ama, her malın bir alıcısı var, buna da müdahale etmeye gerek yok. Sakarya'ya giden de çok. Bu da böyle bir şey.

UC: Teşekkür ederim. Peki, geçirdiği en büyük dönüşüm sizce hangi döneme denk gelmektedir?

ZÜ: Bilmiyorum, çünkü onu tahlil edebilecek kadar yoğun kullanmadım. Ya da gidip oturup "Evet... Burası..." diyemiyorum. Çünkü, mekanların isimlerini zor hatırlıyorum. Bu kötü bir şeydir. Sen mesela benimle konuştuğunu söyleme, bizim yaşlara yakın insanlara "Ya North Shield diye bir yer varmış..." diye bir sor. Her on kişiden dokuzu sana "Aaa!" diye atlayacaktır. Çünkü, o mekânın bir ruhu vardı. Ben o zaman, rahmetli eşimle beraber orayı açtığım zaman, biz diyorduk ki "Biz nasıl bir yer istiyoruz? Nasıl bir yer olsun?" Dolayısıyla, orayı insanlar şekillendirdi. Tasarımı çok farklıydı. Bir English Pub'dı. Gerçekten mesela ben malt viski içmeyi sevdiğim için malt viski vardı. Pahalı mıydı? Pahalıydı. Ama Ankara'da malt viski içecek adam oraya geliyordu. Elçilikler oraya geliyordu. Düşünsene... Bir çeşit değil, yedi çeşit bira vardı. Şimdi sen buraları mekânsal olarak gözlüyorsun ama, burada kullanıcıların davranışlarının etkisi kadar, ekonomik, işletmecilerin ve işletmecileri baskı altında tutan, arzı yaratanların da baskısı var. Mesela Efes satıyorsa Tuborg satamaz. Bu böyle. Mesela bende o yoktu. Dolayısıyla bizimki ne oldu? Ben bir tek ona seviniyorum zaten. Yoksa bar işettim ne oldu işte, bir sürü içtik miçtik o ayrı hikâye ama, herkes hatırlıyor bunu. Yani mekânsal bir hafıza oluşturmuş. Sakarya bunu yapamadı. Sakarya'dan bir tek kalan şey bira. O kalsın bari... Ona da müdahale etmeyelim. Çünkü, yerel yönetimlerin kent üzerinde, kentsel mekanlardaki gücü bu. İlla fiziksel olarak bir şeyi değiştirmeye çalışıyorlar. Dolayısıyla bunların hepsi başarısızlıkla sonuçlanıyor. Şunları karşılaştırırsan aynı

şeyi göreceksin: Çamlıca'nın tepesine, bir tarafını yırtarak cami dikmekle, Taksim'in ortasına cami dikmekle, Sakarya'da bira parkı açmak arasında bir fark yok. Aynı şey. Bunlar böyle hop diye gidecek. Ne var? Cami var. Ne var? Bira satılıyor. İşte bu, buna indirgeniyor. Yani hem kente ait hem de kente ait değil aslında. Çünkü bunun altında o kentin kültürü var. Kentin kültürü oluşmamış ki, mekân ona hizmet ederek bundan etkilensin. Hep empoze edilmiş. Düşünsene mesela sen nerelisin?

UC: Sinoplu'yum.

ZÜ: Sinoplu'sun, üniversiteye Ankara'ya geldin. Arkadaşlarına "Abi nerede bira içilir?" ... "Burada." "Ucuz mu?" dersin. Ucuzsa gidersin. Al işte bak. Sana "Abi bir yer var... Gittiğin zaman..." diye anlatan biri yok. "Abi bira bir buçuk lira." "Tamam, haydi gidelim içelim." Çünkü mekanların kullanım *range*'i de buna göre oluyor. Buraların hepsinin aslında katman katman gelmesi bir kültürü oluşturacaktı. O zaman sen mesela "Bu kültürel şeyde, neresinden anlatsam?" diyebileceğin bir şey olacaktı. Şimdi yok. Sen onu oluşturmaya çalışıyorsun. Bizim şehirlerin doğal olarak şeyi bu. Yani Sinop'u düşün. Ben Sinop'a en son gittiğimde, deniz kıyısında bir otel vardı, yıkıldı. Ne oteldi?

UC: Melia Kasım.

ZÜ: Evet, Melia Kasım Otel vardı. Ya bir şey içeceksen onun lobisinde içerdin, ya da içerde girdiğin zaman çok güzel meyhaneler vardı. Sinop ölçeğinde de bu çok güzeldi mesela. Dolayısıyla, ölçekle beraber kültür oluşturuyorsa oluşturuyor. Ama, *poly-urban-culture* denilen şey oluşuyorsa, artık metropoliten alanda bundan bahsetmene imkân yok. Ama aynı şekilde, metropoliten alanda bunu planlamana da imkân yok. O yüzden noktasal olarak şey yapılmalı... Ve şimdi hasbelkader iyi ki var orası. İstiklal Caddesi gibi bir şey. İstiklal Caddesi de öyle, habire jiletle kazınıyor, ama var.

UC: Aslında kendiliğinden bir yer olmaya çalışan, ama bir şekilde yer olamamış, günümüze yer olarak ulaşamamış bir alan diyebilir miyiz?

ZÜ: Diyebiliriz. Yer olmuş da mekân olamamış. Yani mekân olamamış, çünkü mekânı da kendisini tüketiyor. Mesela yukarıya doğru da bakmak lazım, neler var? Ben en çok ona gülüyorum. Koskoca Soysal Han... Sosyal Han'a şöyle bir bakmaya başla, dördüncü beşinci katlarda seks shop, bilmem ne, tamir atölyesi, avukat, falan var. İnanılmaz bir karışım var. Aslında bunu, tam Sosyal Han'dan başladığında, bir şehir plancısı olarak ben sana anlatayım: İçeriye kaçmıştır Sakarya kısmında, hâkim bir *land-use* vardır. Onun üzerinden buna bakarsın. Daha kötüsü, ana caddeye çıktığın zaman, Kızılay-Sıhhiye arasına baktığın zaman, biz ona literatürde, ben en azından, "*twilight zone*" deriz. Alacakaranlık kuşağı. Çünkü, bunun için yaratılmış bir bulvar düşün. Ama kullanımlara etki edemiyorsun ve kullanımlar birbirini boğarak yok oluyor ve dönüşüyor ve hak etmediği kullanımlarla oluyor. Dolayısıyla yer var, ama mekânsal olarak bir şeyini ispat edemiyor. Olanlar da içeriye kaçıyor. Halbuki o zamanların bulvarında yürümek, kravatlı adamlar, döpiyesli kadınlar... İşte ilk açılan şey orda... Ankara'da fıçı birayı ilk satanlar... Washington Restoran'ın sahipleriydi. Allah rahmet eylesin, ikisini de tanırım. RV'nin sahipleriydi... Reşat ve Vedat Beyler. Onların orada açtıkları biracı. Tam bulvara

çıkarken, tam Sakarya'nın girişinde, köşede. İlk birahane. Ben Reşat Bey'le, Vedat Bey'le çok görüşmüştüm. O bana "Zeki'ciğim, akşamları, özellikle hafta sonları, banka zırlı araba yollardı kapanmadan önce bize." derdi. Düşünebiliyor musun? Tekler ve ilk defa onlar yapıyorlar. Fıçı bira orda. "Peki siz nasıl yapıyordunuz?" diyordum. Diyordu ki, "Duyurmak için şöyle yapıyorduk, mekân bir defa bahçesi olan, iki katlı bir mekândı. Ama üst katı tamamen cam yaptık. Ben orada çalışan, mefruşatçılarda çalışan, kitapçılarda çalışan ne kadar böyle güzel tezgahlar kız varsa, onlara sandviçle bira hediye ediyordum iş çıkış saatlerinde, hepsini oraya oturtuyordum. Bu iş böyle oturdu." diyordu. İlk sosisli sandviçi yapan ve Ankara'nın fıçı bira olan ilk şeydir...

UC: Bu anlamda da ilklerden bahsederken hep bu bölgeden bahsediyorsunuz aslında.

ZÜ: Evet... Piknik! Orası Piknik'ti. Benim hep yürüdüğüm yer. Tuna Caddesi'nin girişinde. Ondan sonra, bizim Raci hocayla oturduğumuz yer de Net Piknik'ti. Net Piknik işte şimdi en son gördüğümde hamburgerci olmuştu galiba.

UC: Evet, duruyor.

ZÜ: Onun üstü mü, yanındakinin üstü mü, Körfez ya da Kumsal'dı. Kumsal'dı, o da gitti.

UC: Günümüzde açık kamusal alan olarak Sakarya Yaya Bölgesi'ni nasıl buluyorsunuz?

ZÜ: Kimliksiz buluyorum. Sen biraz önce onu söyledin, ben onu tamamladım. Aslında senin morfolojik açıdan bakabileceğin çok iyi iki kilit kelime var. Yer olarak var, mekân olarak yok, oluşmamış işte. Yani "Yaya bölgesi..." Güzel. Yaya bölgesi. Şöyle düşün, şimdi sen de bu mesleğin içindesin. Diyelim ki mesela seninle Münih'e gidiyoruz. Sen "Abi Münih'in yaya bölgesine bir gidelim." der misin? Hayır, oranın bir adı vardır. O ad tanımlanmıştır. Mesela Hamburg'da bunun müthiş bir adı vardır, gibi. O olmamış işte. Sadece "Sakarya" olarak var. Bir aşama önce geçmiş, bu iyi gene. Sakarya ve otomatikman Sakarya deyince sevsen de sevmesen de "bira"yı akla getirmesi aslında güzel de bir şey. Belki de buradan şuna da gidebiliriz: Zamanında Sakarya'nın yer olmaktan çıkıp mekân olmaya gitmesinde, bu fotoğraflarını kesin bulmuşundur, Sakarya Bira Parkı'nın olmasının ve o şekilde açılmasının çok faydalı bir şey olduğunu savunabilirsin. Olabilir bu. Her ne kadar şimdi yürümese de...

UC: Peki, Sakarya'ya dair aklınızda kalan özel bir gün ya da özel bir olay var mı?

ZÜ: Bir tanesi şey vardı, hala duruyor orda. Sørensen'in bir heykeli vardır orda. O da şöyle başlamıştı, Murat Karayalçın'a empoze edilmişti. Şöyle bir hikâye var, şu anda arabalarını görürsün "Kentsel Estetik Daire Başkanlığı" gibi, okuyunca çizgi filmde çıkmış gibi... Kentsel estetik? İyi hadi bakalım... Dolayısıyla bu böyle olmuyor. Bunun çıkış noktası, adı tebensüm ettiriyor. Yapılmak istenen şey çok doğru, ama işte o ad onu karşılayamıyor. Bu mevhum, bu düşünce Raci Hoca zamanında çıkmıştı. Biz dedik ki "Yahu, yalap şalap yarışmalar açılıyor, tuhaf tuhaf projeler yapılıyor. Ya da belediyeye yaranmak, iş almak isteyen mimarlar, peyzaj mimarları bir şey yapıp, 'Bunu Ankara halkına hediye ediyoruz.' diyor." Dedik "Bu çok tehlikeli." Nitekim ne oldu, Ankara'nın takları diye çıkarttı. Ondan sonra, yok saatler maatler. Ona doğru gitti. Ta o zamandan biz bunu söylüyorduk, bunu kontrol

edemediler. Nasıl kontrol edilir? Yasaklayarak ya da şartnameler yazarak falan değil, daha basit bir şey yapalım. “Nasıl yapalım?” dedik. İmar Daire Başkanlığı... Dedik ki “Bir kentsel estetik kurulu kuralım. Burada, Ankara’da yaşayan ve Ankara’da eseri olan bütün mimarları ve peyzaj mimarlarını çağıralım. Ve yapacağımız her şey, sadece yarışma değil, belediyenin de yapacağı bütün projeleri resmi olarak yaptırımı olmasa dahi, Ankara Büyükşehir Belediyesi’nin çatısı altında her ay toplayalım ve orada tartışalım. Bunu da kamuya açıklayalım.” Bu iş böyle başladı. Hepsi geldi, çok iyi oldu. Altı ay sonra birdenbire hiçbir proje geçmemeye başladı belediyeden, hiçbir yarışma açılmamaya başladı. Çünkü, iki mimar bir araya gelince başlarlar. Hiçbir zaman fikir birliğine varamayıp birbirlerine de bozuldukları için. Proje geçmedi, yarışma açamadık. İlk buradan gelmişti. Onun ilk yansımasıdır. Avrupa’dan mesela, kendi alanında iyi olan adamlar gelseler ve bizim belirleyeceğimiz kentsel bölgelerde bir *landmark* yapsalar. Sørensen’in heykelini oraya yapmıştık. Onun açılışını yapmıştık mesela. Böyle olmuştu. Ama sonra ne oldu, heykel duruyor. Etrafına da millet oturuyor. Kuşlar kakasını yapıyor falan. Var mı ama Sørensen’in heykeli? Var. E, bilen de biliyor. Avrupalılar için de bu tabii enteresan. Aynı mantıkla da Ulus’ta İtfaiye Meydanı’nın orda, Gazi Lisesi’nin önünde de Alman, Otto Herbert Hajek, bir şey yapmıştı, renklerle falan. ODTÜ’deki anıt gibi. Hajek’in vardı, onu yok ettiler. Kaldırdılar attılar. O onun parçasıydı. Mesela Hajek orda yaptı, Sakarya’da... Mesela, nerden çıktı bunlar? Kızılay’da nereye koyalım diye düşünüldü mesela, ilk aklımıza Sakarya geldi, Sakarya’nın girişi geldi. Benim sana ilk başta söylediğim... Öyle tasarlasan işte, bu tür objelerle, o zaman mekân ortaya çıkacak. Aynı şekilde de niye Ulus’taki Gazi Lisesi’nin önünü önerdik? Babamızın hayrına değil. Ulus Tarihi Kent Merkezi Planlama Yarışması’nı Raci Hoca ve ekibi kazanmıştı. Biz zaten, senelerce o projenin uygulaması için çalıştık. Biz orayı avcumuzun içi gibi biliyorduk. Tek tek, dükkanına kadar. Ve orası çok önemli, buradan, bu taraflardaki... Eğer Ulus (...) uygulanacak diyoruz tabii biz, başlamış uygulanmaya. Eğer giderse, bu da işte güzel bir başlangıç olur diye şey yapmıştık. Ona yönelikti. UC: Son olarak, Sakarya sizin için ne ifade ediyor? Hem Ankara için hem de sizin için?

ZÜ: Tek kelimeyle ifade edeyim: Bira. Yani bira, bir de geçiş mekânı işte. Geçmesi zevkli bir mekân. Ama söylediğim gibi, *origin-destination*’ına göre... *Origin*’im ev, *destination*’ım TEDÜ ise, işe gidiyorsam, algoritma şöyle başlıyor: Atakule’ye çıktım, -hele şimdi pandemi dolayısıyla- dolmuşa binmek istemedim. Binsem dolmuş zaten baştan gitti. Algoritma olarak bakıyorum. *Origin* neresi? Ev. Ulaşım modunu seç: Dolmuş mu? Hayır. Otobüs mü? Evet. Otobüse bindim. O zaman otobüs otomatikman Sıhhiye’ye gidecektir. İndiğim zaman Tuna Caddesi’nin girişinden, benim için bir yürüme mekânı. Fakat dediğim gibi, dersim erken bitip, “Ben bir eve gideyim.” dediğim zaman, aynı rotadan gelmedim hiçbir zaman. Benim için, bu sefer *origin-destination* değiştiğinde, farklı alternatifler çıkıyordu. Ve bu sefer dolmuşa binmek benim için çok daha kolay. O yüzden, buradan senin filtrelerine koyacak olursak bunu, maalesef bir yer orası, bir geçiş mekânı. Ama onun ötesinde de olmamış. Şöyle de söyleyebilirsin, ben bir şehir plancısı olarak içimden

geldi söyleyeyim. Valla, bazı yerler var, ben diyorum ki “Allah’tan olmamış...” Böyle kalsın. Çok fazla olmaya başladı mı da bende şey duygusu uyandırıyor... Şimdi bak, profiterol yemek vardır, bir de o profiterolün içine konan şeyi kaşık kaşık bir kilo yemek vardır. İkisi de aynı, lezzet de aynı. Ama haz, rezalet. İşte ona geliyor. Dolayısıyla tartışılabilir. Dokunuşlar gerekli mi? Gerekli. O zaman şöyle de demek daha akademisyence oluyor: Kent mekânı sıfırdan planlanamaz, zaten onun kendisi var. O morfolojiyi farklı dokunuşlarla, o dokunuşlar da bazı şeylerin dozunu artırıp bazı şeyleri öne çekerek, bir kentsel tasarım planlamasına gidersen, yeri mekân haline getirebilirsin. Belki. Ama “Her tarafı yapacağım, cillop gibi mekân olacak.” dersin... Yani, olur. Ne olur? İşte, *expo center* olur, bilmem ne olur, bir kere olur bir daha da olmaz.

Kişisel bilgiler: 1969 Ankara doğumlu, Yayıncı. 1975-2005 yılları arasında Sakarya bölgesini yoğun bir şekilde kullanmış.

20.08.2021, kahvecide söyleşi.

UC: Sakarya’ya dair ilk anılarınız ne zamana dayanıyor?

TA: Çok geniş, çok derin... Hem kendi yaşamımla ilgili hem de okumalarım ile ilgili epey bir malzeme var kafamda. Örneğin, SSK İşhanı’nı hatırladım. Bomboş bir araziydi, 1970’li yılların başları. Oradan otobüsler, şehirlerarası otobüsler, ilk gar mıydı bilmiyorum ama, oradan otobüslerin kalktığını hatırlarım. Hatta o köşedeki bina, hala duran, MADO’nun olduğu. O bina, Akdeniz Otobüsleri’nin ofisiydi. Akdeniz Otobüsleri oradan kalkardı. Akdeniz Otobüsleri de o dönemde, Bodrum’a, Marmaris’e çok fazla talep yok, çok emin değilim ama ana firmaydı. Oradan otobüsler kalkardı, bekleme yeri orası.

UC: Sizin anılarınız çok eskiye dayanıyor o zaman. Ankara doğumlu musunuz?

TA: Evet, Ankara doğumluyum. Benim 1970’li yıllarım Meşrutiyet Caddesi’nde geçti. Meşrutiyet Caddesi’nin en sonunda, Ahmetler’e inen, Çaldıran Sokağı’nın köşesinde Murat Apartmanı. 1972-1980 arası orada oturduk. Sakarya, Kızılay, Ataç Sokak, Sağlık Sokak, oralar oyun alanlarımızdı. Soysal Pasajı’nda, yürüyen merdivenlerde kovalamaca oynamaya giderdik. Esnaf kovalardı, merdivenlerden tersten çıkarız ineriz. Sakarya benim çocukluk oyun alanım olarak başladı. Babamın Ormancılar Lokali’nde, arkadaşlarıyla buluştuğu, biraz içki kültürünü de oradan, çok küçük gözlemlerle bilirim. İyi bildiğim bir yerdir. Hem çocukluğumun geçtiği hem gençliğimin... 1987’de müdavim olarak, o birahanelerde içmeye başlayıp 2004’e kadar süren bir müdavimlik mesaim de var. Ben kitap işiyle uğraştım, 1989’da Siyasal’da Basın Yayın Yüksek Okulu’nda okuyordum. 1989’da bıraktıktan sonra, kitapçıların da olduğu... Özellikle Mithatpaşa Caddesi, Zafer Pasajı’yla beraber kimi kitapçılar... Yakın zamana kadar da varlardı. Dur Kitabevi vardı, Arkadaş Kitabevi vardı. Ama daha 1970’li yıllarda da Evrensel vardı. Kitapçıların da olduğu...

UC: Tarhan Kitabevi mesela.

TA: Tabii tabii. Sakarya'nın en sonunda, Sergen Pastanesi'nin yanındaydı. Hachette vardı, Fransız Kültür'ün karşısında. Tabii ki çok önemli, Kültür Kitabevi vardı. Kültür Kitabevi'nin bir girişi bulvarda, tam Piknik'in olduğu yerde, çok güzel böyle keyifli, dolambaçlı... Alt katı biraz daha kırtasiye gibi, üstü güzel kitapçıların olduğu. Kültür Kitabevi daha sonra arkaya, Tuna Caddesi'ne taşındı. E tabii, Ahmet (Tevfik) Küflü'nün Bilgi Kitabevi her zaman, Ayabakan Balıkçısı'nın yanında... Yani çocukluğum böyle çok keyifli, hatırladığım... Mesela o dönem her şey çok fazla değildi. Bir sürü dönerci, bir sürü börekçi baklavacı falan değil... Böyle, çok güzel ürünler satan bir tane, iki tane şey vardı. Mesela Karagöz Baklavacısı vardı, Sakarya Caddesi'nin Mithatpaşa'dan girişinde, solda. Ben memur çocuğuyum. Annem babam memur. Ay başında, maaş alınınca bir Sakarya'ya uğranırdı. O akşam kahvaltı edilirdi. O gün öyle bir lüksümüz olurdu. Supama Şarküteri vardı, oradan salam alınır, sosis alınır, tulum peyniri alınır, çavdar ekmeği alınır, kaymak alınır, bal alınır... Ve Karagöz Baklavacısı'ndan küçük kutu baklava alınır. Mesela içli köfte falan, nerde... Yerel şeyler çok şeye girmemiş, orada içli köfte olurdu. Onları hatırlarım. Supama'yı... Uzun yıllara kadar da durdu, hala duruyor mu bilmiyorum. Hüsmen Aga Turşucusu'nun yan tarafındaydı. Karagöz Baklavacısı Sakarya'nın girişinde, solda. Şimdi park gibi bir şey oldu, bir ara pasaj gibi bir şey yaptılar. Ondan sonra Karagöz Baklavacısı Bilgi Kitabevi'nin yanına taşındı zaten. Daha ortaokula doğru, biraz daha böyle akvaryumdu, balıktı, o tip şeylere merak salınca meşhur, Ankara'nın en enteresan adamlarından biri, Ünal, Akvaryumcu. O da hangi pasajdır... Bayındır'la İnkılap Sokak'ın arasında... Şimdi... Ne var orda... Can Balık. Ünal Akvaryumcusu vardı. Kartında “aquarius exorcist” yazardı. Çılgın bir adamdı. Delinin biriydi. Enteresan enteresan şeyler yapardı. İlk defa pirhana getirmiş, yazmış üstüne “İki dakika parmağını tutana bin lira” falan diye. Her gün, işte ben TED'de okuyordum, öğle teneffüslerinde giderdik, karşısında bakardık. Bir türlü kimse parmağını sokan olmadı. Dedikodu olurdu. Bunlar ortaokul dönemim. Lisede döneminde alkolle maceram başlıyor. Ortaokulda da okuldan çıkardık, o bir saatlik vakitte de döner yemeye giderdik. Şimdiki gibi dönerci yok. Birazcık fastfood'un, dönerin yoğunlaşması 80lerin başı. Oradaki Bira Parkı... Dalokay'ın son dönemi mi, Ali Dinçer'in ilk dönemi mi hatırlamıyorum. Bira Parkı'nın açılmasıyla orada Kristal, ve Hosta'nın yerinde olan... İki tane karşılıklı açıldı onlar. O dönem döner kadar, çiğ börek satılırdı. Çiğ böreğin de... O sürmedi, dönere döndü. Ama ondan bir evvel mesela, Buhara Dönercisi vardı. Hiçbir şey koymaz, dönere sadece sumak atardı. Onu oradan alırdık, Buhara Dönercisi'nden, yan tarafta Hüsmen Aga'dan turşu suyuyla beraber onu yerdik sokakta. Bir iki taneydi böyle şeyler. Sonra Bayındır Sokak'ın Sakarya'dan sonraki kısmında, Charlie Piknik, ki hala da durur. Ki benim de ilk içkiye başladığımda müdavimi olduğum, yoğun ve kendimi kaybedecek kadar sarhoş olana kadar içtiğim ilk mekandır. Macit Abi'dir sahibi. Duvarındaki her tuğla siyah beyazdır. Hasta Beşiktaşlı. Aşağı sokakta da İnkılap Sokak'ta da Galatasaraylılar vardı. Mesela Galatasaray-Beşiktaş derbisi olduğunda, gelir... Mesela, Macit abi menemen yapmış, “Ooo! Macit! Galatasaray yemeği yiyorsun!” derdi. Bir de ters bir adamdı, eski devrimci-yolcuymdu,

babayiğit... Elinin tersiyle menemeni devirir, gider çıraktan zeytin ekmek istetir, zeytin ekmek yerd . Çok güzel bir mekandı. Orası da ortaokuldayken içki içmeden önce d nerciydi, ama bira da veriliyor. D nerimizi alıp yerken, o bira içenlere gıptayla, hevesle bakıp, birazcık ya  kemale erince ilk mekânım içki için orası olmuştu. Sakarya'daki ilk i kimi de   yle içtim. Lise ikide, Aydın diye bir sınıf arkadaşım vardı. Karne günü. Karneyi aldık, okulu da astık. Benim bir zayıfım vardı, bir zayıfla sınıf birincisiydim. Korkunç bir sınıftı yani. Edebiyat sınıfı. Aydın'ın da dört beş tane zayıfı var. Sakarya'ya gittik. Böyle bakkal önlerinde, Kurtuluş Parkı'nda falan bira içiyoruz ama, cesaret edemiyoruz on sekiz yaşından küçük olduğumuz için.  nkılap Sokak'ta, Yeni Sahne'nin karşısına doğru, arada,  imdi Zafer, Yeni Piknik'in karşısına doğru, bir pideci, kebabçı... Bira da veriyor. "Burada içeriz biz." dedik. Girdik, "Ne istiyorsunuz?" dedi. Sanki yemek yemeye gelmişiz gibi birer tane kıymalı pide istedik. "Yanında ne içersiniz?" dedi. Aydın, "Ben... Ayran mı i sek... Yok, kola mı i sek... Bira mı i sek? Olur. Bira alalım biz pidenin yanına." dedi. Ondan sonra biz orada    dört tane bira içtik, pide olduğu gibi duruyor tabi. İlk şeyim odur, milli olmam. Oradan kalkıp tabii, arkaya, Büyük Ekpres'e geçtik. Cesaretimiz yerine gelmiş. Son biralarda Aydın dört zayıflı karneyi biranın i ine falan sokuyordu. İlk startı öyle aldım. D kk n d kk n bilirim o dönemi.

UC: Hep Sakarya Caddesi ve çevresinde vakit ge irmi siniz. 1980'lerden sonra aslında  zmir Caddesi ve Yüksel Caddesi ve çevresi de yayalaştırılmış yerler haline geliyor. Oralarda da vakit geçirir miydiniz?

TA: Tabii, oralarda da zamanım geçti. Tabii sabahın k r nde ba lamıyorsun içki içmeye, sabah onda ilk a ılı ı yaptığımız da çok olmuştur gerçi. Orada buluşup, bir iki bira içip okula geçerdik. Ama daha böyle, okulu falan bo ladıktan sonra, daha yarı avare... Ben  leti im Yayınları'nda  alı ım, bir sürü aralar vererek. Sıkılıyordum, istifa ediyordum. Beni de seviyorlardı herhalde, öyle iki üç ay avarelik yaptıktan sonra geri dönüyordum, alıyorlardı. Öyle bir dört yılım geçti.   te öyle yarı avare, yarı çalıştığım dönemlerde, sabahleyin Yüksel Kahvesi vardı. Yüksel Caddesi,   te 1970'li yılları, benim çok  ocuklu ımın geçtiği yerlerdir. Yemyeşil, hala da o yeşilliğini korur. Emekli kahvesiydi Yüksel Kahvesi. Yüksel'in Yüksel olması, Konur'un Konur olması, Dost'un sayesinde. Dost Kitabevi'nin, Mimarlar Odası'nın 1980'den sonra malına el konması için, küçük bir ücretle Erdal Akalın'a... Karşısında Aspava Kıraathanesi'yle oluşan şeyle, Konur ve Yüksel kimliğini kazanmaya başlar. Evveliyatında da o Aspava çok aktif değilken, Engürü aktif değilken, Yüksel Kıraathanesi emeklilerin, üstünde de futbol federasyonunun bir şeyi vardı, biraz futbolcuların, şunların bunların geldiği, çok keyifli muhabbetlerin geçtiği bir kahveydi. Engürü'ye de sık giderdim ama tabii ben asıl Yüksel'ciydim. Yüksel Kahvesi'nde buluşurduk, çok uzun oturulurdu. Rekor on iki saattir. Yavuz Yıldırım, şairdir, aynı zamanda Kızılırmak Sineması'nın müdürlüğünü falan da yaptı, o on iki saat falan otururdu. Benim rekorum yedi saatti. Cebimizde para biterdi, simit iden yol parası alırdık evlere giderdik. Genel toplanma yerimiz orasıydı. Güzellik yarışmaları d zenlerdik mesela sokaktan geçenlere, günün güzeli gibi, çok keyifli. O kahve geyiklerinden sonra, midemizi o berbat karbonatlı çaylarla

kavurttuktan sonra, Sakarya'ya geçerdik. İzmir Caddesi, mutlaka gidip gezdiğimiz, pasajlar, spor mağazaları, altında DoReMi Müzik Evi falan, ilgimizi çeken sevdiğimiz yerlerdi ama, orada çok fazla takılmadık. Çok, yıllar sonra, artık Sakarya'daki hayat zayıflamaya, bitmeye... Ki benim dokuz yıl, on yıllık bir müdavimlik mesaim oldu, Büyük Ekspres Birahanesi, çok önemlidir, onun üstünde özellikle duracağım. Büyük Ekspres Birahanesi, ruhunu kaybettikten ve kapandıktan sonra da sekiz yıllık Menekşe-2 Sokak, Kumrular'ın hemen başında, Kapadokya Birahanesi yanında da Platin Ekspres vardır. O vasıtaıyla bir mesaim oldu, ama onun dışında Kumrular'da falan da güzel içilecek birahaneler, meyhaneler vardı. Sakarya'nın kimliğine çok benzeyen.

UC: Şu anda İzmir Caddesi'nde şu anda daha çok giyim-kuşam mağazaları, fotoğrafçılar vesaire var. Eskiden çok fazla öyle değildi sanırım.

TA: Çok fazla değil. Bir iki tane vardı, ama Kumrular Sokak'ta vardı. Çok da güzeldi. Hayyam diye bir mekân vardı. Köşede, Menekşe ile Kumrular'ın köşesinde Sarmaşık Lokantası vardı. Kebapçıydı ama akşam birdenbire dünyanın en keyifli meyhanesine dönüşürdü. Ve o geçişin nasıl olduğunu da anlayamazdık, çok keyifliydi. Biraz Sakarya'da artık çok mutlu olmamaya... Çünkü çok mutlu olduk Sakarya'da. İlk gençliğimiz, coşkumuz, depresyonlarımız, bunalımlarımız, çok sarhoş olmalarımız, heyecanlarımız, bir sürü şeyimiz geçti. Birazcık daha artık yaş ilerleyince biraz oralara göç ettik.

UC: Peki, gitmediğiniz, aslında çok vakit geçirmediğiniz ama bildiğiniz yapılar, mekanlar nerelerdir?

TA: Mesela çok önemli, meyhaneler, Ankara'nın çok enteresan bir meyhane, lokanta geleneği vardır. İstanbul bilinir, İzmir daha başka, ama Ankara, Tavukçu, Körfez, Göksu, Çalığışu Meyhanesi Yenimahalle'de, bunların aşağı yukarı hepsi tek müesseseden, Rüya Lokantası'ndan çıkmıştır. Rüya Lokantası da Karanfil Sokak'la Yüksel Caddesi'nin köşesinde, şimdi Simit Sarayı mı öyle bir şey var, onun olduğu yerdir. Onun garsonlarıdır hepsi. İsmal Amca, Komünist İsmail, Tavukçu Lokantası'nın sahibi de öyle, Körfez'inkiler öyle sanırım, Çalığışu Meyhanesi, hepsi kendi mekanlarını kurmuş insanlardır. Meyhanelere gitmemiz geç vakti aldı, daha böyle ucuz birahanelerde geçti. Rakı içeceksek bile oralarda içiyorduk. Cesaret edemiyorduk. Bütçemizin yetmeyeceğini düşünüyorduk, ki yetmiyordu da. Birazcık çekiniyorduk. Ben, biz küçük yaşlarda içmeye başladık. Şimdiki gibi girdiğimiz mekâna şey olamazdık, kenarda köşede dururduk, içenleri izlerdik çok kendimizi belli etmeden. Öyle de çok karakterler, tipler vardır gözümün önünde. Cesaret etmemiz birazcık daha maaşlarımızı alabilmeye başladığımızda, nasıl ilk defa birahaneye gidemediysem, pideciye gittiysem, o da biraz daha yirmili yaşlarımın ortasını falan aldı. Körfez, Tavukçu Lokantası falan biraz çekindiğimiz, girmekte zorlandığımız, girdiğimizde diğer birahanelerdeki gibi rahat edemediğimiz mekanlardandı. Bu arada, Körfez Lokantası çok güzel bir binaydı, oda odaydı. Girişte küçük bir oda vardı. Çok keyifliydi ama yazın orada kimse oturmak istemezdi, boş olurdu, eğer yer yoksa orada oturulurdu. Küçük odada bir tane, hayatımda gördüğüm en büyük soba vardı. Kocaman, öyle böyle değil, döküm soba.

Sobanın adı da Mustafa'ydı. Orada sarhoş olmama ihtimalin yok, küçücük odada o gürül gürül yanar... "Eyvah, yine Mustafa'nın odasına düştük!" derdik. Tavukçu'da daha çok zamanım geçti. Tavukçu'dan da hiç ayık kalktığımı hatırlamam. Çünkü, dışarısı öyle değil ama, içerisi, duvarlar yağlı boya, florasan ışıklar, bembeyaz masa örtüleri, uğultuyu dağıtacak bir müzik yok. Müzik olmaması iyi bir şey ama o uğultu gittikçe yükseldi. Tabak çanak şingirtıları... Bir kopardın ve o seni sarhoş ederdi. Göksü'da çok bir mesaim olmadı. Göksü da bu arada Alparslan Türkeş'in mekanıdır. O mekanlar biraz uzak durduğum, çekindiğim daha doğrusu... Bu arada, Bayındır Sokak, Sakarya girişinde, şimdi Aksoy İş Merkezi var orada kitapçıların falan olduğu, nüfus dairesinin karşısında... Orada, küçük bir bina vardı, böyle bir iki basamakla inilen. İlhan. İlhan Kitabevi oradaydı, Muzaffer Erdost'un. Hemen yanında da Çörek diye bir meyhane pub gibi çok değişik güzel bir yer vardı. Çörek, tabii o dönemler kitapçılar, yayınevleri, yazarların, çizerlerin falan toplandığı, oradan Körfez'e geçilen, oradan ne bileyim Tavukçu'ya geçilen mekanlar... Oradan, Çörek'te, Ömer Asım Aksoy vardır, çok önemli bir dilcidir. Bina onun binası, orada yeğenin açtığı içkili bir mekandır. İsmi de Ömer Asım Aksoy koymuştur, "Çörek" diye.

UC: Sizce Sakarya nerede başlar, nerede biter? Çocukluğunuzun, lise hayatınızın geçtiği o bölgenin kafanızda bir haritasını çizmek isteseniz sınırları nereler olur?

TA: Şey biraz işte... "Futbol asla sadece futbol değildir." diye bir lafı vardır, Simon Kuper'in. Sakarya Caddesi de asla sadece Sakarya Caddesi değildir. İşte hinterlandı mı diyeyim... Mesela Mithatpaşa'yı da içine bir miktar alır. Set Kafeterya mesela, çok önemli. Gima. Biraz karşı tarafı işte... Belki Yüksel Caddesi'nin Yüksel Caddesi olmasında, Sakarya'nın o ritminin, atışının da etkisi vardır, işte Dost'un oraya gelmesi kadar. Mutlaka Zafer Pasajı, çok çok önemlidir. Zafer Pasajı'nın üst tarafında o zamanlar Türk Hava Yolları'nın satış ofisi vardı. Orası daha sonra uzun bir birahaneye dönüştü. O merdivenler, o araya inen merdivenlerde, Merdiven Altı mıydı, nefis bir meyhane vardı. Tam böyle oturur heykele bakarsın. Özellikle 29 Ekim'lerde orada o geçişleri izlemek çok keyifli olurdu. Yani, biraz şeyiyle, sırf Sakarya Caddesi değil... Tabii ki o çok önemli iki ara sokağı, Bayındır ve Tuna Caddesi, bunlar kalbi. Ama, dediğim gibi, biraz belki Kumrular Sokak'a da taşan bir tarafı... Zaten Jansen Planı'na göre o uzayıp gidecek bir şey. Öyle olduğunu düşünüyorum. Tabii asıl ritmi orada hissedersin. Biraz kulak kabarttığında, o uğultunun çevresine de etrafına da yayıldığı. Ziya Gökalp'in aşağı taraflarına doğru var mıydı hatırlamıyorum. Tabii ana şey, Sakarya. Adı "Sakarya"dır. Ama en ağır, şeyin pompalandığı yer, Bayındır ve İnkılap Sokaklarıdır. Ve kimlik olarak da birbirinden biraz farklıydı. Bayındır Sokak, daha birahane, gençlerin de gidebileceği veya işte, daha pub da diyemeyeceğim ama, ürkmeden girebilecekleri yerd. Bir alt sokak (İnkılap Sokak) biraz daha dibini bulmuş müdavimlerin, sabahdan başlayan insanların, daha ucuz mekanların olduğu... Çok büyük farklar değil. Mesela ilk dönemimde ben yukarı sokaktaydım (Bayındır Sokak), aşağı sokakta (İnkılap Sokak) hiç mekânım yoktu. Sonradan, çok enteresan bir şekilde yukarı sokakla aşağı sokak kimlik değiştirdi. İşte o Eski Yeni'nin açılması, çok çok sonraları. Ama aşağı

sokak, peşin paranın verilip biranın alındığı, ayakta içildiği, tekel birasının falan, o tür mekanların olduğu yerdi. Ama dediğim gibi, asıl şey Sakarya Caddesi'dir ama asıl özü Bayındır ve İnkılap Sokaklarıdır. Etrafına da o uğultusu hafiften yayılır.

UC: Bu aktiviteler önce bulvarda kendilerine yer buluyor. Özen'den, sizin de bahsettiğiniz gibi, ayrılıp Piknik'in kurulmasıyla içeriye doğru akmaya başlayan bir aktivite yoğunluğu oluyor. O yüzden de aslında Sakarya Caddesi bu tarihsel süreçte de yine merkezde.

TA: Evet, mesela yine o döneme denk gelen Goralı var. Ben onun orijinaline denk gelemedim, daha sonra pasajın içine geçtiği zamana denk geldim. Ama o da önemli bir, Sakarya'nın kimliğinin oluşmasında... Bir de çok önemli çok çok uzakta, müstemlekesi gibi, hiç alakasız bir yerde, Çankırı Caddesi'nde, Ulus'ta, Uğrak Lokantası vardır. Uğrak Lokantası da Türkiye'ye ilk defa piliç çevirmeyi getiren yerdir. Hala daha devam ediyor, epeydir gitmedim. Muhteşem bir yerdir. Sakarya'nın ruhu ve oluşumu, ilk yıllarında, sanki oradan oraya ışınlanmış bir mekân gibidir Uğrak Lokantası. Onda da mesela alt taraf lokantadır, üst katında gündüz vakti gidersen insanlar rakı içerler. Hiç oraya uymayan bir yerdir bir taraftan.

UC: "Sakarya ruhu" taşıyan bir yer yani.

TA: Evet. Ya da ortak gruptan çıkıp, Sakarya olan bir şeyin orada, bir uzak kuzen gibi olması. Tabii Çalılık Meyhanesi'ni de buna dahil edebiliriz. Barlar sokağı vardır, beşinci durağın orda, Yenimahalle'de. Moruklar Parkı vardır, onun arkasında trafiğe kapalı bir barlar sokağı vardır. Çalılık Meyhanesi, dediğim gibi Rüya Lokantası'ndan giden garsonlardan birini açtığı yer. Yanında bir iki tane çok güzel meyhane vardır. Çağlayan'ı falan çok severim ben. Ama tabi bir on yıldır falan gitmiyorum oralara ben. Ne vaziyetler bilmiyorum.

UC: Duruyorlar mı acaba?

TA: Hiçbir şey durmuyor ki.

UC: İşletme bazında da merkezden başlayıp Ankara'ya yayılmış bir mekân kültürü söz konusu diyebiliriz o zaman sanırım.

TA: İşte dedin ya, "Sakarya Caddesi neresidir, hangi sokalardır?" İlhan Berk'in bir şiiri vardır, önemli, güzel ve uzunca bir şiirdir, "Sakarya Sokağı Baladı." Uzun uzun o sokakları anlatır. Mesela dedim ya, Büyük Ekspres benim kişisel tarihim açısından çok önemlidir. Büyük Ekspres, Ahmet ve Ali isminde iki ODTÜ mezununun açtığı yerdir. Ve benim Sakarya'yı bırakmam, "Büyük Ekspres Ruhu"nun kaybolmasıyla, yani benim için Büyük Ekspres kuruluşu, gelişmesi, batışı gibi, hep oldu. Bayındır Sokak'ın Tuna Caddesi'yle kesiştiği noktada, yanında da Profesör vardı kokoreççi. Hemen yanında da Huzur Ekspres vardı. İkisi de güzel mekanlardı. Huzur Ekspres at yarışı mekanıydı. At yarışı mekanları çok önemlidir, çok kimliklidir. Büyük Ekspres de iki ODTÜ mezununun, seksen sonrasının yılgınlığı, yorgunluğu, biraz apolitizasyonu, avareliği üstüne, eski abilerin, solcuların toplandığı, kendiliğinden olmuşmuş... Ahmet Erhan sürekli gelirdi. Behçet Aysan gelirdi. Böyle, artık yorgun, kılıç artıklarının gelip orada alkolün dibine vurduğu, acayip geyiklerin döndüğü çok önemli bir meydandı. Ahmet Erhan'ın da "Büyük Ekspres Kuşağı" diye bir şiiri vardır, o da önemlidir. Hatta yazıları falan da olması lazım. Mesela Büyük Ekspres

Birahanesi'nin iki tane tuvaleti vardı. Hayatta görüp görebileceğin en kirli, en berbat tuvaletler. Ama bir tanesi birazcık daha iyi gibiydi. Temizlenmemekten dolayı değil, artık o kadar kireçlenmiş ki... Biri biraz daha temizdi, çünkü yıkanan bardakların suyunu oraya veriyorlardı. İsimleri vardı, üniseks tuvaletlerdi, ki üniseks tuvalet o zaman bu kadar yaygın değil. Bar kapıları gibi açılır, sürekli önünde kuyruk olur çünkü çok içiliyor. Birini adı Okşan'dı, öbürünün adı Rezzan'dı. Herkes Okşan'a girmek isterdi. "Okşan'ın muamelesi daha iyi." derlerdi, işte daha temiz oluyor falan. Böyle, çok enteresan geyiklerin döndüğü, masaların birbiriyle birleştiği, herkesin aynı masada, sona kalanın maalesef bütün hesabı ödediği falan böyle...

UC: Peki bu yerler sabaha kadar açık olur muydu?

TA: Yok. On iki falan, kapanıyordu. Şeyle başlar Sakarya'nın sabahlaması, SSK İşhanı'yla başlar. Daha geç bir dönemdir. Orası hep, artık Ekspres'ten, diğer yerlerden kalktığımızda, zaten sarhoş olduğumuz ve kaotik, karanlık yapısıyla sabahları bulduğumuz, alkolün artık, Van Gogh'un gecesi vardır ya hani, o hale geldiğimiz... Özlemle, ama çok da "Ay ne keyifliydi!" diye hatırlamadığımız... Kendimize, artık içimize döndüğümüz, alkolün dibine vurulduğu mekanlardı.

UC: Orası bir dönem zemin katında bir cami, baharatçılar, sakatatçılar, atölyeler, en üstünde devlet daireleri, nüfus müdürlüğü gibi, ara katlarında da barlar, publar, türkü kafeler, gece kulüplerinin olduğu bir yerdi. Bu hale gelmesi hangi döneme denk geliyor? İlk açıldığında böyle bir niyet yokmuştur diye düşünüyorum.

TA: Orası yapıldı, böyle heyula gibi bir bina orda. Ve hani, yapılıp da kullanılamayan mekanlar vardır ya. Çok uzun süre orada hiç içki içilen bir yer yoktu. Boş dükkanlar vardı. İşte biraz süspanse etmek için Et Balık Kurumu geldi. En alt katında birazcık şarküteri, alt girişte... Onun dışında boştu. Çok uzun süre âtil kaldı. Barların, birbiriyle hiç alakası olmayan rock barı bir tarafta, travesti barı bir tarafta, türkü barları, Gölge'si şuyu buyu olan yapıya daha geç, doksanlarda, 1993, 1994 falan, biraz böyle özel radyoların açılmasıyla, pop kültürün yükselmesiyle falan... O dönemlerde başladı.

UC: Ve Sakarya'yı değiştirdi, değil mi?

TA: Evet. Orası çok uzun yıllar atıldı. Hatta babamların daireden bir arkadaşı orada intihar etmişti, o orta avluya atlamıştı. Öyle bir anısı vardır.

UC: Başınız sağ olsun.

TA: Tanımadığım birisi. Kent tarihi adına bir (...)

UC: Anlıyorum. Peki, travestilerden bahsettiniz. SSK İşhanı'nın, Eski Yeni gibi, marjinalleştirilen gruplara kucak açan mekanların oluşumunda da etkili olduğunu söyleyebilir miyiz?

TA: O konuda çok bir şey söyleyemeyeceğim. Çünkü Eski Yeni'nin oraya gelmesi benim artık Sakarya'yı terk ettiğim bir döneme denk gelmişti. Menekşe Sokak'a geçmiştik, Sakarya ruhunu biraz orada yaşıyorduk. Kapadokya Birahanesi'nde, sekiz yıl oradaydım. Yine yolum düşüyordu. Ki oralarda da hiçbir zaman sevilen, istenen, makbul bir müşteri olmadım. Çünkü genelde hep sarhoş geliyordum. Oralar birazcık daha, bizim hiç öyle bir şeyimiz olmadı Sakarya'da, daha flörtöz olunan "karı-kız kesmeye", parantez içinde, gelinen, işte tek başına gelip oturan insanların çok da çok

genç, o yapıda değilse hoş karşılanmadığı... Biz alıngan müdavimlerizdir. Gittiğim yerde ben “Abi hoş geldin.” beklerim. E, kapıda “Alamıyoruz.” dediği zaman, ki tanıdığım çocuklardır da... Eski Yeni, Nefes, gittiğimiz, tanındığımız, muhabbetimizin olduğu, evlerine gittiğimiz, ama (mekanlara) gittiğimizde çok hoş karşılanmadığımız, istenmediğimiz bir müşteri... Çünkü Sakarya’nın asıl insanları bizdik, onları istemiyorlardı. Onlar orada başka bir yapı... Kötü bir yapı değildi. Gençlerin, flörtöz şeylerin... Ama biz alışık değildik buna. Alışık olmak değil, amacımız o değildi oralara gittiğimizde, tek başımıza oturduğumuzda. Biz masalara bakardık ama birini kesmek için değil, o abi nasıl içiyor, o ne yapmış... Bizim şeyimiz oydu, tek başına gidip orda oturduğunda, ya da bir iki tane böyle “sap”, onların tabiriyle, gittiğimizde oralarda yadırgandık. Onun için çok bilemiyorum o tarihini. Bak önemli bir bilgi olabilir, ben uzun ve zor bir askerlik yaptım. 2000’de döndüm, işlerim de biraz bozuldu, allak bullak olduğu bir dönem. O dönemler de 2002 falandır, tam kopuş 2005’i bulur, Sakarya’dan koptuğum döneme denk gelir. Parantez açalım, Okşan’la Rezzan deyince, Sakarya’da çeşitli enteresan tipler vardır. Mesela Haşmet’le Ahmet vardı, Sakarya’nın şarapçıları. Haşmet sevimsiz, saldırgan, kötü bir şarapçıydı, ama çok renkliydi. Mesela ayı getirirler, ayı oynatırlar Sakarya’da, o ayıyla karşılıklı oynar, sarılırlar, ayıcıyla parayı bölüşürler, gider şarap alır. Çok hikayesi vardır Haşmet’in. Ama öyle ürkülen, korkulan, pek sempati duyulmayan, Sakarya’nın renkli bir simasıydı. Yıllarca tek başına takıldı oralarda. Yani ürkerdik, pek bulaşmazdık. Sonra, bir gözü sağa bakan, bir gözü sola bakan, bilge diyebileceğin Ahmet geldi. Bunlar Ahmet’le ikisi takılmaya başladılar. O kadar güzel bir ikili oldular ki Ahmet’le Haşmet. Haşmet’i yumuşattı Ahmet Abi. Çok güzel hikayeleri de vardır. Mesela, öğle sıcağında, Temmuz’da kafayı bulmuşlar, havuz var ya ortada, birbirlerine su atıyorlar. Sonra gelene geçene atmaya başlamışlar. Birileri, gene oturuyorlar, çok da adaplı insanlar, çok şey değiller ama... Bir gün, genç bir kız geçiyor, kıza “Götünü yiyeyim.” demişler. Biraz tabi tipler geliyor, meğer o genç kız, yeni atanan emniyet amirinin kızıymış. Bunları alıyorlar, emniyete götürüyorlar, bir güzel dövüyorlar. Ama adamlar şey, kopmuşlar. Sopayı yiyorlar, çağırıyorlar. “Amirim.” diyor, “Çok ayıp etmişiz.” diyor, “Abla da bizim götümüzü yesin.” diyorlar. “Götürün bırakın bunları.” diyor. Asıl şeye gelecektim, Delikçi Mehmet’e. Delikçi Mehmet, işte bu enteresan tiplerden birisi. Sürekli, uzun bir pardösüyle gezerdi, kafasında bir fötr şapka, ağzında piposu, elinde de bu yetmişli yılların, hatta Avrupa Yakası’nda Engin Günaydın da elinde taşır, portföy mu derlerdi, öyle bir çanta var elinde, kolunun altında bir at yarışı bülteni... Aristokrat tavırlı ama aslında bildiğin Kırşehir, Yozgat, Çorum’da göreceğin bir tipolojinin aristokrat duruşu. Öyle gezer. Hiçbir zaman çok sarhoş görmedim ama alkollü olduğu belli. Sürekli yürür oralarda. Oranın kontu gibi dolanır. At yarışı oynuyordu. Sonradan, yıllar sonra hikayesini öğrendim. O adam, Sakarya Caddesi kurulurken, kanalizasyon sisteminde çalışmış. O kadar girift, o kadar yoğun bir kanalizasyon sistemi varmış ki oranın, sorun çıkıyor tabii. Orası korkunç işleyen bir yer, sırf içilen biralara şeyi acayip. Belediye çözüm bulamıyor. Kafasında bütün plan var. Bilir kişi gibi Mehmet’e başvuruyorlar. Ortalıkta biraz şey için, bir sorun çıktığında müdahale

edeyim... Ben şeyde, Metin'lerin yayınevine bir kitap hazırlamıştım, o dizinin yayın danışmanlığını yapıyordum. "100 Lakap" diye, bu lakaplardan biri de Delikçi Mehmet mesela. Oradaki bütün altyapı ağını bilen... Çok da bilinen bir hikâye değildir. Herkes bilir aslında Delikçi Mehmet'i.

O dediğin, 2000'li yıllardaki marjinal döneme gelirsek... O yapı zaten, Eski Yeni... Limon vardı mesela rock bar, yukarıda (...) vardı. Mekanların oluşması, biraz daha sonradır. O da belki şöyle başlamış sayılabilir, SSK İşhanı'nda Fikrim Bar vardı, türkü bar. Çok da güzel bir yerdi, sahibi gazeteci, Radikal'de çalışıyordu, Emine. Depremden sonra, İzmit'ten Çağlar, bir grup çocuk çektiler geldiler Ankara'ya ve orada çalışmaya başladılar. O kadar güzel, o kadar renkli, o kadar enerjik bir garsonluk, Ankara'da olmayan... Daha doğrusu o döneme kadar olmayan, klasiğin dışında bir genç garson tipolojisi geldi. Bunun miladı da Çağlar ve Fikrim'dir bence. Bu çocuklar becerikli, yetenekli. Nefes, Sakarya Caddesi'nin devamı, köprünün ayağında. Ki orası da yetmişli yıllarda İhtiyar Balıkçı Balık Lokantası'ydı, üstünde ağların falan olduğu bir lokantaydı. Orada ilk onlar Fikrim'den ayrılıp kendileri Nefes'i kurdular. Ve o ilk yapı, ilk farklı işte o, biraz daha marjinalleşmeyi de içeren, güzel müziklerin çalındığı, birazcık daha seksen sonrası, Z kuşağı dediğimiz kuşağın politik tavrının, daha renkli, çok seküler olan politik duruşumuzun da dışına çıkan yapı biraz orada oluşmaya başladı. Ve oradan, Eski Yeni, Dummy mesela çok güzel, çarşamba günleri reggae bar olurdu. Siyahlar gelir. Ben çok severdim. Kapıdan girdiğimde, indiğimde bir DJ vardı Afrikalı. Beni gördü mü, Exodus çalmaya başladılar. Benim onların içinde en çok, en keyifle gittiğim Dummy olmuştur.

UC: O neredeydi?

TA: İnkılap Sokak'ta, Et Balık Kurumu'nun oralarda. Limon güzeldi. Limon'da da çok tatsız, üzücü, Sakarya tarihine girebilecek bir olay yaşandı. Oradaki tinerici çocuklar, gençler, ki oranın müdavimlerinden, ismini unuttum, beraber çok oturmuşluğumuz da vardır... Bir akşam para istemeye gidiyorlar. Alıyorlar üç beş kuruş. Kafalar da iyi, çok ısrar etmişler. Limon'un sahibi genç, o da kafa iyi, hap falan da atmış. Sinirleniyor, bıçağı çekiyor. Bir iki kişiyi bıçaklıyor. Kaçıyorlar, kovalıyor taa Mithatpaşa Postanesi'nin önünde bir kişi daha bıçaklanıyor. Yedi kişi mi ne öldü orada. Sonra Limon kapandı. Çok da güzel bir rock bardı. O dönemler benim artık ayağımı kestiğim ama... Menekşe Sokak'taki Kapadokya Birahanesi de on iki falan gibi erken kapanıyordu. Kapadokya Birahanesi'nden, artık eve gitmek istemeyince, oradaki mekanlarda, kafa iyiiken vakit geçiriyorduk. Bu arada, Kapadokya Birahanesi'nin sahibi Oktay Abi. 1984'te açıyor, eski bir devrimci-yolcu. Oktay Abi'nin parmakları yoktu. O dönemlerde bomba momba yaparken parmakları uçuruyor. Oktay Abi müzisyendir, iyi bir müzisyendir. Bas çalar. Parmakları yok, özel bir bas yaptırdı. Hala çalabiliyordu. Ve bu "Çağdaş Türkü" albümü, Kumrular Sokak'ta, sağ tarafta, Erkan Oban'dı sanırım, "dede" diye geçer, Çağdaş Türkü'nün elemanlarından. Onun bir ses stüdyosu. Çağdaş Türkü albümünün çıktığı yerdir. Tolga Çandar, Eftal Küçük... Ve taa o yıllarda, inanılmaz bir CD arşivi vardı. Çok güzel müzik çalınırdı. Kendisi Kapadokyalı, bölgedendi. Duvarlarında çok önemli bir seramik sanatçısı arkadaşının seramikleri... Herkes

oraya birahane muamelesi yapmak istiyor ama, biraz da cins bir adamdı Oktay Abi, orda herkes gelsin adabıyla bir şarap içsin falan diye bekler. Ama kimse öyle yapmaz. Dedğim gibi, Sakarya'nın uğultusudur oralar. Biraz daha eskiye gideyim, artık uğultunun iyice azaldığı yavaşladığı... Gençlik Caddesi'nde de çok güzel bir iki mekân var. Özellikle Anıtkabir'e varmadan, Gençlik Caddesi'nde, solda, caddenin üzerinde, Filçin, ne demek bilmiyorum, diye bir mekân vardı. Bahçesi çok güzeldi ve her masanın aralığı hasırlarla kapatılmıştı. Son uğultu odur, orada biter artık. Ses biter. Maltepe ayrı bir hikâye artık, çok bildiğim bir şey değil. Sakarya'yla pek bağlantısı olduğunu da... Ben çok bulamıyorum...

UC: Peki, bu bahsettiğiniz mekanların hepsi zemin kotundalar.

TA: Tabii, üst kat hiç yoktu. İlk üst kat, Sakarya'daki ilk üst kat, çok da keyifli, keyifli dediğim yine böyle şey hissedeceğin ama alan çok güzel... Tam köşede, Blues Bar'ın falan olduğu yerin altında, Sera diye bir akvaryumcu vardı. Dedim ya, akvaryumcular önemlidir Sakarya'da. Orası sonra, tam Blues'la beraber, Blues'da bira üç liraysa aşağıda bir lira, insanların bir birayı orada içip sonra aşağıda içip tekrar yukarı çıktığı bir şeye dönüştü. Üç tane, böyle tuvaleti Trainspotting'deki tuvaletlerden hiç farkı olmayan, çok acayip... Birisi Rüya Piknik'ti, ötekisi işte Sera'ydı, üç tane mekân açıldı. Nihayet'ti birisi. O akvaryumcudan dönüşen, hatta sahibi eski akvaryumcudur, ucuz tekel birası satan, ama böyle kendini Van Gogh'u tablosunda hissedeceğin, masalar yapış yapış... Havalansın diye bir tane helikopter pervanesi gibi bir şey koymuşlar, o dönüyor. Her an kafan uçabilir. Tuvalet böyle korkunç. Öyle bir mekân, sonradan Bayındır Sokak'ta, bu Charlie Piknik'i falan geçince, kıraathane, at yarışları kıraathanesinin teras katında, Hasır mıydı ismi, Hasır diye hatırlıyorum tam emin değilim, olamayabilir, teras katında ilk üst mekân işini açtı. Ormancılar Lokali'ni saymıyorum, o lokal olarak vardı. Ki o da Yeni Sahne o zamanlar var mıydı hatırlamıyorum, o da giriş katıydı aslında. İlk üst kat işi odur.

UC: Ondan sonra zaten aldı başını gitti.

TA: Evet, yine benim uzaklaştığım dönemler.

UC: Teşekkür ederim. Aslında çokça anlattınız ama, ben bu soruyu duyduğunuzda vereceğiniz cevabı merak ettiğim için yine de soracağım: Sakarya'da hatırladığınız özel bir gün ya da olaydan bahsedebilir misiniz?

TA: Tabii çok önemli, TEKEL direnişi var. Benim hem Sakarya'dan uzaklaştığım hem de artık apolitikleştığım, parantez içinde, çünkü içimin kaldıramadığı, yüreğimin kaldıramadığı, akıl sağlığımın gideceğini hissedip peyderpey alanlardan kendimi çektiğim, üzüle üzüle çektiğim, haber dinleyemediğim, mitinglere gidemediğim bir döneme denk geldi. Hep ucundan geçtim. Orada olmak, orada sabahlamak, o süreci orada geçirmeyi çok istedim, ama içim yana yana orada olamadığım, çok etkileyici... Son gecesi gittim, toplanmadan önce, o geceyi orada geçirdim. O vardır mesela, çok kıymetlidir. 2 Temmuz'u, haberini, Büyük Ekspres'te otururken almıştık. Ve bir hafta önce Metin Altıok'u görmüştük. Sürekli gördüğümüz bir insandı. Sakarya'ya takılmazdı o, Konur Sokak'ta Üç Çiçek, şimdiki Kapı 7'nin olduğu yer, Ali Balkız'ın mekanıdır, oraya gider gelirdi. Şöyle bir gördük, "Neyse, haftaya konuşuruz." dedik. Haftaya olmadı. İlk haber, ki Büyük Ekspres

dediğim gibi Behçet Abi, Behçet Aysan falan hep oranın müdavimleri idi. Bizim Büyük Ekspres Birahanesi'nden kaybettiğimiz, 2 Temmuz'da kaybettiğimiz insanlarımız oldu. Oda böyle bir, keyfimizin de çok iyi olduğu bir Cuma akşamıydı. Güzel bir yaz Sakarya'sıydı. Bomba gibi haberin düştüğü, o sarhoşlukla da çok iyi algılayamadığımız, gittikçe şey olup gece kâbus gibi olan 2 Temmuz'dur. TEKEL direnişidir. Başka... Mutlaka vardır, yıllarım geçti.

Şunu fark ettim mesela geçenlerde, hani şehirler dişi, erkek olarak... Çok öznel bir değerlendirme. Ankara, dişi denilebilecek en son şehirlerden biri, ama bana hep dişi göründü. Ama nasıl bir dişi? Gösterişsiz, güzel olmayan, sana tarhananı memleketten yollayan, cefanı çeken... O üstüne yapışmış erkek kimliği aslında onun başındaki o adamından, kocasından, yani kendi de çekiyor... Hep öyle geldi. Ve daha çok öyle geliyor. Herkes, "Ankara bir kadındır." dediğimde, kendim bile şaşırıyorum. Ama öyle hissediyorum. Cemal Süreya'nın vardır, "En iyi kalpli üvey ana" der Ankara için. Bana çok cefakâr, işte o üstünde bir erkek yaftasının aslında kendinin de çünkü bir sivil hayatı var Ankara'nın. Ankara, Orhan Veli'nin bir taraftan, Cemal Süreya'nın, Bilge Karasu'nun, çok sivil bir yapılanmanın da... Kendi o ceberutluktan çeken bir kadın gibi geliyor.

UC: Peki bu tasvir içerisinde Sakarya'yı nereye koyarsınız?

TA: Bu o tanıma dahil değil. Sakarya çok da tarhana yapan bir anne değil. Bunu düşünmedim. Ama buna dahil değil. Belki biraz Bilge Karasu'nun, Beyoğlu'nu anlattığı "Lağımlar Anası" diye bir kitabı vardır. "Lağımlar Anası" tabirini kullanır Beyoğlu için. O boyutta olmasa bile, Ankara'nın Beyoğlu'sudur diyemeyeceğim ama, çok masum görmem Sakarya'yı.

UC: Çok teşekkürler. Peki, bahsettiğiniz yerler hep birahaneler, meyhaneler ve kafeler... Aslında orada açık kamusal bir alan var. Özellikle yayalaştırıldıktan sonra, yaya hâkimiyetinin olduğu yaya mekanları, sokakların kesişiminde oluşan meydanımsı kent mekanları. Bu kamusalılık hakkında ne düşünüyorsunuz?

TA: Ben trafiğe açık olduğu dönemi biliyorum. Çocukluğumdu, hayal meyal... Erken dönem, yani ilk yayalaştırılan alanlardan biridir herhâlde. Trafiğin aktığı dönemi bilirim, akamadığı dönemdir aslında. Trafiğin bu kadar yoğun olmadığı dönemde, yine de sıkış tepiş şeyin olduğu. Çok mutlu olmuştuk, yani ilk defa öyle bir şey gördük. Biraz tahsisli yollarla da beraberdir. Aynı döneme mi gelir bilmiyorum. Ali Dinçer dönemi önemli bir dönemdir, bahtsız bir dönemdir. Önemlidir Ali Dinçer. Çok önemli bulurum ben. Tabii bir Dalokay gibi çılgın, muhteşem bir adamın altyapısı üzerine kurulmuş bir Ankara'nın işlediği, görece olarak –doğru bir tanımlama mı bilmiyorum ama- yükseldiği bir dönemin, kesintiye uğramıştır ve arkasından Altınsoy gelmiştir, Mehmet Altınsoy. Felakettir. Felaket de değildir aslında, ülkenin kaderinin Ankara'ya düşen payıdır. Çok mutlu olmuştuk. Çocuktuk. O sokak olan, cadde olan mekanlarda özgürlüğü, sokakta olabilme tadını ilk defa yaşıyorduk. Mesela biz Çaldıran Sokak'ta otururduk, 96'ların karşısında, o parkın falan olduğu aralıkta. Mesela, o dönem uçaktan ilan atılırdı. Pırpır uçaklardan kağıtlar atılırdı şehrin üstüne. Uçuşur, çocuğuz her şeyi biriktiriyoruz. Onlardan tuf tuf külahları yapıyorduk, pek de olmuyordu ama bedava bulmuşuz... Hop atılıyor,

oradan görürüz, buraya düşüyor... Sakarya'nın üstüne düşer, biz oradan çocuklar meydanda o kağıtları topluyoruz. Evde balya balya kağıtlar... Özgürlüğün, sokağın çıkılabilir, kullanılabilir, caddenin cadde olmadığı, yaya için olduğu dönemi ilk hissettiğimiz yerdir Sakarya, bir de böyle bir kimliği var. Başka ne diyebilirim... O, Ankara Taşı heykelinin dikilmesi... Herkes dalga geçti. Biz de tam anlayamadık. Aslında o kadar kıymetli bir şey, yanlış bir yere dikiliyor. O yeşil bir alan için tasarlanmış bir şey, zaten kaotik (...) Ne kadar kıymetli ne kadar güzel bir şey olduğunu (...). Döner yiyen insanların altında oturduğu bir şey oldu.

UC: Aslında sanatsal etkinliklere de ev sahipliği yapıyor dönem dönem.

TA: Heykeller konmuştu, ahşap heykeller. Ama sanatsal olarak hatırımda pek bir şey yok. O çok sonradır zaten. Sanatsaldan ziyade, futbol coşkusu... Derbiler çok keyifli, renkli geçerdi. Herkes, Beşiktaşlılar Macit Abi'nin orada kutlanırdı. Hatta unutmam, bir grup Alman, yoldan geçerken, onların da siyah beyaz ya, onlarla beraber maç izlediğimizi hatırlıyorum. Futbolun şeyini hatırlıyorum orada. Benim futbolla çok ilgim yoktur, çok da sevmem ama magazinini, ortamını, anlamasam da maç izlemeyi çok severim. Artık o olmadığı için çok uzak kaldım. O çok keyifli olurdu. Ama sanatsal... Hatırlamıyorum.

UC: Kısaca ifade etmek isterseniz, özetleseniz Sakarya'yı, ne dersiniz?

TA: Benim bir şiir dosyam var, yıllardır durur. Düzeltirim, eklerim. Basmak da istemiyorum, ama onlar da bir yük. Sonuçta basılması gerekiyor. Şiiri de kendi kişisel tarihim olarak görüyorum, şiir sanatı hiç umurumda değil, biraz kendi günlüğüm, kendi tarihçem gibi. Dosyanın adı "Ankara, Neriman'sın." Neriman, güçlü kadın, kadın pehlivan demek. Alkol, çocukluk ve müzik üstüne. Kendim, yani benim için çocukluğum çok önemli, belleğim önemli. Alkol, sırf alkol olduğu için değil, işte o büyüdüğüm, ergenliğimin geçtiği, onun şemsiyesi altında, bunun özünde de Sakarya var zaten. Müzik de apayrı, tüm bunların hepsini kapsayan bir şey. Orada mesela benim "Sakarya" şiirim vardır. "O Sakarya'nın suları geçmedi hiç buralardan, biz başka balıklardık avlanan." diye giden. Onu vermek isterim. Sakarya biraz benim için, çocukluğumu da kapsıyor, gençliğimi de kapsıyor, öyle ya da böyle, eğri ya da doğru, Ankara'yla, şehirle beraber kendimi var ettiğim, kanın pompalandığı çok önemli bir "anne."

Biraz kırılma noktası, hani titreşim o kadar arttı ki, artık hâkim olamayacağın, biraz Sakarya'ya ruhunu veren... Çünkü Sakarya'nın yetmişli yıllarıyla başlayan hikayesi, mutlaka vardır evveliyatı ama, biraz sert ve hızlı bir rock parçası gibiydi. Ve gittikçe de hâkim olamadığı bir yükselişe geçti. Biraz ruhunu da veren, biraz o memur, iş çıkışı... Muhtemelen Sakarya'nın içki kültürünün gelmesi de çünkü TRT'ciler çok sağlam içerler. TRT'cilerin gittiği yerde mesela bu Amerikan Büyükelçiliği'nin arkasındaki Keremeyle ve Fıçı Birahanesi de... TRT'cilerin gittiği yere içki kültürü de gider. Muhtemelen TRT'nin Mithatpaşa Caddesi'ne gelmesiyle, bu hiç incelemediğim bir şey ama benim düşündüğüm bir şeydir... Sakarya'da içki kültürünün başladığı o dönemde işte akşamcıların, memurların, akşam çıkanlarla daha mülayim bir şekilde başlayan Sakarya içki kültürü, gittikçe... Yani direkt iktidarların, zihniyetlerin değişmesiyle değil, artık hâkim olunamayan birikimin

gelmesiyle... Çünkü, tamam, huzursuzluğu da güzeldi Sakarya'nın. Cıvıltısı, İstiklal Caddesi gibi, dediğim gibi tam birebir örtüştürmem ama... Bir ritim artması, kavgalar, şunlar, bunlar, müziğin artması... Zaten bir kimlik farklılaşmasına gitmişti. Ama asıl planlı programlı bu işin... Kendi kendini zaten yemeye başlamıştı. Bıçaklama olaylarını... İlla çok büyük huzur gerekmiyor ama, can güvenliği de... Kendi kendine, hâkim olamadığı bir şeye gitmişti ama, Akçay Kitabevi'nin açılması... Orada planlı bir şeyin başlaması 2000'ledir. Yani, "Buraya da bir el atalım, alkolsüz mekanları şey yapalım." İşte bir iki cami açıldı mesela, Büyük Ekspres'in yanına, giriş katlara. Onların açılması, muhafazakâr İslamcı Akçay Kitabevi'nin açılması, alkolsüzleştirme... Bu bir tarafı. Bir taraftan da biraz daha pavyon gibi yerlerin araya girmesi ve o zaten kendi hızlı güçlü ritminin bir de farklı, çünkü tamam Sakarya'da çok içilen arabesk dinlenen mekanlar vardı ama, hiçbir zaman bir İstanbul'daki Aksaray Birahaneleri gibi olmamıştı, ya da Ulus'taki Rüzgarlı Birahaneleri gibi. Öyle bir hava olmamıştı. O pavyon tarzı yerlerin devreye girmesi... Yani iki taraflı diyeyim, hem kendi kendinin artık hâkim olamadığı bir ritme ulaşması, o ritimle beraber görece olarak "burada her şey olabilir" ortamının oluşup diğer marjinal yapılanmaların olması, o arada da işte "Biz buraya bir el atalım. Bir cami açalım. Alkolsüz mekân şeyine girelim..." İşte şehrin nasıl Ulus'tan Sıhhiye'ye genişlemesi gibi, Kızılay'a da şey yapıp, birazcık daha insanların bu taraflara kaydığı... Yani, tek bir şey değil.

E. Poems About Sakarya Street

Sakarya Sokağı Baladı, İlhan Berk, 1958.

Baktım yöremiz burçlar, yöremiz Kova Burcu, Yengeç, Başak, Boğa Burcu yöremiz
Bir kız Oğlak Burcu'nun üstünde, Sevinç belki, soyunuk oralarıyla oynuyor
Ben seni, öbür burçları alıyorum sokaklara, denizlere çevirip bakıyorum
İlkin Sakarya Sokağı, Akdeniz'in kırık dökük bir kolu ilkin gelip çarpıyor
Sonra dünyalar güzelliğinin çizgileri, yorgun, mutlu alaz alaz hani
O yanından ayırmadığın gök, acımsı koşuk olmayan nesir halinde hani
Aşağılarda maystro aşağılarda bakıyoruz beybaba, frikik, sifos bakıyoruz
O gök o alasz çizgileri yinin o dudağına tam arasal inen çizgin
Birer birer gelip vuruyor.

Tuttum hey dedim aldım sokakları, Bayındır, Devrim, Adakale Sokağı'nı hey dedim
aldım
Her birini nasıl hele birilerinin çizgilerini nasıl seviyorum, karıştırıyorum nasıl
Baktım Sakarya Sokağı Karanfil Sokağı'na bakıyor, Karanfil sokağı yattı yatacak
baktım
İlkin çiçek kokan üstlüğünü o korkunç yeşil üstlüğünü çıkarıp attı geceye
Gecede bir kıpırdama oldu bir yeri ağırdı bir yeri korkunç koptu duyduk
Sonra şöyle çırılçıplak şöyle kuştüyü o canım kollarını açtı şöyle mavi
Yürüdü vakit deyip Sakarya Sokak elleri kolları her yani vakit deyip yürüdü
Bir yer belki bin belki daha da eski çağlar daha eski yıkılar, şatolar düşüverdi
Bir dürüldü bir açıldı hiç açılmayacakmışleyin bir dürüldü bir açıldı gece
Çiroz, Adakale sokak bir de fakir bitli bir sokak, Çırağan Sokağı çingırağı çekti

Bütün sokaklar bütün öbür sokaklar yerlerine döndüler, dönüp işlerine başladılar
Belki bin belki daha eski taş tunç çağları geçti geçti belki de, biter gibi değildi gece
Önce bir çocuk bir okullu çocuk bağırdı hey dedi hey cumartesiler, salılar, pazarlar
Hey 2'ler, 3'ler, kalemler, defterler, dili dılı geçmişler bütün geçmişler, üçgenler hey
Çavuşağa hey, Balıkçı Necati, Florya, Bizim misuri, karikatürist Halim hey dediler
Hey bu kadar yeter diye bağırdılar Sakarya Sokağı'na bu kadar yeter diye bağırdılar
Birbiri ardına dizili sabahlar, sabahlar öbür sokaklar öbür denizler
Birden doğruldu Sakarya Sokak aklına balıkçı necati geldi birden, Necati dükkanını
açmalı diye düşündü
Baktı çırılçıplak uyuyordu Karanfil Sokak bir yeri bin yeri uyuyordu baktı
Açsa üstünü

Sabaha
Herkesin isteğiydi
Üstünü açtı
Sunu
Nereye diyor burçlar, İkizler Burcu, Koç, Oğlak burçları nereye diyor
Hiç diyorum hiç on beş yıl öteye, on beş yıl ötede bir çocuk beni bekliyor
Gidiyoruz gözleri çıkıp çıkıp geliyor, gözlerinin içini bilmezler nasıl bilirim
Gözlerinin içini bir bilseler kimse savaşın adını ağzına almaz
Bilseler bir sabah sonrasız, bin satır on bin satır bir sabah bilseler
Böyle alıyorum Akrep, Boğa, Öküz Burcu'nu tüm kötücül burçları böyle alıyorum
Ulan diyorum
Çekip gidin artık
Çekip gidiyorlar

Oteller Hanlar Hamamlar İçin Sürekli Şiir, Cemal Süreya, 1980'ler.

Ankara Ankara
Bir kent değil burası, bir acenta dizisi,
Bir işhanı, bir umumi mümessizlik belki,
Büyük mağazalar, bahçeliğe özenen süpermarketler
Tutulmamak üzere verilmiş bir söz gibi.
Sahi kaçınıcı sanat oluyordu şu mimari?
Birer önyargı gibi uzuyor çağdaş caminin minareleri.
Opera: içine dikiş gereçleri doldurulmuş ağırlıksız bir
keman kutusu,
Osmanlı Bankası davul;
Ve Emlak Kredi'yle başlayan camdan metalden bir melodika
ordusu:
Dol (An) kara bakır dol!

...

Her şey öyle yeni ki burda
Kolunu kaldırsan yarının folkloruna katkı
Ama ben budalalıklarla doldurdum
Yıllarca bütün boş sayfalarımı.

Şurda işte tam şu noktada Dede'nin
İç çekişi Bach'ın soluk alışına karışıyordu,

Bir kapıyı açtım ürktüm ve kapattım
Bir milyon adam ayakta bira içiyordu.

...

Kooperatif evlerinin sözleri boğazlarında: Çimento!
Alüminyum mırıldanıyor zorluyor güçsüz belleğini,
Adakale Sokak'ta İlhan Berk'i görür gibi oluyorum
Bir kentin tarihinde şairlerin ayak izleri

O Sakaryanın Suları, Tolga Arvas, 2000.

O Sakaryanın suları hiç geçmedi bizim sakaryadan
Biz başka balıklardık avlanan
Kavağa çıkmış günlük istavritler
El altında yemlikler
“Aç kabuğunu güzelim!”
Gözlerimizden anlaşılırdı nasıldı hayat
Ya taze ya bayat
Sırtımızda bitmiş kırmızı bir bronşit
Kalsın istemiyorum dedirtirdi halden anlayana
Şaklardı üstümüze soğuk sular
Kırmızı bir tablada kendimizi çıplak sanırdık
Bir balık kadar
Sağ yanımızda buz sol yanımızda buz
Üşüdükçe midyecilere sığınırdık
Sonra herkes gibi alkole
Gider gelir gider gelirdik mışıl mışıl